

รายงานการวิจัยและการพัฒนาการวิจัยการเกษตร ฉบับสมบูรณ์

รหัสโครงการ POP5605021500

การวิจัยและพัฒนาโมเดลการพลิกฟื้นนาร้างเพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน
ในพื้นที่ขนาดเล็กภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

Research and Development of Abandoned Paddy Fields Recovering
Model for Sustainable Food Security on Small Farming Based on
Social and Way of Life on the Songkhla Lake Basin

โดย

รองศาสตราจารย์ ศศิวิมล สุขบท

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุระพรรณ จุลสุวรรณ

ดร.ชาลี ไตรจันทร์

นางสาวอัจฉราพร ทรปุ่น

สังกัด

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

สนับสนุนโดย

สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน)

รายงานการวิจัยและการพัฒนาการวิจัยการเกษตร ฉบับสมบูรณ์

รหัสโครงการ POP5605021500

การวิจัยและพัฒนาโมเดลการพลิกฟื้นนาร้างเพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืนใน
พื้นที่ขนาดเล็กภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

Research and Development of Abandoned Paddy Fields Recovering
Model for Sustainable Food Security on Small Farming Based on Social
and Way of Life on the Songkhla Lake Basin

โดย

รองศาสตราจารย์ ศศิวิมล สุขบท

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุระพรรณ จุลสุวรรณ

ดร.ชาลี ไตรจันทร์

นางสาวอัจฉราพร ทรปุ่น

สังกัด

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

สนับสนุนโดย

สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน)

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
คำนำ	ข
บทสรุปผู้บริหาร	ค
Abstract	ง
บทคัดย่อ	จ
บทที่	
1	
บทนำ	1
ความสำคัญ และที่มาของปัญหา	2
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
นิยามศัพท์เฉพาะ	3
ขอบเขตของการวิจัย	3
ทฤษฎี สมมติฐาน และ / หรือกรอบแนวความคิดของการวิจัย	3
การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศ (Information) ที่เกี่ยวข้อง	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	10
วิธีการดำเนินการวิจัย และสถานที่ทำการทดลอง/เก็บข้อมูล	10
2	
พื้นที่การเกษตรลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	16
บริบทพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	16
การทำนาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พื้นที่การปลูกและผลผลิต	22
การเปลี่ยนแปลงพื้นที่นา	31
การเปลี่ยนพื้นที่นาเป็นนาร้าง	37
สรุป	55
3	
เศรษฐกิจ สังคม สภาพแวดล้อมการผลิตข้าวลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	57
สภาพเศรษฐกิจ สังคม และสภาพการผลิตข้าวในอดีตจนถึงปัจจุบัน	57
การทำนาข้าวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบ	64
สรุป	116
4	
การสืบทอดอาชีพการเกษตรของครัวเรือนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	121
สภาพทั่วไป	121
การทบทวนวรรณกรรม	125

	ระเบียบวิธีวิจัย	134
	ผลการศึกษา	136
	สรุป	151
5	ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	151
	การพัฒนาตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร	154
สารบัญ (ต่อ)		
บทที่		หน้า
	ตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารแบบมีส่วนร่วมภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	176
	สรุปและข้อเสนอแนะ	192
6	รูปแบบการพลิกฟื้นนาร้างเพื่อความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	194
	พื้นที่นาและพื้นที่นาร้าง	194
	รูปแบบการพลิกฟื้นนาร้างเพื่อความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	195
	จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัด ของการทำการเกษตร เพื่อพลิกฟื้นนาร้างเพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	200
	บทสรุปรูปแบบตัวอย่างการเกษตรเพื่อการพลิกฟื้นนาร้างในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเพื่อความมั่นคงทางอาหาร	216
	ภาคผนวก	234

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
2-1	โครงการชลประทานขนาดกลางในจังหวัดสงขลาและพัทลุง	19
2-2	จำนวนหน่วยการปกครองในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	21
2-3	พื้นที่การเพาะปลูกข้าวนาปีของจังหวัด นครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง ในปี 2556	23
2-4	พื้นที่การเพาะปลูกข้าวนาปรังของจังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง ในปี 2556	24
2-5	ผลผลิตข้าวนาปีเฉลี่ยต่อไร่ของจังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง	25
2-6	พัฒนาการผลผลิตข้าวนาปรัง ในระดับประเทศในจังหวัดนครศรีธรรมราชและพัทลุง จังหวัดสงขลา	26
2-7	ข้อมูลร้อยละคร่าวเรือนเกษตรกร และ แรงงานอาชีพเกษตรกร จังหวัดสงขลา ปี พ.ศ. 2554	27
2-8	พื้นที่การทำนาและนาร้างรายอำเภอในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จังหวัดสงขลา (ร้อยละของพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมดรายอำเภอ)	28
2-9	ร้อยละของพื้นที่การปลูกข้าวนาปีและนาปรังในจังหวัดพัทลุง ของพื้นที่การปลูกข้าวนาปีและนาปรังทั้งหมดในจังหวัดพัทลุง พ.ศ. 2555	29
2-10	ร้อยละของพื้นที่ถือครองการเกษตรที่ไม่ใช่ประโยชน์ ในจังหวัดพัทลุง ปี พ.ศ. 2555	29

2-11	พื้นที่ปลูก ยางพารา ปาล์มน้ำมัน และข้าวของจังหวัดนครศรีธรรมราช ปี 2547 และ 2554	30
2-12	พื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมันในจังหวัดสงขลา นครศรีธรรมราช และพัทลุง	32
2-13	ผลผลิตปาล์มน้ำมันเฉลี่ยต่อไร่ในจังหวัดสงขลา นครศรีธรรมราช และพัทลุง	33
2-14	พื้นที่ปลูกยางพาราในจังหวัดสงขลานครศรีธรรมราช และพัทลุง	34
2-15	พื้นที่กรีดยางพาราในจังหวัดสงขลานครศรีธรรมราช และพัทลุง	34
2-16	ผลผลิตยางพาราเฉลี่ยต่อไร่ในจังหวัดสงขลานครศรีธรรมราช และพัทลุง	35
2-17	เขตเหมาะสมกับปลูกข้าว	37
2-18	การถือครองและการใช้ประโยชน์ที่ดิน ปีการเพาะปลูก 50/51 – 53/54	39
2-19	จำนวนครัวเรือนที่ปรับเปลี่ยนพื้นที่สำหรับที่อยู่อาศัยในรอบ 10 ปีจำแนกตามขนาดพื้นที่	40
2-20	เหตุผลการปรับเปลี่ยนพื้นที่สำหรับที่อยู่อาศัย	41
2-21	จำนวนครัวเรือนที่ปรับเปลี่ยนพื้นที่สำหรับทำนาข้าวในรอบ 10 ปีจำแนกตามขนาดพื้นที่	42
2-22	เหตุผลการปรับเปลี่ยนพื้นที่การทำนา	42

สารบัญญัตินี้ (ต่อ)

ตาราง		หน้า
2-23	จำนวนครัวเรือนที่ปรับเปลี่ยนพื้นที่สำหรับทำสวนยางพาราในรอบ 10 ปีจำแนกตามขนาดพื้นที่	43
2-24	เหตุผลการปรับเปลี่ยนพื้นที่สำหรับทำสวนยางพารา	43
2-25	จำนวนครัวเรือนที่ปรับเปลี่ยนพื้นที่สำหรับปลูกปาล์มน้ำมันในรอบ 10 ปีจำแนกตามขนาดพื้นที่	44
2-26	จำนวนครัวเรือนที่ปรับเปลี่ยนพื้นที่สำหรับปลูกผลไม้ในรอบ 10 ปีจำแนกตามขนาดพื้นที่	44
2-27	จำนวนครัวเรือนที่ปรับเปลี่ยนพื้นที่สำหรับเลี้ยงสัตว์ในรอบ 10 ปีจำแนกตามขนาดพื้นที่	45
2-28	จำนวนครัวเรือนที่ปรับเปลี่ยนพื้นที่นาร้างในรอบ 10 ปีจำแนกตามขนาดพื้นที่	45
2-29	สรุปการปรับเปลี่ยนพื้นที่ทางการเกษตรในรอบ 10 ปี (พ.ศ.2548-2557)	47
3-1	วิวัฒนาการการทำนาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	62
4-1	โครงสร้างประชากรภาคการเกษตรจำแนกตามจังหวัด ปีเพาะปลูก 2553/2554	121
4-2	โครงสร้างขนาดฟาร์มและการถือครองที่ดินจำแนกตามจังหวัด ปีเพาะปลูก	122

2553/2554

4-3	โครงสร้างเศรษฐกิจภาคการเกษตรจำแนกตามจังหวัด ปีเพาะปลูก 2553/2554	124
4-4	ผลการสังเคราะห์ตัวแปรจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	131
4-5	นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ	133
4-6	คุณลักษณะทั่วไปของหัวหน้าครัวเรือน	137
4-7	คุณลักษณะทั่วไปของหัวหน้าครอบครัว	138
4-8	คุณลักษณะของสมาชิกในครอบครัว	139
4-9	จำนวนครัวเรือนจำแนกตามจำนวนบุตร	140
4-10	จำนวนครัวเรือนจำแนกตามจำนวนหลาน	141
4-11	จำนวนและสถานภาพการทำงานของทายาท	141
4-12	ร้อยละของทายาทจำแนกตามระดับศักยภาพด้านการเกษตร	143
4-13	จำนวนทายาทคาดหวังต่อครัวเรือนในอีก 10 ปีข้างหน้า	143
4-14	ความถี่และร้อยละความต้องการให้ทายาทของท่านยึดอาชีพทำนาจำแนกตามระดับความต้องการ	144
4-15	ความถี่และร้อยละของครัวเรือนจำแนกตามเหตุผลของการต้องการ/ไม่ต้องการให้ทายาทยึดอาชีพทำนา	147
4-16	สหสัมพันธ์เพียร์สันของตัวแปรในกรอบแนวคิดการวิจัย	
4-17	ค่าสัมประสิทธิ์และผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ	149
5-1	เกณฑ์และตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	166
5-2	ตารางแนวคิดความมั่นคงทางอาหารจากการทบทวนเอกสารและสัมภาษณ์	168

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง		หน้า
5-3	ตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	171
5-4	ค่าน้ำหนักองค์ประกอบและค่าการร่วมของตัวแปรด้านความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา	180
5-5	ค่าน้ำหนักองค์ประกอบและค่าสัมประสิทธิ์ความแปรปรวนของตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารที่มีอิทธิพลต่อปัจจัยอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหาร	187
5-6	การจัดลำดับความสำคัญของความมั่นคงและปลอดภัยในการผลิตและบริโภคอาหารของครัวเรือน	189

5-7	การจัดลำดับความสำคัญของการช่วยเหลือตัวเองและการสนับสนุนจากภาครัฐให้มีเสถียรภาพด้านอาหารและมีอาหารที่ปลอดภัย	190
5-8	การจัดลำดับความสำคัญของการมีปัจจัยการผลิตและผลผลิตอาหารอย่างเพียงพอประกอบด้วย 9 ตัวบ่งชี้	191
5-9	การจัดลำดับความสำคัญของการเข้าถึงอาหารของครัวเรือน	191
5-10	การจัดลำดับความสำคัญของการเข้าถึงอาหารของครัวเรือน	192
5-11	การจัดลำดับความสำคัญของการเข้าถึงอาหารของครัวเรือน	192
6-1	ช่วงเวลาในกิจกรรมการทำงานที่ตำบลนาปะขอ	210

สารบัญรูปลูกภาพ

ภาพ		หน้า
2-1	อาณาเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและลักษณะภูมิประเทศ	17
2-2	ชลประทานในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและลักษณะภูมิประเทศ	20
3-1	แผนที่ดินตามลักษณะเด่นและข้อจำกัดดิน อำเภอบางแก้ว	65
3-2	บริเวณพื้นที่ใกล้เคียงนาข้าวมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ไปปลูกยางพารา ในตำบลท่ามะเตี้อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง	68

3-3	พื้นที่การทำนาในรูปแบบไร่นาสวนผสมที่ ตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง	70
3-4	ฟาร์มตัวอย่าง ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว ตามพระราชดำริ จังหวัดพัทลุง	73
3-5	แผนที่อำเภอเขาชัยสน	74
3-6	พื้นที่การทำนาข้าวสลับกับการปลูกยางพารา ที่ตำบลห่านโพธิ์ อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง	75
3-7	การทำนาข้าวผสมกับหลากหลายพืชพรรณ ในอำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง	75
3-8	การทำนาข้าวและแซมด้วยพืชอาหารอื่น ที่อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง	76
3-9	การปลูกข้าวสังข์หยดในอำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง	78
3-10	พื้นที่นา และพื้นที่ข้างเคียงแซมด้วยพื้นที่ปลูกยาพาราและปาล์มน้ำมัน ในอำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง	79
3-11	กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตข้าวสังข์หยด ซ่อมมือ บ้านจงเก หมู่ที่ 3 ตำบลจองถนน อำเภอเขาชัยสน	80
3-12	แผนที่อำเภอเมืองพัทลุง	81
3-13	พื้นที่นาและปาล์มน้ำมัน ในตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง	82
3-14	การสัมภาษณ์ คุณพัลลภ สุทธิพรหมมา บ้านค่ายไทร ตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง	86
3-15	ร้านขายปัจจัยการผลิตในพื้นที่ตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง	87
3-16	ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวและศูนย์วิจัยข้าว ที่บ้านควนกุฎ ตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมืองพัทลุง ตำบลนี้เป็นแหล่งรวมหน่วยงานราชการด้านการเกษตร	88
3-17	บัตรสินเชื่อเกษตรกร	87
3-18	กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวซ่อมมือตำบลท่าแค อำเภอเมืองพัทลุง	90
3-19	ข้าวกล้องและข้าวซ่อมมือของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวซ่อมมือตำบลท่าแค อำเภอเมืองพัทลุง	91
3-20	แผนที่อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา	93
3-21	การเลี้ยงปลาในบ่อเลี้ยงกุ้งเพื่อฟื้นฟูสภาพน้ำ	94
3-22	พื้นที่ทำนาุ้งและสายคลองแบ่งฝากริมทะเลเป็นนาุ้งอีกฟากคลองเป็นนาข้าว	96
3-23	พื้นที่นา บ้านลานควายหนู หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา	99

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพ

หน้า

3-24	พื้นที่นาข้าวอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา	100
3-25	การรับจำนำข้าวเปลือกของโรงสีในอำเภอระโนด	103
3-26	แผนที่อำเภอกระแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา	104
3-27	ร้านจำหน่ายปัจจัยการผลิตในอำเภอกระแสสินธุ์จังหวัดสงขลา	107
3-28	แผนที่อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา	108
3-29	การทำนาที่อำเภอสทิงพระ ควบคุมไปกับปลูกตาลโตนด	109
3-30	ต้นตาลโตนดยอดด้วนกรณีทำนาปีละสองครั้ง	110
3-31	แผนที่อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช	112
3-32	พื้นที่นาในตำบลทรายขาว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช	115
3-33	สถานที่เก็บข้าวที่รับจำนำจากชาวนาของโรงสีแห่งหนึ่งในตำบลทรายขาว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช	115
4-1	รูปแบบการสืบทอดอาชีพ	127
4-2	กรอบแนวคิดการวิจัยการสืบทอดอาชีพ	132
5-1	สัมภาษณ์เชิงลึกแนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร	166
5-2	การจัดสนทนากลุ่มเพื่อกำหนดตัวบ่งชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร	167
5-3	ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารกับตัวชี้วัดความมั่นคงในแต่ละองค์ประกอบ	185
6-1	ความร่วมมือของหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่	204
6-2	การจัดเวทีเสวนาในพื้นที่ ตำบลนาปะขออำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง	204
6-3	พื้นที่ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้วจังหวัดพัทลุง	205
6-4	พื้นที่ลุ่มน้ำในจังหวัดพัทลุง	206
6-5	แผนที่ พื้นที่ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง	207
6-6	สภาพพื้นที่การทำนาดำบลนาปะขอ	208
6-7	การปลูกปอเทืองเพื่อเป็นปุ๋ยบำรุงดิน	210
6-8	การทำนาโยน	211
6-9	พื้นที่ตลาดน้ำ เพื่อเป็นแหล่งสร้างรายได้ แหล่งกระจายสินค้าท้องถิ่นและพัฒนาการท่องเที่ยว	212
6-10	สภาพการทำนา ในพื้นที่สิงหนคร	213
6-11	แผนที่โครงการขุดลอกคลองพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก	214
6-12	ข้าวสังข์หยดพัทลุง	220
6-13	การเก็บข้าวด้วยแกะ	221

6-14	การเตรียมพื้นที่เพื่อปลูกแตงโมหลังการเก็บเกี่ยว	223
6-15	สถานชนโคและกิจกรรมเสริมรายได้เกษตรกร	224

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร (องค์การมหาชน) ประจำปี 2556 งบประมาณ 1,942,490 บาท (หนึ่งล้านเก้าแสนสี่หมื่นสองพันสี่ร้อยเก้าสิบบาทถ้วน)

งานวิจัยสำเร็จได้ด้วยดีด้วยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้ง จากผู้บริหารและทีมงานองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ศึกษา กลุ่มเกษตรกร เกษตรกร ภาควิชาเกษตรกร หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

สถาบันการศึกษาที่ให้การสนับสนุนบุคลากร ได้แก่ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ และมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา จังหวัดสงขลา

คณะผู้วิจัยซาบซึ้งและประทับใจในน้ำใจ และการปฏิบัติอย่างดีของผู้สนับสนุนทุนวิจัย สถานที่ทำวิจัย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ให้ข้อมูลวิจัยทั้งจากการสัมภาษณ์และแบบสอบถาม จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

คณะผู้วิจัย

คำนำ

การวิเคราะห์สถานการณ์ ศักยภาพ ข้อจำกัด ตัวยังชีพและความต้องการจำเป็น เพื่อพัฒนาโมเดลการพลิกฟื้นนาร้างเพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืนในพื้นที่ขนาดเล็กภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นงานวิจัยและพัฒนา ช่วยให้เห็นภาพบริบทพื้นที่ศึกษา สภาพเศรษฐกิจ สังคม วิถีชีวิต บริบทการทำนาและพลวัต ทราบทัศนคติของความต้องการสืบทอดอาชีพเกษตรกร และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหาร และระดับความมั่นคงทางอาหารที่จำเป็นของเกษตรกรในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา คุณค่าของงานวิจัยนี้คือการค้นพบรูปแบบที่เหมาะสมเพื่อการพลิกฟื้นนาร้าง และ ตัวแบบปัจจัยอิทธิพล และตัวยังชีพความมั่นคงทางอาหารแบบมีส่วนร่วมภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นการค้นพบตัวชี้วัดการศึกษาความมั่นคงทางอาหารในบริบทพื้นที่

คณะวิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยจะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาพื้นที่ สร้างความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ พัฒนาการเกษตรและคุณภาพชีวิตของประชากรอย่างยั่งยืน และยังมีคุณค่าในเชิงวิชาการ

คณะผู้วิจัย

บทสรุปผู้บริหาร

วิกฤตอาหารกำลังเป็นประเด็นที่คนทั้งโลกให้ความสนใจ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้คนเกิดความห่วงใยในปัญหาดังกล่าวนี้เป็นผลมาจากการคาดการณ์ว่าในอนาคตปี 2030 ประชากรโลกจะเพิ่มมากขึ้นถึง 8 พันล้านคนซึ่งแน่นอนว่าจะยังผลให้ความต้องการบริโภคอาหารมีมากขึ้น

สำหรับประเทศไทยในสถานการณ์ปัจจุบันเกษตรกระแสหลักที่ทำอยู่ทุกวันนี้ไม่ได้เน้นการผลิตเพื่อกินเพื่อใช้ในครัวเรือนเป็นสำคัญ แต่เป็นเกษตรเพื่อขาย ครัวเรือนเกษตรกรประเภทที่ผลิตสิ่งที่ตัวเองกิน และกินสิ่งที่ตัวเองผลิตเป็นส่วนใหญ่ นั้นมีจำนวนน้อยลง ข้อมูลของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรในปี 2545 รายงานว่า มีครัวเรือนเกษตรกรทั่วประเทศประมาณร้อยละ 30 เท่านั้นที่ใช้ผลผลิตจากไร่นาเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก เชื่อว่าทุกวันนี้สัดส่วนนี้จะยิ่งน้อยลงไปอีก สถานะเช่นนี้ ครัวเรือนเกษตรกรพึ่งตัวเองในด้านอาหารได้น้อย ยิ่งถ้าครัวเรือนทำการเกษตรเชิงเดี่ยวเป็นหลัก ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนและท้องถิ่นก็จะลดลงด้วย เพราะต้องพึ่งพาอาหารหลายอย่างจากภายนอก นอกจากนี้เนื่องจากต้องพึ่งตลาดมาก เกษตรเชิงเดี่ยวจึงมีความเสี่ยงสูง เมื่อใดที่ราคาในตลาดผันผวน เกษตรกรก็เสี่ยงต่อการขาดทุน และอาจเป็นหนี้สินได้ง่าย

พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีประชากรในพื้นที่ทั้งสิ้น 1,399,105 คน จำนวนครัวเรือน 423,430 ครัวเรือน เป็นพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในระบบนิเวศแบบ 3 น้ำ คือ น้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม มีความหลากหลายทางชีวภาพ ในช่วงการพัฒนาที่ผ่านมา มีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่และทรัพยากร ที่เกินศักยภาพขาดความสมดุล ส่งผลให้วิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ตกต่ำ มีฐานะยากจน และนำไปสู่การพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พื้นที่ดังกล่าวเป็นแหล่งที่มีความอุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่งของภาคใต้โดยเฉพาะความเหมาะสมในการทำนา ได้แก่ พื้นที่ราบส่วนกลางของจังหวัดพัทลุง และพื้นที่นาในคาบสมุทรสทิงพระ ซึ่งถือได้ว่าเป็นอู่ข้าวอู่น้ำของภาคใต้ตอนล่าง และผลิตเพื่อการบริโภคใน

ครัวเรือน ส่วนเหลือจึงขาย จึงเป็นการรับรองถึงความมั่นคงด้านอาหารว่าประชาชนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบไม่อดข้าวอย่างแน่นอน แต่ในทศวรรษที่ผ่านมา อิทธิพลของการเกษตรเชิงเดี่ยวที่เกษตรกรเห็นว่าสามารถทำเงินได้เร็ว หลายๆพื้นที่ในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาถูกปรับเปลี่ยนจากที่นาที่อุดมสมบูรณ์มาเป็นสวนยาง การทำนาเริ่มลดลง ประกอบกับที่นาเดิมที่ร้างอยู่เก่าร้างประมาณ 83,340 ไร่ นอกจากนี้ข้อมูลของกรมส่งเสริมการเกษตรและกรมพัฒนาที่ดินระหว่างปี พ.ศ. 2536 - 2545ชี้ให้เห็นว่าพื้นที่นาลดลง จากที่มีอยู่ 1,412,916 ไร่ ลดลงเหลือ 1,126,211 ไร่ หรือลดลง ประมาณร้อยละ 20.3 เกษตรกรเริ่มหันไปซื้อข้าวสารบริโภคอย่างไม่เคยเป็นมาก่อนในบริบทพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

จากเหตุผลดังกล่าวแผนงานวิจัยและพัฒนาโมเดลการฟื้นฟูนาไร่เพื่อความมั่นคงอาหารอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จึงถูกพัฒนาขึ้น โดยดำเนินการวิจัย 3 ปี ต่อเนื่อง ในปีแรกที่วิเคราะห์และสังเคราะห์สถานการณ์การทำนาภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ โดยผลได้ในปีที่หนึ่ง คือได้สารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับการพลิกฟื้นนาไร่เพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน ได้โมเดล (เบื้องต้น) การพลิกฟื้นนาไร่เพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน ได้ตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารและทราบปัจจัยอิทธิพลที่มีต่อความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ขนาดเล็กภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เพื่อเป็นแนวทางในการเพื่อสร้าง ตรวจสอบและทดลองใช้โมเดลการพลิกฟื้นนาไร่เพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืนในพื้นที่ขนาดเล็กภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในปีที่สอง และประเมิน ปรับปรุง เผยแพร่และประชาสัมพันธ์โมเดลการพลิกฟื้นนาไร่เพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืนในพื้นที่ขนาดเล็กภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในปีที่สาม

การวิเคราะห์สถานการณ์ ศักยภาพ ข้อจำกัด ตัวบ่งชี้และความต้องการจำเป็น เพื่อพัฒนาโมเดลการพลิกฟื้นนาไร่เพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืนในพื้นที่ขนาดเล็กภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาใช้วิธีการศึกษาทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ คาบสมุทรสทิงพระและพื้นที่ราบจังหวัดพัทลุงเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การปลูกข้าว พลวัตพื้นที่การทำนาแบ่งเป็น 5 ยุค คือ ยุคหลังระบอบศักดินา ยุคนาข้าวคือฐานเศรษฐกิจ ยุคเปลี่ยนพื้นที่นาสู่การปลูกยางและทำนาทุ้ง ยุคทางเลือกในการผลิตผลิตผลเกษตร และ ยุคฟื้นฟู การทำนาข้าว ได้รูปแบบการพลิกฟื้นนาไร่เพื่อความมั่นคงทางอาหารสองรูปแบบคือ การเกษตรอินทรีย์และการเกษตรแบบไร่นาสวนผสมสำหรับพื้นที่นาขนาดเล็กต่ำกว่า 10 ไร่ โดยมีรูปแบบการจัดการโดยกลุ่ม และโดยตัวเกษตรกรเองภายใต้การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่

เกษตรกรร้อยละ 35.01 มีความเห็น ทศนคติที่ดีต่อการสืบทอดอาชีพ ต้องการให้ทายาทกลับมาทำนา มาสร้างความมั่นคงทางอาหารทั้งให้กับตนเองและสังคม และกลับมาอยู่ด้วยกันในครอบครัวเพื่อได้ดูแลกันและกันและมีที่ดินมากพอที่จะยึดเป็นอาชีพหลักได้ เกษตรกรดังกล่าวมีความศรัทธาอาชีพทำนา และจากการวิเคราะห์ถดถอยเชิงซ้อน ระดับความคาดหวังต่อการสืบทอดอาชีพทำนาของทายาท ขึ้นอยู่กับ จำนวนทายาทที่คาดว่าจะกลับมาทำนาในอีก 10 ปีข้างหน้า ระดับการช่วยเหลือของทายาทในขั้นตอนต่าง ๆ ของการทำนา

ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน พื้นที่ในการทำนาของครัวเรือน จำนวนหลานของหัวหน้าครัวเรือน ทุกปัจจัยมีอิทธิพลเชิงบวก

ปัจจัยอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหารของพื้นที่มี 6 ปัจจัยสำคัญ และลำดับ ดังนี้ 1) การช่วยเหลือตัวเองและการสนับสนุนจากภาครัฐให้มีเสถียรภาพด้านอาหารและมีอาหารที่ปลอดภัย 2) ความมั่นคงและปลอดภัยในการผลิตและบริโภคอาหารของครัวเรือน 3) การมีปัจจัยการผลิตและผลผลิตอาหารอย่างเพียงพอ 4) การเข้าถึงอาหารของครัวเรือน 5) การมีแหล่งน้ำที่เพียงพอและปลอดภัยในการอุปโภคและบริโภค และ 6) การทำนาของครัวเรือน จึงเห็นได้ว่าสิ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อความมั่นคงทางอาหารที่เพิ่มเข้ามาในบริบทพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้แก่ การมีแหล่งน้ำที่เพียงพอและปลอดภัยในการอุปโภคและบริโภค และ การทำนาของครัวเรือน ซึ่งปัจจัยทั้งสองถือว่ามิบทบาทมากต่อวิถีชีวิตในบริบทพื้นที่ และผลจากการทำการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง ยืนยันตัวบ่งชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร 42 ตัวบ่งชี้ และสามารถเป็นตัวแบบนำไปศึกษาเชิงพื้นที่อื่นได้ เมื่อศึกษาความต้องการจำเป็นของเกษตรกรต่อความมั่นคงทางอาหาร ปัจจัยด้านความมั่นคงและปลอดภัยในการผลิตและบริโภคอาหารของครัวเรือน สิ่งที่ต้องการคือการมีแรงงานเพียงพอต่อการผลิตอาหารที่ปลอดภัย และได้บริโภคอาหารที่ครัวเรือนหรือชุมชนผลิต ปัจจัยด้านการช่วยเหลือตัวเองและการสนับสนุนจากภาครัฐให้มีเสถียรภาพด้านอาหารและมีอาหารที่ปลอดภัย เกษตรกรต้องการทำปุ๋ยอินทรีย์ใช้เอง ปัจจัยด้านการมีปัจจัยการผลิตและผลผลิตอาหารอย่างเพียงพอ เกษตรกรต้องการมีการทำการประมงไว้บริโภคอย่างเพียงพอ ปัจจัยด้านการเข้าถึงอาหารของครัวเรือน เกษตรกรต้องการให้ชุมชนมีแหล่งอาหารธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ สามารถเข้าถึงได้ ปัจจัยด้านการทำนาของครัวเรือน เกษตรกรต้องการให้มีการผลิตข้าวได้ผลในระดับดี

Abstract

The current qualitative and quantitative research aims at analyzing the situation of potential and threat, studying the continuity of rice farming in the context of Songkhla Lake basin, developing the appropriate patterns for economic and farming development, and developing indicator for the food security in small areas in the context of social and way of life in Songkhla Lake Basin.

It is discovered that rice farming situation and its dynamics in the context of Songkhla Lake basin including Sathing Phra peninsula and plain area in Phatthaluang province are suitable for rice farming. The dynamics rice farming can be categorized into five periods, i.e., post-hierarchical, economic base, conversion of rice farming to rubber planting

and shrimp culture, alternative period for agricultural products, and restoration of rice farming. The appropriate patterns for economic and farming development are proposed which include 1) organic farming for domestic rice traits production, and 2) integrated farming on area below 10 rai. The management style of those concern by the group of the farmers or the farmers themselves, with the encouragement by government agencies in the area.

The factors affecting food security in small areas in the context of social and way of life in Songkhla Lake Basin comprise of 6 factors respectively; 1) Self-help and support from the government for food stability and food security, 2) stability and safety in production and consumption of households, 3) the enough inputs and outputs of food product, 4) the household accessible to food, 5) the availability of adequate and safe water consumption, and 6) the households' farming. It is obvious that the key factors for increase food safety in Songkhla Lake Basin include the adequate and safe water supplies for consumers and the farming's households. Those two factors are important for life in the context area. The result of the second-order factor analysis confirms the 42 indicators measuring food security in the context of social and way of life in Songkhla Lake Basin.

บทคัดย่อ

งานวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ ศักยภาพ ข้อจำกัด พัฒนาตัวบ่งชี้และความต้องการจำเป็น เพื่อพัฒนาโมเดลการพลิกฟื้นนาร้างเพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืนในพื้นที่ขนาดเล็กภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

งานวิจัยพบว่าการทำนาและสภาพพลวัตการทำนาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พื้นที่คาบสมุทร สทิงพระและพื้นที่ราบจังหวัดพัทลุง เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การปลูกข้าว พลวัตพื้นที่การทำนาแบ่งเป็น 5 ยุค คือ ยุคหลังระบอบศักดินา ยุคนาข้าวคือฐานเศรษฐกิจ ยุคเปลี่ยนพื้นที่นาสู่การปลูกยางและทำนาถั่ว ยุคทางเลือก ในการผลิตผลิตผลเกษตร และ ยุคฟื้นฟู การทำนาข้าว ได้รูปแบบการพลิกฟื้นนาร้างเพื่อความมั่นคงทาง อาหารสองรูปแบบคือ การเกษตรอินทรีย์และการเกษตรแบบไร้นาสวนผสมสำหรับพื้นที่นาขนาดเล็กต่ำกว่า 10 ไร่ โดยมีรูปแบบการจัดการโดยกลุ่ม หรือโดยตัวเกษตรกรเองภายใต้การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่

ปัจจัยอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหารของพื้นที่มี 6 ปัจจัยสำคัญ และลำดับ ดังนี้ 1) การช่วยเหลือตัวเองและการสนับสนุนจากภาครัฐให้มีเสถียรภาพด้านอาหารและมีอาหารที่ปลอดภัย 2) ความมั่นคงและปลอดภัยในการผลิตและบริโภคอาหารของครัวเรือน 3) การมีปัจจัยการผลิตและผลผลิตอาหารอย่างเพียงพอ 4) การเข้าถึงอาหารของครัวเรือน 5) การมีแหล่งน้ำที่เพียงพอและปลอดภัยในการอุปโภคและบริโภค และ 6) การทำนาของครัวเรือน จึงเห็นได้ว่าสิ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อความมั่นคงทางอาหารที่เพิ่มเข้ามาในบริบทพื้นที่ ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้แก่ การมีแหล่งน้ำที่เพียงพอและปลอดภัยในการอุปโภคและบริโภค และ การทำนา ของครัวเรือน ซึ่งปัจจัยทั้งสองถือว่ามิบทบาทมากต่อวิถีชีวิตในบริบทพื้นที่ และผลจากการวิเคราะห์ องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง ยืนยันตัวบ่งชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร 42 ตัวบ่งชี้สำหรับบริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญ และที่มาของปัญหา

วิกฤตอาหารกำลังเป็นประเด็นที่คนทั้งโลกกำลังให้ความสนใจปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้คนเกิดความห่วงใยในปัญหาดังกล่าวนี้เป็นผลมาจากการคาดการณ์ว่าในอนาคตปี 2030 ประชากรโลกจะเพิ่มมากขึ้นถึง 8 พันล้านคนซึ่งแน่นอนว่าจะยังผลให้ความต้องการบริโภคอาหารมีมากขึ้น นั่นคือความมั่นคงทางอาหาร(Food security) นับวันจะเป็นประเด็นที่ทวีความสำคัญมากขึ้นต่อสังคมโลก โดยเฉพาะในประเทศที่มีความจำเป็นต้องพึ่งพิงการนำเข้าอาหารเป็นหลักใหญ่ ดังจะเห็นจากกรณีของประเทศมาดากัสการ์ในทวีปแอฟริกา ซึ่งบริษัทแควอลิจิสติกส์ ของเกาหลีใต้ได้เข้าไปเช่าที่ดินระยะยาวเพื่อลงทุนเป็นหมื่นไร่ ส่วนประเทศทางตะวันออกกลางก็มีการเช่าที่ดินประเทศพม่า กัมพูชาและลาว เพื่อใช้เป็นแหล่งผลิตอาหาร ทางด้านของประเทศไทยปัจจุบันยังไม่มีข้อมูลที่ชัดเจน แต่ก็มียูเอมอี (Nominee) อยู่ในพื้นที่บ้าง (สมพร อิศวิลานนท์. 2554)

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้แบ่งและให้ความหมายความมั่นคงทางอาหารออกเป็น 4 มิติย่อย (ศจินทร์ ประชาสันต์.2552) ได้แก่

ความพร้อมเพียง: ความพอเพียงของปริมาณอาหารในคุณภาพที่เหมาะสม ซึ่งอาจได้มาจากการผลิตภายในประเทศหรือการนำเข้า รวมถึงความช่วยเหลือทางอาหาร

การเข้าถึง: การเข้าถึงทรัพยากรที่พอเพียงของบุคคลเพื่อได้มาซึ่งอาหารที่เหมาะสมและมีโภชนาการ ทรัพยากรที่ว่าหมายถึงความสามารถของบุคคลที่จะกำหนดควบคุมกลุ่มสินค้าหนึ่งๆได้ภายใต้บริบททางกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่บุคคลอาศัยอยู่(รวมถึงสิทธิตามประเพณี เช่น การเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวมของชุมชน)

การใช้ประโยชน์: การใช้ประโยชน์ด้านอาหารผ่านอาหารที่เพียงพอ น้ำสะอาดและการรักษาสุขภาพและสุขอนามัยเพื่อที่จะเข้าถึงภาวะความเป็นอยู่ที่ดีทางโภชนาการซึ่งความต้องการทางกายภาพทั้งหมดได้รับการตอบสนอง โดยนัยยะนี้ จึงสัมพันธ์กับปัจจัยนำเข้าที่ไม่ใช่อาหารด้วย

เสถียรภาพ: เพื่อจะมีเสถียรภาพทางอาหาร ประชาชน คราวเรือนและบุคคลจะต้องเข้าถึงอาหารที่เพียงพอตลอดเวลา ไม่ต้องเสี่ยงกับการไม่เข้าถึงอาหารอันเป็นผลมาจากวิกฤตที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน (เช่น วิกฤตทางเศรษฐกิจหรือสภาพภูมิอากาศ) หรือเหตุการณ์ที่เป็นไปตามวงจร(เช่น ภาวะความไม่มั่นคงทางอาหารตามฤดูกาล) ในความหมายนี้ จึงครอบคลุมถึงทั้งมิติความพร้อมเพียงและการเข้าถึงอาหาร

ในสถานการณ์ปัจจุบันเกษตรกรกระแสหลักที่ทำอยู่ทุกวันนี้ไม่ได้เน้นการผลิตเพื่อกินเพื่อใช้ในครัวเรือนเป็นสำคัญ แต่เป็นเกษตรกรเพื่อขาย ครัวเรือนเกษตรกรประเภทที่ ผลิตสิ่งที่ตัวเองกิน และกินสิ่งที่ตัวเองผลิตเป็น

ส่วนใหญ่ นั้น ถึงจะมีอยู่ก็เป็นเพียงส่วนน้อย ข้อมูลของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรเมื่อประมาณ 10 ปีมาแล้วแสดงว่า มีครัวเรือนเกษตรกรทั่วประเทศประมาณร้อยละ 30 เท่านั้นที่ใช้ผลผลิตจากไร่นาเพื่อบริโภค ในครัวเรือนเป็นหลักเชื่อว่าทุกวันนี้สัดส่วนนี้จะยิ่งน้อยลงไปอีกเกษตรกรที่มุ่งสนองตลาดนั้นเป็นเกษตรกรเชิงเดี่ยว เกษตรกรผลิตอาหารชนิดเดียวเป็นหลัก แต่การบริโภคในครัวเรือนนั้นต้องการอาหารหลากหลายชนิด ดังนั้น เกษตรกรจึงต้องซื้ออาหารส่วนใหญ่เพื่อให้เพียงพอกับการบริโภคในครัวเรือน นี่คือนโยบายการเกษตรไทยในปัจจุบัน (เกษตรกรกระแสหลัก) สถานะเช่นนี้ ครัวเรือนเกษตรกรพึ่งตัวเองในด้านอาหารได้น้อย ถ้าครัวเรือนเชิงเดี่ยวเป็นหลัก ความมั่นคงทางอาหารของชุมชนและท้องถิ่นก็จะลดลงด้วย เพราะต้องพึ่งพาอาหารหลายอย่างจากภายนอก นอกจากนี้เนื่องจากต้องพึ่งตลาดมาก เกษตรเชิงเดี่ยวจึงมีความเสี่ยงสูง เมื่อใดที่ราคาในตลาดผันผวน เกษตรกรก็เสี่ยงต่อการขาดทุน และอาจเป็นหนี้สินได้ง่าย

ทะเลสาบสงขลา เป็นทะเลสาบแห่งเดียวในประเทศไทยที่อยู่ติดกันถึง 3 จังหวัด มีเนื้อทั้งหมดประมาณ 1,000 ตารางกิโลเมตร ได้แก่ จังหวัดพัทลุงทั้งจังหวัด ประกอบด้วย อำเภอเมือง เขาชัยสน ควนขนุน ปากพะยูน กงหรา ตะโหมด ศรีบรรพต ป่าบอนบางแก้ว ป่าพะยอม และศรีนครินทร์ จังหวัดสงขลา 12 อำเภอ ได้แก่ อำเภอรโนด กระแสสินธุ์สติงพระ สิงหนคร เมืองสงขลา นาหม่อม หาดใหญ่ สะเดา คลองหอยโข่ง รัตภูมิ บางกล่ำ ควนเนียง และจังหวัดนครศรีธรรมราช 2 อำเภอ ได้แก่ อำเภอหัวไทร และชะอวด พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ เป็นพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในระบบนิเวศแบบ 3 น้ำ (น้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม) รวมทั้งมีความหลากหลายทางชีวภาพและเป็นแหล่งประกอบอาชีพที่สำคัญของประชาชนโดยรอบมากกว่า 1.5 ล้านคน ในช่วงการพัฒนาที่ผ่านมา มีการใช้ประโยชน์พื้นที่และทรัพยากรต่างๆ ที่เกินศักยภาพ ขาดความสมดุล ส่งผลให้วิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่ตกต่ำ มีฐานะยากจน และนำไปสู่การพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ซึ่งส่งผลกระทบต่อและก่อให้เกิดปัญหาหลายประการ ได้แก่ ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพ การตื่นเงินของทะเลสาบและคูคลองต่างๆ ปัญหาคุณภาพน้ำเสื่อมโทรม และความขัดแย้งการใช้น้ำระหว่างชุมชน(ออนไลน์: [tp://www.fisheries.go.th/project/songkha1.htm](http://www.fisheries.go.th/project/songkha1.htm))

พื้นที่ราบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นแหล่งที่มีความอุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่งของภาคใต้โดยเฉพาะความเหมาะสมในการทำนาที่สามารถผลิตข้าวที่มีชื่อเสียงระดับประเทศพื้นที่นาข้าวในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้แก่ พื้นที่ราบส่วนกลางของจังหวัดพัทลุง และพื้นที่นาในคาบสมุทรสติงพระ ซึ่งถือได้ว่าเป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำของภาคใต้ตอนล่าง และผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ส่วนเหลือจึงขาย จึงเป็นการรับรองถึงความมั่นคงด้านอาหารว่าประชาชนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบไม่อดข้าวอย่างแน่นอน แต่ในทศวรรษที่ผ่านมา อิทธิพลของการเกษตรเชิงเดี่ยวที่เห็นเป็นรูปธรรมในสายตาเกษตรกรว่าสามารถทำเงินได้เร็ว หลายๆพื้นที่ในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาถูกปรับเปลี่ยนจากที่นาที่อุดมสมบูรณ์มาเป็นสวนยาง กระแสนี้ได้แพร่หลายไปอย่างรวดเร็วในพื้นที่ ผลที่ตามมาการทำนาเริ่มลดลง ประกอบกับที่นาเดิมที่ร้างอยู่เก้าร้างประมาณ 83,340 ไร่ นอกจากนี้ ข้อมูลของกรมส่งเสริมการเกษตรและกรมพัฒนาที่ดินระหว่างปี พ.ศ. 2536 – 2545ชี้ให้เห็นว่าพื้นที่นาลดลง

จากที่มีอยู่ 1,412,916 ไร่ ลดลงเหลือ 1,126,211 ไร่ หรือลดลง ประมาณร้อยละ 20.3 เกษตรกรเริ่มหันไปซื้อข้าวสารบริโภคอย่างไม่เคยเป็นมาก่อนในบริบทพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญที่จะต้องสำรวจ วิเคราะห์ศักยภาพและข้อจำกัดที่เกี่ยวข้องกับการการทำนาเพื่อนำมาเป็นแนวทางในการสร้างโมเดลการฟื้นฟูนาไร่เพื่อความมั่นคงอาหารอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในแผนวิจัยแผนงานวิจัยและพัฒนาโมเดลการฟื้นฟูนาไร่เพื่อความมั่นคงอาหารอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาต่อไป

2.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. สำรวจสภาพเศรษฐกิจ สังคม และสภาพการผลิตข้าวในอดีต ปัจจุบัน และฉายภาพแนวโน้มอนาคต ของเกษตรกร บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช
2. วิเคราะห์การสืบทอดอาชีพการเกษตรของครัวเรือนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
3. ศึกษาสาเหตุการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ลุ่มน้ำของทะเลสาบสงขลาไปเป็นนาไร่
4. พัฒนาตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารแบบมีส่วนร่วมภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
5. ประเมินความต้องการจำเป็น (Needs Assessment) ความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาด้วยรูปแบบการตอบสนองคู่ (Dual – Response Format) และจัดลำดับความสำคัญด้วยวิธี Priority Needs Index แบบปรับปรุง (PNI modified)
6. วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
7. เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ ศักยภาพและข้อจำกัดในการผลิตข้าว เพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืนแบบมีส่วนร่วมภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และกำหนดกลยุทธ์การฟื้นฟูนาไร่เพื่อความมั่นคง

1.3 นิยามศัพท์เฉพาะ

นาไร่ หมายถึง พื้นที่ซึ่งในอดีตมีการทำนา แต่ปัจจุบันปล่อยทิ้งร้างไว้ ไม่ได้ทำประโยชน์มีวัชพืช โดยเฉพาะหญ้าชนิดต่างๆ เจริญเติบโตขึ้นปกคลุมพื้นที่นาไร่อยู่เป็นจำนวนมาก จึงไม่สามารถปลูกพืชได้ในขณะนั้น แต่ถ้าทำการทกร้างถางพงออกไปก็สามารถทำการเพาะปลูกได้

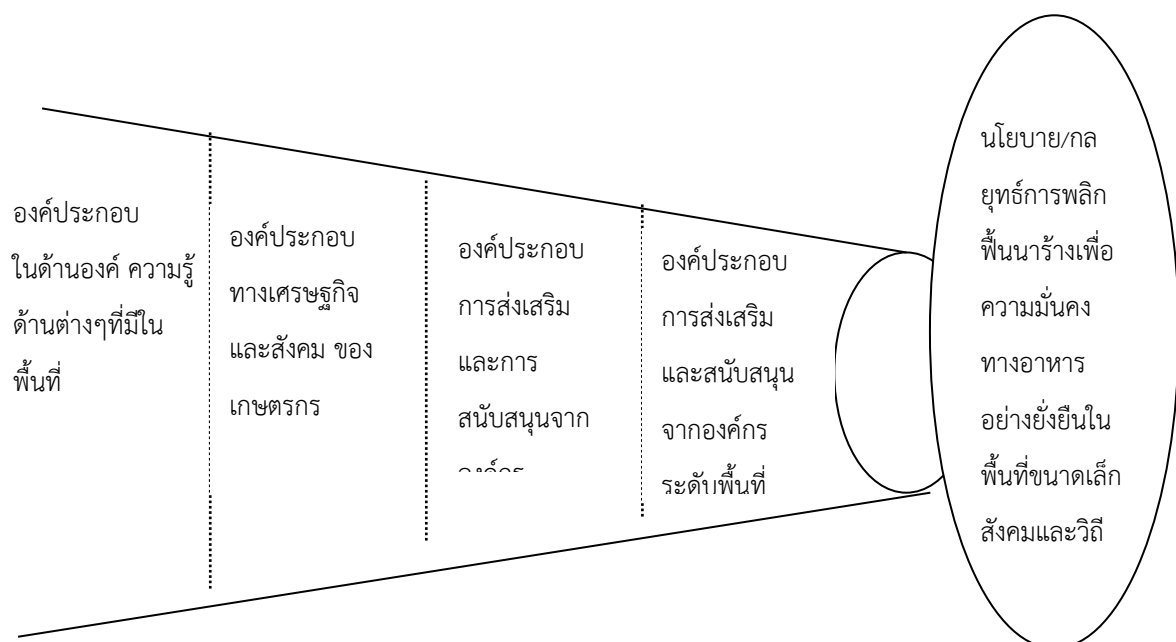
1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิเคราะห์ภาพอดีต ปัจจุบัน ฉายภาพอนาคต การผลิตข้าว การวิเคราะห์สถานการณ์ ศักยภาพและข้อจำกัด การประเมินความต้องการจำเป็น ความมั่นคงทางอาหาร วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทาง

อาหารเพื่อพัฒนาโมเดลการพลิกฟื้นนาร้างเพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืนในพื้นที่ขนาดเล็กภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือเกษตรกรชาวนา และภาคีที่เกี่ยวข้อง บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้แก่พื้นที่จังหวัดสงขลา จังหวัดพัทลุงและจังหวัดนครศรีธรรมราช

1.5 ทฤษฎี สมมติฐาน และ / หรือกรอบแนวความคิดของการวิจัย

ส่วนที่1 การวิเคราะห์สถานการณ์ ศักยภาพและข้อจำกัดเพื่อพัฒนาโมเดลการพลิกฟื้นนาร้างเพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืนในพื้นที่ขนาดเล็กภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาผู้วิจัยได้นำทฤษฎี Mazmannianและ Sabatier (1980: 441); Hofferbert(1974: Figure vii-1) มาเป็นกรอบแนวคิดเบื้องต้นในการศึกษา ดังแผนภาพ

ที่มา ปรับปรุงจากMazmannianและ Sabatier (1980: 441); Hofferbert (1974: Figure vii-1)

ส่วนที่2การวิเคราะห์ดังกล่าวนำผลมาวิเคราะห์ร่วมกับการประเมินความมั่นคงด้านอาหารของบริบทพื้นที่ที่ศึกษาการศึกษาประเมินจากดัชนีชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร ใช้แนวคิดของ Patrick Webb et al. (2006) พัฒนาตัวชี้วัดแล้วนำตัวชี้วัดไปใช้วิเคราะห์ในงานนี้

แนวคิดทฤษฎีของความมั่นคงทางอาหาร นิยามที่เป็นที่รู้จักและได้รับการอ้างอิงมากที่สุดมาจากการประชุมสุดยอดอาหารโลก (WSF) ในปี พ.ศ. 2539 ซึ่งระบุว่าความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง “...คนทุกคนมีความสามารถเข้าถึงอาหารที่เพียงพอปลอดภัยและมีโภชนาการ ทั้งในทางกายภาพและเศรษฐกิจ ในการตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจทางอาหารของพวกเขา เพื่อให้เกิดชีวิตที่ประกอบด้วยความกระตือรือร้นและสุขภาวะ”(ศจินทร์ ประชาสันต์, 2552)

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้แบ่งและให้ความหมายความมั่นคงทางอาหารออกเป็น 4 มิติย่อย (ศจินทร์ ประชาสันต์, 2552) ได้แก่

ความพร้อมเพียง: ความพอเพียงของปริมาณอาหารในคุณภาพที่เหมาะสม ซึ่งอาจได้มาจากการผลิตภายในประเทศหรือการนำเข้า รวมถึงความช่วยเหลือทางอาหาร

การเข้าถึง: การเข้าถึงทรัพยากรที่พอเพียงของบุคคลเพื่อได้มาซึ่งอาหารที่เหมาะสมและมีโภชนาการ ทรัพยากรที่ว่าหมายถึงความสามารถของบุคคลที่จะกำหนดควบคุมกลุ่มสินค้าหนึ่งๆได้ภายใต้บริบททางกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่บุคคลอาศัยอยู่(รวมถึงสิทธิตามประเพณี เช่น การเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวมของชุมชน)

การใช้ประโยชน์: การใช้ประโยชน์ด้านอาหารผ่านอาหารที่เพียงพอ น้ำสะอาดและการรักษาสุขภาพและสุขอนามัยเพื่อที่จะเข้าถึงภาวะความเป็นอยู่ที่ดีทางโภชนาการซึ่งความต้องการทางกายภาพทั้งหมดได้รับการตอบสนอง โดยนัยยะนี้ จึงสัมพันธ์กับปัจจัยนำเข้าที่ไม่ใช่อาหารด้วย

เสถียรภาพ: เพื่อจะมีเสถียรภาพทางอาหาร ประชาชน ครัวเรือนและบุคคลจะต้องเข้าถึงอาหารที่เพียงพอตลอดเวลา ไม่ต้องเสี่ยงกับการไม่เข้าถึงอาหารอันเป็นผลมาจากวิกฤตที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน (เช่น วิกฤตทางเศรษฐกิจหรือสภาพภูมิอากาศ) หรือเหตุการณ์ที่เป็นไปตามวงจร(เช่น ภาวะความไม่มั่นคงทางอาหารตามฤดูกาล) ในความหมายนี้ จึงครอบคลุมถึงทั้งมิติความพร้อมเพียงและการเข้าถึงอาหาร

พัฒนาการของดัชนีชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร ที่ผ่านมามี 3 ลักษณะ (Patrick Webb et al., 2006 อ้างถึงในศจินทร์ ประชาสันต์, 2552) ได้แก่

1) จากความพร้อมเพียงของอาหาร สู่ประเด็นการเข้าถึงอาหาร

เนื่องจากในระยะแรกที่แนวคิดความมั่นคงทางอาหารถูกมองว่าเป็นปัญหาของการขาดแคลนอุปทาน ดัชนีที่ใช้เป็นหลักจะอยู่ในรูปของส่วนต่างระหว่างปริมาณผลผลิตอาหารและความต้องการอาหารของประชากรในระดับภูมิภาคหรือประเทศ หรือที่เรียกว่าตารางสมดุลอาหาร (food balance sheet) ส่วนในระดับย่อยลงไปคือระดับครัวเรือนและปัจเจกจะใช้ภาวะโภชนาการเป็นดัชนีวัดความมั่นคงทางอาหารเนื่องจากความเชื่อว่าการขาดแคลนอาหารในระดับมหภาคจะส่งผลกระทบต่อให้เกิดภาวะทุพโภชนาการ ทำให้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา เกิดการเฝ้าระวังโภชนาการอย่างแพร่หลายในประเทศกำลังพัฒนา โดยจะรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ทางโภชนาการของประชากรโดยใช้ข้อมูลสถานะโภชนาการในเด็กเป็นหลักอย่างไรก็ตาม เมื่อ

ความมั่นคงทางอาหารครอบคลุมถึงประเด็นการเข้าถึงอาหารในเวลาต่อมา ดัชนีทางเศรษฐกิจสังคมจึงได้รับความสำคัญมากขึ้น แต่เนื่องด้วยการพัฒนาดัชนีทางเศรษฐกิจสังคมจำเป็นต้องลงทุนทั้งเวลา ทรัพยากรเพื่อทำความเข้าใจกับบริบทของแต่ละชุมชนเป้าหมาย ทำให้จนถึงปัจจุบันมีระบบการติดตามความมั่นคงทางอาหารจำนวนน้อยที่สามารถผนวกรวมทั้งข้อมูลด้านอุปทานและการเข้าถึงไว้ด้วยกัน

2) จากการวัดภววิสัย (objective) สู่อัตวิสัย (subjective) พัฒนาการในส่วนนี้ได้รับอิทธิพลมาจากงานศึกษาเรื่องความยากจน ซึ่งได้หันมาให้ความสำคัญกับการพึงประสบการณ์ของคนจน แทนที่จะวัดจากมูลค่าที่เป็นตัวเงินแบบเดิม ดัชนีความมั่นคงทางอาหารโดยอัตวิสัยคือ ดัชนีที่อยู่บนฐานของความรู้สึกหรือการรับรู้หรือประสบการณ์ของครัวเรือนหรือปัจเจก ซึ่งยังรวมถึงการให้ความสำคัญกับคุณค่าและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ทางอาหาร

3) จากการใช้ดัชนีตัวแทน (proxy) สู่อัตวิสัยพื้นฐาน (fundamental) การวัดความมั่นคงทางอาหารในงานจำนวนมากมักใช้ดัชนีตัวแทน เช่น ระดับรายได้ ปริมาณแคลอรีข้อมูลการบริโภค หรือทรัพย์สินที่มี เป็นต้น ซึ่งดัชนีเหล่านี้ไม่ได้มีความสัมพันธ์พื้นฐานกับระดับความมั่นคงทางอาหารโดยตรง แต่ถือว่ามีความสัมพันธ์สอดคล้องกับระดับความมั่นคงทางอาหาร ข้อจำกัดของการใช้ดัชนีตัวแทน คือ ในบางบริบทอาจไม่สามารถบอกความมั่นคงทางอาหารได้อย่างถูกต้อง เช่น การใช้ระดับรายได้ในการวัดความมั่นคงทางอาหารจะไม่สามารถให้ผลที่ถูกต้องในสถานการณ์ที่ครัวเรือนปลูกพืชอาหารกินเอง นอกจากนี้ ดัชนีตัวแทนอาจทำให้ไม่เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลของความไม่มั่นคงทางอาหารที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย เช่น ในสหรัฐฯ ความรู้สึกกังวลว่าอาหารจะไม่เพียงพอมีผลกระทบต่อสุขภาพได้ทั้งที่ครัวเรือนอาจยังไม่ได้ประสบกับการขาดแคลนอาหารจริงๆ ด้วยซ้ำ ดังนั้น งานศึกษาในช่วงหลังจึงได้พยายามเจาะไปที่การศึกษาเชิงคุณภาพและพัฒนาดัชนีพื้นฐานมากขึ้น

ส่วนที่ 3 กำหนดกลยุทธ์การฟื้นฟูร่างเพื่อความมั่นคง ใช้การวิเคราะห์ SWOT และใช้ TOWS Matrix เพื่อหาทางเลือกกลยุทธ์และระบุทางเลือก (Wheelen, & Hunger, 2012).

1.6 การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศ (Information) ที่เกี่ยวข้อง

ในปัจจุบันทั้งภาครัฐและเอกชนในวงการอุตสาหกรรมอาหารได้ให้ความสนใจมุ่งเป้าพัฒนาด้านยุทธศาสตร์ความมั่นคงทางอาหารทั้งในประเทศและทั่วโลก โดยได้ร่วมกันกำหนดแนวทางปฏิบัติที่ยั่งยืนเพื่อความมั่นคงระดับประเทศ ท้องถิ่น ชุมชน ซึ่งในเบื้องต้นประกอบด้วย 5 หมวด ได้แก่ หมวด 1 การวางแผนใช้ที่ดินและน้ำ ต้องคำนึงถึงคุณภาพดิน การเป็นเจ้าของและการใช้เป็นแหล่งเพาะปลูกอย่างมีประสิทธิภาพ บวกกับการบริหารจัดการน้ำของระบบชลประทานเพื่อการเกษตรและอาหาร เมื่อนำ 2 เรื่องมาผนวกเข้าด้วยกันก็จะนำไปสู่การจัดการอาหารบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียงตามทฤษฎีใหม่ หมวด 2 วางแผนเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต โดยพึงพิง 4 เรื่อง คือ โภชนาการพืชและสัตว์ เกื้อกักรวมพันธุ์พืชและสัตว์ ผลิต

และสำรองปุ๋ย ผลิตและจัดเก็บอาหารสัตว์ และควบคุมป้องกันโรค หมวด 3 ระบบการเชื่อมการผลิตและการตลาด ขณะนี้ประเทศไทยควรจะต้องรวบรวมกลุ่มธุรกิจการเกษตร การแปรรูป การสร้างมูลค่าเพิ่ม การขนส่ง การกระจาย สินค้า ต้องมีผลิตภัณฑ์เรื่องราคา การประชาสัมพันธ์สินค้าอย่างเป็นระบบ เรื่อยไปจนถึงการวางขายและการเข้าถึงผลิตภัณฑ์กับบรรณรงค์ธุรกิจการเกษตรเข้ามามีส่วนร่วมดูแลสังคมด้วยหมวด 4 การบริโภคอาหารอย่างบูรณาการ มุ่งเน้นให้แต่ละชุมชนรู้จักวิถีเก็บสำรองสต็อกอาหาร เช่น ทำยู้งฉาง โดยเฉพาะในช่วงวิกฤตจะต้องวางแผนเครือข่ายการสำรองขนส่งกระจาย และบริโภคอย่างถูกหลักโภชนาการ เชื่อมโยงโครงข่ายระหว่างชุมชนกับประเทศเป็นหนึ่งเดียวกันให้ได้ หมวด 5 การวัดผลสัมฤทธิ์ วิเคราะห์ และประเมินผล โดยกำหนดตัวชี้วัดอย่างเป็นทางการทุกระดับ ตั้งแต่ท้องถิ่น ชุมชน ประเทศ นำเทคโนโลยีมาเป็นเครื่องมือจัดทำศูนย์ข้อมูลที่ดิน แหล่งน้ำ ปัจจัยการผลิต พืช ความรู้ ราคาสินค้า จำนวนเกษตรกร องค์ความรู้ระบบ เครือข่าย รวมถึงการนำเครื่องมือติดตาม ผลทุกระยะ เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจเชิงนโยบายก่อนจะประกาศเป็นแผนปฏิบัติการวาระแห่งชาติ จากภาวะคับขันสถานการณ์ทั่วโลกกำลังเกิดภาวะขาดแคลนอาหาร จึงถึงเวลาแล้วที่ทุกฝ่ายทั้งภาครัฐและเอกชนจะต้องร่วมมือกันริเริ่มขับเคลื่อนตามแนวทางปฏิบัติทั้ง 5 หมวด (ทิพย์วรรณ ปริญาศิริ, 2555)

ในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาจากอดีตผู้คนมีความผูกพันอยู่กับ "ข้าว" ถึงขนาดกล่าวได้ว่าข้าวเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของการดำรงอยู่ของชุมชน ในยุคพุทธศตวรรษที่12-18 ชุมชนบ้านและชุมชนเมืองมีความแตกต่างกันมาก ชุมชนบ้านเป็นชุมชนที่มีการทำนาและเลี้ยงสัตว์ ชุมชนเมืองเป็นชุมชนค้าขาย มีการติดต่อกับต่างชาติ ชุมชนมีความสัมพันธ์กับความเชื่อทางศาสนา สังคมเกษตรในพื้นที่มีวิวัฒนาการมาจากการผลิตแบบยังชีพภายใต้ระบบศักดินาจนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2475 จนถึงปี พ.ศ.2510 ระบบการผลิตจึงได้เริ่มเปลี่ยนเป็นการค้า การค้าข้าวได้ขยายตัวมากขึ้นในพื้นที่ อย่างไรก็ตามการผลิตของชาวนาพื้นเมืองก็ยังเป็นเพื่อยังชีพ การผลิตเพื่อการค้าในพื้นที่ขนาดใหญ่จำกัดอยู่เฉพาะพ่อค้าเงินที่อพยพมาจากพื้นที่ภาคกลางแต่การครอบครองพื้นที่ดังกล่าวของพ่อค้าสิ้นสุดหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง ต่อมาในทศวรรษ2500 ระบบนิเวศเปลี่ยนแปลงเนื่องจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ดำเนินการโดยไม่คำนึงถึงระบบนิเวศที่มีอยู่เดิม การทำนาพึ่งแรงงานคนลดลง และมุ่งเพื่อการขายมากขึ้น ในขณะเดียวกันพื้นที่ทำนาบางแห่งถูกทิ้งร้าง และเริ่มมีการนำพื้นที่นาร้างเป็นพื้นที่เลี้ยงวัวและทำสวนยางพารา พื้นที่ปลูกยางพาราได้ขยายรุกพื้นที่นามากขึ้น นอกจากนี้ชาวนาบางส่วนพยายามปรับตัวเองมาสู่ระบบการผลิตที่หลากหลาย โดยเน้นกิจกรรมที่ลดการใช้แรงงานในครัวเรือน ในขณะเดียวกันแรงงานหนุ่มสาวออกไปทำงานนอกภาคการเกษตรเพื่อเพิ่มรายได้ ระบบฟาร์ม-ครัวเรือน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา แบ่งได้เป็น 6 ประเภท ได้แก่ 1) ฟาร์มที่เน้นการทำงานร่วมกับการเลี้ยงสัตว์ และมีแรงงานส่วนหนึ่งออกไปหารายได้นอกฟาร์มยามว่าง เว้นจากกิจกรรมในฟาร์ม เป็นการทำให้ฟาร์มเป็นรายได้หลักของครอบครัว 2) ฟาร์มที่มีที่ดินทำการเกษตรน้อย ทำไร่นาสวนผสมร่วมกับการทำนา 3) และ 4) ไม่มีการทำทั้งนาปีและนาปรังมีการปลูกยางพาราเป็นหลัก 5) ฟาร์มเกษตรกรที่จ้างแรงงานรับจ้าง มีการถือครองที่ดินน้อย ใช้แรงงานนอกภาคการเกษตรมาก 6) ฟาร์มที่มีรายได้หลักจากนอกฟาร์ม มีผลผลิตทางการเกษตรบ้างเพื่อบริโภคและขาย นอกจากนี้ฟาร์มทุกประเภทต่างประสบกับปัญหาการ

ขาดประสิทธิภาพของการใช้น้ำทำให้ใช้น้ำไม่ได้ทั้งปี ส่งผลให้แรงงานส่วนหนึ่งต้องละทิ้งไปทำงานนอกภาค การเกษตร และบางส่วนก็ปรับพื้นที่ไปปลูกยาพาราแทน (ศิริจิต พุ่งหว่าและคณะ, 2549) ได้มีงานวิจัยที่ นำเสนอทางเลือกของชุมชนชาวนาเพื่อลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจในอาชีพ ดังนี้ 1) การทำการเกษตรแบบไร่นาสวนผสม 2) โครงรูปการทำนาแบบเชิงเดี่ยวตามการปฏิวัติเขียว 3) การผลิตทั้งเชิงการค้าและบริโภคในครัวเรือน 4) การระดมทุนของชุมชนทั้งทุนทางสังคมและทุนทางการเงิน เพื่อพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชน (สมยศ พุ่งหว่า และ อาแว มะแส. 2544)

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับระบบฟาร์ม ระบบสังคมเกษตร ระบบการผลิตของชุมชนชาวนา และ ทางเลือกของชุมชนชาวนา ในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (สมยศ พุ่งหว่า อาแว มะแส และวีระชาติ เงินถาวร, 2549; ศิริจิต พุ่งหว่าและคณะ. 2549; ศิริจิต พุ่งหว่า และ สมยศ พุ่งหว่า, 2538; ศิริจิต พุ่งหว่า สมบูรณ์ เจริญจิระตระกูล อาแว มะแส และ สมยศ พุ่งหว่า. ม.ป.ป.) แต่ยังไม่มีการวิจัยใดที่มุ่งพลิกฟื้นนาร้างเพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน

รายงานการศึกษาโครงการการศึกษาและพัฒนามาตรฐานและตัวชี้วัดความมั่นคงของมนุษย์ โดย คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. 2547. อ้างถึง ในศจินทร์ ประชาสันต์. 2552)

ผลของการพัฒนาดัชนีในส่วนความมั่นคงทางอาหารทำให้ได้ดัชนี 3 ดัชนี โดยมีตัวชี้วัดย่อยๆ 7 ตัว

ดัชนี	ตัวชี้วัด
1. คนไทยมีอาหารกินพอเพียง	- คนไทยมีอาหารกินครบมือ - ไม่มีภาวะทุพโภชนาการ
2. คนไทยกินอาหารปลอดภัย	- คนไทยกินเนื้อสัตว์ที่ปรุงสุก ด้วยความร้อน - กินอาหารที่ปลอดภัยจากสารพิษปนเปื้อน
3. คนไทยไม่กินอาหารเกินจำเป็น	- ไม่มีภาวะเสี่ยงเกี่ยวกับการกิน อาหารและออกกำลังกาย - ไม่หลงเชื่อและบริโภคอาหารเสริมที่เกินจำเป็น เช่น เครื่องดื่มชูกำลัง - ไม่ถูกรอบงำให้กินอาหารที่ขาดคุณค่าทางโภชนาการเป็นประจำ

AnupolChareesri (2009, อ้างถึงในศจินทร์ ประชาสันต์, 2552) ได้พัฒนาตัวชี้วัดโดยผู้วิจัยใช้แนวคิดความมั่นคงทางอาหารตามความหมายของเอฟเอโอ โดยได้กำหนดรายการตัวชี้วัดในแต่ละมิติของความมั่นคงทางอาหารไว้เป็นการเบื้องต้น (ยกเว้นมิติการใช้ประโยชน์เนื่องจากไม่เกี่ยวข้องกับการผลิต)

กระบวนการคัดเลือกตัวชี้วัดทำโดยการจัดสัมมนาร่วมกับเกษตรกรและเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่เป็นเวลา 2 วัน เป้าหมาย คือ เพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับความหมายของ ความมั่นคงทางอาหารและจัดลำดับความสำคัญของตัวชี้วัดจากรายการดัชนีที่เตรียมไว้ เพื่อหาคำตอบว่ามี ความเกี่ยวข้องกับ ความมั่นคงทางอาหารและเหมาะสมสำหรับจะใช้เป็นมาตรฐานการผลิตแบบมีส่วนร่วมเพียงใด ตัวชี้วัดที่ได้รับการคัดเลือกจะถูกประเมินและแปลงให้อยู่ในรูปแบบทางการของมาตรฐานระบบการรับรอง แบบมีส่วนร่วม โดยมีหลักเกณฑ์ว่าดัชนีต้องเข้าใจได้ง่ายและชัดเจนเพียงพอสำหรับทั้งเกษตรกรและผู้ ตรวจสอบ มีตัวชี้วัดดังนี้

ตัวชี้วัดด้านการมีอาหารถึงพร้อม (Food availability)

เกณฑ์	ตัวชี้วัด
ทรัพยากรการผลิต	<ul style="list-style-type: none"> เกษตรกรต้องมีการเข้าถึงปัจจัยการผลิตที่ถึงพร้อม ได้แก่ ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า แรงงาน และ เมล็ดพันธุ์
ขนาดไร่นา	<ul style="list-style-type: none"> เกษตรกรต้องมีพื้นที่ทำกินโดยแบ่งเป็นพื้นที่ที่ใช้เพื่อการ เพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคในครัวเรือน อย่างน้อย 3 ไร่
ศักยภาพการผลิต	<ul style="list-style-type: none"> เกษตรกรต้องสามารถผลิตอาหารไว้บริโภคเองได้ตลอดทั้งปี มากกว่าซื้อจากตลาดหรือเก็บจากแหล่งธรรมชาติ ปริมาณการซื้อ อาหารต้องลดน้อยลงเมื่อเปรียบเทียบกับภาวะการซื้ออาหาร ในช่วงก่อนทำเกษตรยั่งยืน ปริมาณในการผลิต ข้าว:ผัก:ผลไม้:เนื้อสัตว์ ควรมีการผลิตข้าวซึ่งเป็นอาหารหลักมากที่สุด อย่างน้อยร้อยละ 50 ของอาหารที่ผลิต ตามด้วยผัก ผลไม้ และเนื้อสัตว์

ตัวชี้วัดของความเสถียรภาพของอาหาร (Food stability)

เกณฑ์	ตัวชี้วัด
การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ	<ul style="list-style-type: none"> มีการบำรุงรักษาดิน เช่นการใช้ปุ๋ยหมัก การปลูกพืชคลุมดิน หรือปลูกพืชหมุนเวียน มีบ่อน้ำที่เป็นแหล่งเก็บน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร และไม่มีการทิ้ง ขยะหรือปล่อยสารเคมีลงในแหล่งน้ำ มีพื้นที่ป่า หรือที่ปลูกไม้ยืนต้นใน ฟาร์ม อย่างน้อย 10%ของ พื้นที่ฟาร์ม

ระบบไร่นา	<ul style="list-style-type: none"> • ระบบไร่นามีส่วนสนับสนุนความยั่งยืนของเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และชุมชน ซึ่งอาจอยู่ในรูปเกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน วนเกษตรเกษตรชีวภาพ ฯลฯ • เกษตรกรมีแผนการผลิตอาหารที่ดีตลอดปี ผลิตพืชและสัตว์ซึ่งครัวเรือนบริโภคและเป็นที่ต้องการของตลาด • ระบบไร่นามีส่วนช่วยให้เกิดความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน
เสถียรภาพด้านรายได้	<ul style="list-style-type: none"> • มีรายได้ที่ไม่ต่ำกว่าเส้นความยากจนด้านอาหาร หรือเส้นความยากจนที่ กำหนดไว้โดย สภาพัฒนา ประมาณ 1443 บาทต่อคนต่อเดือน • ถ้ารายได้หลักมาจากการเกษตร เกษตรกรต้องมีที่ดินเป็นของตัวเอง มีตลาดที่สามารถนำผลผลิตไปขายได้
ความรู้และข้อมูล	<ul style="list-style-type: none"> • เกษตรกรควรเป็นสมาชิกกลุ่ม สมาคม สมาพันธ์ สหพันธ์ หรือองค์กรทางด้านการเกษตรอันเป็นประโยชน์ เพื่อการได้รับความช่วยเหลือด้านอาหารยามขาดแคลน และมีอำนาจในการต่อรองราคาผลผลิต • มีศูนย์เรียนรู้ในพื้นที่ที่จะให้ข้อมูลทางการเกษตร การใช้ประโยชน์อาหารและอื่นๆ เพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น

ตัวชี้วัดของการเข้าถึงอาหาร (Food accessibility)

เกณฑ์	ตัวชี้วัด
การเข้าถึงอาหารที่ตนเองผลิต	<ul style="list-style-type: none"> • มีอาหารที่ผลิตเองตลอดทั้งปี และสามารถเก็บอาหารได้ทุกเมื่อเมื่อมีความต้องการ หรือขาดแคลนด้านอาหาร • เกษตรกรควรมีที่ดินเป็นของตนเอง
การเข้าถึงตลาด	<ul style="list-style-type: none"> • มีตลาดท้องถิ่นที่เกษตรกรสามารถหาซื้ออาหารที่ไม่ได้ผลิตเอง หรือขายผลผลิตได้ในเขตพื้นที่ชุมชน หรือมีรถพุ่มพวงหรือบริการอื่นๆที่เกษตรกรสามารถซื้ออาหารได้
การเข้าถึงอาหารธรรมชาติ	<ul style="list-style-type: none"> • มีแหล่งอาหารธรรมชาติที่สมบูรณ์ในพื้นที่ใกล้เคียง มีความหลากหลายทางชีวภาพ เช่นมีพืชพื้นถิ่น พืชสมุนไพร เห็ด หรือสัตว์ที่สามารถนำมาเป็นอาหารได้

ตัวชี้วัดการใช้ประโยชน์ของการอาหาร (Food utility)

เกณฑ์	ตัวชี้วัด
ความปลอดภัยด้านอาหาร	<ul style="list-style-type: none"> • มีเกณฑ์ในการเลือกซื้อ บริโภคอาหารที่มีความสะอาดและปลอดภัยต่อ โดยผ่านระบบการผลิตที่ดี ปราศจากสารเคมีตกค้าง • มีการเข้าถึง และใช้น้ำจากแหล่งน้ำที่สะอาดในการนำมาประกอบอาหารโภชนาการ • เลือกผลิต ซื้อ และบริโภคอาหารให้ครบตามหลักโภชนาการ โดยบริโภคตามเกณฑ์ที่กองโภชนาการได้แนะนำ มีความหลากหลายของชนิดอาหาร ไม่บริโภคอาหารชนิดเดียวซ้ำๆ • เข้าใจและรู้วิธีการปรุงอาหารอย่างเหมาะสม เช่น การเลือกวัตถุดิบที่ดี การเตรียมอาหารที่สะอาดและปลอดภัย

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบศักยภาพ ข้อจำกัด ในองค์ความรู้ในระดับพื้นที่ สภาพเศรษฐกิจและสังคม การรัฐสนับสนุนจากรัฐและองค์กรในท้องถิ่นของการทำนาและการพลิกฟื้นนาร้างเพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืนในพื้นที่ขนาดเล็กสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
2. ฉายภาพการสืบทอดอาชีพการเกษตรของครัวเรือนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
3. มองเห็นบริบทการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ลุ่มน้ำของทะเลสาบสงขลาไปเป็นนาร้าง
4. ได้ตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เพื่อเป็นเครื่องมือให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นำไปใช้สำรวจเพื่อเป็นข้อมูลประกอบการกำหนดนโยบายพัฒนา
5. ได้ทราบระดับความมั่นคงทางอาหารและปัจจัยที่มีผลเพื่อนำมาซึ่งการวางแผนหารูปแบบที่จะพัฒนาความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
6. ได้ทราบความต้องการจำเป็นและระดับความสำคัญเพื่อ ได้แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
7. ได้กลยุทธ์การพลิกฟื้นนาร้างเพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืนในพื้นที่ขนาดเล็กสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นแนวทางในการกำหนดโมเดลการพัฒนาในระยะต่อไปของแผนวิจัยนี้

1.8 วิธีการดำเนินการวิจัย และสถานที่ทำการทดลอง/เก็บข้อมูล

งานวิจัยนี้แบ่งเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจ สังคม และสภาพการผลิตข้าวในอดีต ปัจจุบัน และฉายภาพแนวโน้มอนาคตของเกษตรกร บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช การ

สืบทอดอาชีพการเกษตรของครัวเรือนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและศึกษาสาเหตุการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ลุ่มน้ำของทะเลสาบสงขลาไปเป็นนาร้าง

ส่วนที่2การพัฒนาตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารแบบมีส่วนร่วมภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา การประเมินความต้องการจำเป็น

ส่วนที่3 วิเคราะห์สถานการณ์ ศักยภาพและข้อจำกัดในการผลิตข้าว เพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืนแบบมีส่วนร่วมภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และกำหนดกลยุทธ์การฟื้นฟูนาร้างเพื่อความมั่นคง (ใช้ผลการศึกษาจากส่วนที่1 และส่วนที่2 เป็นฐานข้อมูล)

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1) **การวิเคราะห์เชิงปริมาณ** ในส่วนที่1 และส่วนที่2 ใช้เครื่องมือแบบสอบถามกึ่งสัมภาษณ์ **ประชากร** คือครัวเรือนเกษตรกรบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา **ขนาดตัวอย่าง**ที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ กำหนดโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของ Yamane (1960: 1088-1089 อ้างใน สุวิมล ตรีภานันท์, 2549) กล่าวคือเมื่อประชากรมากกว่า 100,000 คน ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ระดับความเชื่อมั่น 95 % และความคลาดเคลื่อน 3 % ต้องใช้กลุ่มตัวอย่างขนาด 1,111 ตัวอย่าง

2) การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ

(1) สัมภาษณ์ RRA ลงพื้นที่ทั้งสามจังหวัด สงเกต และสัมภาษณ์แบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวนตัวอย่างเกษตรกรในปัจจุบัน 30 ตัวอย่าง อดีตเกษตรกรปลูกข้าวที่เปลี่ยนไปผลิตสินค้าอื่น 5 ตัวอย่าง และย้ายภาคการผลิต 5 ตัวอย่าง โรงสี 5 ตัวอย่าง คนกลางผู้ค้าปัจจัยการผลิต 3 ตัวอย่าง และเจ้าหน้าที่เกษตรในพื้นที่ 3 ตัวอย่าง รวม 51 ตัวอย่าง

(2) วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อกำหนดตัวบ่งชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร จำนวนเกษตรกรตัวอย่าง และภาคีที่เกี่ยวข้อง 10-15 ตัวอย่าง

(3) จัดสนทนากลุ่ม(Focus Group)เพื่อกำหนดตัวบ่งชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร จำนวนเกษตรกรตัวอย่าง และภาคีที่เกี่ยวข้อง 10-15 ตัวอย่าง

(4) เทคนิคเดลฟาย (Delphi Technic) คัดเลือกตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ด้วยวิธีการถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญวัด โดยใช้แบบสอบถามปลายเปิด(open ended questionnaire) จำนวนไม่น้อยกว่า 17 ราย (Thomas T.Macmillan, 1971)

(5) จัดเวทีแลกเปลี่ยนกับภาคีในท้องถิ่นทั้งเกษตรกรและผู้ที่มีบทบาทในการพลิกฟื้นนาร้างเพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน โดยฉายภาพอดีต ปัจจุบัน อนาคต และ ตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร เพื่อให้เกิดเป้าหมายร่วมกัน ตระหนักร่วมกันถึงความสำคัญของความมั่นคงทางอาหาร จำนวนตัวอย่าง 50 ราย

(6) จัดเวทีวิเคราะห์ SWOT และ TOWS Matrix เพื่อหากลยุทธ์การพลิกฟื้นนาร้างเพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืนในพื้นที่ขนาดเล็ก สังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ร่วมคิดกับภาคีในท้องถิ่นทั้งเกษตรกรและผู้ที่มีบทบาทในการพลิกฟื้นนาร้าง จำนวนตัวอย่าง 50 ราย

(7) จัดเวทีแลกเปลี่ยนกับภาคีในท้องถิ่นทั้งเกษตรกรและผู้ที่มีบทบาทในการพลิกฟื้นนาร้างเพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืนในพื้นที่ขนาดเล็ก สังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เพื่อหารูปแบบ (Model) ตัวอย่าง เป็นต้นแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ให้เกิดการปฏิบัติจริง ซึ่งจะเป็กรอบการวิจัยในปีที่ 2-3 ต่อไป เช่น บางแก้วโมเดล รำแดงโมเดล จำนวนตัวอย่าง 50 ราย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ใช้แบบสอบถามกึ่งสัมภาษณ์ ประกอบด้วยเนื้อหา 2 ส่วนหลัก ได้แก่ ส่วนสภาพเศรษฐกิจ สังคม และสภาพการผลิตข้าว การสืบทอดอาชีพการเกษตร และ ส่วนประเมินการความต้องการจำเป็น ความมั่นคงด้านอาหาร (แบบสอบถามกึ่งสัมภาษณ์ความต้องการจำเป็น ความมั่นคงด้านอาหารในส่วนนี้ได้จากการพัฒนาเครื่องมือในระยะที่1) การเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง 1,111 ตัวอย่างตามกล่าวข้างต้น ใช้เพื่อตรวจสอบความตรงและความสอดคล้องของโมเดลที่ศึกษา (ในระยะที่2)

การพัฒนาตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารในแบบสอบถามกึ่งสัมภาษณ์ ทำดังนี้

1) เครื่องมือในการวิเคราะห์หาตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหาร

เพื่อให้ได้ตัววัดดังกล่าว ดำเนินการ ดังนี้

ระยะที่ 1 การพัฒนาตัวบ่งชี้วัดความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีวิธีการวิจัยเป็นขั้นตอนดังนี้

- (1) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยทำการศึกษาจากตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- (2) วิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในขั้นตอนนี้ทำการวิเคราะห์จากกลุ่มตัวอย่างได้แก่ เกษตรกรและปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาโดยมีการกระจายไปตามจังหวัดต่างๆใน 3 จังหวัด ได้แก่จังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราชโดยจะใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และจัดสนทนากลุ่มเพื่อกำหนดตัวบ่งชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร
- (3) คัดเลือกตัวบ่งชี้โดยผู้เชี่ยวชาญผู้วิจัยใช้เทคนิคเดลฟาย (Delphi Technic) คัดเลือกตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ด้วยวิธีการถามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญวัด โดยใช้แบบสอบถามปลายเปิด (open ended questionnaire)

- (4) สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากขั้นตอน 1, 2 และ 3 จะนำมาสู่การสร้างคำถามตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
- (5) นำแบบสอบถามที่ได้จากขั้นตอนที่ 4 ให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาในรอบที่ 2 เพื่อผู้วิจัยจะได้นำมาวิเคราะห์หาฉันทามติ(Concensus)
- (6) นำผลที่ได้จากข้อ 5 ส่งให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาในรอบที่ 3 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพิจารณาฉันทามติของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญกับความเหมาะสมของตัวบ่งชี้ในการบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และความเป็นไปได้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลตามตัวบ่งชี้
- (7) ดำเนินการสร้างแบบสัมภาษณ์ฉบับร่างตามโครงสร้างเนื้อหาที่กำหนด
- (8) ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และความตรงเชิงโครงสร้าง(Construct Validity) โดยนำแบบสัมภาษณ์ฉบับร่างที่สร้างขึ้น พร้อมทั้งนิยามเชิงปฏิบัติการและโครงสร้างเนื้อหาของแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญทางด้านเนื้อหา/แนวคิดความมั่นคงทางอาหาร พิจารณาร่วมกับผู้วิจัยเพื่อตรวจสอบว่าข้อคำถามที่สร้างขึ้นสามารถวัดคุณลักษณะที่ต้องการจะวัดได้ครอบคลุมตามนิยามและโครงสร้างเนื้อหาที่กำหนดหรือไม่ แล้วนำมาปรับปรุงก่อนนำไปทดลองใช้
- (9) ทดลองใช้แบบสัมภาษณ์โดยนำแบบสัมภาษณ์ที่ได้จากขั้นตอนที่ 8 ไปทดลองใช้ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาโดยครอบคลุมกลุ่มตัวอย่างที่หลากหลายใน 3 จังหวัด
- (10) หาค่าความเที่ยง (Reliability) ของแบบสัมภาษณ์ด้วยวิธีการหาค่าความเที่ยงแบบความสอดคล้องภายใน (Internal consistency method) โดยใช้วิธีการหาสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach' s alpha coefficient) แล้วปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ขั้นตอนสุดท้าย

ระยะที่ 2 การตรวจสอบความตรง (To validate)หรือความสอดคล้องของโมเดลตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนเกษตรกรกับข้อมูลเชิงประจักษ์ (or investigate a goodness of fit of the proposed model of elderly' s quality of life indicators to the empirical data ประเมินความต้องการจำเป็น (Needs Assessment) ความมั่นคงด้านอาหารและวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ส่วนที่ 1 จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลจากการสำรวจวิธี RRA ข้อมูลจากการวิเคราะห์เชิงปริมาณในแบบสอบถามกึ่งสัมภาษณ์ และข้อมูลจากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนกับภาคีในท้องถิ่นทั้งเกษตรกรและผู้ที่มีบทบาทในการพลิกฟื้นนาร้างเพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน ได้สภาพเศรษฐกิจ สังคม และสภาพ

การผลิตข้าวในอดีต ปัจจุบันฉายภาพแนวโน้มอนาคต อธิบายการสืบทอดอาชีพการเกษตรของครัวเรือน บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และอธิบายสาเหตุการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ลุ่มน้ำของทะเลสาบสงขลาไปเป็น นาไร่ และยังขยายผลทำให้ให้เกิดเป้าหมายร่วมกัน ตระหนักร่วมกันถึงความสำคัญของความมั่นคงทางอาหาร

ส่วนที่2 จากการวิเคราะห์เชิงปริมาณในแบบสอบถามกึ่งสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม เทคนิคเดลฟาย และจากเวทีแลกเปลี่ยนกับภาคีในท้องถิ่นทั้งเกษตรกรและผู้ที่มีบทบาทในการพลิกฟื้นนาไร่ เพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืนได้ตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารและประเมินความต้องการจำเป็น และปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ส่วนที่3 จากการจัดเวทีวิเคราะห์SWOT และ TOWS Matrix และเวทีหารูปแบบ (Model) ตัวอย่าง ซึ่งเป็นเวทีแลกเปลี่ยนแลกเปลี่ยนกับภาคีในท้องถิ่นทั้งเกษตรกรและผู้ที่มีบทบาทในการพลิกฟื้นนาไร่ เพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืนในพื้นที่ขนาดเล็ก สังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาได้กลยุทธ์การพลิกฟื้นนาไร่ เพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืนในพื้นที่ขนาดเล็ก สังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและรูปแบบ (Model) ตัวอย่าง เพื่อเป็นต้นแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)ให้เกิดการปฏิบัติจริง ซึ่งจะเป็กรอบการวิจัยในปีที่ 2-3 ต่อไป เช่น บางแก้วโมเดล ไร่แดง โมเดล

4. สถิติวิเคราะห์

1) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติบรรยาย ได้แก่ mean, standard deviation, skewness, kurtosis, frequency, and percentage

2) การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบปัญหาการวิจัย การพัฒนาตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารแบบมีส่วนร่วมภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา การประเมินความต้องการจำเป็น

(1) การวิเคราะห์สหสัมพันธ์(correlation) ระหว่างตัวแปรทั้งหมดที่ใช้ในการวิจัยเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของ correlation matrix ที่จะนำไปใช้ในการวิเคราะห์ LISREL model และเพื่อพิจารณาคัดเลือกตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

(2) การเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยโดยใช้สถิติทดสอบ t-test and analysis of variance และจะทำการเปรียบเทียบรายคู่(multiple comparisons) ด้วยวิธีการ LSD (Fisher's Least-Significant Difference)

(3) การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง (second order confirmatory factor analysis) โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ LISREL 8.50 for windows เพื่อตรวจสอบความตรงตามทฤษฎี หรือความสอดคล้องของโมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นของตัวบ่งชี้ความมั่นคงด้านอาหารกับข้อมูลเชิงประจักษ์

(4) การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีวิธีการวิเคราะห์ดังนี้

- (4.1) ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นด้วยค่าสถิติพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง เป็นการบรรยายลักษณะทั่วไปของข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ค่าสูงสุด - ต่ำสุด ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน และ การทำตารางไขว้ 2 มิติ (Cross-tabulation)
- (4.2) ทำการคำนวณค่าดัชนี PNI แบบปรับปรุง (PNI modified) สำหรับข้อความถามในแต่ละข้อตามองค์ประกอบ (Factors) โดยใช้สูตรดัชนี PNI แบบปรับปรุงหาได้จาก ผลต่างระหว่างค่าสภาพที่คาดหวัง/คิดว่าจะน่าจะเป็น (I) กับค่าสภาพที่เป็นอยู่/มีอยู่จริงในปัจจุบัน (D) แล้วหารด้วยค่าสภาพที่เป็นอยู่/มีอยู่จริงในปัจจุบัน (D) จากนั้นทำการจัดลำดับความสำคัญความต้องการจำเป็นของครัวเรือนเกษตรกร ตามค่าดัชนีที่คำนวณได้
- (4.3) ทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความต้องการจำเป็นความมั่นคงทางอาหาร จำแนกตามตัวแปรภูมิหลังทั้งในภาพรวม และแยกเป็นรายด้านตามองค์ประกอบ

(5) การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ผู้วิจัยแยกการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ

(5.1) วิเคราะห์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งหมด เพื่อตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม และตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระด้วยกันว่ามีปัญหา multicollinearityหรือไม่เพื่อประโยชน์ในการคัดเลือกตัวแปรอิสระสำหรับการวิเคราะห์ multiple regression และ discriminant analysis

(5.2) วิเคราะห์จำแนก (discriminant analysis) โดยใช้กลุ่มครัวเรือนที่มีความมั่นคงด้านอาหารโดยรวมและแยกแต่ละด้านได้สูงกว่าค่าเฉลี่ย และกลุ่มครัวเรือนที่มีความมั่นคงทางอาหารโดยรวมและแยกแต่ละด้านได้ต่ำกว่าหรือเท่ากับค่าเฉลี่ย เป็นตัวแปรตาม และใช้ตัวแปรภูมิหลังและตัวแปรที่เกี่ยวข้องเป็นตัวแปรอิสระ

(5.3) วิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ (multiple regression analysis) โดยใช้ตัวบ่งชี้คุณภาพความมั่นคงด้านอาหารโดยรวม และตัวบ่งชี้แต่ละด้านเป็นตัวแปรตาม และใช้ตัวแปรภูมิหลังของครัวเรือนและตัวแปรและตัวแปรที่เกี่ยวข้อง เป็นตัวแปรอิสระ เพื่อศึกษาว่ามีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการเกษตร ม.ป.ป.วิธีการสำรวจข้อมูลภาวะการผลิตพืชโดยวิธีRRA. ออนไลน์.
(http://production.doae.go.th/download/technic_RRA.pdf) เข้าถึงข้อมูลวันที่ 29 สิงหาคม 2555
- ทิพย์วรรณ ปริญาศิริ. 2555.ความมั่นคงทางอาหาร. หนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ 31 พ.ค. - 3 มิ.ย.
<http://www.healthfocus.in.th/content/2012/05/412> เข้าถึงข้อมูล 29 สิงหาคม 2555
- สมพร อิศวิลานนท์. 2554.ความมั่นคงทางอาหารในสถานการณ์สากลและนโยบายการเกษตรของรัฐบาลปัจจุบัน. การประชุมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองสู่การอภิวัฒน์ประเทศไทย. ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
- สมยศ ทุ่งหว้า และ อาแว มะแส. 2544.ระบบสังคมเกษตร: ข้อเสนอเชิงแนวคิดที่ได้จากการวิจัยในภาคใต้. 25ปีคณะทรัพยากรธรรมชาติ 2518-2543 สู่ความพอเพียงและการพึ่งตนเอง
- สมยศ ทุ่งหว้า อาแว มะแส และวีระชาติ เงินถาวร. 2549.ระบบสังคมเกษตรและระบบการทำฟาร์มในพื้นที่ที่มีการทำนาเป็นหลักของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา : กรณีศึกษาในอำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- ศจินทร์ ประชาสันต์. 2552. การพัฒนาดัชนีชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร ภายใต้ “โครงการขับเคลื่อนประเด็นเกษตรและอาหารเพื่อสุขภาพตามมติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2551 สู่การปฏิบัติ”.สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)
- ศิริจิต ทุ่งหว้าและคณะ (2549) การปรับเปลี่ยนระบบการผลิตของชุมชนชาวนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. ออนไลน์. (<http://anchan.lib.ku.ac.th/agnet/handle/001/3617>) เข้าถึงข้อมูลวันที่ 29 สิงหาคม 2555
- ศิริจิต ทุ่งหว้า สมบูรณ์ เจริญจิระตระกูล อาแวมะแส และ สมยศ ทุ่งหว้า. ม.ป.ป..ระบบการทำฟาร์ม : ระบบข้าวนาปี-การปลูกผัก-การทำสวนยาง หมู่ที่8 ต.บางเหรียง กิ่ง อ.ควนเนียง จังหวัดสงขลา. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ศิริจิต ทุ่งหว้า และ สมยศ ทุ่งหว้า. 2538.การศึกษาระบบการผลิตทางการเกษตรและระบบชุมชนเกษตร กิ่งอำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

Macmillan, T. T. (1971). The Delphi Technique. Paper presented at The Annual Meeting of the California Junior Colleges Associations Committee on Research and Development, Ca: Monterey. (May 3-5)

Wheelen Thomas L., & Hunger, J. G. (2012). Strategic Management and Business Policy Toward Global Sustainability (13th ed.): Pearson Education, Inc., publishing as Prentice Hall.

บทที่ 2

พื้นที่การเกษตรลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

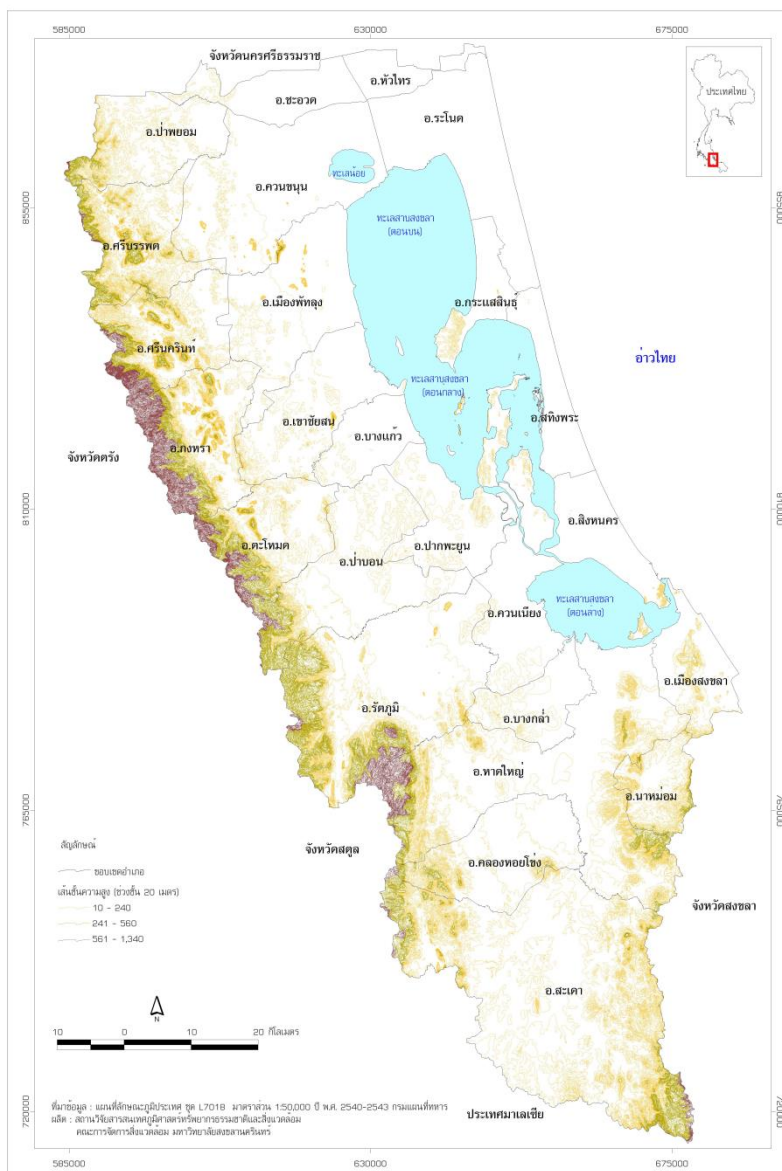
กล่าวนำ

คาบสมุทรสทิงพระและพื้นที่ราบจังหวัดพัทลุง เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การปลูกข้าวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญของภาคใต้ ถือเป็นอู่ข้าวอู่น้ำของภาคใต้มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ในบทนี้เป็นการนำเสนอ 3 บริบท ส่วนที่ 1 บริบทพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาโดยนำเสนอลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ การชลประทานในพื้นที่ และหน่วยการปกครองในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ส่วนที่ 2 การทำนาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พื้นที่การปลูกและผลผลิต ซึ่งกล่าวถึงสภาพการผลิตข้าวนาปีและข้าวนาปรังพื้นที่การเพาะปลูก ผลผลิตต่อไร่ข้าวนาปีและข้าวนาปรัง ของจังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง และส่วนที่ 3 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่นาสู่การปลูกปาล์มน้ำมัน ยางพารา และการทำนาแก่ง

2.1 บริบทพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ทะเลสาบสงขลา เป็นทะเลสาบแห่งเดียวในประเทศไทยที่อยู่ติดกันถึง 3 จังหวัด มีเนื้อที่ 859,961 ตารางกิโลเมตรในพื้นที่จังหวัดพัทลุงทั้งจังหวัด ประกอบด้วย อำเภอเมือง เขาชัยสน ควนขนุน ปากพะยูน สงขลา ตะโหมด ศรีบรรพต ป่าบอนบางแก้ว ป่าพะยอม และศรีนครินทร์ จังหวัดสงขลา 12 อำเภอ ได้แก่ อำเภอระโนด กระแสสินธุ์สทิงพระ สิงหนคร เมืองสงขลา นาหม่อม ทาดใหญ่ สะเดา คลองหอยโข่ง รัตภูมิ บางกล่ำ ควนเนียงและจังหวัดนครศรีธรรมราช 2 อำเภอ ได้แก่ อำเภอหัวไทร และชะอวด(สถานวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.2553) ดังภาพ 2-1

ภาพ 2-1อาณาเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและลักษณะภูมิประเทศ
ที่มา : สถาบันวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2553

ลักษณะภูมิประเทศพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ประกอบด้วยพื้นที่ภูเขาสูงบริเวณทิศตะวันตก และทิศใต้ของลุ่มน้ำ ด้านตะวันตกจะเป็นแนวเทือกเขาบรรทัดที่ทอดตัวในแนวเหนือใต้ ตั้งแต่ รอยต่อจังหวัดพัทลุงกับจังหวัดตรัง ลงมาถึงรอยต่อระหว่างจังหวัดสงขลากับจังหวัดสตูล ทางด้านทิศใต้เป็นแนวเทือกเขาสันกาลาศรีบางส่วน พื้นที่ภูเขาเหล่านี้ปกคลุมไปด้วยป่าไม้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำ ลำธารที่ไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลา ด้านเหนือและตะวันตกของพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นพื้นที่ราบ และที่ราบชายฝั่งทะเลที่เกิดจากการทับถมของตะกอน(สถาบันวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.2553)

จึงเห็นได้ว่าลักษณะพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาแบ่งได้สองส่วนคือ ส่วนพื้นที่ดินและส่วนพื้นที่น้ำ ส่วนพื้นที่ดิน ประกอบด้วย 1) พื้นที่เขาสูงตามแนวพื้นที่เทือกเขาบรรทัดซึ่งมีสภาพพื้นที่เป็นป่าอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร มีความสูงตั้งแต่ 200-1,340 เมตร มีพื้นที่ ร้อยละ 18.51 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ 2) พื้นที่ลูกคลื่นลอนลาด มีความสูง 60-100 เมตร จากระดับน้ำทะเลมีพื้นที่ ร้อยละ 11.27 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ เป็นพื้นที่เกษตรกรรมปลูกยางพารา ปาล์มน้ำมัน และไม้ผลผสม 3) พื้นที่ราบ เกิดจากการทับถมของตะกอนลำน้ำที่ไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลา ความสูง 20-60 เมตร จากระดับน้ำทะเล มีพื้นที่ ร้อยละ 32.06 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ เป็นพื้นที่เกษตรกรรมปลูกยางพารา ปาล์มน้ำมัน และไม้ผลผสม และเป็นที่ตั้งของชุมชน เมือง อุตสาหกรรม 4) พื้นที่ราบชายฝั่งทะเล เป็นที่ราบลุ่มน้ำทะเลขึ้นถึง เกิดจากการทับถมของตะกอนทะเล มีความสูง 1-20 เมตร จากระดับน้ำทะเลมีพื้นที่ ร้อยละ 38.16 ของพื้นที่ลุ่มน้ำ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ตั้งของชุมชน และพื้นที่เกษตรกรรมประเภทนาข้าว สถานที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ พื้นที่ป่าบึง ป่าพรุ และป่าชายเลน สำหรับพื้นที่น้ำ อยู่ในเขตจังหวัดสงขลาและพัทลุง ได้แก่ 1) ทะเลน้อย อยู่ตอนบนสุด เป็นทะเลสาบน้ำจืด มีพื้นที่ประมาณ 26.64 ตารางกิโลเมตร ความลึกเฉลี่ยประมาณ 1.5 เมตร มีความหลากหลายของพืชพรรณ ป่าพรุขนาดใหญ่และแหล่งนกน้ำ 2) ทะเลหลวง (ทะเลสาบสงขลาตอนบน) เป็นส่วนบนของทะเลสาบสงขลาถัดจากทะเลน้อยลงมา จนถึงเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ มีพื้นที่ประมาณ 479.94 ตารางกิโลเมตร ความลึกประมาณ 2 เมตร เป็นท้องน้ำจืดขนาดใหญ่แต่บางปีมีการรุกตัวของน้ำเค็มค่อนข้างสูงในฤดูแล้ง 3) ทะเลสาบ สงขลาตอนกลาง อยู่ถัดจากทะเลหลวงลงมาและไปบรรจบกับเขตอำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง อำเภอสติงพระจนถึงบริเวณตำบลปากรือ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีพื้นที่ประมาณ 351.33 ตารางกิโลเมตร ความลึกประมาณ 2 เมตร มีเกาะ ได้แก่ เกาะสี่ เกาะห้า เกาะหมาก เกาะนางคำ พื้นที่เป็นการผสมของน้ำเค็มและน้ำจืด จึงมีระบบนิเวศเป็นทั้งน้ำจืดและน้ำกร่อย 4) ทะเลสาบสงขลาตอนล่าง เป็นส่วนของทะเลสาบตอนนอกสุดซึ่งเชื่อมต่อกับอ่าวไทย เป็นช่องเดินเรือมีความลึกประมาณ 12-14 เมตร (สถานวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.2553)

ลักษณะภูมิอากาศ เป็นแบบมรสุมเขตร้อน (Tropical Monsoon Climate) คือ มีอากาศร้อน อุณหภูมิสูงตลอดปี เฉลี่ยประมาณ 27-28 องศาเซลเซียส มีฝนชุก ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือที่พัดมาจากประเทศจีน มากกว่าลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดมาจากมหาสมุทรอินเดีย มีฝนตกชุก มีปริมาณน้ำฝนค่อนข้างสูงในลุ่มน้ำ บริเวณภูมิประเทศที่เป็นภูเขา ปกคลุมด้วยป่าไม้และสวนยางมีอุณหภูมิเฉลี่ยต่ำกว่า บริเวณที่ราบริมทะเลสาบ

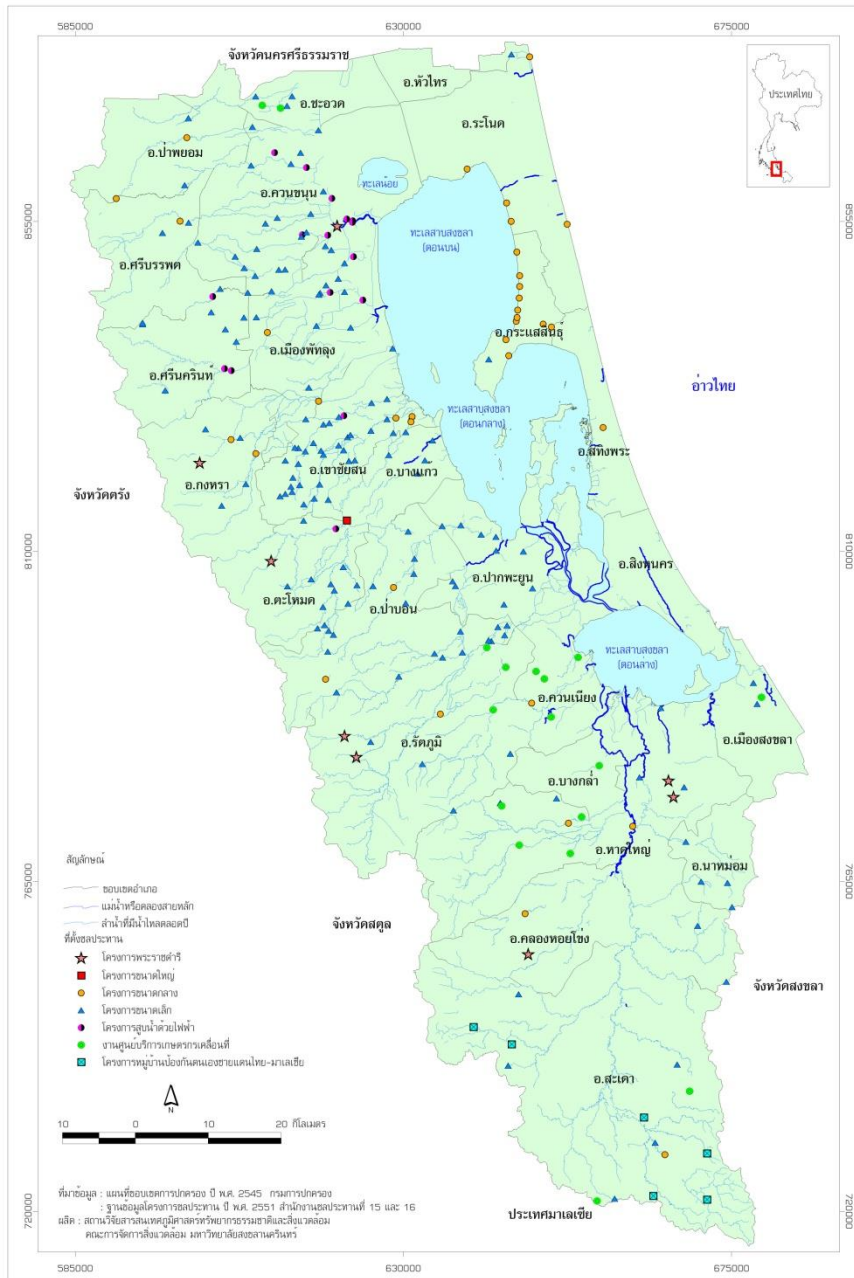
การชลประทานในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา กรมชลประทานได้สร้างแหล่งเก็บน้ำ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2521-2551 รวม 284 โครงการประกอบด้วย 1) โครงการชลประทานขนาดใหญ่ เป็นงานชลประทานอเนกประสงค์ เพื่อประโยชน์ทั้งด้านการเกษตร การอุปโภค บริโภค บรรเทาอุทกภัย การอุตสาหกรรม การผลิตกระแสไฟฟ้า มี 1 โครงการ คือ โครงการฝายท่าเขียด อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง 2) โครงการขนาดกลาง มี 33 โครงการ ในจังหวัดสงขลาและพัทลุงดังรายละเอียดตาราง 2-13) โครงการขนาดเล็ก เพื่อการเกษตร การอุปโภค บริโภค บรรเทาอุทกภัย จำนวน 158 โครงการ 4) โครงการหมู่บ้านป้องกันตนเอง

ชายแดนไทย-มาเลเซีย เป็นการก่อสร้างและพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก จำนวน 6 โครงการ 5) โครงการชลประทานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนเกี่ยวกับน้ำและสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน มี 8 โครงการ 6) โครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้า เป็นการใช้พลังงานไฟฟ้าสูบน้ำใช้เพื่อการเกษตร มี 16 โครงการ 7) โครงการศูนย์บริการเกษตรกรเคลื่อนที่ ในพื้นที่ลุ่มน้ำมี 17 โครงการ(สถานวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.2553 อ้างถึง กรมชลประทาน 2551) ดังภาพ 2-2

ตาราง 2-1 โครงการชลประทานขนาดกลางในจังหวัดสงขลาและพัทลุง

จังหวัด	อำเภอ	ชื่อโครงการ
สงขลา	หาดใหญ่	ฝายคลองวาด บรรเทาอุทกภัยอำเภอหาดใหญ่ (ระยะ 1)
	สะเดา	อ่างเก็บน้ำคลองสะเดา
	คลองหอยโข่ง	อ่างเก็บน้ำคลองจำไทร อ่างเก็บน้ำคลองหลา
	รัตภูมิ	ฝายชะมวง (ฝายไส้ท่อน) จัดหาน้ำให้ราษฎรตำบลรัตภูมิ (ปตร.คลองรัตภูมิ)
	ระโนด กระแสสินธุ์	ส่งน้ำและบำรุงรักษาระโนด-กระแสสินธุ์ (16 หัวงาน)
	สทิงพระ	คลองพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก
พัทลุง	เมือง	ฝายนาท่อม
	ป่าพะยอม	ฝายบ้านพร้าวอ่างเก็บน้ำป่าพะยอม
	ศรีบรรพต	ปตร.ท่าแนะ
	กงหรา	ฝายพญาไธสง ฝายหลักสาม
	เขาชัยสน	ฝายควนกุฎี
	ป่าบอน	ฝายป่าบอน อ่างเก็บน้ำป่าบอน

ที่มา : สถานวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.2553

ภาพ 2-2 ชลประทานในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและลักษณะภูมิประเทศ
 ที่มา : สถาบันวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.2553

การใช้ประโยชน์ที่ดินตามพืชเศรษฐกิจ ความเหมาะสมของดินต่อพืชต่างๆ ย่อมแตกต่างกันตามความอุดมสมบูรณ์ของดิน สภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และการจัดการ จากการสรุปของกรมพัฒนาที่ดินถึงความเหมาะสมของดินเพื่อการเกษตรและได้สรุปการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ดังนี้ 1) ข้าว พื้นที่ที่สภาพดินเหมาะสมสำหรับการปลูกข้าวมีเนื้อที่ประมาณ 1,684,868.03 ไร่ ส่วนใหญ่อยู่ใน

ที่ราบลุ่มเขต จังหวัดพัทลุงและบริเวณคาบสมุทรสทิงพระจังหวัดสงขลา 2) ยางพารา พื้นที่ที่สภาพดินเหมาะสมสำหรับการปลูกยางพารา มีเนื้อที่ประมาณ 962,965.94ไร่ พบกระจายทั่วไปในพื้นที่บริเวณที่ลาดเชิงเขาอยู่ในเขตจังหวัดสงขลาและพัทลุง 3) ปาล์มน้ำมัน พื้นที่ที่สภาพดินเหมาะสมสำหรับการปลูกปาล์มน้ำมัน มีเนื้อที่ประมาณ 1,114,873.25 ไร่ พบทั่วไปในเขตจังหวัดสงขลาและพัทลุง(สถานวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.2553)

ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีพื้นที่ 859,961 ตารางกิโลเมตรในพื้นที่สามจังหวัดข้างต้น โดยแบ่งหน่วยการปกครอง รายละเอียดดังตาราง 1.2 (สถานวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.2553: 10)

ตาราง 2-2 จำนวนหน่วยการปกครองในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ที่	จังหวัด/อำเภอ	จำนวนหน่วยการปกครอง (แห่ง)			จำนวนพื้นที่ (ตร.กม.)
		ตำบล	หมู่บ้าน	รายชื่อเทศบาลนคร/เมือง/ตำบล	
จังหวัดนครศรีธรรมราช					
1	หัวไทร(บางส่วน)	4	12	12	76.03
2	ชะอวด (บางส่วน)	4	21	-	152.57
จังหวัดพัทลุง					
1	อำเภอเมือง	14	144	8(เมืองพัทลุง เขาเจ็ยก โคกชะงาย พญา ขัน ร่มเมือง นาท่อม ท่ามิหรำ ปรางหมู่)	481.50
2	กงหรา	5	45	3 (ชะรัด คลองทรายขาว กงหรา)	291.74
3	เขาชัยสน	6	58	3 (เขาชัยสน จองถนน โคกม่วง)	348.82
4	ควนขนุน	12	128	11 (ควนขนุน มะกอกเหนือ บ้านสวน ดอน ทราย โตนดด้วน นาขยาด พนางตุง หนอง พ้อ ทะเลน้อย แพรกหา แหลมโตนด)	529.97
5	ตะโหมด	3	33	4 (ตะโหมด เขาหัวช้าง แม่ขรี ควนเสาธง)	247.98
6	บางแก้ว	3	34	2 (บางแก้ว ท่ามะเดื่อ)	163.20
7	ปากพะยูน	7	65	5 (ปากพะยูน อ่าวพูน ดอนทราย หารเทา เกาะนางคำ)	493.73
8	ป่าบอน	5	50	1 (ป่าบอน)	406.40
9	ป่าพะยอม	4	37	2 (บ้านพร้าว ลานข่อย)	239.13
10	ศรีบรรพต	3	30	-	248.30
11	ศรีนครินทร์	4	43	4 (ลำสินธุ์ ชุมพล อ่างทอง บ้านนา)	254.29
จังหวัดสงขลา					
1	อำเภอเมือง	5	47	4 (นครสงขลา พะวง เกาะแต้ว เขารูปช้าง)	201.60

2	หาดใหญ่	12	99	9 (นครหาดใหญ่ เมืองควนลัง เมืองบ้านพรุ เมืองคองหงส์ เมืองคลองแห คูเต่า บ้านไร่ พะตง น้ำน้อย)	809.36
3	กระแสดินธุ์	4	22	4 (กระแสดินธุ์ เขิงแส เกาะใหญ่ โรง)	316.43
4	คลองหอยโข่ง	4	32	2 (โคกม่วง ทุ่งลาน)	281.85
5	ควนเนียง	4	46	1 (ควนเนียง)	250.87

ตาราง 2-2 (ต่อ) จำนวนหน่วยการปกครองในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ที่	จังหวัด/อำเภอ	จำนวนหน่วยการปกครอง (แห่ง)			จำนวนพื้นที่ (ตร.กม.)
		ตำบล	หมู่บ้าน	รายชื่อเทศบาลนคร/เมือง/ตำบล	
6	นาหม่อม	4	29	-	124.01
7	บางกล่ำ	4	36	1 (ท่าช้าง)	146.60
8	ระโนด	12	73	2 (ระโนด บ่อตรู)	438.95
9	รัตภูมิ	5	63	2 (กำแพง นาสีทอง)	634.52
10	สทิงพระ	11	79	1 (สทิงพระ)	190.85
11	สะเดา	8	66	5 (เมืองสะเดา เมืองปาดังเบซาร์ ปริก พัง ลาน สำนักขาม)	1,033.14
12	สิงหนคร	11	77	1 (สิงหนคร)	237.77
รวม		157	1,369	72	8,599.61

- ที่มา : 1 กรมการปกครอง,2552
2 สถานวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.2553
3 สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัดพัทลุงและสำนักงานเทศบาลต่างๆ ของสงขลา,2553
4 ศูนย์สารสนเทศเพื่อการบริหารและพัฒนาางานปกครอง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. 2012.

2.2 การทำนาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาพื้นที่การปลูกและผลผลิต

ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พื้นที่การทำนาข้าวยังคงสูงในพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระ ได้แก่ อำเภอ สทิงพระ ระโนด กระแสดินธุ์ สิงหนคร จังหวัดสงขลา อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช และพื้นที่อำเภอ เมืองและอำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุงในบริเวณให้ดังกล่าวพื้นที่ที่มีนาร้างสูง ได้แก่ สิงหนคร และระโนด จังหวัดสงขลา อำเภอเมืองและควนขนุน จังหวัดพัทลุง

การปลูกข้าวในบริเวณดังกล่าวนี้มีทั้งการปลูกข้าวนาปีและข้าวนาปรัง พื้นที่ปลูกข้าวนาปี ของจังหวัด นครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง ในปี 2556 ได้แก่ 512,272 ไร่, 235,181 ไร่ และ 136,222 ไร่ สำหรับการ ปลูกข้าวนาปรัง พื้นที่การปลูกข้าวนาปรังใน ปี พ.ศ. 2555 จังหวัดนครศรีธรรมราชสงขลา และพัทลุงมีพื้นที่

ปลูกข้าวนาปรัง 208,126, 113,574, และ 61,309ไร่ ตามลำดับ (สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้(a).2556)

รายละเอียดดังตาราง 2-3 พื้นที่การเพาะปลูกข้าวนาปีและ ตารางที่2-4 พื้นที่การเพาะปลูกข้าวนาปรัง

เมื่อพิจารณาพื้นที่เพาะปลูกข้าวนาปีและข้าวนาปรัง ในจังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช พิจารณาการเปลี่ยนแปลงตามวิธีการวิเคราะห์ตามพื้นที่ในช่วงเวลาที่ต่างกัน (Cross Section Analysis) พบว่า

การปลูกข้าวนาปี พิจารณาช่วงปี พ.ศ. 2548, 2552, และ 2556 การปลูกข้าวนาปีในระดับประเทศ ในช่วงปี 2548 ถึง 2552 ลดลงเล็กน้อย ร้อยละ -0.48 และได้ขยายเพิ่มการปลูกมากขึ้นจากปี 2552 ถึง 2556 ถึง ร้อยละ 12 แต่สำหรับในภาคใต้ แนวโน้มการปลูกข้าวนาปีกลับลดลง ในช่วงปี 2548-2552 ลดลง ร้อยละ -10.83 และจากปี 2552-2556 ได้ลดปริมาณการผลิตลงไปอีกถึง ร้อยละ -77.51 เมื่อพิจารณารายจังหวัดตามลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ลดลงอย่างต่อเนื่องทั้งสองช่วงปี ในทิศทางเดียวกัน โดยจังหวัดพัทลุงได้มีการเปลี่ยนแปลงการปลูกข้าวในอัตราที่ลดลงมากกว่าจังหวัดนครศรีธรรมราชและสงขลา

พื้นที่ปลูกข้าวนาปีของจังหวัด นครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง ในปี 2556 ได้แก่ 512,272 ไร่, สงขลา 235,181 ไร่ และพัทลุง 136,222 ไร่

ตาราง 2-3 พื้นที่การเพาะปลูกข้าวนาปีของจังหวัด นครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง ในปี 2556

หน่วย: ไร่

ภาค/กลุ่ม จังหวัด	% การ เปลี่ยนแปลง		% การเปลี่ยนแปลง		
	2548	2552	ปี2548 สู่ 2552	ปี2552 สู่ 2556	
ประเทศ	57,773,844	57,497,441	-0.48	64,399,540	12.00
ภาคใต้	2,105,534	1,877,553	-10.83	422,346	-77.51
กลุ่มจังหวัดฝั่ง อ่าวไทย	1,175,982	1,017,781	-13.45	462,411	-54.57
นครศรีธรรมราช	642,709	619,704	-3.58	312,572	-49.56
พัทลุง	415,657	361,669	-19.92	136,222	-62.34
กลุ่มจังหวัด ชายแดนภาคใต้	821,966	787,379	-4.21	491,781	-37.54
สงขลา	372,911	370,056	-0.77	235,181	-36.45

ที่มา: สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้(b).2556.

พิจารณาพื้นที่เพาะปลูกข้าวนาปรัง ในจังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช พิจารณาการเปลี่ยนแปลงตามวิธีการวิเคราะห์ตามพื้นที่ในช่วงเวลาที่ต่างกัน (Cross Section Analysis) พิจารณาช่วงปี พ.ศ. 2548, 2552, และ 2555 พบว่า ในระดับประเทศ มีการเพิ่มพื้นที่ปลูกข้าวนาปรังอย่างต่อเนื่อง ในช่วงปี 2548-2552 และ 2552-2555 เพิ่มขึ้น ร้อยละ 39.14 และ 43.46

สำหรับภาคใต้ได้มีการขยายพื้นที่ปลูกข้าวนาปรังในช่วง ปี 2548-2552 มากกว่าช่วง 2552 ถึง 2555 โดยจังหวัดสงขลาตื่นตัวเรื่องการปลูกข้าวนาปรังตั้งแต่ในช่วง ปี 2548-2552มีการขยายตัวถึงร้อยละ 6,029.64 เช่นเดียวกับจังหวัดพัทลุง เพิ่มขึ้นในช่วงปี 2548-2552 ร้อยละ188.89 ในขณะที่จังหวัดนครศรีธรรมราช มีการขยายตัวมากอย่างต่อเนื่อง การขยายตัวในช่วงปี 2552-2555มีมากกว่าช่วงปี 2548-2552 (ร้อยละ 53.87 และ 10.42)

นั้นแสดงถึงจังหวัดสงขลาและพัทลุงได้สนใจปลูกข้าวนาปรังก่อนจังหวัดนครศรีธรรมราช และในขณะเดียวกันนั้นจังหวัดสงขลาพื้นที่การปลูกข้าวนาปรังเริ่มคงที่คือขยายพื้นที่เพาะปลูกเพียงร้อยละ 0.75 ในช่วงปี 2552-2555และช่วงเวลาดังกล่าวนี้จังหวัดพัทลุงเริ่มลดพื้นที่การปลูกข้าวนาปรังลงถึงร้อยละ 32.85 และเช่นเดียวกันในช่วงเวลาดังกล่าวข้าวนาปีก็ลดพื้นที่การผลิตเช่นกัน ทั้งนี้การผลิตข้าวนาปีในจังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดสงขลาที่ลดพื้นที่ปลูกลงเช่นกัน

พื้นที่การปลูกข้าวนาปรังในปีพ.ศ. 2555 จังหวัดนครศรีธรรมราชสงขลา และพัทลุงมีพื้นที่ปลูกข้าวนาปรัง 208,126, 113,574, และ 61,309ไร่

ตาราง 2-4 พื้นที่การเพาะปลูกข้าวนาปรังของจังหวัดนครศรีธรรมราชสงขลา และพัทลุงในปี 2556

หน่วย: ไร่

ภาค/กลุ่ม จังหวัด	2548		2552		2556	
	2548	2552	ปี2548	สู่ 2552	2556	% การเปลี่ยนแปลง ปี2552
ประเทศ	8,913,572	12,402,430	39.14		17,792,996	43.46
ภาคใต้	191,600	385,475	101.19		422,346	9.57
กลุ่มจังหวัดฝั่ง อ่าวไทย	167,389	229,518	37.12		277,029	20.70
นครศรีธรรมราช	122,498	135,258	10.42		208,126	53.87
พัทลุง	31,603	91,308	188.89		61,309	-32.85
กลุ่มจังหวัด ชายแดนภาคใต้	24,211	155,889	543.88		145,064	-6.94
สงขลา	1,839	112,724	6,029.64		113,574	0.75

ที่มา: สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้(b).2556.

สำหรับผลผลิตต่อไร่ข้าวนาปี ภาคใต้ผลิตผลผลิตต่อไร่ได้ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศ ผลผลิตต่อไร่ระดับประเทศ ผลิตได้ 460 กิโลกรัมต่อไร่ในปี 2556 ภาคใต้ผลิตได้ 448 กิโลกรัมต่อไร่ เมื่อพิจารณาตามจังหวัดในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จังหวัดสงขลาสามารถผลิตได้ผลผลิตต่อไร่สูงกว่าค่าเฉลี่ยประเทศ (500 กิโลกรัมต่อไร่) จังหวัดนครศรีธรรมราชและพัทลุงผลิตได้ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยประเทศและภาค (446 และ 455 กิโลกรัมต่อไร่)

เมื่อพิจารณาการพัฒนาเพิ่มผลผลิตต่อไร่ของการปลูกข้าวนาปี พบว่าภาพรวมของภาคใต้สามารถทำผลผลิตต่อไร่ได้สูงขึ้นอย่างสม่ำเสมอ จากช่วงเวลาปี 2548-2552 และ 2552-2556 จังหวัดสงขลาสามารถสร้างผลผลิตต่อไร่ได้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง และได้ผลผลิตต่อไร่สูงกว่าค่าเฉลี่ยผลผลิตของประเทศ เช่นเดียวกับจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดนครศรีธรรมราชในช่วงปี 2552-2556 อัตราการเพิ่มผลผลิตต่อไร่เพิ่มขึ้นถึง ร้อยละ 17.38 ซึ่งในช่วงปี 2548-2552 เพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 4.74 แต่สำหรับจังหวัดพัทลุงในช่วงปี 2552-2556 ผลผลิตต่อไร่กลับลดลง ร้อยละ -1.73รายละเอียด ดังตาราง2-5

ตาราง 2-5 ผลผลิตข้าวนาปีเฉลี่ยต่อไร่ของจังหวัดนครศรีธรรมราชสงขลา และพัทลุง

หน่วย: กิโลกรัมต่อไร่

ภาค/กลุ่มจังหวัด	ปี 2548		ปี 2552		% การเปลี่ยนแปลงปี 2552 ถึง 2556
	2548	2552	ปี 2548	สู่ 2552	
ประเทศ	436	425	-2.52	460	8.24
ภาคใต้	392	419	6.89	448	6.92
กลุ่มจังหวัดฝั่งอ่าวไทย	394	422	7.11	448	6.16
นครศรีธรรมราช	379	397	4.74	446	17.38

พัทลุง	421	463	9.89	455	-1.73
กลุ่มจังหวัด					
ชายแดนภาคใต้	397	421	6.05	454	7.83
สงขลา	433	477	10.16	500	4.82

ที่มา: สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้(บ).2556.

จะเห็นได้ว่าผลผลิตต่อไร่ข้าวนาปรังสูงกว่าข้าวนาปีผลผลิตข้าวนาปรังเฉลี่ยต่อไร่ของภาคใต้ต่ำกว่าผลผลิตค่าเฉลี่ยผลผลิตของประเทศในปีพ.ศ.2556ผลผลิตข้าวนาปรังเฉลี่ยต่อไร่ของประเทศผลิตได้ 677 กิโลกรัมต่อไร่ ภาคใต้ผลิตได้ 514 กิโลกรัมต่อไร่ จังหวัดสงขลามีผลผลิตต่อไร่สูงที่สุด คือ 566 กิโลกรัมต่อไร่ จังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดพัทลุง ผลิตได้ 504 และ 498 กิโลกรัมต่อไร่ ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาร้อยละของการเปลี่ยนแปลงการเปลี่ยนแปลง ในช่วงปี พ.ศ.2548-2552 ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่เพิ่มขึ้นโดยค่าเฉลี่ยภาคใต้สามารถเพิ่มผลผลิตได้สูงกว่าผลผลิตค่าเฉลี่ยของประเทศ เมื่อพิจารณาตามจังหวัดในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จังหวัดพัทลุงมีอัตราการเพิ่มผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่สูงที่สุด รองลงมาคือ จังหวัดนครศรีธรรมราชและสงขลา (ร้อยละของการเปลี่ยนแปลง เป็น 16.26, 14.41, และ6.35) แต่เมื่อเวลาผ่านไป ช่วง พ.ศ.2552-2556ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ของประเทศกลับลดลงอัตราการเพิ่มผลผลิตของจังหวัดนครศรีธรรมราชและ พัทลุง ลดลง ร้อยละ -3.82 และ -4.60 ในขณะที่จังหวัดสงขลาเพิ่มขึ้นร้อยละ 5.60

ผลผลิตข้าวนาปรังเฉลี่ยต่อไร่ในปี พ.ศ.2556จังหวัดสงขลา นครศรีธรรมราชและพัทลุง ผลิตได้ 566, 504, และ 498 กิโลกรัมต่อไร่

แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาการเพิ่มผลผลิตข้าวนาปรัง ในระดับประเทศกลับลดลง เช่นเดียวกับในจังหวัดนครศรีธรรมราชและพัทลุง ในขณะที่จังหวัดสงขลามีการพัฒนาผลผลิตเพิ่มขึ้น รายละเอียด ดังตารางที่2-6

ตาราง 2-6 พัฒนาการผลผลิตข้าวนาปรัง ในระดับประเทศในจังหวัดนครศรีธรรมราชและพัทลุง จังหวัดสงขลา

หน่วย: กิโลกรัมต่อไร่

ภาค/กลุ่มจังหวัด	% การเปลี่ยนแปลง			
	2548	2552	ปี2548 สู่ 2552	2556
				% การเปลี่ยนแปลง ปี2552 สู่ 2556

ประเทศ	675	679	0.59	677	-0.29
ภาคใต้	438	513	17.12	514	0.19
กลุ่มจังหวัดฝั่ง					
อ่าวไทย	426	523	22.77	507	-3.06
นครศรีธรรมราช	458	524	14.41	504	-3.82
พัทลุง	449	522	16.26	498	-4.60
กลุ่มจังหวัด					
ชายแดนภาคใต้	348	497	42.82	535	7.65
สงขลา	504	536	6.35	566	5.60

ที่มา: สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้(บ).2556.

ในด้านการทำนาแต่ละพื้นที่ที่มีรายละเอียดดังนี้

1) พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในเขตจังหวัดสงขลา

จังหวัดสงขลามี 16 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง สทิงพระ จะนะ นาทวี เทพา สะบ้าย้อย ระโนด กระแสสินธุ์ รัตภูมิ สะเดา หาดใหญ่ นาหม่อม ควนเนียง บางกล่ำ สิงหนคร และ คลองหอยโข่ง รวมพื้นที่ทั้งหมด 4,862,599.25ไร่ เป็นพื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตร 3,786,867.00ไร่ และพื้นที่ทำการเกษตร 3,107,158.00ไร่ พื้นที่ในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบในจังหวัดสงขลาประกอบด้วย 12 อำเภอ ได้แก่ อำเภอรโนด กระแสสินธุ์ สทิงพระ สิงหนคร เมืองสงขลา นาหม่อม หาดใหญ่ สะเดา คลองหอยโข่ง รัตภูมิ บางกล่ำ ควนเนียง รวมพื้นที่คิดตามพื้นที่ของแต่ละอำเภอ 2,706,638.25 ไร่ บริเวณพื้นที่ดังกล่าว เป็นพื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตร 1,859,471.00 ไร่ ทำการเกษตร 1,706,399.00 ไร่ (ข้อมูลพื้นฐานเกษตรจังหวัดสงขลา.2554)

จำนวนครุฑเรือใน 12 อำเภอดังกล่าว มีครุฑเรือทั้งสิ้น 261,177 ครุฑเรือ เป็นครุฑเรือเกษตรกร 110,982ครุฑเรือ คิดเป็นร้อยละ 42.49 และเมื่อพิจารณาครุฑเรือเกษตรกร จากครุฑเรือทั้งหมดของแต่ละอำเภอ พบว่าอำเภอ ระโนด หาดใหญ่ และอำเภอเมืองมีครุฑเรือเกษตรกรต่ำกว่าร้อยละ 50 อำเภอที่มีครุฑเรือเกษตรกรมากที่สุด ได้แก่ อำเภอ สทิงพระ รองลงมา คือควนเนียง และรัตภูมิ

แรงงานเกษตรกรในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา คิดเป็นร้อยละ 34.60อำเภอกระแสสินธุ์มีแรงงานเกษตรกรมากที่สุด ร้อยละ 64.02รองลงมาคือ บางกล่ำ รัตภูมิ ควนเนียง (56.38, 53.79, และ 53.48) รายละเอียด ดังตาราง 2-7

ตาราง 2-7 ข้อมูลร้อยละครุฑเรือเกษตรกร และ แรงงานอาชีพเกษตรกร จังหวัดสงขลา ปี พ.ศ.2554

รายชื่ออำเภอ	ครัวเรือนเกษตรกร (ร้อยละ)	แรงงานครัวเรือนเกษตรกร (ร้อยละ)
อำเภอเมือง	13.31	8.99
สทิงพระ	93.20	44.32
ระโนด	26.58	23.80
กระแสดินธุ์	88.58	64.02
หาดใหญ่	22.58	22.75
ควนเนียง	92.64	53.48
สิงหนคร	64.12	43.88
สะเดา	44.70	42.01
คลองหอยโข่ง	71.32	48.25
รัตภูมิ	92.16	53.79
บางกล่ำ	76.54	56.38
นาหม่อม	69.58	49.05

ที่มา: วิเคราะห์จากข้อมูลพื้นฐานเกษตรจังหวัดสงขลา.2554)

เมื่อพิจารณาการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร ด้านการทำนา ต่อพื้นที่เกษตรทั้งหมด รวมพื้นที่การทำนาในเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในจังหวัดสงขลา ทั้งสิ้นร้อยละ 17.47 ของพื้นที่การเกษตร เป็นนาร้าง ร้อยละ 4.58 ของพื้นที่การเกษตรอำเภอที่มีการทำนามาก (ต่อพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด) ได้แก่อำเภอที่ตั้งในพื้นที่คาบสมุทรสทิงพระ ตามลำดับดังนี้ สทิงพระ(ร้อยละ 73.73) กระแสดินธุ์(ร้อยละ 66.51) ระโนด (ร้อยละ 62.01) และ สิงหนคร(ร้อยละ 50.00) พื้นที่ที่มีนาร้างสูง ได้แก่ สิงหนคร(ร้อยละ 25.67) บางกล่ำ (ร้อยละ 22.47) และระโนด (ร้อยละ 15.60)รายละเอียด ดังตาราง 2-8

ตาราง 2-8 พื้นที่การทำนาและนาร้างรายอำเภอในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จังหวัดสงขลา (ร้อยละของพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมดรายอำเภอ)

รายชื่ออำเภอ	พื้นที่การทำนา (ร้อยละ)	พื้นที่นาร้าง (ร้อยละ)
อำเภอเมือง	6.80	3.49
สทิงพระ	73.73	0.65
ระโนด	62.01	15.60
กระแสดินธุ์	66.51	4.60
หาดใหญ่	5.40	-

ควนเนียง	14.50	11.77
สิงหนคร	50.00	25.67
สะเดา	0.05	0.24
คลองหอยโข่ง	1.09	0.78

ตารางที่ 2-8 พื้นที่การทำนาและนาร้างรายอำเภอในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จังหวัดสงขลา (ร้อยละของพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมดรายอำเภอ)

รายชื่ออำเภอ	พื้นที่การทำนา (ร้อยละ)	พื้นที่นาร้าง (ร้อยละ)
รัตภูมิ	11.01	0.65
บางกล่ำ	5.07	22.47
นาหม่อม	0.66	0.75

ที่มา : วิเคราะห์จากข้อมูลพื้นฐานเกษตรจังหวัดสงขลา.2554)

2) พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในเขตจังหวัดพัทลุง

พื้นที่ในเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในเขตจังหวัดพัทลุง ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดพัทลุงทั้งจังหวัด ในปี พ. ศ. 2555 มีจำนวน ครัวเรือนทั้งสิ้น 146,604 ครัวเรือน เป็นครัวเรือนเกษตรกร ร้อยละ 60.71 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด มีประชากรในภาคการเกษตร ร้อยละ 51.06 ของประชากรทั้งหมดมีพื้นที่ถือครองการเกษตรทั้งสิ้น 1,459,890.44 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 70.41 ของพื้นที่ทั้งหมด

เมื่อพิจารณาเนื้อที่ถือครองด้านการเกษตรทั้งหมด ในปี 2555 ในจังหวัดพัทลุง เป็นพื้นที่ปลูกข้าว ร้อยละ 14.46 ยางพารา ร้อยละ 60.23 อำเภอป่าบอน มีพื้นที่ปลูกยางพารามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 18.24 รองลงมา คือ ตะโหมด ร้อยละ 11.69

ข้าวและยางพาราจัดเป็นพืชเกษตรที่สำคัญของจังหวัดพัทลุงยางพาราในพื้นที่จังหวัดพัทลุง มีผลผลิตเฉลี่ย 261.54 กิโลกรัมต่อไร่ อำเภอเมืองมีผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่สูงที่สุด 285 กิโลกรัมต่อไร่ อำเภอศรีนครินทร์ ให้ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ต่ำที่สุด 202.17 กิโลกรัมต่อไร่ (วิเคราะห์ข้อมูลจากข้อมูลเกษตรจังหวัดพัทลุง. สำนักงานเกษตรจังหวัดพัทลุง. 2555)

การทำนาในจังหวัดพัทลุง มีทั้งการทำข้าวนาปีและนาปรัง โดยผลิตข้าวนาปีในช่วงเดือน มิถุนายน ถึง กุมภาพันธ์ และ ทำข้าวนาปรังในช่วงเดือน มีนาคมถึงมิถุนายน

สำหรับข้าวนาปี พิจารณารายอำเภอในปี 2555 มีพื้นที่ปลูกข้าวนาปี รวมทั้งสิ้น 202,157.75 ไร่ อำเภอเมืองและอำเภอควนขนุนมีพื้นที่ปลูกข้าวนาปีมากที่สุดตามลำดับ รวมพื้นที่สองอำเภอในการปลูกข้าวนาปีได้ ร้อยละ 66.33ของพื้นที่การปลูกข้าวนาปีทั้งหมดในจังหวัดพัทลุง (รายละเอียด ดังตาราง 2-9)

สำหรับข้าวนาปรัง พิจารณารายอำเภอในปี 2555 มีพื้นที่ปลูกข้าวนาปรัง รวมทั้งสิ้น 112,905.25 ไร่ อำเภอเมืองและอำเภอควนขนุนมีพื้นที่ปลูกข้าวนาปรังมากที่สุดตามลำดับเช่นกัน รวมพื้นที่สองอำเภอในการ

ปลูกข้าวนาปรัง ได้ ร้อยละ 72.43 ของพื้นที่การปลูกข้าวนาปรังทั้งหมดในจังหวัดพัทลุง (รายละเอียด ดังตาราง 2-9)

ตาราง 2-9 ร้อยละของพื้นที่การปลูกข้าวนาปีและนาปรังในจังหวัดพัทลุงของพื้นที่การปลูกข้าวนาปีและนาปรังทั้งหมดในจังหวัดพัทลุงพ.ศ. 2555

รายชื่ออำเภอ	ข้าวนาปี (ร้อยละ)	ข้าวนาปรัง (ร้อยละ)
เมือง	37.24	43.40
เขาชัยสน	7.28	7.96
ควนขนุน	29.09	29.03
ปากพะยูน	7.52	7.94
กงหรา	5.63	2.36
ตะโหมด	0.54	0.18
ศรีบรรพต	0.51	0.22
ป่าบอน	7.10	3.31
บางแก้ว	1.69	1.28
ป่าพะยอม	2.81	4.28
ศรีนครินทร์	0.58	0.04

ที่มา: วิเคราะห์ข้อมูลจากข้อมูลเกษตรจังหวัดพัทลุง.สำนักงานเกษตรจังหวัดพัทลุง. 2555

สำหรับเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตรที่ไม่ใช่ประโยชน์ ในปี พ.ศ. 2555 มีทั้งสิ้น 217,085.75 ไร่ อำเภอเมือง มีพื้นที่ถือครองการเกษตรที่ไม่ใช่ประโยชน์ ร้อยละ 15.40 ของพื้นที่ถือครองทั้งหมด พื้นที่ที่ยังมีเนื้อที่การเกษตรที่ไม่ใช่ประโยชน์อยู่พอสมควร ได้แก่ อำเภอปากพะยูน ศรีนครินทร์ ป่าพะยอม เมือง และควนขนุน รายละเอียด ดังตาราง 2-10

ตาราง 2-10 ร้อยละของพื้นที่ถือครองการเกษตรที่ไม่ใช่ประโยชน์ ในจังหวัดพัทลุงปี พ.ศ. 2555

รายชื่ออำเภอ	พื้นที่ถือครองการเกษตรที่ไม่ใช่ประโยชน์
เมือง	15.40
เขาย้ายสน	2.81
ควนขนุน	15.26
ปากพะยูน	20.56
กงหรา	3.92
ตะโหมด	-
ศรีบรรพต	2.94
ป่าบอน	6.31
บางแก้ว	-
ป่าพะยอม	15.70
ศรีนครินทร์	17.12

ที่มา: วิเคราะห์ข้อมูลจากข้อมูลเกษตรจังหวัดพัทลุง.สำนักงานเกษตรจังหวัดพัทลุง. 2555

3) พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในเขตจังหวัดนครศรีธรรมราช

จังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบด้วย 23 อำเภอ ในปี 2554 อำเภอที่มีการทำนาทั้งนาปรังและนาปี มาก ได้แก่ หัวไทร เขียวใหญ่ ปากพนัง เฉลิมพระเกียรติ เมือง และชะอวด ตามลำดับ เมื่อพิจารณาจากพื้นที่การปลูกยางพารา ปาล์มน้ำมันและข้าว เปรียบเทียบในปี 2547 และ 2554 ได้มีการเพิ่มพื้นที่การปลูกยางพาราอย่างชัดเจนในทุกอำเภอ ยกเว้น ฉวาง ขนอม สีชล ทุ่งใหญ่ ด้านปาล์มน้ำมัน ทุกอำเภอมีพื้นที่ปลูกขยายมากขึ้น ในปี 2547 มีหลายพื้นที่ที่ยังไม่มีการปลูกปาล์มน้ำมัน ได้แก่ ฉวาง เขียวใหญ่ ลานสกา พิปูน พรหมคีรี และเฉลิมพระเกียรติ(สำนักงานเกษตรจังหวัดนครศรีธรรมราช. 2556)

พื้นที่ในเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ประกอบด้วย 2 อำเภอ ได้แก่ อำเภอ หัวไทรและอำเภอชะอวด อำเภอชะอวด ในปี 2554 มีพื้นที่ปลูกข้าวนาปี 28,710.75 ไร่ นาปรัง 3,984 ไร่ สำหรับพื้นที่ปลูกข้าวนาปี ลดลงเล็กน้อยจากปี 2547 (ลดลง 2679.25ไร่)

สำหรับอำเภอหัวไทร ลดลงเช่นกัน พื้นที่เพาะปลูกข้าวนาปี ในปี 2554 มีทั้งสิ้น 89,847ไร่ ลดลงจากปี 2547 ถึง 46,533 ไร่ ในขณะที่การปลูกข้าวนาปรัง มีพื้นที่ 53,800 ไร่ในปี 2554 ทั้งนี้เมื่อพิจารณาพื้นที่ปลูกยางพารา ที่อำเภอชะอวดได้เพิ่มขึ้นจากปี 2547 เป็นจำนวน 12,898 ไร่ และที่อำเภอหัวไทร เพิ่มขึ้น 2,755 ไร่สำหรับปาล์มน้ำมัน ที่อำเภอชะอวด พื้นที่ปลูกเพิ่มขึ้น 33,944 ไร่ และที่อำเภอหัวไทรเพิ่มขึ้น 24,858 ไร่

ตาราง 2-11 พื้นที่ปลูก ยางพารา ปาล์มน้ำมัน และข้าวของจังหวัดนครศรีธรรมราช ปี 2547 และ 2554

หน่วย: ไร่

ยาง	ปาล์ม	ข้าวนาปรัง	ข้าวนาปี
-----	-------	------------	----------

อำเภอ	2547	2554	2547	2554	2547	2554	2547	2554
อำเภอเมือง	7,640	16,340	40	12,274	N/A	18,473	71,485	46,680.50
นครศรีธรรมราช								
ชะอวด	76,766	89,664	793	34,737	N/A	3,984	31,390	28,710.75
ฉวาง	153,430	124,236	0	1,727	N/A	0	6,800	3,461.75
เชียรใหญ่	823	3,040	1,400	24,595	N/A	64,528	72,827	66,005.50
หัวไทร	1,792	4,547	18	24,876	N/A	53,800	136,380	89,847.00
ขนอม	23,572	9,920	409	10,314	N/A	0	1,702	1,042.25
ลานสกา	21,780	37,830	0	267	N/A	0	6,520	1,712.50
ร่อนพิบูลย์	44,610	51,922	604	42,885	N/A	0	38,160	11,623.25
สิชล	111,546	101,133	5,137	43,646	N/A	0	30,480	5,184.75
ท่าศาลา	34,111	66,261	35	6,209	N/A	3,504	39,357	12,512.00
ทุ่งสง	173,300	198,614	570	4,895	N/A	0	9,400	1,640.00
ทุ่งใหญ่	278,405	208,200	8,305	20,858	N/A	0	258	4,233.25
พิปูน	67,170	81,265	0	2,011	N/A	0	5,000	494.00
พรหมคีรี	15,928	19,450	0	2,274	N/A	0	20,778	5,173.50
นาบอน	75,589	66,894	238	3,947	N/A	0	6,736	349.75
บางขัน	201,673	148,413	6,162	6,756	N/A	0	0	37.50
ถ้ำพรหมรา	74,200	38,077	1,581	5,471	N/A	0	4,050	740.25

ตาราง 2-11(ต่อ) พื้นที่ปลูก ยางพารา ปาล์มน้ำมัน และข้าวของจังหวัดนครศรีธรรมราช ปี 2547 และ 2554
หน่วย: ไร่

อำเภอ	ยาง		ปาล์ม		ข้าวนาปรัง		ข้าวนาปี	
	2547	2,554	2547	2554	2547	2554	2547	2554
จุฬาภรณ์	38,790	51,951	40	773	N/A	387	17,847	14,364.50
พระพรหม	7,022	10,413	868	7,545	N/A	1,405	3,718	9,952.25
นบพิตำ	62,803	69,110	120	1,234	N/A	0	2,745	207.00
ช้างกลาง	25,424	68,899	112	1,185	N/A	0	375	41.50
ปากพนัง	0	0	354	18,923	N/A	49,757	42,934	47,687.75
อำเภอเฉลิมพระ								
เกียรติ	0	2,380	2,120	26,448	N/A	11,205	16,538	27,455.25
รวม	1,496,374	1,468,559	28,906	303,850	N/A	207,103	598,942	379,156.75

ที่มา: สำนักงานเกษตรจังหวัดนครศรีธรรมราช. 2554.

จึงเห็นได้ว่าทั้งสองอำเภอมีสัดส่วนการขยายตัวด้านการเกษตรในด้านการปลูกปาล์มน้ำมันเพิ่มขึ้น รองลงมาเป็นยางพารา และ พื้นที่การปลูกข้าวลดลง อย่างไรก็ตามสำหรับอำเภอหัวไทรเป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช และมีพื้นที่ทำนามากกว่าทำการเกษตรอื่น ในขณะที่อำเภอชะอวด ในปี 2554 มีพื้นที่ปลูกยางพารา มากที่สุด รองลงมาคือ ปาล์มน้ำมันและข้าวนาปี และข้าวนาปรังตามลำดับ รายละเอียด ดังตาราง 2-11

1.3 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่นา

1) การขยายตัวพื้นที่เพาะปลูกปาล์มน้ำมันในสามจังหวัดลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ภาคใต้เป็นแหล่งผลิตปาล์มน้ำมันของประเทศ คิดเป็นร้อยละ 84.95 ของพื้นที่ผลิตทั้งหมดของประเทศ (ปี พ.ศ. 2555)การปลูกปาล์มน้ำมันในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาทั้งสามจังหวัด คิดเป็นร้อยละ 8.14 ของพื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมันทั้งประเทศ ในปี 2555 ในพื้นที่สามจังหวัดดังกล่าวมีการเพิ่มพื้นที่ปลูกปาล์มอย่างต่อเนื่อง โดยมีอัตราการขยายตัวสูงมากในช่วงปี พ.ศ.2548-2552 จังหวัดพัทลุงมีอัตราการขยายพื้นที่เพาะปลูกสูงที่สุด ถึงร้อยละ 41.42นครศรีธรรมราชร้อยละ 178.15 และ สงขลา ร้อยละ 53.91 และในช่วงปี พ.ศ.2552-2555 จังหวัดพัทลุง นครศรีธรรมราชและสงขลา มีอัตราการขยายพื้นที่เพาะปลูกปาล์มน้ำมัน ร้อยละ 148.88, 54.46 และ 35.78 ตามลำดับ รายละเอียด ดังตาราง 2-12

ตาราง 2-12 พื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมันในจังหวัดสงขลา นครศรีธรรมราช และพัทลุง

หน่วย: ไร่

ภาค/กลุ่ม จังหวัด			% การ เปลี่ยนแปลง		% การเปลี่ยนแปลง	
	2548	2552	ปี2548 สู่ 2552	2556	ปี2552 สู่ 2556	
ประเทศ	2,748,078	3,889,646	41.51	4,315,725	10.95	
ภาคใต้	2,543,572	3,421,321	-3.45	3,666,133	7.16	

กลุ่มจังหวัดฝั่ง						
อ่าวไทย	1,387,270	1,933,721	39.39	2,112,251	9.23	
นครศรีธรรมราช	65,743	182,865	178.15	282,455	54.46	
พัทลุง	2,375	12,170	412.42	30,289	148.88	
กลุ่มจังหวัด						
ชายแดนภาคใต้	139,311	210,647	141.22	-	-	
สงขลา	18,413	28,340	53.91	38,479	35.78	

ที่มา: สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้(b).2556.

จากข้อมูลการเพิ่มพื้นที่การปลูกปาล์มน้ำมันข้างต้น สอดคล้องกับการลดพื้นที่ปลูกข้าวในจังหวัดพัทลุงในช่วงปี 2552-2555 เมื่อพิจารณาประกอบตารางที่ 3 และ 4 ข้างต้น พบว่าพื้นที่การปลูกข้าวนาปีลดลง ถึง ร้อยละ 62.34, 49.56, และ 36.45 ในจังหวัดพัทลุง นครศรีธรรมราช และสงขลา จากปี 2548-2552

สำหรับข้าวนาปรัง พื้นที่เพาะปลูกในจังหวัดนครศรีธรรมราชกลับเพิ่มขึ้นถึง ร้อยละ 53.87 และสงขลาเพิ่มขึ้น ร้อยละ 0.75 ในขณะที่จังหวัดพัทลุงพื้นที่การทำนาปรังกลับลดลงถึง ร้อยละ 32.85

จะเห็นได้ว่า พื้นที่การเกษตรในจังหวัดพัทลุงในช่วงปี 2548-2552 มีการเปลี่ยนพืชที่ผลิต โดยลดการปลูกข้าวทั้งข้าวนาปรังและข้าวนาปีเป็นการปลูกปาล์มน้ำมัน ในขณะที่จังหวัดนครศรีธรรมราชและสงขลาเพิ่มการปลูกข้าวนาปรังและลดการปลูกข้าวนาปี ในขณะเดียวกันก็มีการขยายพื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมัน

และถ้าพิจารณาประกอบกับผลผลิตข้าวต่อไร่จังหวัดสงขลาสามารถมีผลผลิตต่อไร่ได้สูงที่สุดและยังสูงกว่าการผลิตเฉลี่ยของประเทศ (ตารางที่ 2-5และตารางที่2-6) สำหรับจังหวัดพัทลุงอัตราการเพิ่มผลผลิตต่อไร่ในช่วงปีดังกล่าวลดลงทั้งข้าวนาปีและข้าวนาปรัง ด้านจังหวัดนครศรีธรรมราชอัตราการเพิ่มผลผลิตข้าวนาปีช่วงปี2552-2556 มีอัตราเพิ่มขึ้น ร้อยละ 17.38 แต่อัตราการเพิ่มผลผลิตข้าวนาปรังต่อไร่ ลดลงในอัตราร้อยละ 3.82 สำหรับผลผลิตข้าวนาปรังต่อไร่ของจังหวัดสงขลา แม้ว่าจะสูงกว่าค่าเฉลี่ยของภาคใต้แต่น้อยกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ

ด้านผลผลิตปาล์มน้ำมันโดยเฉลี่ยต่อไร่ ผลผลิตเฉลี่ยของประเทศอยู่ที่ 3,033กิโลกรัมต่อไร่ ภาคใต้ให้ผลผลิตที่สูงกว่าค่าเฉลี่ยประเทศ และพื้นที่ กลุ่มจังหวัดฝั่งอันดามันมีค่าเฉลี่ยผลผลิตต่อไร่สูงกว่าพื้นที่อื่น ได้แก่ จังหวัด ระนอง ภูเก็ต พังงา กระบี่ และตรัง (3,245กิโลกรัมต่อไร่) รองลงมาเป็นพื้นที่กลุ่มจังหวัดฝั่งอ่าวไทย ได้แก่ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราชและพัทลุง (3,165 กิโลกรัมต่อไร่)(วิเคราะห์จากสำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้(b).2556)

ผลผลิตต่อไร่ของพื้นที่สามจังหวัดในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีอัตราการเปลี่ยนของผลผลิตต่อไร่ในช่วงปี พ.ศ.2548-2552 เพิ่มขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดพัทลุง ร้อยละ 31.22 อย่างไรก็ตามจังหวัดนครศรีธรรมราชมีผลผลิตต่อไร่สูงที่สุดในสามจังหวัดดังกล่าว ต่อมาในช่วงปี พ.ศ.2552-2556 อัตราผลผลิตต่อ

ไร่ของจังหวัดพัทลุงลดลง ร้อยละ 19.71 ในขณะที่จังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดสงขลาเพิ่มขึ้น ร้อยละ 16.83 และ 4.88

ผลผลิตต่อไร่ในปี พ.ศ.2556 ของจังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลาและ พัทลุง ผลิตได้ 2,895, 2,400 และ 1,731 กิโลกรัมต่อไร่ ตามลำดับรายละเอียดดังตาราง 2-13

ตาราง 2-13 ผลผลิตปาล์มน้ำมันเฉลี่ยต่อไร่ในจังหวัดสงขลานครศรีธรรมราชและพัทลุง

หน่วย: กิโลกรัมต่อไร่

ภาค/กลุ่ม จังหวัด			% การเปลี่ยนแปลง		% การเปลี่ยนแปลง ปี2552 ถึง 2556
	2548	2552	ปี2548 ถึง 2552	2556	
ประเทศ	2,492	2,589	3.89	3,145	21.48
ภาคใต้	2,424	2,587	6.72	3,163	22.27
กลุ่มจังหวัดฝั่ง อ่าวไทย	2,066	2,478	19.94	2,895	16.83
นครศรีธรรมราช	1,643	2,156	31.22	1,731	-19.71
พัทลุง	2,235	2,007	-10.20	2,428	20.98
กลุ่มจังหวัด ชายแดนภาคใต้	2,187	2,290	4.71	2,400	4.80
สงขลา	18,413	28,340	53.91	38,479	35.78

ที่มา: สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้(บ).2556.

2) การขยายตัวการผลิตยางพาราในพื้นที่สามจังหวัดในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

การปลูกยางพาราในพื้นที่สามจังหวัดในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเพิ่มขึ้น ร้อยละ 3.57, 5.42 และ 7.36 ในจังหวัด สงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช ตามลำดับ ในช่วงปี พ.ศ.2548-2552 ซึ่งในช่วงปีดังกล่าว การเพิ่มขึ้นของปริมาณปลูกยางในภาคใต้เพียง ร้อยละ 5.37 แต่การปลูกยางของประเทศมีเนื้อที่ปลูกเพิ่มขึ้นถึง ร้อยละ 26.78 และสำหรับในช่วงปี พ.ศ.2552-2554 พื้นที่ปลูกยางของประเทศยังคงขยายเพิ่มเล็กน้อย ในอัตราร้อยละ 6.99 ในขณะที่จังหวัดนครศรีธรรมราชเพิ่มขึ้น ร้อยละ 0.99 จังหวัดสงขลา เพิ่มขึ้น ร้อยละ 7.69 และจังหวัดพัทลุงเพิ่มมากที่สุดในช่วงปีดังกล่าว ร้อยละ 9.88 ของพื้นที่การผลิตในช่วงปีดังกล่าวในปี พ.ศ. 2554 จังหวัดสงขลา นครศรีธรรมราช และ พัทลุงมีพื้นที่ ปลูกยางพารา 1,573,621;1,484,084; และ 602,594 ไร่รายละเอียด ดังตาราง 2-14

ตาราง 2-14 พื้นที่ปลูกยางพาราในจังหวัดสงขลานครศรีธรรมราชและพัทลุง

หน่วย: ไร่

ภาค/กลุ่ม จังหวัด			% การเปลี่ยนแปลง		% การเปลี่ยนแปลง ปี 2552 ถึง 2556
	2548	2552	ปี 2548 ถึง 2552	2556	
ประเทศ	13,610,062	17,254,317	26.78	18,461,231	6.99
ภาคใต้	10,926,161	11,512,990	5.37	11,906,882	3.42
กลุ่มจังหวัดฝั่ง อ่าวไทย	4,153,753	4,384,201	5.55	4,499,299	2.63
นครศรีธรรมราช	1,368,824	1,469,569	7.36	1,484,084	0.99
พัทลุง	520,198	548,407	5.42	602,594	9.88
กลุ่มจังหวัด ชายแดนภาคใต้	3,978,797	4,130,373	3.81	4,340,390	5.08
สงขลา	1,410,927	1,461,249	3.57	1,573,621	7.69

ที่มา: สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้(บ).2556.

เมื่อพิจารณาพื้นที่ที่กรีดยางพาราได้ก็สอดคล้องกับการขยายตัวของพื้นที่ปลูก คือในช่วงปี 2552-2555 มีการขยายตัวของพื้นที่กรีดยางพาราทั้งประเทศถึง ร้อยละ 19.02 ในช่วงปีดังกล่าวจังหวัดพัทลุงมีพื้นที่กรีดยางลดลง ร้อยละ -3.25 ในขณะที่จังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดสงขลาเพิ่มขึ้น ร้อยละ 2.85 และ 6.07 ตามลำดับ รายละเอียดดัง ตาราง 2-15

ตารางที่ 2-15 พื้นที่กรีดยางพาราในจังหวัดสงขลานครศรีธรรมราชและพัทลุง

หน่วย: ไร่

ภาค/กลุ่ม จังหวัด			% การเปลี่ยนแปลง		% การเปลี่ยนแปลง ปี 2552 ถึง 2556
	2548	2552	ปี 2548 ถึง 2552	2556	
ประเทศ	10,569,366	11,600,447	9.56	13,806,770	19.02
ภาคใต้	9,083,432	9,590,259	5.58	9,903,670	3.27
กลุ่มจังหวัดฝั่ง อ่าวไทย	3,404,686	3,722,423	9.33	3,811,620	2.40
นครศรีธรรมราช	1,088,078	1,166,751	7.23	1,200,060	2.85
พัทลุง	445,800	463,648	4.00	448,600	-3.25

กลุ่มจังหวัด	3,280,344	3,521,525	7.35	3,640,970	3.39
ชายแดนภาคใต้					
สงขลา	1,231,095	1,198,816	-2.62	1,271,620	6.07

ที่มา: สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้(บ).2556

ด้านผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ จังหวัดสงขลามีผลผลิตต่อไร่มากที่สุด ในปี พ.ศ.2555 ผลิตได้ 294 กิโลกรัมต่อไร่ จังหวัดพัทลุงและนครศรีธรรมราชผลิตได้ ร้อยละ 282 และ 255 กิโลกรัมต่อไร่ ตามลำดับ ผลผลิตต่อไร่ของประเทศผลิตได้ 266 กิโลกรัมต่อไร่

เมื่อพิจารณาอัตราการเพิ่มขึ้นของผลผลิตต่อไร่ ในช่วงปี พ.ศ.2552-2555 ผลผลิตต่อไร่ลดลง ร้อยละ -1.13 แต่สำหรับจังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช ผลผลิตต่อไร่ สูงขึ้น ร้อยละ 8.49, 7.22, และ 2.82 รายละเอียดดังตาราง 2-16

ตาราง 2-16 ผลผลิตยางพาราเฉลี่ยต่อไร่ในจังหวัดสงขลานครศรีธรรมราช และพัทลุง

หน่วย: กิโลกรัมต่อไร่

ภาค/กลุ่ม			% การ		
จังหวัด	2548	2552	เปลี่ยนแปลง	2556	% การเปลี่ยนแปลง
			ปี2548 สู่ 2552		ปี2552 สู่ 2556
ประเทศ	274	266	-2.92	263	-1.13
ภาคใต้	273	264	-3.30	273	3.41
กลุ่มจังหวัดฝั่ง					
อ่าวไทย	260	252	-3.08	261	3.57
นครศรีธรรมราช	254	248	-2.36	255	2.82
พัทลุง	293	263	-10.24	282	7.22
กลุ่มจังหวัด					
ชายแดนภาคใต้	285	273	-4.21	284	4.03
สงขลา	295	271	-8.14	294	8.49

ที่มา: สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้(บ).2556

3) การขยายตัวการทำนาถั่วในพื้นที่สามจังหวัดในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

การเลี้ยงกุ้งกุลาดำในพื้นที่ภาคใต้ ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วสืบเนื่องจากประเทศไต้หวันซึ่งเป็นแหล่งผลิตที่สำคัญของโลกได้ประสบกับความล้มเหลวในการเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ในปี พ.ศ. 2521 จึงเข้ามาลงทุนในประเทศไทย การเลี้ยงกุ้งกุลาดำได้ขยายพื้นที่อย่างรวดเร็วในภาคใต้ในปี พ.ศ. 2530 ซึ่งมีทั้งการขยายตัวในเขตน้ำเค็มบริเวณริมทะเลสาบสงขลาตอนล่าง อำเภอบางใหญ่ บางกล่ำ ควนเนียงสิงหนคร และอำเภอมืองสงขลาบางส่วนและได้มีการขยายตัวไปยังแหล่งน้ำจืดด้วย ซึ่งเป็นบริเวณที่ผลิตข้าวที่สำคัญของจังหวัดสงขลา

ได้แก่ บริเวณทุ่งระโนดบางส่วน บริเวณอำเภอกระแสสินธุ์ อำเภอสทิงพระ ในส่วนจังหวัดพัทลุงก็มีในเขต อำเภอปากพะยูน อำเภอเขาชัยสน อำเภอบางแก้ว และเริ่มขยายไปบริเวณเขตอำเภอควนขนุน (กรมประมง. 2548)

แรงจูงใจสำคัญที่สุดที่ทำให้เกษตรกรหันมาลงทุนทำนาทุ่งกันมาก คือ รายได้ดีและถ้าเป็นเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่ดังกล่าว แรงจูงใจมาจากการเห็นตัวอย่างเพื่อนบ้านที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงที่ทำแล้วได้ผลดี โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอระโนด อำเภอหัวไทรโดยในปีพ.ศ. 2534 มีพื้นที่นาทุ่งประมาณ 15,000 ไร่ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและคณะ. 2548) และจากการศึกษาของ พิระ ทิพย์ พิชมงคล ยงเฉลิมชัย, จิรดา ยงสถิตศักดิ์ และเชาวน์ ยงเฉลิมชัย.(2554) พบว่า การเปลี่ยนแปลงพื้นที่นาทุ่งในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาแบ่งได้ออกเป็น 3 ช่วงเวลาดังนี้ ปี 2536 มีพื้นที่นาทุ่ง 21,000 ไร่ ไม่พบนาทุ่งร้าง ปี 2545 มีพื้นที่นาทุ่ง 53,706 ไร่ มีพื้นที่นาทุ่งร้าง 44 ไร่ ปี 2553 มีพื้นที่นาทุ่ง 8,550 ไร่ ซึ่งมีนาทุ่งร้างสามารถจำแนกเป็นนาทุ่งที่ยังสภาพเดิมสามารถที่จะทำนาทุ่งต่อไปได้มีจำนวน 7,140 ไร่ กับพื้นที่นาทุ่งร้างที่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพเป็นการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร เช่น ปาล์มน้ำมัน สวนยางพารา สวนผสม มีจำนวน 1,410 ไร่

ผลกระทบจากการทำนาทุ่งมีทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม (พรศักดิ์ สมประสงค์. 2556) กล่าวคือผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม เริ่มตั้งแต่การตัดแปลงพื้นที่เพื่อใช้เป็นบ่อเลี้ยงกุ้งทำให้โครงสร้างของดินเปลี่ยนไป ระหว่างการเลี้ยงมีการระบายน้ำที่มีอาหารกุ้งแอมโมเนีย และไนโตรเจน ซึ่งทำให้น้ำเสีย และเมื่อจับกุ้งเสร็จแล้วจะมีดินเลนและของเสียอื่น ๆ จากกันบ่อ เกิดการเสียหายแก่สภาพแวดล้อมบริเวณนั้นอย่างมาก *ผลกระทบทางกายภาพ*ดินบริเวณชายฝั่งที่เคยเป็นป่าชายเลนนาข้าว หรือ พื้นที่รกร้างว่างเปล่าเมื่อเปลี่ยนสภาพเป็นบ่อเลี้ยงกุ้งจะเกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะต่างๆ คือ ความเป็นกรดเป็นด่างเปลี่ยนแปลง การกักน้ำกร่อยไว้นาน ๆ จะทำให้ดินเค็มออกซิเจนในดินลดลง ดินป่าชายเลนจะเกิดกระบวนการเน่าสลาย เกิดก๊าซไนโตรเจนซัลไฟด์ดินบางแห่งจะมีโลหะหนักผสมอยู่มาก การเปิดพื้นที่ทำให้มีการแพร่กระจายของโลหะหนัก การใช้สารกำจัดศัตรูกุ้งจะเพิ่มปริมาณดีบุกและแมงกานีสในดิน ดินถูกกัดเซาะพังทลายได้ง่าย ปริมาณน้ำจืดจากบาดาล (ที่ใช้ผสมน้ำเค็มให้ได้น้ำกร่อยในระดับที่เหมาะสม)ทำให้เกิดการยุบตัวของดินในบริเวณนั้น คุณภาพของน้ำทะเลเสื่อมลง*ผลกระทบทางด้านชีวภาพ*การเปลี่ยนแปลงชนิดของสิ่งมีชีวิตในพื้นที่ชายฝั่งเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของดิน น้ำ และสมดุลความเค็มบริเวณชายฝั่งขาดความหลากหลายของสิ่งมีชีวิต จำนวนของสิ่งมีชีวิตบางชนิดลดลง การขยายพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติลดลงตะกอนดินจากการก่อสร้างบ่อเลี้ยงกุ้งจะทำให้น้ำขุ่นข้น ลดการสังเคราะห์แสง และการหายใจของสิ่งมีชีวิตในน้ำปริมาณสารอาหารบางชนิดเพิ่มขึ้น อาจเป็นบ่อเกิดหรือแหล่งขยายตัวอย่างดีของเชื้อโรคในสภาวะธรรมชาติ*ผลกระทบทางด้านสังคม* โดยเฉพาะในเขตทำนาข้าวในทุ่งระโนด จังหวัดสงขลา ตำบลรวมแก้ว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

ซึ่งได้มีการชุมนุมเรียกร้องให้หน่วยงานรัฐบาลเห็นปัญหาน้ำในคลองแดน คลองท่าเขิน คลองป่ากระวะคลอง บางเขยง และคลองระโนด ซึ่งแต่เดิมเป็นน้ำจืดได้เปลี่ยนเป็นน้ำเค็มและเน่าเสีย ประชาชนไม่สามารถใช้ ประโยชน์ได้ เนื่องจากผู้ประกอบการนำกึ่งปล่อยน้ำเสียจากบ่อกึ่งลงสู่คลองสาธารณะดังกล่าว แม้ว่าหลาย หน่วยงานจะพยายามแก้ไข เช่น การกำหนดเขตนาทุ่งให้อยู่ในภาวะห่างจากชายฝั่ง 2 กิโลเมตร แต่เกษตรกร ซึ่งทำนาใช้น้ำจืดทุกปียังพบว่าได้มีความเค็มขยายจากระยะ 2 กิโลเมตร เป็น 6 - 7 กิโลเมตรจึงเกิดปัญหา กับ ชาวนามากเกษตรกรบางรายยังคงต้องการทำนาทำสวน แต่มีเกษตรกรรายอื่นทำนาทุ่งล้อมรอบที่นา ความเค็ม จากดินขยายเข้าถึง หลังจากนั้นจะทำนาทำสวนไม่ได้ จึงต้องตัดสินใจเลี้ยงกุ้งไปด้วย

1.4 การปรับเปลี่ยนพื้นที่เป็นนาร้าง

กรมพัฒนาที่ดิน (2557) นิยามความหมายของ “พื้นที่ร้าง”ไว้ว่า พื้นที่ร้าง หมายถึง พื้นที่ที่ถูกปล่อย ทิ้งไว้โดยไม่ได้เข้าทำประโยชน์ต่อเนื่องกัน ตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไป พื้นที่ร้างดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่เคยทำการเกษตรกรรม มาก่อนและปล่อยทิ้งไว้ไม่เข้าทำประโยชน์ด้วยสาเหตุต่างๆ กัน นอกจากพื้นที่ร้างที่เคยทำการเกษตรกรรมมา ก่อนแล้ว ยังมีพื้นที่ร้างที่เคยทำเหมือนแรมมาก่อน และที่ลุ่มต่างๆ รวมอยู่ด้วย และนิยามความหมายของ “นา ร้าง” ไว้ว่า นาร้าง หมายถึง พื้นที่ที่มีลักษณะทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม ในอดีตมีการทำนาทั้งนาดำและนาหว่าน แต่ ปัจจุบันปล่อยทิ้งร้างไว้ ในฤดูฝนมักมีน้ำท่วมเสียหาย ในฤดูแล้งจะมีวัชพืช โดยเฉพาะหญ้าชนิดต่างๆ เจริญเติบโตขึ้นปกคลุมพื้นที่นาร้างอยู่เป็นจำนวนมาก นาร้างต่อเนื่องกันมาหลายปี จะสังเกตเห็นวัชพืช เจริญเติบโตขึ้นหนาแน่นอย่างชัดเจน และจากการสำรวจพื้นที่นาร้างในประเทศไทย โดยสถาบันวิจัยพัฒนา เพื่อป้องกันและเป็นทะเลทรายและการเตือนภัย (2549, อ้างถึงใน กรมพัฒนาที่ดิน, 2557) พบว่าประเทศไทย มีพื้นที่เป็นนาร้างรวมทั้งสิ้น 198,858 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.0620 ของพื้นที่ทั้งประเทศ ครอบคลุมพื้นที่ 53 จังหวัด 166 อำเภอ 413 ตำบล โดยในภาคใต้มีพื้นที่นาร้างมากที่สุดจำนวน 81,027 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 0.0253 ของพื้นที่ทั้งประเทศ ครอบคลุมพื้นที่ 14 จังหวัด 62 อำเภอ 155 ตำบล

ยุค ล้อมแหลมทอง (2556) กล่าวถึงเขตเหมาะสมกับการทำเกษตรทั่วประเทศ ตามประกาศกระทรวง เกษตรและสหกรณ์ ว่าด้วย เขตเหมาะสมสำหรับการปลูกพืช การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ และการเลี้ยงสัตว์ (ภาคใต้) พบว่าเขตเหมาะสมสำหรับปลูกข้าวในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีจำนวนตำบลที่เหมาะสมสำหรับปลูก ข้าวถึง 170 ตำบลจาก 201 ตำบล หรือคิดเป็นร้อยละ 84.58 (ตาราง 2-17) ซึ่งเป็นการยืนยันได้ถึงศักยภาพใน การเป็นพื้นที่ผลิตข้าวที่สำคัญของภาคใต้ได้เป็นอย่างดี

ตาราง 2-17 เขตเหมาะสมกับปลูกข้าว

จังหวัด	อำเภอ	จำนวนตำบลทั้งหมด	จำนวนตำบลที่เหมาะสมกับการทำนา		
นครศรีธรรมราช	หัวไทร	11	9		
	พัทลุง	กงหรา	5	5	
		เขาชัยสน	5	5	
		ควนขนุน	12	12	
		ตะโหมด	3	3	
		บางแก้ว	3	3	
		ปากพะยูน	7	6	
		ป่าบอน	5	5	
		เมือง	14	14	
		ศรีนครินทร์	4	4	
		ศรีบรรพต	3	2	
		ป่าพะยอม	4	4	
		สงขลา	กระแสสินธุ์	4	4
			คลองหอยโข่ง	4	0
ควนเนียง	4		4		
จะนะ	14		14		
	เทพา	7	6		
	นาทวี	10	8		
	นาหม่อม	4	2		
	บางกล่ำ	4	4		
	เมืองสงขลา	5	4		
	ระโนด	12	12		
	รัตภูมิ	5	5		
	สติงพระ	11	11		
	สะเดา	9	0		
	สะบ้าย้อย	9	6		
	สิงหนคร	10	10		
	หาดใหญ่	13	8		
รวม		201	170		
(ร้อยละ)			(84.58)		

อย่างไรก็ตามจากการสำรวจของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2557) ในปีการเพาะปลูก 2550/51 – 2553/54 เกี่ยวกับการถือครองและการใช้ประโยชน์ที่ดิน ในส่วนของจังหวัดในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาพบว่า เกษตรกรในเขตนี้ถือครองที่ดินประมาณ 3-4 แปลงต่อครัวเรือน จำนวนประมาณ 20 ไร่ต่อครัวเรือน มากกว่าครึ่งหนึ่งเป็นกรรมสิทธิ์การถือครองของตนเอง พื้นที่ส่วนมากใช้เพื่อปลูกไม้ยืนต้นซึ่งได้แก่สวนยางพารา สวนปาล์ม สวนผสม เป็นต้น รองลงมาเป็นที่นาซึ่งประกอบด้วยนาข้าวขึ้นน้ำ (น่าน้ำลึก) นาลุ่มปานกลาง และนาที่ดอน พื้นที่อยู่ในเขตชลประทานจำนวนค่อนข้างน้อยดังตาราง 2-18 ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคต่อการทำนา จนเป็นเหตุให้มีพื้นที่นาร้างเกิดขึ้นได้ เนื่องจากน้ำถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดสำหรับการทำนา

จากงานสำรวจข้างต้นยังพบว่า ในเขตพื้นที่ 3 จังหวัดรอบทะเลสาบสงขลามีพื้นที่นาร้างของแต่ละครัวเรือนจำแนกตามจังหวัดเป็น จังหวัดนครศรีธรรมราช มีพื้นที่นาร้างเฉลี่ยครัวเรือนละ 0.44 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 2.45 ของพื้นที่ถือครอง จังหวัดพัทลุง มีนาร้างพื้นที่เฉลี่ยครัวเรือนละ 0.36 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 2.09 ของพื้นที่ถือครอง และจังหวัดสงขลามีพื้นที่นาร้างมากที่สุด โดยมีพื้นที่นาร้างเฉลี่ยครัวเรือนละ 0.75 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 3.24 ของพื้นที่ถือครอง จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าในเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีพื้นที่นาร้างไม่น้อย โดยจังหวัดสงขลามีพื้นที่นาร้างมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่ในเขตนี้เป็นที่ราบลุ่มเหมาะสำหรับการทำนาข้าวจากการสำรวจการใช้พื้นที่ของเกษตรกรทั่วไปประเทศ (ตาราง 2-18) (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2557)

ตาราง 2-18 การถือครองและการใช้ประโยชน์ที่ดิน ปีการเพาะปลูก 50/51 – 53/54

จังหวัด	นครศรีธรรมราช				พัทลุง				สงขลา			
	50/51	51/52	52/53	53/54	50/51	51/52	52/53	53/54	50/51	51/52	52/53	53/54
ปีการเพาะปลูก												
ลักษณะการถือครองที่ดิน												
จำนวนแปลงเฉลี่ย	3.52	3.43	3.56	3.97	4.21	3.51	3.72	3.98	3.94	4.06	4.03	3.70
ขนาดเนื้อที่ถือครอง (ไร่/ครัวเรือน)	23.09	17.18	17.79	17.08	18.99	16.78	16.48	17.70	23.33	21.84	23.12	25.31
จำแนกเนื้อที่ถือครอง												
เนื้อที่ในเขตชลประทาน	8.10	2.12	1.11	2.02	3.36	3.93	1.34	7.07	0.40	2.32	1.35	2.80
เนื้อที่นอกเขตชลประทาน	14.99	15.06	16.68	15.06	15.63	12.85	15.14	10.63	22.93	19.52	21.77	22.51
กรรมสิทธิ์การถือครองที่ดิน												
เนื้อที่ของตนเอง	11.59	9.98	10.41	9.69	10.40	9.31	9.95	10.68	13.85	13.48	17.10	18.76
เนื้อที่เช่า	3.58	0.82	2.55	0.76	1.28	2.17	3.68	3.36	0.29	1.49	0.92	1.46
เนื้อที่ได้รับการจัดสรร/ฟรี/อื่นๆ	7.92	6.38	4.83	6.63	7.31	5.30	2.85	3.66	9.19	6.87	5.10	5.09
ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน												
ที่อยู่อาศัย	1.04	0.54	0.61	0.58	1.85	1.23	0.71	0.81	1.63	0.94	0.73	1.23
นาข้าวขึ้นน้ำ	1.80	0.03	0.07	-	-	0.30	-	0.15	-	0.27	-	0.19
นาลุ่มปานกลาง	3.92	1.17	2.13	1.70	2.27	3.25	1.49	4.38	1.07	2.25	1.60	4.84

จังหวัด	นครศรีธรรมราช				พัทลุง				สงขลา			
	50/51	51/52	52/53	53/54	50/51	51/52	52/53	53/54	50/51	51/52	52/53	53/54
ปีการเพาะปลูก												
ที่นาดอน	0.35	0.39	1.57	0.85	1.54	2.04	2.42	3.14	1.05	1.69	1.75	1.35
ที่พืชไร่	-	0.08	-	-	0.69	-	1.58	-	0.05	0.03	0.21	-
ที่สวนไม้ผล	2.61	1.75	1.05	1.30	0.16	0.44	0.41	1.21	0.28	0.47	0.68	0.41
ที่ไม้ยืนต้น	11.44	11.57	11.28	11.38	12.07	8.92	8.68	7.43	17.40	15.08	17.20	15.65
ที่สวนผัก	0.54	0.34	0.21	0.11	-	0.05	-	0.02	0.02	0.03	0.07	0.16
ไม้ดอก/ไม้ประดับ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0.08
ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์	0.41	0.03	0.04	0.22	0.09	0.01	0.11	0.09	0.01	-	0.03	0.16
ที่ป่าถือครอง	-	-	-	-	-	-	-	-	0.01	0.05	-	-
ที่ห้วย หนอง คลองบึง(ที่ถือครอง)	-	-	0.05	-	-	-	0.06	0.04	-	-	0.02	0.10
ที่เพาะเลี้ยงประมง	0.52	0.37	0.34	0.33	0.04	0.05	0.01	0.03	-	0.03	0.01	0.05
ที่เลี้ยงปศุสัตว์	0.07	0.11	0.04	0.02	0.05	0.10	-	-	0.02	0.03	-	0.49
ที่ทำฟาร์มผสมผสาน	0.12	0.06	0.03	0.04	0.02	0.08	0.02	-	-	0.06	-	0.03
อื่นๆ (ระบุ)	-	0.04	0.09	0.04	0.13	-	0.36	-	0.50	0.06	0.41	0.12
ที่รกร้างว่างเปล่า (เฉลี่ย: ไร่)	0.27	0.70	0.28	0.51	0.08	0.31	0.63	0.40	1.29	0.85	0.41	0.45
สัดส่วนต่อพื้นที่ถือครอง (ร้อยละ)	1.17	4.07	1.57	2.99	0.42	1.85	3.82	2.26	5.53	3.89	1.77	1.78

ที่มา: ดัดแปลงจากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2557).

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าแม้ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาจะได้รับประกาศเป็นพื้นที่เหมาะสมสำหรับการปลูกข้าวจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ แต่จากข้อมูลการสำรวจของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรกลับพบว่า มีพื้นที่จำนวนมากอยู่นอกเขตชลประทานซึ่งเป็นอุปสรรคในการทำนา และยังพบว่ามีพื้นที่รกร้างว่างเปล่าอยู่จำนวนหนึ่ง ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการสำรวจข้อมูลเชิงลึกเพิ่มเติมทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาถึงสภาพทั่วไปและสภาพนาร้างในการสร้างแบบจำลองในแก้พลิกฟื้นนาร้างต่อไป

การวิเคราะห์การใช้พื้นที่และการปรับเปลี่ยนพื้นที่ในการวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ของครัวเรือนเกษตรกรเพื่อกิจกรรมต่างๆ โดยทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างปี พ.ศ. 2548 กับปี พ.ศ. 2557 ทั้งในมิติของจำนวนครัวเรือนและค่าเฉลี่ยในภาพรวม พร้อมทั้งเหตุผลของการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ และนำเสนอผลการวิจัยตามลำดับกิจกรรมการใช้พื้นที่ดังนี้

1) พื้นที่สำหรับเป็นที่อยู่อาศัย

ครัวเรือนเกษตรกรทั้งในอดีตและปัจจุบันโดยส่วนมากใช้พื้นที่เป็นที่อยู่อาศัยประมาณ 1-2 ไร่ เพิ่มขึ้นจากเมื่อ 10 ปีที่แล้วเพียงเล็กน้อย จาก 1.51ไร่ต่อครัวเรือนเป็น 1.59 ไร่ต่อครัวเรือน จากข้อมูลพบว่า จำนวนครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่มีพื้นที่สำหรับที่อยู่อาศัยในอดีตมีจำนวนลดลง (ตาราง 2-18) ซึ่งเป็นเหตุผลมา

จากหลายครอบครัวได้รับมรดกจากพ่อแม่หรือการแยกครอบครัวจากพ่อแม่มาตั้งครอบครัวใหม่ ขณะเดียวกัน คริวเรือนที่มีพื้นที่สำหรับที่อยู่อาศัยขนาดไม่เกิน 4 ไร่ มีจำนวนเพิ่มขึ้นเล็กน้อยในรอบ 10 ปี ส่วนคริวเรือนที่มีพื้นที่สำหรับที่อยู่อาศัยขนาดใหญ่หรือมากกว่า 5 ไร่ มีจำนวนลดลงเล็กน้อย สำหรับเหตุผลของการเพิ่มขึ้นของพื้นที่สำหรับที่อยู่อาศัยในรอบ 10 ปี พบว่า มี 2 เหตุผลหลักด้วยกัน คือ เกษตรกรได้รับมรดกจากพ่อแม่ และซื้อที่ดินเพิ่ม สอดคล้องกับคริวเรือนที่มีพื้นที่สำหรับที่อยู่อาศัยลดลงซึ่งพบว่ามีมาจาก 3 เหตุผลหลัก ได้แก่ แบ่งให้กับทายาทเป็นมรดก ขาย และใช้เพื่อการเกษตรอื่น เช่น เพื่อปลูกผัก ปลูกมันน้ำมัน และยางพารา (ตาราง 2-18

กล่าวสรุปได้ว่าพื้นที่สำหรับเป็นที่อยู่อาศัยในรอบ 10 ปี (พ.ศ. 2548 ถึง พ.ศ. 2557) มีการปรับเปลี่ยนไปไม่มากนักและเกิดจากการเปลี่ยนมือจากเกษตรกรไปสู่ทายาทเป็นหลัก มีการซื้อขาย และเปลี่ยนไปทำเกษตรอย่างอื่นไม่มากนัก

ตาราง 2-19 จำนวนคริวเรือนที่ปรับเปลี่ยนพื้นที่สำหรับที่อยู่อาศัยในรอบ 10 ปี จำแนกตามขนาดพื้นที่

ขนาดพื้นที่เพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัย	จำนวน (คริวเรือน)	
	2548	2557
ไม่มี	55	20
ไม่เกิน 1 ไร่	668	676
1.01-2.00 ไร่	213	233
2.01-3.00 ไร่	87	97
3.01-4.00 ไร่	40	43
4.01-5.00 ไร่	21	18
5.01-6.00 ไร่	7	3
6.01-7.00 ไร่	8	9
7.01-8.00 ไร่	1	0
9.01-10.00 ไร่	6	3
มากกว่า 10 ไร่	4	8
เฉลี่ย(ไร่)	1.51	1.59

ตาราง 2-20 เหตุผลการปรับเปลี่ยนพื้นที่สำหรับที่อยู่อาศัย

การปรับเปลี่ยน/เหตุผล	ความถี่	ร้อยละ
ลดพื้นที่สำหรับที่อยู่อาศัย		
แบ่งเป็นมรดก	23	65.71
ปรับเปลี่ยนเพื่อการเกษตร	9	25.71
ขาย	3	8.57
รวมจำนวนเหตุการณ์ลดพื้นที่สำหรับที่อยู่อาศัย	35	100.00
เพิ่มพื้นที่สำหรับที่อยู่อาศัย		
ซื้อเพิ่ม	9	37.50
รับมรดก	8	33.33
สร้างครอบครัว/สร้างบ้านใหม่	7	29.17
รวมจำนวนเหตุการณ์เพิ่มพื้นที่สำหรับที่อยู่อาศัย	24	100.00

2) พื้นที่สำหรับทำนาข้าว

ผลการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่สำหรับทำนาข้าวในรอบ 10 ปี พบว่าโดยเฉลี่ยมีการใช้พื้นที่เพื่อการทำนาข้าวลดลงจาก 9.45 ไร่ต่อครัวเรือน เป็น 8.41 ไร่ต่อครัวเรือน โดยจำนวนครัวเรือนที่ไม่มีพื้นที่สำหรับทำนาข้าวเพิ่มขึ้นมากแสดงให้เห็นถึงครัวเรือนเกษตรกรเลิกอาชีพทำนาโดยการนำพื้นที่ไปทำการเกษตรอื่นจำนวนมาก ครัวเรือนที่มีพื้นที่สำหรับทำนาข้าวไม่เกิน 5 ไร่ มีจำนวนเพิ่มขึ้นทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรส่วนหนึ่งได้รับมรดกจากพ่อแม่และอีกส่วนหนึ่งเนื่องจากเกษตรกรที่เคยมีพื้นที่สำหรับทำนามากกว่านี้ปรับลดพื้นที่ทำนาลงเพียงเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ซึ่งจะเห็นได้จากครัวเรือนที่เคยทำนาตั้งแต่ 5 ไร่ขึ้นไป มีจำนวนลดลงเกือบทุกระดับ ดังตาราง 2-19 สำหรับเหตุผลหลักในการปรับเปลี่ยนพื้นที่สำหรับทำนา ในกรณีกลุ่มที่ลดพื้นที่สำหรับการทำนาข้าวลงคือ เปลี่ยนพื้นที่ไปทำการเกษตรอย่างอื่นโดยเฉพาะเปลี่ยนเป็นปลูกยางพารามากที่สุด รองลงมาคือปลูกปาล์มน้ำมัน ปลูกผัก ทำสวนผสม ตามลำดับ เหตุผลรองลงมาคือครัวเรือนได้แบ่งที่หรือยกที่ให้กับทายาท หลายครัวเรือนขายที่นาหรือให้คนเช่าหรือให้คนอื่นทำแล้วแบ่งผลผลิต ทั้งนี้หลายครัวเรือนให้เหตุผลเพิ่มเติมเกี่ยวกับผลตอบแทนที่ไม่คุ้มค่าเนื่องจากมีต้นทุนการผลิตสูงขึ้นทั้งค่าใช้จ่ายในส่วนปุ๋ย สารเคมี แรงงาน (ในส่วนของแรงงานนอกจากแพงแล้วยังหาแรงงานยาก) บางครัวเรือนอายุมากทำนาไม่ไหวไม่มีคนช่วยทำ สำหรับกลุ่มที่เพิ่มพื้นที่ทำนา พบว่าที่มาของพื้นที่ที่เพิ่มขึ้นหลักคือครัวเรือนเช่าที่นาของคนอื่นมาทำทั้งทำให้ลักษณะเพื่อเลี้ยงครอบครัวและทำในลักษณะธุรกิจ ส่วนหนึ่งเพิ่มขึ้นเนื่องจากได้รับมรดกซื้อที่นาเพิ่ม เนื่องจากได้ผลตอบแทนดีและรักในอาชีพทำนา (ตาราง 2-22)

ตาราง 2-21 จำนวนครัวเรือนที่ปรับเปลี่ยนพื้นที่สำหรับทำนาข้าวในรอบ 10 ปีจำแนกตามขนาดพื้นที่

ขนาดพื้นที่เพื่อใช้เป็นนาข้าว	จำนวน (ครัวเรือน)	
	2548	2557
ไม่มี	254	311
ไม่เกิน 5 ไร่	351	373
5.01-10.00 ไร่	224	189
10.01-20.00 ไร่	147	108
20.01-30.00 ไร่	63	64
30.01-40.00 ไร่	32	31
40.01-50.00 ไร่	22	17
มากกว่า 50 ไร่	17	17
เฉลี่ย (ไร่)	9.45	8.41

ตาราง 2-22 เหตุผลการปรับเปลี่ยนพื้นที่การทำนา

การปรับเปลี่ยน/เหตุผล	ความถี่	ร้อยละ
ลดพื้นที่		
ปรับเปลี่ยนเป็นสวนยางพารา	79	41.80
แบ่งให้ทายาท/มรดก	52	27.51
ขาย/จำหน่าย/ให้เช่า	29	15.34
ปรับเปลี่ยนเป็นการเกษตรรูปแบบอื่น	13	6.88
ต้นทุน กำไร	9	4.76
ทำไม่ไหว/ทิ้งเป็นนาร้าง	7	3.70
รวมจำนวนเหตุการณ์ลดพื้นที่สำหรับทำนา	189	100.00
เพิ่มพื้นที่		
เช่าเพิ่ม	30	50.85
ซื้อเพิ่ม	11	18.64
รับมรดก	11	18.64

ยึดมัน/เชื่อมมันในอาชีพทำนา	7	11.86
รวมจำนวนเหตุผลการเพิ่มพื้นที่สำหรับทำนา	59	100.00

3) พื้นที่สำหรับทำสวนยางพารา

ผลการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่สำหรับทำสวนยางพาราในรอบ 10 ปี พบว่าโดยเฉลี่ยมีการใช้พื้นที่สำหรับทำสวนยางพาราเพิ่มขึ้นจาก 3.70ไร่ต่อครัวเรือน เป็น 4.24 ไร่ต่อครัวเรือน โดยจำนวนครัวเรือนที่ไม่มีพื้นที่สำหรับทำสวนยางพาราลดลงแสดงให้เห็นถึงครัวเรือนเกษตรกรจำนวนหนึ่งได้มีการทำสวนยางพาราเพิ่มขึ้นครัวเรือนที่มีพื้นที่สำหรับทำสวนยางพาราไม่เกิน 5 ไร่ พื้นที่ขนาด 5 ไร่ ขึ้นไป ไม่เกิน 40 ไร่ มีจำนวนครัวเรือนที่ทำสวนยางพาราเพิ่มขึ้น (ตาราง 2-23)สำหรับเหตุผลหลักในการปรับเปลี่ยนพื้นที่สำหรับทำสวนยางพารา ในกรณีกลุ่มที่ลดพื้นที่ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรโดยส่วนมากได้แบ่งพื้นที่เป็นมรดกให้กับทายาท รองลงมาคือขายสวนยางพารา สำหรับกลุ่มที่เพิ่มพื้นที่ทำสวนยางพารา โดยส่วนมากเกษตรกรกว่าครึ่งหนึ่งได้ปรับเปลี่ยนการใช้พื้นที่จากที่นาเป็นสวนยางพารา เหตุผลรองลงมาคือเกษตรกรได้ซื้อที่ดินที่เป็นสวนยางเพิ่ม ส่วนหนึ่งได้รับมรดกจากพ่อแม่ (ตาราง 2-24)

ตาราง 2-23 จำนวนครัวเรือนที่ปรับเปลี่ยนพื้นที่สำหรับทำสวนยางพาราในรอบ 10 ปีจำแนกตามขนาดพื้นที่

ขนาดพื้นที่เพื่อใช้เป็นส่วนยางพารา	จำนวน (ครัวเรือน)	
	2548	2557
ไม่มี	658	581
ไม่เกิน 5 ไร่	193	224
5.01-10.00 ไร่	148	171
10.01-20.00 ไร่	81	104
20.01-30.00 ไร่	21	24
30.01-40.00 ไร่	3	1
40.01-50.00 ไร่	4	2
มากกว่า 50 ไร่	2	3
เฉลี่ย (ไร่)	3.70	4.24

ตาราง 2-24 เหตุผลการปรับเปลี่ยนพื้นที่สำหรับทำสวนยางพารา

การปรับเปลี่ยน/เหตุผล	ความถี่	ร้อยละ
ลดพื้นที่		
แบ่งเป็นมรดกให้กับทายาท	16	57.14
ขาย	12	42.86
รวมจำนวนเหตุผลการลดพื้นที่สำหรับทำสวนยางพารา	28	100.00

เพิ่มพื้นที่

ปรับเปลี่ยนจากที่นา	56	58.95
ซื้อสวนยางเพิ่ม	17	17.89
รับมรดก	9	9.47
รับจ้างกรีด	9	9.47
ให้ลูกจ้างกรีด	4	4.21
รวมจำนวนเหตุผลการเพิ่มพื้นที่สำหรับทำสวนยางพารา	95	100.00

4. พื้นที่สำหรับปลูกปาล์มน้ำมัน

ผลการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่สำหรับปลูกปาล์มน้ำมันในรอบ 10 ปี พบว่าโดยเฉลี่ยมีการใช้พื้นที่เพื่อการปลูกปาล์มน้ำมันเพิ่มขึ้นเล็กน้อยจาก 0.23 ไร่ต่อครัวเรือน เป็น 0.35 ไร่ต่อครัวเรือน โดยจำนวนครัวเรือนที่ไม่มีพื้นที่สำหรับปลูกปาล์มน้ำมันลดลงแสดงให้เห็นถึงครัวเรือนเกษตรกรหันมาปลูกปาล์มน้ำมันเพิ่มขึ้น ครัวเรือนที่มีพื้นที่สำหรับปลูกปาล์มน้ำมันทุกขนาดมีจำนวนเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากปาล์มน้ำมันเป็นพืชเศรษฐกิจตัวใหม่ของเขตนี้ หลายครัวเรือนประสบปัญหาเรื่องน้ำในการทำนาข้าวเลยตัดสินใจเปลี่ยนมาปลูกปาล์มน้ำมัน เนื่องจากไม่จำเป็นต้องใช้น้ำแบบนาข้าว หรือแม้แต่ในพื้นที่ที่เป็นนาร้าง เกษตรกรหลายรายได้ขุดยกร่องเพื่อปลูกปาล์มน้ำมัน(ตาราง 2-25)

ตาราง 2-25 จำนวนครัวเรือนที่ปรับเปลี่ยนพื้นที่สำหรับปลูกปาล์มน้ำมันในรอบ 10 ปีจำแนกตามขนาดพื้นที่

ขนาดพื้นที่เพื่อใช้ปลูกปาล์มน้ำมัน	จำนวน (ครัวเรือน)	
	2548	2557
ไม่มี	1069	1032
ไม่เกิน 1 ไร่	10	13
1.01-2.00 ไร่	10	20
2.01-3.00 ไร่	2	9
3.01-4.00 ไร่	2	6
4.01-5.00 ไร่	3	8
5.01-6.00 ไร่	2	3
6.01-7.00 ไร่	2	3
7.01-8.00 ไร่	2	5
9.01-10.00 ไร่	1	5
มากกว่า 10 ไร่	7	6
เฉลี่ย (ไร่)	0.23	0.35

5. พื้นที่สำหรับปลูกผลไม้

ผลการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่สำหรับปลูกผลไม้ในรอบ 10 ปี พบว่าโดยเฉลี่ยมีการใช้พื้นที่เพื่อการปลูกผลไม้เพิ่มขึ้นเล็กน้อยจาก 0.29 ไร่ต่อครัวเรือน เป็น 0.30 ไร่ต่อครัวเรือน โดยจำนวนครัวเรือนที่ไม่มีพื้นที่สำหรับปลูกผลไม้ลดลงแสดงให้เห็นถึงครัวเรือนเกษตรกรหันมาปลูกผลไม้เพิ่มขึ้น ครัวเรือนที่มีพื้นที่สำหรับปลูกผลไม้ทุกขนาดมีจำนวนเพิ่มขึ้น (ตาราง 2-26)

ตาราง 2-26 จำนวนครัวเรือนที่ปรับเปลี่ยนพื้นที่สำหรับปลูกผลไม้ในรอบ 10 ปีจำแนกตามขนาดพื้นที่

ขนาดพื้นที่เพื่อสำหรับปลูกผลไม้	จำนวน (ครัวเรือน)	
	2548	2557
ไม่มี	970	958
ไม่เกิน 1 ไร่	70	72
1.01-2.00 ไร่	28	35
2.01-3.00 ไร่	12	16
3.01-4.00 ไร่	10	10
4.01-5.00 ไร่	9	9
5.01-6.00 ไร่	4	4
6.01-7.00 ไร่	3	3
มากกว่า 10 ไร่	4	3
เฉลี่ย (ไร่)	0.29	0.30

6. พื้นที่สำหรับเลี้ยงสัตว์

ผลการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่สำหรับเลี้ยงสัตว์ในรอบ 10 ปี พบว่าโดยเฉลี่ยมีการใช้พื้นที่เพื่อการเลี้ยงสัตว์เพิ่มขึ้นเล็กน้อยจาก 0.18 ไร่ต่อครัวเรือน เป็น 0.19 ไร่ต่อครัวเรือน โดยจำนวนครัวเรือนที่ไม่มีพื้นที่สำหรับเลี้ยงสัตว์ลดลงแสดงให้เห็นถึงครัวเรือนเกษตรกรหันมาเลี้ยงสัตว์เพิ่มขึ้น ครัวเรือนที่มีพื้นที่สำหรับเลี้ยงสัตว์ทุกขนาดมีจำนวนเพิ่มขึ้น (ตาราง 2-27)

ตาราง 2-27 จำนวนครัวเรือนที่ปรับเปลี่ยนพื้นที่สำหรับเลี้ยงสัตว์ในรอบ 10 ปีจำแนกตามขนาดพื้นที่

ขนาดพื้นที่เพื่อสำหรับการเลี้ยงสัตว์	จำนวน (ครัวเรือน)	
	2548	2557
ไม่มี	948	933
ไม่เกิน 1 ไร่	119	129
1.01-2.00 ไร่	22	28

2.01-3.00 ไร่	11	9
3.01-4.00 ไร่	5	5
4.01-5.00 ไร่	3	4
5.01-6.00 ไร่	1	1
6.01-7.00 ไร่	1	1
เฉลี่ย (ไร่)	0.18	0.19

5. พื้นที่นาร้าง

ผลการศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่นาร้างในรอบ 10 ปี พบว่าโดยเฉลี่ยพื้นที่นาร้างลดลงเล็กน้อย จาก 0.31 ไร่ต่อครัวเรือน เป็น 0.24 ไร่ต่อครัวเรือน โดยจำนวนครัวเรือนที่ไม่มีพื้นที่นาร้างไม่เปลี่ยนแปลง ครัวเรือนที่มีพื้นที่นาร้างขนาดอื่นมีจำนวนครัวเรือนไม่เปลี่ยนแปลงมากนักในรอบ 10 ปี(ตาราง 2-28)

ตาราง 2-28 จำนวนครัวเรือนที่ปรับเปลี่ยนพื้นที่นาร้างในรอบ 10 ปีจำแนกตามขนาดพื้นที่

ขนาดพื้นที่นาร้าง	จำนวน (ครัวเรือน)	
	2548	2557
ไม่มี	1050	1050
ไม่เกิน 1 ไร่	10	8
1.01-2.00 ไร่	15	12
2.01-3.00 ไร่	6	9
3.01-4.00 ไร่	4	8
4.01-5.00 ไร่	10	7
5.01-6.00 ไร่	2	3
7.01-8.00 ไร่	2	5
8.01-9.00 ไร่	1	1
9.01-10.00 ไร่	6	5
มากกว่า 10 ไร่	4	2
เฉลี่ย (ไร่)	0.31	0.24

สรุปการเปลี่ยนการใช้พื้นที่ของเกษตรกร

จากข้อมูลข้างต้นสามารถสรุปการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ของเกษตรกรในรอบ 10 ปี โดยจำแนกตามกิจกรรมการผลิตต่าง ๆ ดังนี้

พื้นที่เพื่อที่อยู่อาศัย พบว่า มีครัวเรือนเกษตรกรเกือบร้อยละ 90 ไม่มีการเปลี่ยนแปลงขนาดพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัย มีเพียงร้อยละ 10 เท่านั้นที่มีการเปลี่ยนแปลง โดยร้อยละ 4.32 ได้ลดขนาดพื้นที่ลงเฉลี่ย 2.53 ไร่ต่อครัวเรือน โดยนำพื้นที่ดังกล่าวแบ่งให้เป็นมรดกแก่ทายาท หรือบางส่วนไปใช้เพื่อกิจกรรมทางการเกษตรอื่น

และร้อยละ 6.22 ได้เพิ่มขนาดพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัยขึ้นเฉลี่ย 3.13 ต่อครัวเรือน โดยส่วนมากได้พื้นที่เพิ่มมาจากการรับมรดกจากพ่อแม่ หรือบางส่วนได้จากการซื้อเพิ่ม (ตาราง 2-30)

พื้นที่เพื่อที่ทำนาข้าว พบว่า มีครัวเรือนร้อยละ 72.25 ไม่มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำนา มีครัวเรือนเกษตรกรถึงร้อยละ 21.44 ได้ลดขนาดพื้นที่ในการทำนาลง เฉลี่ยลดลงครัวเรือนละ 8.50 ไร่ โดยส่วนมากได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่นาเป็นสวนยางพารา ยกให้เป็นมรดกแก่ทายาท และขายหรือให้เช่า และมีครัวเรือนเกษตรกรเพียงร้อยละ 6.31 เท่านั้นที่ได้เพิ่มขนาดพื้นที่ในการทำนา เฉลี่ยเพิ่มขึ้นครัวเรือนละ 12.33 ไร่ โดยส่วนมากจะเป็นเกษตรกรที่เช่าที่นาซึ่งเป็นลักษณะการทำนาในเชิงธุรกิจ มีเกษตรกรบางส่วนซื้อที่นาเพิ่ม ขณะที่บางส่วนได้รับมรดกจากพ่อแม่ (ตาราง 2-30)

พื้นที่เพื่อที่ทำสวนยางพารา พบว่า มีครัวเรือนร้อยละ 81.80 ไม่มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทำสวนยางพารา มีครัวเรือนเกษตรกรถึงร้อยละ 14.05 ได้เพิ่มขนาดพื้นที่ในการทำสวนยางพาราขึ้น เฉลี่ยเพิ่มขึ้นครัวเรือนละ 6.86 ไร่ โดยส่วนมากได้ปรับเปลี่ยนจากพื้นที่นาเป็นสวนยางพาราและซื้อสวนยางพาราเพิ่ม ทั้งนี้เป็นเพราะในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาราคายางพาราค่อนข้างสูง ประกอบกับมีรายได้จากการขายน้ำยางเกือบทุกวัน และมีครัวเรือนเกษตรกรเพียงร้อยละ 4.14 เท่านั้นที่ได้ลดขนาดพื้นที่ในการทำสวนยางพาราลง เฉลี่ยลดลงครัวเรือนละ 10.17 ไร่ ส่วนหนึ่งเกษตรกรได้ขายสวนยางพาราเนื่องจากที่ดินราคาดี ส่วนหนึ่งได้ยกเป็นมรดกให้กับทายาท (ตาราง 2-30)

พื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมัน พบว่า มีครัวเรือนสูงถึงร้อยละ 95.50 ไม่มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมัน มีครัวเรือนเกษตรกรเพียงร้อยละ 3.96 เท่านั้นที่ได้เพิ่มขนาดพื้นที่ในการปลูกปาล์มน้ำมันขึ้น เฉลี่ยเพิ่มขึ้นครัวเรือนละ 4.22 ไร่ โดยส่วนมากได้ปรับเปลี่ยนจากพื้นที่นาและนาร้างมาปลูกปาล์มน้ำมัน ทั้งนี้เป็นเพราะในช่วงหลังมาชาวนามักประสบกับปัญหาเรื่องน้ำในการทำนาจึงหันมาปลูกปาล์มน้ำมันซึ่งไม่ปัญหาเรื่องน้ำน้อยกว่า และมีครัวเรือนเกษตรกรเพียงไม่กี่ครัวเรือนเท่านั้นที่ได้ลดขนาดพื้นที่ในการปลูกปาล์มน้ำมันลง เฉลี่ยลดลงครัวเรือนละ 10 ไร่ ซึ่งเป็นผลจากการขาดความรู้เรื่องปาล์มน้ำมันและลักษณะพื้นที่ไม่เหมาะสม (ตาราง 2-30)

สำหรับพื้นที่เพื่อการปลูกผลไม้ เลี้ยงสัตว์ และพื้นที่นาร้าง พบว่าในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาแทบจะไม่มี การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน (ตาราง 2-30)

ตาราง 2-29 สรุปการปรับเปลี่ยนพื้นที่ทางการเกษตรในรอบ 10 ปี (พ.ศ.2548-2557)

พื้นที่ทางการเกษตร	ไม่เปลี่ยนแปลง	ลดลง	เพิ่มขึ้น
ที่อยู่อาศัย			
การเปลี่ยนแปลงเฉลี่ย (ไร่)	-	-2.53	3.13
จำนวน (ครัวเรือน)	993	48	69
(ร้อยละ)	(89.46)	(4.32)	(6.22)
นาข้าว			
การเปลี่ยนแปลงเฉลี่ย (ไร่)	-	-8.50	12.33
จำนวน (ครัวเรือน)	802	238	70
(ร้อยละ)	(72.25)	(21.44)	(6.31)
ยางพารา			
การเปลี่ยนแปลงเฉลี่ย (ไร่)	-	-10.17	6.86
จำนวน (ครัวเรือน)	908	46	156
(ร้อยละ)	(81.80)	(4.14)	(14.05)
ปาล์มน้ำมัน			
การเปลี่ยนแปลงเฉลี่ย (ไร่)	-	-10.00	4.22
จำนวน (ครัวเรือน)	1060	6	44
(ร้อยละ)	(95.50)	(0.54)	(3.96)
ผลไม้			
การเปลี่ยนแปลงเฉลี่ย (ไร่)	-	-2.70	1.81
จำนวน (ครัวเรือน)	1061	17	32
(ร้อยละ)	(95.59)	(1.53)	(2.88)
เลี้ยงสัตว์			
การเปลี่ยนแปลงเฉลี่ย (ไร่)	-	-1.43	1.47
จำนวน (ครัวเรือน)	1069	14	27
(ร้อยละ)	(96.31)	(1.26)	(2.43)
นาร้าง			
การเปลี่ยนแปลงเฉลี่ย (ไร่)	-	-9.21	4.49
จำนวน (ครัวเรือน)	1076	17	17
(ร้อยละ)	(96.94)	(1.53)	(1.53)

สถานการณ์นาร้าง

จากการสำรวจการใช้พื้นที่ของเกษตรกรทั่วประเทศ ระหว่างปีการเพาะปลูก 2550/51 ถึง 2553/54ของสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2557) พบว่าในเขตพื้นที่ 3 จังหวัดรอบทะเลสาบสงขลามีพื้นที่นาร้างของแต่ละครัวเรือนจำแนกตามจังหวัดเป็น จังหวัดนครศรีธรรมราช มีพื้นที่นาร้างเฉลี่ยครัวเรือนละ 0.44 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 2.45 ของพื้นที่ถือครองจังหวัดพัทลุง มีนาร้างพื้นที่เฉลี่ยครัวเรือนละ 0.36 ไร่ คิดเป็นร้อยละ

2.09 ของพื้นที่ถือครอง และจังหวัดสงขลามีพื้นที่นาร้างมากที่สุด โดยมีพื้นที่นาร้างเฉลี่ยครัวเรือนละ 0.75 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 3.24 ของพื้นที่ถือครอง จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าในเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีพื้นที่นาร้างไม่มากนัก โดยจังหวัดสงขลามีพื้นที่นาร้างมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากพื้นที่ในเขตนี้เป็นที่ราบลุ่มเหมาะสำหรับการทำนาข้าว กรมพัฒนาที่ดินได้กำหนดให้พื้นที่บริเวณนี้เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการทำนาถึงร้อยละ 84.58 ของพื้นที่ทั้งหมด (ยุค ลิมแหลมทอง.2556)

จากการสำรวจในการศึกษานี้พบว่ามีครัวเรือนส่วนมากถึงร้อยละ 97 ไม่มีพื้นที่นาร้างในครอบครอง และไม่มีมีการเปลี่ยนแปลงการพื้นที่ในส่วนที่เป็นนาร้างแต่อย่างใด มีครัวเรือนเพียงร้อยละ 1.53 หรือเพียง 17 ครัวเรือนเท่านั้นที่มีการนำพื้นที่นาร้างมาใช้ประโยชน์ เฉลี่ยครัวเรือนละ 9.21 ไร่ โดยนำพื้นที่นาร้างดังกล่าวไปทำเป็นสวนยางพาราและสวนปาล์ม และมีครัวเรือนเพียงร้อยละ 1.53 หรือเพียง 17 ครัวเรือนเช่นกันที่มีการปล่อยพื้นที่ให้เป็นนาร้าง เฉลี่ยครัวเรือนละ 4.49 ไร่ เนื่องจากมีปัญหาเรื่องน้ำและแรงงาน

แม้จำนวนพื้นที่นาร้างเฉลี่ยในแต่ละครัวเรือนจะไม่มากนัก แต่ในภาพรวม การมีพื้นที่นาร้างถือเป็นการสูญเสียทางเศรษฐกิจ ในการศึกษานี้จึงมุ่งที่จะหาแนวทางในการพลิกฟื้นนาร้างกลับใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด โดยมุ่งที่จะสร้างแบบจำลองในการทำนาที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารต่อไป

สาเหตุการเกิดนาร้าง

เกษตรกรในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอีตอาชีพรักทำนาเป็นอาชีพหลัก เขตพื้นที่นี้เป็นอยู่อาศัยน้ำที่สำคัญของภาคใต้ตลอดจนเป็นแหล่งผลิตข้าวเพื่อการส่งออกไปยังประเทศเพื่อนบ้านมาเป็นเวลานาน อย่างไรก็ตามในช่วงหลังมาความสำคัญของพื้นที่ในฐานะแหล่งผลิตข้าวเริ่มลดลง เกษตรกรหันไปพึ่งพารายได้จากแหล่งรายได้อื่น แรงงานหรือเกษตรกรชาวมาเลเซียลดลง ต้นทุนในการผลิตสูงขึ้น จนเป็นเหตุให้ชาวนาจำนวนหนึ่งปล่อยให้ที่นาเป็นที่รกร้าง จากสถานการณ์นาร้างข้างต้น คณะผู้วิจัยได้สำรวจสาเหตุที่ทำให้เกษตรกรที่ได้ทิ้งพื้นที่ให้เป็นนาร้างเพื่อนำไปหาแนวทางในการพลิกฟื้นให้สามารถทำนาได้ในโอกาสต่อไป

อย่างไรก็ตามจากการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างครัวเรือนเกษตรกร พบว่า มีทั้งกลุ่มที่ได้บุกเบิกนาร้างและกลุ่มที่ปล่อยพื้นที่ให้เป็นนาร้าง ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงได้ทำการสอบถามถึงเหตุผลของทั้งเกษตรกรที่บุกเบิกนาร้างและเกษตรกรที่ปล่อยพื้นที่ให้เป็นนาร้าง โดยจำแนกตามประเด็นทางสังคม เศรษฐกิจ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และนโยบายรัฐ ดังนี้

1. เหตุผลทางสังคม

ค่านิยมของสังคมเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรเลิกการทำนา สมาชิกในหลายครัวเรือนหันไปประกอบอาชีพอื่นด้วยเหตุผลทางสังคม ต้องการให้สังคมยอมรับ โดยเฉพาะตัวเกษตรกรเองที่ไม่ต้องการให้ลูกหลานเป็นชาวนา จึงพยายามผลักดันให้ทุกวิถีทางให้ลูกหลานศึกษาเล่าเรียนเพื่อเป็นใบเบิกทางในการประกอบอาชีพอื่น และด้วยค่านิยมที่ต้องการให้เป็นเจ้าคนนายคน ซึ่งหมายถึงอาชีพรับราชการ การศึกษาจึงถือเป็นหนทางเดียวที่จะทำให้ความฝันของเกษตรกรเป็นไปได้ ดังนั้นหลายครอบครัวจึงปลูกฝังและทุ่มเทให้ลูกหลานเรียนหนังสือ จนเป็นเหตุให้ทายาทของเกษตรกรไม่มีทั้งความรู้และทักษะในการทำเกษตร ภาคเกษตร

จึงขาดแคลนทั้งระดับผู้ประกอบการและแรงงานในทำนา จากการศึกษาพบว่า มีหัวหน้าครัวเรือนถึงร้อยละ 60 ไม่ต้องการให้ลูกหลานยึดอาชีพทำนา และเกือบร้อยละ 60 คาดว่าตนเองจะไม่มีทายาทในการสืบทอดอาชีพในอีก 10 ปีข้างหน้า

สว่าง เลื่อนแก้ว (2557. สัมภาษณ์) กล่าวว่า สมาชิกในครัวเรือนน้อยลง ปัจจุบันส่วนใหญ่ ครัวเรือนจะมีสมาชิกประมาณ 2-3 คน จะเป็นพ่อแม่เพราะเนื่องจากบรรดาลูกหลานที่ได้รับการศึกษาก็จะไปหางานทำนอกบ้าน ไม่ค่อยกลับมา อาจมีมาบ้างก็จะกลับมาทำสวนยางแต่แทบไม่มีที่จะกลับมาทำนาเพราะทำไม่เป็น สอดคล้องการกับศึกษาของ สมบูรณ์ เจริญจิระตระกูล และคณะ (2008) ซึ่งพบว่าเกษตรกรเริ่มมีการอพยพไปทำงานต่างถิ่นทั้งในและต่างประเทศ เนื่องจากมีทัศนคติต่ออาชีพการทำนาที่แย่ง มองว่าอาชีพทำนาเป็นอาชีพที่เหน็ดเหนื่อย ไม่มีเกียรติ ไม่ค่อยมีตัวอย่างของชาวนาที่ประสบความสำเร็จในอาชีพ

ด้วยค่านิยมเรื่องการศึกษาและการประกอบอาชีพที่สบายกว่าการทำนา พบว่า หัวหน้าครัวเรือนเกือบร้อยละ 35 ไม่ต้องการให้ทายาทกลับมาทำนาอยากให้ศึกษาต่อและทำงานตามวุฒิการศึกษา เกือบร้อยละ 8 มองว่าทายาทประสบความสำเร็จในอาชีพแล้วจึงไม่ควรกลับมาทำนา ดังนั้นค่านิยมทางการศึกษาและอาชีพหรือค่านิยมทางสังคมถือเป็นเหตุผลที่สำคัญให้ภาคเกษตรกรขาดทายาทในการสืบทอดอาชีพ และขาดแรงงานในการทำนา จนเป็นเหตุให้พื้นที่นาร้างในเขตลุ่มน้ำทะเลสาบเพิ่มขึ้น

2. เหตุผลทางเศรษฐกิจ

รูปแบบการดำรงชีวิตในภาคเกษตรในปัจจุบันมีภาวะการพึ่งพาค่อนข้างสูง กล่าวคือ เกษตรกรจำเป็นต้องหารายได้เพื่อการใช้จ่ายทั้งเพื่อการบริโภค อุปโภค หรือการลงทุน ซึ่งต่างจากรูปแบบการดำเนินชีวิตในอดีตซึ่งเป็นลักษณะการทำมาหากินเน้นการพึ่งพาตนเองและชุมชนมากกว่า ดังนั้นสภาพเศรษฐกิจจึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรทิ้งอาชีพ ทิ้งที่นา เพื่อแสวงหารายได้ให้เพียงพอกับการใช้จ่าย จนเป็นเหตุให้มีพื้นที่นาร้างเพิ่มขึ้น

เหตุผลทางเศรษฐกิจที่ทำให้เกษตรกรไม่ต้องการทำนาแบ่งเป็น 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ ด้านต้นทุนการผลิต ด้านผลผลิต ด้านผลตอบแทน และด้านอื่นๆ ดังนี้

- **ด้านต้นทุนการผลิต** การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิตจากพึ่งพาธรรมชาติ และแรงงานในครัวเรือนเป็นการใช้สารเคมีและเครื่องจักรมากขึ้น ทำให้ต้นทุนการผลิตการทำนาสูงขึ้น

○ **ปัจจัยเมล็ดพันธุ์** ในอดีตเกษตรกรจะมีการเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้เพื่อใช้ในฤดูกาลเพาะปลูกต่อไปและมีการแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์กันในชุมชนชาวนาจะคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ที่สมบูรณ์และเหมาะสมกับพื้นที่ดังนั้นค่าใช้จ่ายเพื่อซื้อเมล็ดพันธุ์แทบจะไม่มี และเป็นเมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพ เหมาะสมกับท้องถิ่น สภาพที่นา และต้องกับความต้องการบริโภค (เวทีเสวนาตำบลนาปะขอ. 2557) ซึ่งต่างจากการทำนาในปัจจุบันที่เกษตรกรจ้างเก็บเกี่ยวด้วยเครื่องจักรขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นลักษณะของการเกี่ยวนวด ผลผลิตได้มาในรูปแบบข้าวเปลือก โดยส่วนมากเกษตรกรจะนำผลผลิตที่ได้ขายให้กับพ่อค้าเป็นหลัก เก็บไว้เพื่อบริโภคเพียงบางส่วน ไม่นิยมเก็บเป็นเมล็ดพันธุ์ ดังนั้นในฤดูกาลเพาะปลูกต่อไปจึงจำเป็นต้องจัดหาเมล็ดพันธุ์จากที่อื่น ซึ่งอาจได้จากหน่วยงานราชการ เพื่อนบ้าน หรือบริษัท ทำให้มีค่าใช้จ่ายเกิดขึ้น นอกจากนั้น สมใจ พิมล (2557. สัมภาษณ์) ยังพบว่า เมล็ดพันธุ์ที่เกษตรกรซื้อมาจากทั้งทางราชการและบริษัท เมื่อนำไปใช้รุ่นหลังอัตราออก

ข้างค่อนต่ำทำให้ต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ใหม่ทุกฤดูกาลเพาะปลูก และหากเป็นการทำนาหว่านต้นทุนด้านนี้ก็ยิ่งเพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม เนื่องจากต้องใช้เมล็ดพันธุ์มากและมีโอกาสสูญเสียมากกว่าการทำนาดำ

○ **ปัจจัยด้านเงินทุน** การทำนาในอดีตนิยมใช้ปัจจัยการผลิตของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นเมล็ดพันธุ์ แรงงานคน แรงงานสัตว์ ปุ๋ย ทำให้มีต้นทุนในการผลิตต่ำกว่าปัจจุบันที่มีการซื้อและจ้างปัจจัยการผลิตเกือบทุกขั้นตอนการผลิต ทำให้ชาวนาจำเป็นต้องใช้เงินทุนจำนวนมาก สมใจ พิมล (2557. สัมภาษณ์) กล่าวว่า ชาวนาส่วนมากขาดแคลนเงินทุนในการจัดหาปัจจัยการผลิต จึงจำเป็นต้องซื้อปัจจัยการผลิตด้วยเงินเชื่อ ทั้งในและนอกระบบ ต้องจ่ายดอกเบี้ยในอัตราค่อนข้างสูงกว่าอัตราตลาดทำให้เกิดต้นทุนเพิ่มขึ้นในส่วนของค่าดอกเบี้ย

○ **ปัจจัยแรงงาน** ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด ชาวนาถือเป็นทั้งผู้ประกอบการและแรงงานในเวลาเดียวกัน การทำนาในอดีตชาวนาเป็นผู้วางแผนการผลิตทุกขั้นตอน เป็นผู้รับความเสี่ยง และได้ผลตอบแทนเป็นกำไรหรือขาดทุน ในลักษณะนี้ชาวนาแสดงบทบาทเป็นผู้ประกอบการ ในขณะที่เดียวกันชาวนายังเป็นผู้ลงมือทำนาด้วยตนเองในทุกขั้นตอนการผลิต เพียงแต่ไม่ได้จ่ายค่าจ้างให้กับตนเองซึ่งในกิจกรรมเหล่านี้หากชาวนาให้คนอื่นทำก็ต้องจ่ายค่าจ้างเป็นการตอบแทน ในลักษณะนี้ชาวนาแสดงบทบาทในฐานะแรงงาน ในปัจจุบันชาวนายังคงแสดงบทบาทในฐานะผู้ประกอบการอยู่เพียงแต่แสดงบทบาทในฐานะแรงงานลดลง เนื่องจากรูปแบบการทำนาถูกกดดันให้ใช้ปัจจัยอื่นมากขึ้นเช่น แรงงานในการไถ การเก็บเกี่ยวก็เปลี่ยนเป็นใช้เครื่องจักร แรงงานในการดูแลรักษาก็เปลี่ยนเป็นสารเคมีและปุ๋ย เป็นต้น

สว่าง เลื่อนแก้ว (2557. สัมภาษณ์) กล่าวว่า การทำนาในปัจจุบันได้เปลี่ยนจากการออกปากขอช่วยขอแรงเปลี่ยนเป็นการจ้าง และถึงจะมีการจ้างแต่ปัจจุบันเริ่มไม่มีใครรับจ้าง เนื่องจากส่วนใหญ่คนมีสวนยางพารา ซึ่งการกรีดยางได้รายได้ดีกว่า ไม่ต้องมาเหนื่อยหลังสู้ฟ้าหน้าสู้ดินอยู่ การว่าจ้างจึงเป็นการจ้างคนจากต่างหมู่บ้านมากกว่าต้นทุนในการผลิตข้าวสูงขึ้น เนื่องจากเกษตรกรเปลี่ยนจากการขอช่วย (ออกปาก) เป็นการจ้าง จึงทำให้เปลี่ยนจากการทำนาหว่าน เปลี่ยนเป็นนาดำ และจากการไถด้วยรถไถเดินตาม ก็เปลี่ยนเป็นการจ้างแทรกเตอร์ ไร่ละ 800 บาท จากการเก็บข้าวด้วยมือ ก็เปลี่ยนเป็นการเก็บเกี่ยวด้วยรถที่มาจากภาคกลางโดยมีคนในชุมชนเป็นนายหน้าสมจิตร จิตหมื่น(2557. สัมภาษณ์) กล่าวว่า การใช้แรงงานในการทำนาเมื่อประมาณ 10 ปีที่ผ่านมาเป็นลักษณะทำกันเอง ต่างจากปัจจุบันที่ต้องจ้างหมดทุกขั้นตอน ค่าใช้จ่ายในการจ้างหว่านไร่ละ 70-80 บาทต่อไร่ การเก็บเกี่ยวข้าวไร่ละเกี่ยวข้าวไร่ละประมาณ 500 บาท การไถนาไร่ละ 300 บาท และการคลาดไร่ละ 200 บาท อำพร เนียมหะ (2556. สัมภาษณ์) ยืนยันว่า การทำนาในปัจจุบันใช้ต้นทุนมากกว่าอดีต การทำนาเกือบทุกขั้นตอนต้องใช้เงินเป็นตัวหลักการทำนามีทั้งนาดำและนาหว่าน ส่วนใหญ่จะเป็นนาหว่าน เนื่องจากใช้ต้นทุนในการทำนายน้อยกว่าการทำนาดำ เนื่องจากการทำนาดำต้องใช้แรงงานเยอะกว่า ถึงแม้การทำนาดำจะให้ผลผลิตที่สูงกว่า แต่ทว่าในสภาวะปัจจุบันแรงงานที่จะใช้ในการทำนายน้อยเนื่องจากคนในพื้นที่ไม่นิยมดำนา และค่าจ้างแรงงานในการดำนาสูง ทำให้เกษตรกรที่ทำนาจะได้ผลตอบแทนไม่คุ้มค่ากับการจ้างแรงงานงานมีเกษตรกรบางรายเริ่มมีการทดลองทำนาโยน เพื่อลดรายจ่ายในการจ้างแรงงานในการทำนา แต่ยังไม่เป็นที่นิยมมากนัก

○ **ปัจจัยปุ๋ยและสารเคมี**การทำนาเชิงเดี่ยวในปัจจุบันทำให้ชาวนาต้องใช้ปุ๋ยและสารเคมีเพิ่มขึ้นจำนวนมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งด้านต้นทุน ผลผลิต สภาพแวดล้อม และสุขภาพของชาวนา การทำนาในอดีตชาวนาใช้ปุ๋ยจากธรรมชาติเป็นหลักทั้งปุ๋ยคอก การปลูกพืชหมุนเวียน หรือปุ๋ยดินจากถ้ำ ในขณะที่การกำจัดศัตรูพืชก็ใช้วิธีทางธรรมชาติ และแรงงานคนเป็นหลัก ทำให้ประหยัดต้นทุนการผลิตส่วนนี้ไปได้เป็นจำนวนมาก

สว่าง เลื่อนแก้ว (2557.สัมภาษณ์) กล่าวว่า เมื่อก่อนไม่มีการใช้ปุ๋ยและสารเคมี ชาวนาใช้ มูลค่างควา เป็นปุ๋ยสำหรับต้นกล้า โดยการเอามูลค่างควาที่ภูเขาใกล้เคียง ส่วนใหญ่คนบริเวณนี้ไปเอามูลค่างควาจาก “เขาหวัง” ซึ่งอยู่ในอำเภอกงหรา ต่อมามีการใช้ปุ๋ยเคมี โดยเริ่มใช้ทีละนิด เนื่องจากสะดวก และการใช้ในระยะเริ่มแรกทำให้นาข้าวมีผลผลิตสูง แต่ต่อมาก็ให้ผลผลิตลดลง จึงมีการปรับการใช้ปุ๋ยเคมีเป็นปีละ 2 ครั้งแทน ในปัจจุบันนอกจากการใช้ปุ๋ยเคมีแล้ว ยังมีการใช้ยาฆ่าแมลงในการกำจัดเพลี้ย และการใช้ยาฆ่าหญ้าในการกำจัดวัชพืช อีกทั้งบางพื้นที่ยังมีการระบาดของหอยเชอรี่ ทำให้ชาวนาต้องมีค่าใช้จ่ายในการกำจัดเพิ่มเติม แม้ในปัจจุบันมีชาวนาบางส่วนต้องการจะกลับไปทำนาในรูปแบบเดิม แต่ก็ยังต้องพบกับปัญหาหลายประการ มานพ ขาวมัน (2557.สัมภาษณ์) กล่าวว่า ต้องการทำนาแบบเกษตรอินทรีย์ แต่ยังไม่สามารถทำได้ เนื่องจากการทำนาอินทรีย์ได้ผลผลิตน้อย ตอนนี้องค์กรผลิตเยอะเนื่องจากต้องใช้เงินเพื่อส่งลูกเรียนหนังสือ ซึ่งหากถ้าลูกเรียนจบแล้วก็อยากหันมาทำการเกษตรแบบอินทรีย์ด้วยเช่นกัน

- ปัจจัยน้ำ น้ำเป็นปัจจัยหลักสำหรับการทำนา ชาวนาต้องใช้น้ำทั้งเพื่อการเพาะปลูก การเจริญเติบโตของต้นข้าว การกำจัดวัชพืช และการเพิ่มผลผลิต การควบคุมระดับน้ำมีความสำคัญในทุกตอนของการทำนา หากไม่สามารถควบคุมระดับน้ำได้จะสร้างความเสียหายให้กับต้นข้าวและจำเป็นต้องใช้ปัจจัยการผลิตอื่นมาทดแทน ซึ่งนั่นย่อมหมายถึงต้นทุนที่เพิ่มขึ้น เกษตรกรในหลายพื้นที่โดยเฉพาะพื้นที่ฝั่งตะวันออกของทะเลสาบสงขลาต้องปล่อยให้พื้นที่เป็นนาร้างเนื่องจากปัญหาเรื่องน้ำ ด้วยในเขตพื้นที่นี้ต้องอาศัยน้ำจากทะเลสาบเป็นหลัก และเมื่อน้ำในทะเลสาบมีระดับความเค็มสูงก็ไม่สามารถนำมาใช้ในการทำนาได้ (เวทีเสวนาเทศบาลเมืองม่วงงาม. 2557)

- **ด้านผลผลิต**ผลผลิตจากการทำนาข้าวหมายถึงข้าวเปลือก อย่างไรก็ตามในอดีตนอกจากข้าวเปลือกแล้วผลพลอยได้จากการทำนาข้าวยังหมายรวมถึง กุ้ง หอย ปู ปลา ผักหญ้า รวมถึงพืชหมุนเวียนอื่น ซึ่งทำให้ชาวนาสามารถนำมาใช้เป็นอาหารในชีวิตประจำวันหรือเป็นรายได้เสริมในบางโอกาส (สว่าง เลื่อนแก้ว. 2557.สัมภาษณ์) ซึ่งต่างจากปัจจุบันที่ผลผลิตจากการทำนามีเพียงข้าวเปลือกเพียงอย่างเดียว นอกจากนั้น ผลผลิตที่ได้มายังมีปัญหาอื่นอีกหลายประการจนเป็นเหตุให้ชาวนาบางรายต้องเลือกที่จะทำการเกษตรอื่น

สมใจ พิมล (2557.สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลว่า ในปัจจุบันการทำนาข้าวมีอัตราผลผลิตต่อไร่ค่อนข้างต่ำ และมีความชื้นในข้าวค่อนข้างสูงทำให้ขายข้าวไม่ได้ราคาตามที่กำหนด สอดคล้องกับ อำพร เนียมหะ(2556.สัมภาษณ์) ที่กล่าวว่า ผลผลิตข้าวของเกษตรกรในชุมชนเฉลี่ยอยู่ที่ 350 กิโลกรัมต่อไร่การเก็บเกี่ยวผลผลิต เมื่อก่อนใช้เมื่อในการเก็บเกี่ยวประมาณ 10 กว่าปีที่ผ่านมาเริ่มมีรถเกี่ยวข้าว ของคนจากภาคกลางเข้ามาปัจจุบันทำให้เกษตรกรใช้รถเกี่ยวข้าวในการเก็บเกี่ยว ทำให้ปริมาณข้าวที่ได้ลดลงไปปริมาณ 20

เปอร์เซ็นต์ อีกทั้งยังมีการผสมของสายพันธุ์ข้าว เนื่องจากมีการตกค้างข้าวในเครื่องจักร(รถเกี่ยวข้าว) ระหว่างแปลงที่เก็บเกี่ยว

- **ด้านผลตอบแทน** เกษตรกรมีพื้นที่จำกัดในการทำเกษตร การตัดสินใจเลือกทำใช้ประโยชน์กับที่ดินย่อมต้องให้ความสำคัญกับผลตอบแทนที่ได้รับ เกษตรกรหลายรายได้ตัดสินใจใช้พื้นที่เพื่อทำกิจกรรมอื่นที่ได้รับผลตอบแทนสูงกว่า โดยเฉพาะยางพารา ประเทือง เกียรติศักดิ์ (2556. สัมภาษณ์) กล่าวว่า การทำนามีผลตอบแทนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับการทำอาชีพอย่างอื่น เนื่องจากการทำนาใช้ระยะเวลาานานกว่าจะได้ผลผลิตผลิตร ปีหนึ่งได้ประมาณ 1-2 ครั้งเท่านั้น จึงทำให้เกษตรกรหันไปประกอบอาชีพอย่างอื่นเพื่อรายได้ที่สูงขึ้นและมั่นคง อำพร เนียมหะ(2556.สัมภาษณ์) พบว่า สมาชิกในกลุ่มสวนใหญ่มีอาชีพที่หลากหลายผสมผสานควบคู่กับการทำนา เพราะการทำนาเพียงอย่างเดียวไม่สามารถมีรายได้ที่สามารถเลี้ยงครอบครัวได้ เนื่องจากการทำนาเพื่อการบริโภคในครัวเรือน เหลือจึงขาย เนื่องจากเกษตรกรมีพื้นที่สำหรับการทำงานไม่มากนัก เฉลี่ยต่อครัวเรือนมีที่นาประมาณ 5 ไร่ และมีสวนยางพาราหรือสวนปาล์มน้ำมันประมาณ 3 ไร่

เนื่องจากราคาข้าวตกต่ำ ในขณะที่ราคายางพาราและราคาปาล์มน้ำมันมีราคาสูงจึงเป็นมูลเหตุจูงใจให้เกษตรกรหันไปปลูกยางพาราและปาล์มน้ำมันมากขึ้น (ประเทือง เกียรติศักดิ์. 2556.สัมภาษณ์) ทำให้เกษตรกรบางส่วนที่มีสวนยางพาราเป็นทุนเดิมในพื้นที่สูงหรือพื้นที่ราบมีรายได้ มีฐานะที่ดีขึ้น เมื่อเกษตรกรที่ทำนาเห็นว่าชาวสวนยางมีฐานะดีขึ้นก็เริ่มหันไปปลูกยางพาราตามกันอำพร เนียมหะ (2557.สัมภาษณ์)สว่าง เลื่อนแก้ว (2557.สัมภาษณ์) กล่าวว่า ทำสวนยางพาราได้ผลตอบแทนที่คุ้มค่างว่าการทำนา จึงทดลองปลูกยางพารา ในระยะเริ่มแรกปลูกประมาณ 6 ไร่ ซึ่งปัจจุบันอายุยางเกือบ 20 ปี เมื่อเพื่อนบ้านใกล้เคียงเห็นจึงเริ่มปลูกตาม ยิ่งระยะต่อมาที่ยางพารามีราคาสูง กิโลกรัมละเกือบ 200 บาททำให้เกษตรกรเริ่มยกร่องปลูกยางพารามากขึ้น อย่างไรก็ตามสำหรับบางพื้นที่ไม่เหมาะสำหรับการปลูกยางพารา แต่เกษตรกรที่หันไปปลูกยางพาราก็คิดว่าสามารถได้เงินทุกวันๆที่กรีดยางหนึ่งอาจได้ถึง 5 วัน ซึ่งแตกต่างจากข้าวที่ได้ปีละ 1- 2 ครั้งเท่านั้น แถมต้องเสี่ยงกับสภาวะน้ำท่วม (สมบุญณ์ เจริญจิระตระกูล และคณะ. 2008)

อย่างไรก็ตาม การปลูกยางพาราของคนในนาข้าวไม่ค่อยประสบผลสำเร็จมากนัก เนื่องจากต้นยางพารามีขนาดลำต้นเล็ก แกระแกร็น ให้น้ำยางน้อย (ประเทือง เกียรติศักดิ์. 2556.สัมภาษณ์) ในช่วงหลังเกษตรกรเริ่มให้ความสนใจปาล์มน้ำมันมากขึ้น ประกอบกับการสนับสนุนของภาครัฐทำให้เกษตรกรหลายรายเริ่มยกร่องเพื่อปลูกปาล์มในนาข้าว นอกจากนี้ เนื่องด้วยอายุของเกษตรกรที่ไม่สามารถทำนาได้ ไม่มีทายาทหรือแรงงานในการทำนา เกษตรกรจึงตัดสินใจปรับเปลี่ยนพื้นที่จากการทำนาข้าวเป็นสวนปาล์มน้ำมันได้อย่างไม่ยากนักอีกทั้งการทำสวนปาล์มเป็นการลงทุนครั้งเดียว คือซื้อพันธุ์ปาล์มจ้างปลูก จากนั้นเป็นการดูแลรักษา ซึ่งขั้นตอนไม่ซับซ้อนเหมือนการทำนา และตอนเก็บเกี่ยวผลผลิตก็จ้างแรงงานเป็นหลัก (วรรณิ์ สังข์สี. 2557. สัมภาษณ์) ซึ่งเหมาะกับเกษตรกรที่มีอายุมากและคนที่มีอาชีพอื่นเป็นอาชีพหลัก อาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพเสริม

- ด้านอื่นๆเหตุผลทางเศรษฐกิจด้านอื่นที่ทำให้เกษตรกรปรับเปลี่ยนพื้นที่จากที่นาไปทำการเกษตรอื่น พบว่า มูลค่าเพิ่มของที่ดินโดยเฉพาะที่ดินในเขตเมือง/ชุมชน พื้นที่ริมถนน ทำให้เกษตรกรมองว่าผลตอบแทนที่ได้จากการขายสูงกว่าการทำนามากจึงตัดสินใจขายหรือแปรสภาพไปใช้ประโยชน์ในเชิงธุรกิจแทน การยกที่ดินเป็นมรดกให้กับทายาท หากทายาททำอาชีพเกษตรกรจะไม่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่นามากนัก แต่หากทายาทประกอบอาชีพอื่นก็จะมีแนวโน้มในการนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นค่อนข้างสูง

3. เหตุผลทางภูมิประเทศ

เกษตรกรจำนวนหนึ่งยอมทิ้งที่นาให้เป็นนาร้างเนื่องจากได้รับผลกระทบทางภูมิประเทศของที่นาไม่เหมาะสมกับการทำนา เช่น เป็นพื้นที่ที่อยู่นอกเขตชลประทาน เนื่องจากน้ำเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการทำนา เมื่อไม่สามารถควบคุมน้ำก็ไม่สามารถเพาะปลูกข้าวให้ได้ผลผลิตตามที่ต้องการได้ แม้พื้นที่ทำการเกษตรจะอยู่ในเขตพื้นที่ชลประทาน แต่ปริมาณน้ำมีไม่เพียงพอตลอดฤดูกาลทำนา (สมใจ พิมล, 2557, สัมภาษณ์) นอกจากนี้จากการที่มีการสร้างถนนหรือการถมที่สร้างที่อยู่อาศัยทำให้ภูมิประเทศเปลี่ยนไปจากเดิม ทำให้ในหน้าฝนไม่สามารถระบายน้ำได้เป็นเหตุให้น้ำท่วมขังเป็นเวลายาวนาน ส่งผลให้ต้นข้าวเน่าเปื่อย จนนาล่มได้เช่นกัน อำพร เนียมหะ(2557.สัมภาษณ์) กล่าวว่า ในปัจจุบันพื้นที่การทำนาของคนในชุมชนลดลง เนื่องจากพื้นที่ของชุมชนเป็นแอ่งกระทะ น้ำท่วมบ่อยและท่วมทุกปีจึงทำให้เกษตรกรที่มีพื้นที่นาปรับเปลี่ยนสภาพเป็นสวนยางพารา ต่อมาก็เริ่มปรับเปลี่ยนเป็นสวนปาล์มน้ำมัน และสว่าง เลื่อนแก้ว (2557.สัมภาษณ์) กล่าวว่า เมื่อพื้นที่รอบข้างเริ่มปลูกยางพาราหรือปาล์มน้ำมัน จะส่งผลให้ผลผลิตข้าวต่ำ เนื่องจากมีนก หนูและแมลงมากขึ้น ประเทือง เกียรติศักดิ์ (2556.สัมภาษณ์) อำพร เนียมหะ(2557.สัมภาษณ์) ให้ข้อคิดเห็นในทำนองเดียวกันว่า เมื่อเกษตรกรในพื้นที่ใกล้เคียงหันไปปลูกพืชอย่างอื่น ทำให้เกษตรกรที่ทำนาจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนไปปลูกพืชอย่างอื่นตามด้วย เนื่องจากหากยังทำนาอยู่จะประสบปัญหาต่าง เช่น การเอาน้ำเข้าหรือออกพื้นที่นา ศัตรูของต้นข้าวเพิ่มสูงขึ้น เช่น หนู นก แมลงต่างๆ อีกทั้งการปลูกยางพาราหรือปาล์มน้ำมันยังส่งผลต่อต้นข้าวในพื้นที่ใกล้เคียงอีกด้วย เช่นเดียวกับ จงกิจ เคหาแก้ว (2557, สัมภาษณ์) ที่มองว่าการทำนาในบริเวณใกล้เคียงส่งผลกระทบต่อการทำนาเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากน้ำเค็มซึมเข้านาจนทำนาไม่ได้ต่อมาก็ปรับเป็นนาทุ่งหมด แม้จะพยายามแก้ปัญหาโดยแยกพื้นที่ออกเป็นสองฝั่งโดยที่มีคลองเป็นตัวกั้นฝั่งหนึ่งนาทุ่ง ส่วนอีกฝั่งหนึ่งจะเป็นนาข้าว แต่ปัญหาก็ยังคงอยู่เนื่องจากน้ำในคลองก็ยังคงเป็นปัญหาสำหรับเกษตรกรทั้งสองกลุ่ม ด้วยเหตุนี้จึงมีนาร้างจำนวนมากในเขตที่มีการทำนาทุ่ง (เวทีเสวนาเทศบาลเมืองม่วงงาม. 2557)

4. เหตุผลทางภูมิอากาศ

ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่าน้ำมีความสำคัญและจำเป็นต่อการทำนาเป็นอย่างยิ่ง แต่จากการสอบถามเกษตรกรพบว่า พื้นที่ทำนากลับต้องประสบปัญหาทั้งขาดน้ำและน้ำท่วม สว่าง เลื่อนแก้ว (2557.สัมภาษณ์) กล่าวว่า แม้มีโครงการชลประทานเข้ามามีการสร้างเหมืองล่อยที่ทำด้วยปูน เพื่อส่งน้ำเข้าสู่

แปลงนา แต่ก็ใช้ได้ผลเพียงในระยะเริ่มแรก ระยะต่อมาไม่มีน้ำ เหมือนนั้นก็ไม่ได้ใช้ประโยชน์อะไร วรณิ สังข์ สี(2557. สัมภาษณ์) กล่าวว่า การทำนาต้องเสี่ยงกับดินฟ้าอากาศ อาศัยโชคชะตาปีนี้น้ำท่วมหนักกว่าทุกปี เนื่องจาก เมื่อก่อนเป็นที่นาโล่ง ระบบน้ำไหลได้สะดวก แต่ปัจจุบันมีการถมที่ สร้างที่อยู่อาศัยกันมากขึ้นทำให้ น้ำท่วมหนักกว่าทุกปี น้ำท่วมจากท่วมซ้ำก็ท่วมเร็วขึ้น อำพร เนียมหะ(2556.สัมภาษณ์) กล่าวว่า การทำนา ต้องอาศัยน้ำฝนเป็นหลักเมื่อฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล ฤดูฝนมีการเปลี่ยนแปลงจึงทำให้การทำนาต้องเลื่อน ไป จากเมื่อก่อนชาวนาสามารถทำนาได้ในช่วงเข้าพรรษา (เดือน 8) แต่ปัจจุบันการทำนาเลื่อนไปเป็นช่วงเดือน 10 ทำให้มีโอกาสเสียหายจากภาวะน้ำท่วมมากขึ้น เพราะเวลาฝนตกน้ำท่วม ต้นข้าวยังเล็กไม่สามารถทน สภาพน้ำท่วมขังได้

5. เหตุผลทางนโยบายรัฐ

- โครงการรับจำนำข้าว เป็นโครงการที่รัฐบาลต้องการช่วยเหลือชาวนาในด้านรายได้ ซึ่งราคาที่ ชาวนาไปจำหน่ายจะเป็นราคาที่ค่อนข้างสูง อย่างไรก็ตาม โครงการนี้ส่งทั้งผลกระทบต่อทั้งเชิงบวกและเชิงลบ ในเชิง บวกเป็นการสร้างความมั่นคงทางด้านรายได้ มานพ ขาวมัน (2557.สัมภาษณ์)มองว่า การรับจำนำข้าวมีผลดี คือทำนาได้เท่าไร สามารถเข้าโครงการได้ทั้งหมด แต่ช่วงหลังชาวนาสามารถนำข้าวเข้าโครงการรับจำนำข้าว ได้เพียงครึ่งหนึ่งเท่านั้น คือ 519 กิโลกรัม ในเชิงลบพบว่าโครงการนี้มีช่องโหว่ในบางจุดเช่น ประกาศรับจำนำ ข้าวเกี่ยวนละ 15,000 บาท แต่ราคาข้าวเปลือกจริงราคาจะไม่ถึง 12,000 บาทต่อเกี่ยว เนื่องจากโรงสีที่รับ จำนำข้าวต้องหักเงินบางส่วนไปจ่ายเพื่อการบริหารจัดการในทุกรูปแบบ รัฐบาลบางสมัยใช้นโยบายการประกัน ราคาข้าว เกี่ยวนละ 10,000 บาท พบว่า ชาวนาสามารถอยู่ได้เนื่องจากราคาปุ๋ย ราคาน้ำมันไม่แพงมากนักสม จิตร จิตหมื่น (2557.สัมภาษณ์) ให้ข้อเสนอแนะว่า ในปัจจุบันรัฐไม่ได้ให้การสนับสนุนปัจจัยการผลิตแต่อย่าง ใดทุกอย่างเกษตรกรต้องซื้อในราคาที่สูง ดังนั้นหน่วยงานของรัฐควรเข้ามาสนับสนุนปัจจัยการผลิต ไม่ว่าจะเป็น ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ให้กับชาวนา

- โครงการสนับสนุนให้ปลูกพืชอื่น ประเทือง เกียรติศักดิ์ (2556.สัมภาษณ์) กล่าวว่า การ สนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐในการปลูกปาล์มน้ำมัน และการทำไร่นาสวนผสม การให้ความรู้แก่เกษตรกร มี การสนับสนุนในการดำเนินการ เช่น พันธุ์กล้าไม้ เป็นต้นทำให้เกษตรกรเริ่มหันมาปลูกปาล์มและทำไร่นาสวน ผสมกันมากขึ้น เช่นเดียวกับสว่าง เลื่อนแก้ว (2557.สัมภาษณ์)ที่ให้ข้อคิดเห็นว่า การโฆษณา ประชาสัมพันธ์ ของภาครัฐในการสนับสนุนส่งเสริมให้ประชาชนปลูกปาล์มน้ำมัน ถึงแม้ว่าในหมู่บ้านจะไม่ได้รับการสนับสนุน แต่เมื่อชาวบ้านเห็นรัฐให้การสนับสนุนในพื้นที่อื่นก็คิดว่าดี เลยหันมาปลูกตามๆกัน

ผลกระทบจากการเกิดปรับเปลี่ยนที่นำไปทำเกษตรอื่น

จากการที่เกษตรกรชาวนาได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่นาไปทำเกษตรอื่นหรือปล่อยให้ป่เป็นนาร้าง ส่งผลกระทบต่อด้านต่าง ๆ หลายด้านด้วยกัน แบ่งเป็น 2 ด้านหลัก ดังนี้

- **ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม** สว่าง เลื่อนแก้ว (2557.สัมภาษณ์) กล่าวว่า การที่เกษตรกรชาวนาได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่นาไปทำเกษตรอื่นหรือปล่อยให้ป่เป็นนาร้าง ส่งผลกระทบต่อด้านต่างๆ ดังนี้

- ผลกระทบต่อความมั่นคงด้านอาหารการทำนาในสมัยก่อนมีผลพลอยได้จากการทำนาค่อนข้างเยอะ ซึ่งได้แก่ กุ้ง หอยปู ปลา พืชผักในนา คั้นนาซึ่งชาวนาสามารถนำเครื่องมือจับปลา ในช่วงที่ต้นข้าวกำลังแตกกอ นำไชลาว (ไชดักกุ้งขนาดเล็ก) ไปตั้งที่ร่องน้ำคั้นนาก็ได้กุ้งมาเป็นอาหาร ตอนไถน่านำสุมมาจับปลาช่อน ในฤดูเก็บเกี่ยวจะมีแองน้ำขังขนาดเล็กในพื้นที่นาและจะมีปลาอยู่ในแองน้ำ กลับจากนาก็มีผักปลาไปทำกับข้าวแทบไม่ต้องซื้อหาอะไรเลย ซึ่งถือเป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับครัวเรือนของชาวนา ซึ่งในปัจจุบันไม่สามารถทำกิจกรรมข้างต้นโดยสิ้นเชิง เนื่องจากการใช้สารเคมีจำนวนมากทำให้พวกสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ไม่สามารถอยู่ได้ หรือหากอยู่ได้ก็ไม่สามารถนำมาบริโภคได้

- ผลกระทบต่อสถาบันครอบครัวการทำนาในอดีตมีอบหมายให้ลูกหลานช่วยทำงานบ้านหรือช่วยพ่อแม่ทำนา ลูกหลานเมื่อกลับจากโรงเรียนก็ไปที่ทุ่งนาเพื่อช่วยพ่อแม่ในการทำนา หรือกลับจากโรงเรียนทำกับข้าวหุงหาอาหารไว้ให้พ่อแม่ได้กินเมื่อกลับจากนา ซึ่งต่างจากปัจจุบันเมื่อลูกกลับมาพ่อแม่เตรียมทุกอย่างเสร็จเรียบร้อย ลูกไม่ต้องทำอะไร พ่อแม่กลัวลูกเหนื่อย เพราะพ่อแม่มุ่งหวังให้ลูกเรียนจบ สูงๆ มีหน้าที่การงานที่มั่นคงไม่ต้องมาทำสวนทำนา หรือแม้แต่ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาซึ่งร่วมงาน ร่วมคิด ร่วมทำกันตลอดเวลาทำให้เข้าอกเข้าใจกัน รับผิดชอบร่วมกัน สร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวได้เป็นอย่างดี ซึ่งหากเป็นอาชีพอื่นอาจต้องอยู่คนละที่กัน คิดคนละเรื่องกัน อาจเกิดช่องว่างระหว่างผัวกับเมียได้

- ผลกระทบต่อความเอื้ออาทรในชุมชนเนื่องจากการทำนาในอดีตเป็นการออกไปก ขอบช่วย ทำให้เมื่อมีการขอช่วยเหลือหลายคน การดำนา หรือการเก็บเกี่ยวต้องใช้ระยะเวลาาน ทำให้ มีการบอกผ่านเรื่องราวเล่าสู่กันฟัง เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน แต่ปัจจุบันต่างคน ต่างทำงานไม่มีเวลาช่วยเหลือกัน ทำให้คนเห็นแก่ตัวกันมากขึ้น ไม่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่การปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชนลดลง

- ผลกระทบต่อวัฒนธรรมข้าวการทำนาในอดีตต้องมีประเพณีกรรมเกี่ยวกับข้าวหลายอย่างเนื่องจากชาวนาบูชาข้าวถึงข้าวว่าเป็นผู้ให้ มีเทพประจำข้าว ได้แก่ แม่โพสพดังนั้นทุกปีทุกครัวเรือนต้องมีพิธีบูชาแม่โพสพ กิจกรรมต่าง ๆ ก็จะมีพิธีกรรม เช่น การแรกหวาน การแรกดำนา การแรกเก็บเกี่ยว การลาซัง มีกิจกรรมกวนข้าวยาคุในช่วงที่ข้าวตั้งท้อง ทุกบ้านมียุ้งฉางสำหรับการเก็บรักษาข้าว ที่เรียกว่า “ลอมข้าว” หรือ “เร็นข้าว” เมื่อก่อนการทำนามีแบบแผนขั้นตอน แต่ปัจจุบันไม่มีขั้นตอนอะไร สิ่งทีทุกคนยึดถือและปฏิบัติกันคือความสะอาดสบาย ประเพณีพิธีกรรมหลายอย่างสูญหายไป

- **ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม** การปรับเปลี่ยนที่นาเป็นนาร้างหรือสวนไม้ยืนต้นอย่างยางพารา หรือปาล์มน้ำมัน ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมาก เช่น สภาพการไหลของทางน้ำที่โดนแปรสภาพเป็นร่องสวน

ทำให้ในหน้าฝนจะเกิดภาวะน้ำท่วมและจะขาดน้ำในหน้าแล้ง การใช้สารเคมีจำนวนมากทำให้เกิดปัญหาในระบบนิเวศน์ เป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตทุกชนิดไม่เว้นแม้แต่วัฏจักรตนเอง

สรุป

การเปลี่ยนแปลงพื้นที่การผลิตในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้เริ่มตั้งแต่ปี 2530 เกษตรกรมีทางเลือกในการเลือกผลิตสินค้าเกษตรที่หลากหลายมากขึ้นอันเนื่องจาก รายได้จากสินค้าเกษตรนั้น ทัศนคติที่มีต่อการผลิต ความต้องการสินค้าของตลาดโลก และนโยบายของรัฐพืชหรือสัตว์เกษตรที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงการปลูกข้าวของชาวนาเป็นผลิตสินค้าเกษตรอื่นสาเหตุการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ลุ่มน้ำของทะเลสาบสงขลาไปเป็นนาร้าง พบว่า คราวเรือนในเขตพื้นที่มีการปล่อยให้ที่ดินเป็นรกร้างว่างเปล่าหรือปล่อยให้ดินเป็นนาร้างไม่มากนัก เป็นที่สังเกตว่าในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาเกษตรกรเพียงไม่กี่ครัวเรือนเท่านั้นที่มีพื้นที่นาร้างเพิ่มขึ้น ในขณะที่บางครัวเรือนได้แปรสภาพที่ดินไปใช้เพื่อปลูกยางพาราและปาล์มน้ำมัน ทำให้จำนวนนาร้างในเขตพื้นที่มีไม่มากนัก เพียงแต่เมื่อพิจารณาถึงความมั่นคงทางอาหารตามเป้าหมายของการวิจัยนี้แล้วสภาพการใช้พื้นที่ในรอบ 10 ที่ผ่านมาอาจทำให้เกิดปัญหาความมั่นคงทางอาหารได้ เนื่องจากพบว่าที่นาจำนวนมากได้ถูกแปรสภาพเป็นสวนยางพาราและสวนปาล์ม ดังนั้นเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับพื้นที่ตามเป้าหมายของการวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยจะต้องทำการศึกษาต่อไปว่า มีวิธีการฟื้นฟูพื้นที่นาร้างอย่างไรเพื่อให้กลับมาทำนาได้อย่างเดิม หรือปรับรูปแบบการจัดการในการทำนาอย่างไรให้สอดคล้องกับบริบทของปัญหาและสภาพของพื้นที่ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กรมประมง. 2548. การเพาะเลี้ยงกุ้งทะเลในทะเลสาบสงขลา.โครงการฟื้นฟูทรัพยากรประมงในทะเลสาบสงขลา

กรมพัฒนาที่ดิน. 2556. เนื้อที่ตามระดับความเหมาะสมของที่ดิน 13 พืช. ออนไลน์ (<http://www.ddd.go.th>) เข้าถึงข้อมูลวันที่ 16 สิงหาคม 2557

กรมพัฒนาที่ดิน. 2557. ข้อมูลพื้นที่ร้าง. ออนไลน์. (http://irw101.ddd.go.th/data/data_abandon.html) เข้าถึงข้อมูลวันที่ 16 สิงหาคม 2557.

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2556).ประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่อง “เขตเหมาะสมสำหรับการปลูกข้าว มันสำปะหลัง ยางพารา ปาล์มน้ำมัน อ้อยโรงงาน และข้าวโพดเลี้ยงสัตว์” ออนไลน์. (<http://www.ddd.go.th>) เข้าถึงข้อมูลวันที่ 16 สิงหาคม 2557.

พีระทิพย์ พิฆังคณ ยงเฉลิมชัย, อธิธา ยงสถิตศักดิ์ และเชาวน์ ยงเฉลิมชัย. 2554. การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่นาุ้งในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. ศูนย์ภูมิภาคเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ ภาคใต้คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

พรศักดิ์ สมประสงค์. 2556. การเพาะเลี้ยงกุ้งทะเลในทะเลสาบสงขลา. ออนไลน์. (<http://www.skonline.com/shrimp-sea.html>) เข้าถึงข้อมูลวันที่ 15 พฤศจิกายน 2556

ยุค ลิ่มแหลมทอง. (2556). เขตเหมาะสมสำหรับการปลูกพืชการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและการเลี้ยงสัตว์. เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง การขับเคลื่อนแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม. วันที่ 26 กันยายน 2556 โรงแรมมิราเคิล แกรนด์ กรุงเทพฯ.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2557). ภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตร. ออนไลน์. (http://www.oae.go.th/ewt_news.php?nid=15084) เข้าถึงเมื่อ 16 สิงหาคม 2557.

สมบูรณ์ เจริญจิระตระกูล ไชยยะ คงณิอรอนงค์ ลองพิชัย และ โชติมา พรสว่าง 2008 สาเหตุและ

ผลกระทบจากปัญหานาร้างในจังหวัดปัตตานี

สถานวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2553. สารสนเทศทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

สำนักงานเกษตรจังหวัดสงขลา. 2554. ข้อมูลพื้นฐานเกษตรจังหวัดสงขลาปี พ.ศ.2554. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

สำนักงานเกษตรจังหวัดนครศรีธรรมราช. 2554. ข้อมูลเกษตรพื้นที่ปลูก ยางพารา ปาล์มน้ำมัน และข้าว. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้(a). 2556. ผลผลิตข้าวนาปีและข้าวนาปรังเฉลี่ยต่อไร่. วิเคราะห์จากข้อมูลสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้(b). 2556. พื้นที่เพาะปลูกและผลผลิตปาล์มน้ำมันภาคใต้. วิเคราะห์จากข้อมูลสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้(c). 2556. พื้นที่เพาะปลูกพื้นที่กรีดยางและผลผลิตยางพาราภาคใต้. วิเคราะห์จากข้อมูลสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

บุคคลอ้างอิง

ประเทือง เกียรติศักดิ์. 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). บ้านเกาะสะทัง ตำบลห่านโพธิ์ อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง

สมจิตร จิตหมื่น. 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 157 หมู่ที่ 4 ตำบลทรายขาว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช.

(2557. สัมภาษณ์)

วรรณิ สังข์สี. 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์) . ที่อยู่ บ้านเลขที่ 35 หมู่ที่ 5 ตำบลทรายขาว อำเภอหัวไทร
จังหวัดนครศรีธรรมราช.

มานพ ขาวมัน.2557. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 42 หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอระโนด
จังหวัดสงขลา.

สว่าง เลื่อนแก้ว.2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 15 หมู่ที่ 8 ตำบลร่มเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดพัทลุง

สมใจ พิมล .2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ บ้านเลขที่ 18 หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอร
โนด จังหวัดสงขลา.

บทที่ 3

เศรษฐกิจ สังคม สภาพแวดล้อมการผลิตข้าว ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

กล่าวนำ

ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัดได้แก่ พื้นที่ของจังหวัดพัทลุงทั้งจังหวัด พื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช 2 อำเภอคือ อำเภอชะอวด อำเภอหัวไทรและ พื้นที่ 12 อำเภอของจังหวัดสงขลา (ยกเว้น อำเภอเทพา อำเภอชะบ้าย้อย อำเภोजะนะ อำเภอนาทวี) พื้นที่ที่มีเศรษฐกิจจากการปลูกข้าวที่สำคัญ คือพื้นที่ราบส่วนกลางจังหวัดพัทลุง ได้แก่พื้นที่อำเภอบางแก้ว อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง พื้นที่นาในคาบสมุทรสทิงพระ ได้แก่ อำเภอระโนด อำเภอสทิงพระ อำเภอกระแสสินธุ์จังหวัดสงขลา และอำเภอหัวไทรจังหวัดนครศรีธรรมราช

ในบริบทสภาพเศรษฐกิจ สังคม สภาพการผลิตข้าวลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาและการเปลี่ยนแปลง ในบทนี้ได้ใช้ข้อมูลปฐมภูมิจากการสำรวจพื้นที่และการสัมภาษณ์ สนับสนุนด้วยข้อมูลทุติยภูมิ ร้อยเรียงเรื่องราว ดังนี้

1. สภาพเศรษฐกิจ สังคม และสภาพการผลิตข้าวในอดีตจนถึงปัจจุบัน
2. การทำนาข้าวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

3.1 สภาพเศรษฐกิจ สังคม และสภาพการผลิตข้าวในอดีตจนถึงปัจจุบัน

สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมมายาวนาน และการทำงานเป็นอาชีพเกษตรกรรมที่ทำรายได้ทางเศรษฐกิจมาเป็นระยะเวลายาวนานอย่างหนึ่งที่อยู่ควบคู่กับสังคมไทยมาตลอดทุกยุคทุกสมัย อาชีพทำน่ายังมีความสำคัญและผูกพันกับวิถีชีวิตของคนไทยมายาวนาน

พื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีวิวัฒนาการทำนา แบ่งเป็นยุคสมัยได้ดังนี้

1. ช่วงปี พ.ศ. 2463 ถึง พ. ศ. 2520 ยุคหลังระบอบศักดินา
2. ช่วงปี พ.ศ. 2520 - 2530 ยุคนาข้าวคือฐานเศรษฐกิจ
3. ช่วงปี พ.ศ. 2530 - 2540 ยุคเปลี่ยนพื้นที่นาสู่การปลูกยางพาราและทำนาถ่วง
4. ช่วงปี พ.ศ. 2540 - 2550 ยุคทางเลือกในการผลิต ผลผลิตผลการเกษตร
5. ช่วงปี พ.ศ. 2550 - ปัจจุบัน (2556) ยุคฟื้นฟู การทำนาข้าว

ช่วงปี พ. ศ. 2463 ถึง พ. ศ. 2520 ยุคหลังระบอบศักดินา

ด้านเศรษฐกิจ การทำนาของชาวนาในอดีตเป็นยุคที่ชาวนามีการทำนาเพื่อยังชีพภายใต้ระบบศักดินา จนถึงปี พ.ศ. 2463 ยุคนี้ชาวนาทำนาเพื่อยังชีพควบคู่ไปกับการส่งมอบส่วนเกินจากผลผลิตที่ได้จากการทำนา ส่งส่วยในรูปแบบของการเกณฑ์แรงงานให้แก่รัฐ และเมื่อยามเกิดสงครามชาวนาต้องไปเป็นทหาร ทำให้ชาวนามีแรงงานในการทำนาลดลงส่งผลให้ไม่สามารถขยายพื้นที่นาได้มากนัก ด้านการค้าในพื้นที่ ผู้ประกอบการค้าอยู่ในกลุ่มเฉพาะ ได้แก่ กลุ่มขุนนางและนายทุน ชาวนายังคงอยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพมีการทำนา โดยการพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก มีวิถีชีวิตเรียบง่าย ไม่มีความสลับซับซ้อน มีการแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างกัน มีการใช้แรงงานคนและแรงงานสัตว์ (ธิดา สาระยา. 2544)

ปี พ.ศ. 2398 ประเทศไทยได้มีการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับประเทศอังกฤษในรัชกาลที่ 4 จากสนธิสัญญาเบาว์ริงทำให้ระบบเศรษฐกิจไทยเปลี่ยนแปลง การผลิตทางการเกษตรเป็นการผลิตเพื่อการค้าแทนการผลิตเพื่อยังชีพ เนื่องจากข้าวเป็นสินค้าที่ต่างประเทศต้องการสูงและรัฐบาลไทยก่อนุญาตให้ข้าวส่งออกได้โดยเสรี การค้าจึงมีการค้าแบบเสรีมากยิ่งขึ้น การทำนาเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงโดยมีการขยายพื้นที่ทำนามากขึ้น รวมทั้งมีการขุดลอกคูคลองเพื่อใช้น้ำสำหรับการทำนามากขึ้น แต่การทำนาในพื้นที่เหมาะสมก็ถูกจำกัดอยู่เฉพาะข้าราชการและเจ้านายเก่า ส่วนชาวนารายย่อยไม่ได้รับผลประโยชน์มากนัก (ธิดา สาระยา. 2544)

ด้านการใช้ปัจจัยการผลิต ที่ดินมีราคาสูงขึ้นเนื่องจากราคาข้าวเป็นสิ่งจูงใจ แรงงานมีอิสระในการเพาะปลูกมากขึ้น เนื่องจากการเพิ่มของประชากรและการลดความเข้มงวดของระบบการเข้าเวรทำงานในสมัยรัชกาลที่ 4

ด้านการค้าขาย ประเทศทางตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลทางการค้ามากขึ้น ทำให้การค้าแบบผูกขาดโดยพระคลังสินค้าเปลี่ยนเป็นการค้าแบบเสรีและผูกพันกับเศรษฐกิจโลก การขยายตัวของการค้าระหว่างประเทศทำให้การค้าภายในประเทศขยายตัวอย่างต่อเนื่อง

เมื่อเข้าสู่เศรษฐกิจแบบตลาด พ.ศ. 2463-2510 เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา คือมีการสร้างทางรถไฟจากกรุงเทพมหานครมายังหัวเมืองภาคใต้ ในรัชกาลที่ 5 ในปีพ.ศ. 2463 ทำให้การค้ามีการขยายตัว ชุมชนเริ่มทำการผลิตเพื่อค้า แต่ชาวนารายย่อยยังคงมีการผลิตแบบดั้งเดิม (วิมล คำศรี. 2549)

ด้านนโยบายของรัฐ ปี พ.ศ. 2398 ประเทศไทยได้มีการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับประเทศอังกฤษ ในรัชกาลที่ 4 ได้ขุดคลองเพิ่ม สร้างชลประทานสมัยใหม่ และรัชกาลที่ 5 ได้สร้างทางรถไฟขึ้น ทำให้การผลิตและการค้าขยายตัว

ด้านสังคม จากการศึกษาของ วีระชาติ เงินถาวร (2548) พบว่า พื้นที่อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง ในช่วงเวลานี้การค้ามีการขยายตัวอย่างเด่นชัดเกิดขึ้นในพื้นที่ สืบเนื่องมากจากการดำเนินกิจกรรมของชาวจีนจำนวนหนึ่งที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่นี้ เป็นชนชั้นใหม่ในสังคมในนี้ ซึ่งนอกจากจะเป็นพ่อค้าคนกลางแล้วยังมีการจับจองครอบครองที่ดินแปลงใหญ่เพื่อใช้สำหรับการทำนา มีการปรับปรุงระบบนิเวศน์ เช่นการทำนบกั้นน้ำ การขุดคลองชลประทาน เพื่อนำน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติเข้าสู่แปลงนา มีการใช้ปุ๋ยมูลค่างควาที่

ได้จากดินภูเขามาเป็นปุ๋ยเพื่อเพิ่มผลผลิต และที่สำคัญเริ่มมีการใช้เครื่องจักรกลในการไถนามาเป็นเครื่องมือ
ทุ่นแรง ในขณะที่เดียวกันก็มีการจ้างแรงงานคนไทยที่เป็นชาวพื้นเมืองในการเก็บเกี่ยวผลผลิต คนจีนที่เข้ามาใน
พื้นที่ในช่วงนี้เน้นการผลิตเพื่อการค้า เน้นการผลิตและส่งออกเป็นหลัก (สนธิสัญญาเบาว์ริง เกิดการค้าเสรีมาก
ขึ้น ข้าวเป็นที่ต้องการ)

ดังนั้นนอกจากการมีพื้นที่นาขนาดใหญ่แล้วยังมีการสร้างโรงสีเพื่อแปรรูปเป็นข้าวสารด้วย โดย
ข้าวเปลือกที่นำมาสีได้จากการซื้อจากของคนจีนด้วยตนเองและคนไทยในท้องถิ่น ชาวนาพื้นเมืองยังมีการทำ
นาเพียงเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ตามความเคยชินที่มีมาในอดีต โดยทำตามกำลังแรงงานในครัวเรือน อาศัย
อุปกรณ์การผลิตแบบดั้งเดิม มีการไถนาโดยใช้วัว ควาย การผลิตอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ไม่มีการใช้
เครื่องจักรกลการเกษตรหรือเครื่องทุ่นแรงสมัยใหม่ การเลี้ยงสัตว์ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้า แต่เพื่อไว้ใช้
แรงงาน การใช้แรงงานของชนชาวพื้นเมืองจะเป็นลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัยระหว่างแรงงานคนและแรงงานสัตว์
จะไม่ใช้แรงงานสัตว์หนักมากเกินไป ผลผลิตที่ได้จากการผลิตหากเหลือจากการบริโภคในครัวเรือนก็มีการขาย
บ้างแต่วัตถุประสงค์ของการผลิตยังคงผลิตเพื่อการบริโภคเป็นหลัก ในช่วงเวลานี้ชาวนายังมีความพอเพียงใน
ตนเองสูงซึ่งสะท้อนให้เห็นจากการที่มีการแบ่งพื้นที่ออกเป็นพื้นที่อาศัย พื้นที่เลี้ยงสัตว์ พื้นที่ทำนา พื้นที่ทำไร่
และพื้นที่หาประโยชน์ของชุมชน แม้ว่าคนไทยและคนจีนพื้นเมืองจะมีวิธีการและวัตถุประสงค์การผลิตที่
แตกต่างกัน

ช่วง พ. ศ. 2520 ถึง พ. ศ. 2530 ยุคนาข้าวคือฐานเศรษฐกิจ

ด้านเศรษฐกิจ เป้าหมายของการผลิตข้าวเป็นการผลิตเพื่อยังชีพ เหลือจากการบริโภคนำไปซื้อขาย
แลกเปลี่ยนเล็กน้อย (กิติ ตันไทย. 2545) มีสิ่งอำนวยความสะดวกและโครงสร้างพื้นฐานใช้ในภาคการผลิต
ได้แก่ สถาบันการเงินให้เกษตรกรกู้ยืม ระบบชลประทานเพื่อการเพาะปลูก มีการใช้แรงงานในการทำ
การเกษตรอย่างเข้มข้น การจ้างงาน เริ่มเข้ามามีบทบาทมากขึ้น มีการใช้แรงงานเครื่องจักรกลแทนแรงงาน
สัตว์ เศรษฐกิจพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ ที่นาเปรียบเสมือนหม้อข้าวหม้อแกงของชาวนา (ปรีชา จันศรีแก้ว
และคณะ. 2545)

การทำกรเกษตร มีการทำนาปี และนาปรัง โดยการหว่านแห้งและหว่านน้ำตาม ในปี พ.ศ. 2515 เริ่ม
มีการใช้รถไถเดินตาม และเริ่มมีการใช้กันอย่างแพร่หลาย มีการใช้พันธุ์ข้าวสงเสริม เป็นข้าวที่อายุสั้นสามารถ
เก็บเกี่ยวผลผลิตได้ภายในสามเดือน แต่ต้องการปุ๋ยเคมีสูง มีการเพิ่มขึ้นของอัตราการใช้ปุ๋ยเคมีที่เพิ่มมากขึ้น
ทุกปี พันธุ์ข้าวที่มีชื่อเสียงได้แก่ ข้าวสายพันธุ์เฉียงพัทลุง (Chiang Phatthalung) เป็นข้าวพันธุ์พื้นเมือง ซึ่งมี
ชื่อเดิมหลายชื่อได้แก่ ข้าวกาหวินเปอร์วิต ข้าวมาเล บางแก้ว นายเฉียง ทองเรือง ชาวนาอำเภอป่าบอน
จังหวัดพัทลุง ได้นำข้าวพันธุ์นี้จากอำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง ไปปลูกที่ตำบลบ้านใหม่ อำเภอรอนด เป็น
ครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2517 เพื่อแก้ปัญหาความแห้งแล้ง ฝนทิ้งช่วงปลายฤดู และเป็นที่ยอมรับปลูกแพร่หลายใน
เวลาต่อมา ในปี พ.ศ. 2530 สถานีทดลองข้าวปัตตานีได้เก็บรวบรวมข้าวพันธุ์ดังกล่าวจากแปลงนาเกษตรกรใน
อำเภอรอนด จังหวัดสงขลา และคัดเลือกแบบหมู่จนได้สายพันธุ์เฉียงพัทลุง (สำนักวิจัยและพัฒนาข้าว. 2556)

ด้านนโยบายของรัฐ เพื่อสนับสนุนการเกษตร รัฐบาลใช้แนวคิดในการพัฒนาประเทศตามแนวทางธนาคารโลกในช่วงทศวรรษ 2500 ทำให้มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน มีระบบชลประทาน กระตุ้นการลงทุน (วีระชาติ เงินถาวร. 2548) พ.ศ. 2509 ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ได้จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร มีวัตถุประสงค์ให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่เกษตรกร กลุ่มเกษตรกรและสหกรณ์การเกษตร (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. 2556)

ด้านสังคม คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ร่วมกันแก้ปัญหาและรับผลประโยชน์ร่วมกัน นับถือผู้อาวุโส

ช่วงปี พ.ศ. 2530 ถึง 2540 ยุคเปลี่ยนพื้นที่นาสู่การปลูกยางพาราและทำนาแก่ง

ด้านเศรษฐกิจ การทำนาประสบปัญหาอย่างเห็นได้ชัด ทั้งด้านผลผลิต ศัตรูพืช และต้นทุนที่สูงขึ้น ระบบนิเวศเสื่อม แรงงานส่วนหนึ่งเลิกทำการเกษตรและหันไปเป็นแรงงานในโรงงานและแรงงานก่อสร้าง เริ่มมีการเลี้ยงกุ้งบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีการขายที่นา ที่สวน พรุ และป่าชายเลนเพื่อทำเป็นที่จัดสรร เนื่องจากความต้องการที่อยู่อาศัยในเมืองและชานเมืองมากขึ้น

การทำการเกษตร เกษตรกรที่มีเงินลงทุนเริ่มปรับพื้นที่บางส่วนปลูกยางพาราเพื่อผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ มีการปรับระบบการผลิตให้มีความหลากหลายทั้งการปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ บริเวณที่มีระบบชลประทานที่ดีจะมีการทำนาปรัง เริ่มมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่นาเป็นนาแก่ง ในจังหวัดสงขลา และอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช แรงงานคนเริ่มปรับเปลี่ยนเป็นเครื่องจักรกล มีการใช้ปุ๋ยเคมีเพิ่มมากขึ้นเนื่องจากต้องการผลผลิตในปริมาณสูงขึ้น

ในปีพ.ศ. 2531 เกิดภัยธรรมชาติ น้ำท่วมหนัก ชาวนาได้รับความเสียหาย บางรายเปลี่ยนพื้นที่นาไปปลูกยางพารา และบางรายปล่อยที่นาเป็นนาร้าง (กิติ ต้นไทย. 2545)

ด้านนโยบายของรัฐ มีการส่งเสริมการเลี้ยงกุ้ง รัฐบาลและบริษัทเอกชนเข้าไปส่งเสริมและลงทุนให้เกษตรกรเลี้ยงกุ้ง ทำให้พื้นที่นาแก่งขยายอย่างรวดเร็ว

ด้านสังคม มีการย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยไปยังในเมืองและชานเมืองมากขึ้น

ช่วงปี พ.ศ. 2540 ถึง 2550 ยุคทางเลือกในการผลิต ผลผลิตการเกษตร

ด้านเศรษฐกิจ ยังคงทำนาเพื่อบริโภคและเพื่อการค้า ต้นทุนการผลิตสูง กำไรน้อย ประชาชนมีทางเลือกอาชีพมากขึ้น เกิดการเปรียบเทียบผลได้จากการผลิตพืชเศรษฐกิจ มีการเปลี่ยนสภาพพื้นที่เพื่อทำสวน ยางพาราและปาล์มน้ำมันมีราคาดีกว่าข้าว (อานันท์ คำภีระ และคณะ. 2550) มีการย้ายถิ่นเพื่อทำมาหากิน มีการขยายตัวของชุมชนเมือง มีการถมที่เพื่อสร้างบ้านพัก ที่อยู่อาศัย และเพื่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม อานันท์ คำภีระ และคณะ. 2550) การช่วยเหลือทางการเกษตรของคนในชุมชนลดน้อยลง มีเพียงการ

ช่วยเหลือกันในกลุ่มของตนเอง หรือญาติพี่น้องเท่านั้น แต่ยังมีการช่วยเหลือกันในการทำกิจกรรมทางสังคม เช่น งานบุญ เป็นต้น เนื่องจากแต่ละคนมีภาระที่จะต้องทำ มีการรวมกลุ่มกันเพื่อต่อรองอำนาจเกิดขึ้น (อานันท์ คำภีระ และคณะ. 2550)

สืบเนื่องจากการปลูกยางพาราที่เพิ่มขึ้นได้ส่งผลกระทบต่อการทำนาข้าวดังนี้ (อานันท์ คำภีระ และคณะ. 2550)

- 1) การลดลงของผลผลิตข้าว เนื่องจากการปลูกยางพาราในบริเวณใกล้เคียงกับนาข้าว ทำให้ข้าวบางส่วนถูกร่มเงาของยางพาราบังไม่ได้รับแสงอย่างเต็มที่โดยข้าวที่ถูกร่มเงานั้นจะไม่เกิดรวงหรือให้ผลผลิตตามปกติได้
- 2) การปลูกยางพาราเป็นแหล่งอาศัยของหนู หนูจะออกมากินข้าวทำให้ผลผลิตเสียหาย
- 3) ระบบการส่งน้ำถูกรบกวนเนื่องจากแต่เดิมเป็นพื้นที่นาข้าว แต่ในการปลูกยางพารานั้นไม่ต้องการน้ำ ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนระบบคลองดังกล่าว อันเป็นผลให้เกษตรกรที่ปลูกข้าวได้รับน้ำไม่เพียงพอ
- 4) ผลกระทบต่อระบบนิเวศ ดินน้ำ ผลกระทบด้านความสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งเป็นแหล่งความมั่นคงทางอาหารที่ชาวบ้านใช้ในการยังชีพ
- 5) ผลกระทบด้านการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต สังคมและวัฒนธรรม

และสืบเนื่องจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำที่ได้ผลตอบแทนสูง และบางรายก็จำใจเปลี่ยนทำนาข้าวมาเป็นนากุ้งหรือเลิกทำนาข้าวไปเลย เพราะพื้นที่ใกล้เคียงได้ปรับเปลี่ยนเป็นนากุ้ง ส่งผลให้ดินบริเวณดังกล่าวเป็นดินเค็ม ไม่สามารถทำนาข้าวได้อีก จึงทำให้เกษตรกรที่ทำนาข้าวบริเวณใกล้เคียงนากุ้งต้องประสบปัญหาดินเค็ม น้ำเสีย (รพีพรรณ สุวรรณโชติ และสมพร เฟื่องจันทร์. 2537) และก่อให้เกิดการทำลายระบบนิเวศวิทยา และการเลี้ยงกุ้งส่งผลให้เกิดความขัดแย้งกับเกษตรกรอาชีพอื่น โดยเฉพาะเกษตรกรชาวนา เนื่องจากกระบวนการเลี้ยงกุ้งทำให้เกิดการรั่วไหลของน้ำเค็มเข้าสู่พื้นที่นาไม่สามารถทำนาหรือปลูกพืชอย่างอื่นได้ ทำให้เกิดความแตกแยกกันระหว่างผู้ทำนาข้าวและทำนากุ้ง นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่ออาชีพชาวประมงเนื่องจากน้ำเสียจากนากุ้งมีผลทำให้ปลาและสัตว์น้ำตามธรรมชาติลดน้อยลง แต่ความขัดแย้งไม่เด่นชัดเท่าผู้ทำนาข้าว เนื่องจากการทำการประมงเป็นอาชีพเสริม (ไพศาล นิรมสุวรรณ. ม.ป.ป.)

การทำกาเกษตร พันธุ์ข้าวพื้นเมืองเริ่มเลือนหายจากชุมชน มีการส่งเสริมพันธุ์ข้าว ส่งเสริมการใช้ปุ๋ย ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อให้ชาวนาก้าวทันในระดับโลก การทำนามี 2 ครั้ง คือ นาปี และนาปรังในเขตพื้นที่ชลประทาน มีการปลูกข้าว 3 แบบคือ นาดำ นาหว่าน และน่าน้ำตม พันธุ์ข้าวที่สำคัญได้แก่ ข้าวเล็บนก ข้าวไข่มดรีน ข้าวสังข์หยด ข้าวขาวดอกมะลิ (อานันท์ คำภีระ และคณะ. 2550) และในปี พ.ศ. 2550 มีการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์ ข้าวของจังหวัดพัทลุง ชื่อ "ข้าวเจ้าพันธุ์สังข์หยดพัทลุง" (สำนักงานพาณิชย์จังหวัดพัทลุง. 2550)

มีการปลูกและเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจมากขึ้น โดยการปรับพื้นที่เป็นสัดส่วน มีการปลูกยางพารา การปลูกสวนผสมยกร่อง การปลูกยางพาราเริ่มไม่มีข้อจำกัด หรือไม่คำนึงถึงเงื่อนไขใดๆ โดยคำนึงถึงรายได้ที่จะได้รับ

เป็นหลัก ในพื้นที่ลุ่มน้ำท่วมซึ่งจะทำการขุดคู ยกร่อง ส่วนในพื้นที่ดอนจะไถ ยกร่องเพียงอย่างเดียว เริ่มมีการปลูกปาล์มน้ำมันมีลักษณะเป็นแปลงเล็กๆ ปะปนกับพื้นที่นาข้าวและสวนยางพารา (อานันท์ คำภีระและคณะ. 2550) เกษตรกรปรับเปลี่ยนสภาพพื้นที่จากนาร้างมาขุดคูเพื่อปลูกยางพารา ปาล์มน้ำมัน และปลูกผลไม้ในพื้นที่นา (อานันท์ คำภีระและคณะ. 2550)

สาเหตุการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่นาเป็นพืชเศรษฐกิจชนิดอื่น คือ น้ำท่วมพื้นที่นาข้าวในหน้าฝนและฝนทิ้งช่วงในหน้าแล้ง (อานันท์ คำภีระและคณะ. 2550)

ด้านนโยบายของรัฐ รัฐบาลมีนโยบายนำปาล์มน้ำมันมาผลิตไบโอดีเซลเพื่อเป็นพลังงานทดแทน ลดภาวะการนำเข้าพลังงานเชื้อเพลิงจากต่างประเทศ จังหวัดพัทลุงมีโครงการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกปาล์มน้ำมันในพื้นที่นาร้าง มีพื้นที่นาร้างประมาณ 5,000 ไร่ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ริมทะเลสาบสงขลา คือ อำเภอควนขนุน อำเภอเมือง อำเภอเขาชัยสน อำเภอบางแก้ว และอำเภอปากพะยูน (อานันท์ คำภีระ. 2550) มีการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (พ.ศ.2546-2548) เป็นการปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาประเทศที่มุ่งสู่การดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้นเพื่อให้เกิดความสมดุลและยั่งยืนในการพัฒนา และในปี พ.ศ. 2541 นโยบายของรัฐให้การส่งเสริมสนับสนุนการขุดลอกแหล่งน้ำ ซึ่งเป็นเหตุผลหนึ่งทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำ (ปรีชา จันศรีแก้วและคณะ. 2545)

ช่วงปี พ.ศ. 2550 ถึง ปัจจุบัน (2556) ยุคฟื้นฟู การทำนาข้าว

ด้านเศรษฐกิจ เกษตรกรบางส่วนจับกลุ่มทำเกษตรอินทรีย์ มีการส่งเสริมเกษตรกรปลูกปาล์มน้ำมันในพื้นที่นาร้าง มีการขยายการปลูกยางในพื้นที่นามากขึ้น

การทำเกษตร เริ่มมีการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมือง มีการใช้เทคโนโลยีในการทำนาทุกขั้นตอน การทำนาส่วนใหญ่เป็นนาหว่าน เนื่องจากขาดแคลนแรงงาน

ด้านสังคม ค่านิยม เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเดิมของชาวนา การสร้างมูลค่าของผลผลิตในพื้นที่ทำนาและผลิตจากภูมิปัญญาของชาวนาหมดไป ความเจริญรุ่งเรืองของวัตถุ ความเจริญก้าวหน้าของค่านิยมสู่โลกของการแข่งขันเข้ามาแทนที่ มองข้ามมูลค่าของผืนนา เป็นเหตุสู่การทำลายโครงสร้างทางสังคมเดิม ทำลายแหล่งอาหารตามธรรมชาติของชาวนา ชาวนาขาดการตระหนักว่าพื้นที่ทำนาเป็นแหล่งอาหารแหล่งเศรษฐกิจของชุมชนอย่างแท้จริง วิถีชีวิตคนเปลี่ยนไป เริ่มมีการเป็นผู้จัดการนาแทนการเป็นชาวนา จำทุกขั้นตอน “การออกปาก” ใช้แรงงานร่วมกันค่อย ๆ ลดลงจากพื้นที่ แรงงานคนปรับเปลี่ยนเป็นเครื่องจักรกล ขาดแรงงานสนับสนุน มีการจ้างแรงงาน เนื่องจากสมาชิกในครัวเรือนไม่นิยมเป็นแรงงานในภาคการเกษตร แรงงานที่เหลือทำเกษตรเป็นแรงงานวัยกลางคนถึงสูงอายุ (ปรีชา จันศรีแก้วและคณะ. 2545)

ด้านนโยบายของรัฐ มีการกำหนดยุทธศาสตร์ ฟื้นฟู การทำนาข้าวและเร่งพัฒนาพันธุ์ข้าวท้องถิ่นให้มีผลผลิตต่อไร่สูง โดยเฉพาะบริเวณลุ่มน้ำปากพนัง ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ลุ่มน้ำปัตตานี (ประชาไท. 2553)

ตาราง 3-1 ได้สรุปพลวัตการทำนาข้าวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ตั้งแต่ยุคหลังระบอบศักดินาจนถึงยุคปัจจุบัน

ตาราง 3-1 วิวัฒนาการการทำนาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ระยะเวลา	ด้านเศรษฐกิจและสังคม	ด้านการทำการเกษตร	นโยบายรัฐ	ข้อสังเกต
ปี 2463-2520	<ul style="list-style-type: none"> - ชาวนายังคงอยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพมีการทำนาและพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลักวิถีชีวิตเรียบง่าย การทำนาเพื่อการค้าอยู่ในกลุ่มข้าราชการ ขุนนางและคนจีน - มีการค้าเสรี ความต้องการข้าวต่างประเทศทำให้ที่ดินราคาสูงขึ้น แรงงานขยายตัว มีอิสระมากขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> - ชาวนาทำนาเพื่อยังชีพ ขุนนางและพ่อค้าคนจีนอพยพซึ่งเป็นกลุ่มใหม่ในสังคมทำนาเพื่อการค้า - มีระบบการชลประทานสนับสนุนการเกษตร 	<ul style="list-style-type: none"> - ปี พ.ศ. 2398 ประเทศไทยได้มีการทำสนธิสัญญาเบาริงกับประเทศอังกฤษ การค้าจึงมีการค้าแบบเสรีมากยิ่งขึ้น - รัชกาลที่ 4 สร้างระบบชลประทาน - รัชกาลที่ 5 สร้างทางรถไฟ 	<ul style="list-style-type: none"> - โอกาสการผลิตและการขยายพื้นที่นา การมีพื้นที่นาที่ในพื้นที่อุดมสมบูรณ์ของชาวนามีน้อย เนื่องจากฐานระบบเศรษฐกิจและการปกครองศักดินาเดิม - กลุ่มคนจีนอพยพเข้ามาและมีบทบาททางการค้า
ปี 2520-2530	<ul style="list-style-type: none"> - เริ่มมีการจ้างงาน - เป้าหมายของการผลิตข้าวเพื่อยังชีพที่ เหลือนำไปซื้อขายแลกเปลี่ยน (กิติ ตันไทย. 2545) นาเปรียบเสมือนหม้อข้าวหม้อแกงของชาวนา (ปรีชา จันศรีแก้วและคณะ. 2545) - คนในชุมชนมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ เกื้อกูลร่วมกันแก้ปัญหาและรับผลประโยชน์ร่วมกัน นับถือผู้อาวุโส 	<ul style="list-style-type: none"> - มีระบบชลประทาน - มีการใช้เครื่องจักรกลแทนแรงงานสัตว์ - มีสถาบันการเงินเพื่อการเกษตร - มีการทำนาปี นาปรัง - มีการใช้พันธุ์ข้าวส่งเสริม - มีการเพิ่มขึ้นของอัตราการใช้ปุ๋ยเคมี - ข้าวสายพันธุ์เฉียงพัทลุง (Chiang Phatthalung) เป็นข้าวพันธุ์พื้นเมือง เริ่มแพร่หลาย พัทลุง(สำนักวิจัยและพัฒนาข้าว .2556) 	<ul style="list-style-type: none"> - รัฐบาลใช้แนวคิดในการพัฒนาประเทศตามแนวทางธนาคารโลกในช่วงทศวรรษ 2500 ทำให้มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน มีระบบชลประทาน มีธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (วีระชาติ เงินถาวร. 2548) 	<ul style="list-style-type: none"> - ชาวนาให้ความสำคัญต่อการผลิต พยายามเพิ่มผลผลิต พัฒนาพันธุ์ข้าว ใช้ปุ๋ยพัฒนาระบบชลประทาน พัฒนาเครื่องมือในการผลิตอย่างง่าย
ระยะเวลา	ด้านเศรษฐกิจและสังคม	ด้านการทำการเกษตร	นโยบายรัฐ	ข้อสังเกต

<p>ปี 2530-2540</p>	<ul style="list-style-type: none"> - แร่งงานส่วนหนึ่งเลิกทำการเกษตรและหันไปเป็นแร่งงานในโรงงานและแร่งงานก่อสร้าง - เริ่มมีการเลี้ยงกุ้งบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา - มีการขายที่นา ที่สวนพรุ และป่าชายเลนเพื่อทำเป็นที่จัดสรรเนื่องจากความต้องการที่จะอยู่อาศัยในเมืองและชานเมืองมากขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> - การทำนาประสบปัญหาอย่างเห็นได้ชัด ทั้งด้านผลผลิต ศัตรูพืช และต้นทุนที่สูงขึ้น - เกษตรกรที่มีเงินลงทุนเริ่มปรับพื้นที่บางส่วนปลูกยางพารา และนากุ้ง - มีการปรับระบบการผลิตให้มีความหลากหลายทั้งการปลูกพืชและการเลี้ยงสัตว์ - มีการทำนาปรังในพื้นที่มีชลประทานที่ดี - เริ่มใช้เครื่องจักรกลแทนแรงงานคน - มีการใช้ปุ๋ยเคมีเพิ่มมากขึ้นเพื่อผลผลิตที่สูงขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> - รัฐบาลและบริษัทเอกชนมีบทบาทส่งเสริมและลงทุนให้เกษตรกรเลี้ยงกุ้งทำให้พื้นที่ นากุ้งขยายอย่างรวดเร็ว 	<p>- ปี 2531 น้ำท่วมหนัก ชาวนาได้รับความเสียหาย บางรายเปลี่ยนพื้นที่นาไปปลูกยางพาราและบางรายปล่อยที่นาเป็นนาร้าง (กิตติ ต้นไทย. 2545)</p>
<p>ปี 2540-2550</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ยังคงทำนาเพื่อบริโภคและเพื่อการค้า - ต้นทุนการผลิตสูง กำไรน้อย - ทางเลือกอาชีพมากขึ้นเกิดการเปรียบเทียบรายได้ การผลิตสินค้าเกษตร - ยางพาราและปาล์ม น้ำมันราคาดีกว่าข้าว (อานันท์ คำภีระ และคณะ. 2550) - มีการขยายตัวของชุมชนเมือง มีการถมที่เพื่อสร้างบ้านพัก ที่อยู่อาศัย และเพื่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม (อานันท์ คำภีระและ 	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้ เทคโนโลยีในการผลิต - ระบบของสังคม ค่านิยมเปลี่ยนแปลงสู่สังคมแห่งการแข่งขัน มองข้ามมูลค่าของผืนนา - มีการพัฒนาพันธุ์ข้าวการค้าและข้าวพื้นเมือง - การทำนามี 2 ครั้ง คือ นาปี และนาปรัง (อานันท์ คำภีระและคณะ. 2550) - มีการปลูกข้าว 3 แบบคือนาดำ นาหว่าน และนาฉ่ำ - การเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ก่อให้เกิดการทำลายระบบนิเวศวิทยา แหล่งนาข้าวได้กลายเป็นดินเค็ม 	<ul style="list-style-type: none"> - รัฐบาลส่งเสริมพันธุ์ข้าว ส่งเสริมการใช้ปุ๋ย - รัฐบาลมีนโยบายนำปาล์ม น้ำมันมาผลิตไบโอดีเซลเพื่อเป็นพลังงานทดแทน - ส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกปาล์ม น้ำมันในพื้นที่นาร้าง (อานันท์ คำภีระ. 2550) - การจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (พ.ศ.2546-2548) เป็นการปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาที่มุ่งสู่การดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม - ปี 2541 นโยบายของรัฐในการส่งเสริมสนับสนุนให้มี 	<ul style="list-style-type: none"> - การปลูกยางพารา ส่งผลกระทบต่อการทำนาข้าวและผลผลิต - นโยบายสนับสนุนผลิตปาล์ม น้ำมันมีผลต่อการเปลี่ยนนาข้าวเป็นสวนปาล์ม

	คณะ. 2550)		การขุดลอกแหล่งน้ำ ซึ่งทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนน้ำ (ปรีชา จันศรีแก้วและคณะ. 2545	
ระยะเวลา	ด้านเศรษฐกิจและสังคม	ด้านการทำการเกษตร	นโยบายรัฐ	ข้อสังเกต
ปี 2550 – ปัจจุบัน (2556)	- ความสัมพันธ์แบบเครือญาติเปลี่ยนเป็นความสัมพันธ์ทางสังคม - ค่านิยม เปลี่ยนแปลง ความเจริญรุ่งเรืองของวัตถุ โลกของการแข่งขันเข้ามาแทนที่ ทำให้ชาวนา มองข้ามมูลค่าของผืนนา แหล่งอาหารและสังคมเครือญาติ แรงงานคนปรับเปลี่ยนเป็นเครื่องจักรกลขาดแรงงานสนับสนุน มีการจ้างแรงงาน เนื่องจากสมาชิกในครัวเรือนไม่นิยมเป็นแรงงานในภาคการเกษตร แรงงานที่เหลือทำเกษตรเป็นแรงงานวัยกลางคนถึงสูงอายุ (ปรีชา จันศรีแก้วและคณะ. 2545)	- มีการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นเมือง และส่งเสริมการผลิต - มีความสนใจทำเกษตรอินทรีย์ - เกษตรกรปลูกปาล์มในพื้นที่นาร้าง และมีการขยายการปลูกยางในพื้นที่นามากขึ้น - มีการปลูกเศรษฐกิจมากขึ้น โดยการปรับพื้นที่เป็นสัดส่วน มีการปลูกยางพารา การปลูกสวนผสมยกร่อง - มีการใช้เทคโนโลยีในการทำงานทุกขั้นตอน -การทำงานส่วนใหญ่เป็นนาหว่าน เนื่องจากขาดแคลนแรงงานและเลี้ยงสัตว์	- กำหนดยุทธศาสตร์ พื้นฟูการทำนาข้าวและเร่งพัฒนาพันธุ์ข้าวท้องถิ่นให้มียieldต่อไร่สูง (ประชาไท.2553)	- สร้างความตระหนักถึงความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ฟื้นฟูการทำนาข้าว พันธุ์ข้าวท้องถิ่น

3.2 การทำนาข้าวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

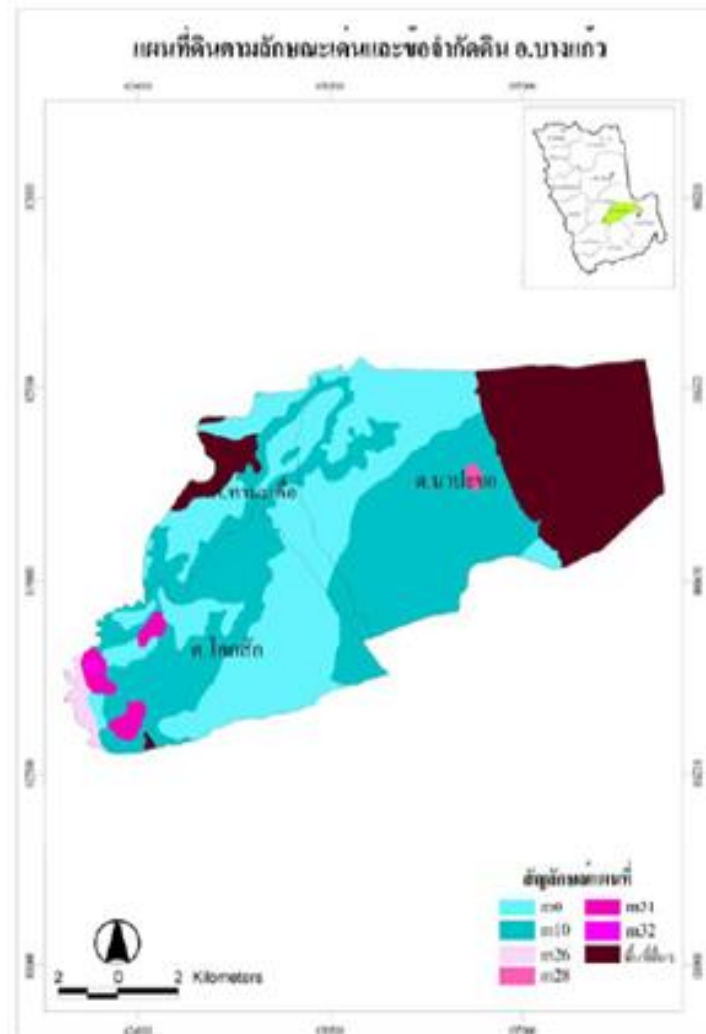
การนำเสนอในส่วนนี้ทำให้เห็นสภาพการทำนาในปัจจุบัน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาจังหวัดพัทลุง สงขลา และนครศรีธรรมราช ประมวลผลข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลจากการตรวจเอกสาร การสำรวจพื้นที่และ

การสัมภาษณ์ เป็นการนำเสนอในพื้นที่แหล่งผลิตข้าวที่สำคัญของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จังหวัดพัทลุง ได้แก่ พื้นที่อำเภอบางแก้ว อำเภอเขาชัยสนและอำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดสงขลา ได้แก่พื้นที่อำเภอรโนด กระแสสินธุ์ และสทิงพระ และจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ อำเภอหัวไทร

การทำนาข้าวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในจังหวัดพัทลุง

อำเภอบางแก้ว

อำเภอบางแก้วได้แบ่งการแบ่งเขตการปกครองท้องที่ออกจากอำเภอเขาชัยสน ตั้งเป็นกิ่งอำเภอบางแก้ว ในปี พ.ศ. 2533 มีเขตการปกครองรวม 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลท่ามะเตีอ ตำบลโคกสัก และตำบลนาปะขอ และได้รับการยกฐานะจากกิ่งอำเภอเป็นอำเภอบางแก้ว ในปี พ.ศ.2538 ที่ว่าการอำเภออยู่ในท้องที่ หมู่ที่6 ตำบลนาปะขอ ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของจังหวัด ระยะห่างจากศาลากลางจังหวัดพัทลุงประมาณ 30 กิโลเมตร โดยทางรถไฟ และประมาณ 38 กิโลเมตรโดยทางรถยนต์ (ศูนย์สารสนเทศเพื่อการบริหารและพัฒนาางานปกครองกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. 2555)

ภาพ 3-1 แผนที่ดินตามลักษณะเด่นและข้อจำกัดดิน อำเภอบางแก้ว
ที่มา กรมพัฒนาที่ดิน. มปป.

บริบทพื้นที่

อำเภอบางแก้ว ประกอบด้วย 3 ตำบล 34 หมู่บ้าน 2 เทศบาล และ 2 องค์การบริหารส่วนตำบล อาชีพหลักของประชากร คือ ทำนา ทำสวนยางพารา เลี้ยงสัตว์ ประมง และค้าขาย มีอาชีพเสริมได้แก่ หัตถกรรมแกะรูปหนังตะลุง ผลิตภัณฑ์ข้าวซ้อมมือ และ การแปรรูปผลผลิตด้านการเกษตร มีแหล่งน้ำที่สำคัญ ได้แก่ คลองท่ามะเตี๋ย และ คลองลำธาร มีธนาคาร 1 แห่ง คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ให้บริการด้านการเงินแก่เกษตรกร (ศูนย์สารสนเทศเพื่อการบริหารและพัฒนางานปกครอง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. 2555)

พื้นที่บางแก้วสามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง มีระบบชลประทานที่เอื้อต่อการทำนาพื้นที่เพาะปลูกเป็นพื้นที่ราบ ลักษณะเป็นดินร่วนปนทรายเหมาะแก่การปลูกข้าวเป็นอย่างยิ่ง รูปแบบการทำนาเป็นแบบไร่นาสวน

ผสม คือมีการปลูกข้าวประมาณ 1 ใน 3 ของพื้นที่ อีก 2 ใน 3 เป็นพื้นที่สวน เช่น ปลูกมะพร้าว น้ำหอม ผักสวนครัว กล้วยสำหรับเลี้ยงวัว และบ่อเลี้ยงปลา

อำเภอบางแก้วในอดีตผู้ใดมาเยือนต้องซื้อหาข้าวสารจากบางแก้วเป็นของฝาก เช่น คนสตูลมาบางแก้วต้องซื้อข้าวสารกลับ ถ้าซื้อกลับเท่ากับมาถึงบางแก้วอำเภอบางแก้ว แนวคิดในการทำนาของชาวนาในบางแก้วคือทำนาเพื่อบริโภคและหากเหลือจากการบริโภคจึงนำออกจำหน่าย และแบ่งปันให้นักเรียนบ้าง(กรณีรายที่ทำนาในที่ดินของเทศบาล)

สภาพการทำนา

จากอดีตตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 ปริมาณการผลิตข้าวที่อำเภอบางแก้วลดลงเนื่องจากการทำนาในพื้นที่อำเภอบางแก้วต้องอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก ภาวะฝนไม่ตกตามฤดูกาลและภาวะน้ำท่วม เป็นเหตุให้เกษตรกรลดพื้นที่การทำนาลง ธิดา คงอาษา (2557. สัมภาษณ์) ตัวแทนเกษตรกรที่ตำบลนาปะขอ เล่าว่า “ฤดูกาลเปลี่ยนไป ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล ฤดูฝนมีการเปลี่ยนแปลงจึงทำให้การทำนาเลื่อนไปช้าขึ้น จากเมื่อก่อนชาวนาสามารถทำนาได้ในช่วงเข้าพรรษา เดือน 8 แต่ปัจจุบันการทำนาเลื่อนมาเป็นช่วงเดือน 10 ทำให้การทำนาช้าลง และข้าวที่ทำก็มีโอกาสเสียหายจากภาวะน้ำท่วมมากขึ้น เพราะเวลาฝนตกน้ำท่วม เมื่อต้นข้าวยังเล็กก็ทำให้ต้นข้าวเสียหายได้” และยังเสริมถึงการเปลี่ยนสภาพพื้นที่นาเป็นการทำการเกษตรอื่น “พื้นที่ของชุมชนเป็นแอ่งกระทะ น้ำท่วมบ่อยและท่วมทุกปีจึงทำให้เกษตรกรที่มีพื้นที่นาปรับเปลี่ยนสภาพแปลงนาเป็น สวนยางพารา ต่อมาก็เริ่มปรับเปลี่ยนเป็นสวนปาล์ม น้ำมัน” ซึ่งสอดคล้องกับการเล่าของ คลาด หนูพุด (2556. สัมภาษณ์) เกษตรกรที่ตำบลท่ามะเตือและเนื่องจากการลดน้อยลงของป่าไม้ การขุดลอกคูคลอง ทำให้น้ำระบายลงพื้นที่ ในชุมชนเร็วขึ้น เช่น ที่ตำบลนาปะขอประสบปัญหาดังกล่าว ซึ่งปัญหานี้ทำให้คนในพื้นที่นาปะขอเปลี่ยนแปลงอาชีพกันมากขึ้น การปลูกยางและปาล์มน้ำมันของเกษตรกร ต้องมีการยกร่องเนื่องจากต้องการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม จึงทำให้เกษตรกรบางรายที่ต้องการทำนาไม่สามารถทำนาได้เนื่องจาก พื้นที่บริเวณใกล้เคียงปรับเปลี่ยนสภาพเป็นสวนยางพาราและสวนปาล์ม น้ำมัน ทำให้การระบายน้ำเข้าออกพื้นที่นาไม่สะดวก จึงทำให้มีการปรับเปลี่ยนสภาพพื้นที่ไปปลูกยางพาราและปาล์มน้ำมันเช่นกัน การเปลี่ยนพื้นที่นาเป็นปลูกยางพาราเริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550และเป็นพื้นที่ปลูกปาล์มเริ่มเข้ามาในพื้นที่อำเภอบางแก้ว เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2554 แต่ในปัจจุบันยังไม่มีเกษตรกรในพื้นที่ ม.1 ตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้วปรับเปลี่ยนพื้นที่ไปปลูกปาล์ม

เหตุผลหลักอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรหันไปปลูกยางพาราและปาล์มน้ำมัน เนื่องจากราคาข้าวตกต่ำ ผนวกกับราคายางพารา มีราคาสูง ทำให้เกษตรกรบางส่วนที่มีสวนยางพาราเป็นทุนเดิมในพื้นที่สูงหรือพื้นที่ราบมีรายได้ มีฐานะที่ดีขึ้น เมื่อเกษตรกรที่ทำนาเห็นว่าชาวสวนยางมีฐานะดีขึ้นก็เริ่มหันไปปลูกยางพารา อย่างไรก็ตามด้วยสภาพพื้นที่ลุ่มริมทะเลสาบสงขลา ในปี 2554 มีพายุเข้าในพื้นที่ทำให้เกษตรกรที่ปลูกยางพาราบางส่วนได้รับความเสียหายประมาณ 40 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่สวนยางทั้งหมด คุณแมว เกษตรกรที่ตำบล

นาปะขอ แสดงความเห็นว่ “สำหรับพื้นที่ของชุมชนไม่เหมาะสำหรับการปลูกยางพารา แต่อย่างไรเกษตรกรที่หันไปปลูกยางพาราก็คิดว่าการปลูกยาง สามารถได้เงินทุกวันทีกริด อาทิตย์หนึ่งอาจได้ถึง 5 วัน ซึ่งแตกต่างจากข้าวที่ได้ปีละ 1- 2 ครั้งเท่านั้น แลมต้องเสี่ยงกับสภาวะน้ำท่วม”

คลาด หนูพุด (2556. สัมภาษณ์) เกษตรกรตำบลท่ามะเตือ ยังให้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าการเปลี่ยนแปลงพื้นที่การทำนา เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2549, 2550 เกษตรกรเริ่มมีการทำนาลดน้อยลง เนื่องจากสาเหตุดังต่อไปนี้

1. การทำนามีผลตอบแทนน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับกรประกอบอาชีพอื่น ๆ ทำให้เกษตรกรในพื้นที่เลิกทำนา หันไปประกอบอาชีพอย่างอื่น เช่น รับจ้าง ปลูกยางพารา
2. ยางพารามีราคาสูงทำให้เกษตรกรชาวนาปรับเปลี่ยนพื้นที่ไปทำสวนยาง
3. ความขัดแย้งระหว่างเกษตรกรผู้ทำนากับเกษตรกรผู้ปลูกยางพารา ในเรื่องน้ำ เพราะเมื่อมีการยกร่องปลูกยางพาราทำให้ระบบน้ำ (การชักน้ำเข้านา) ที่ใช้ในการทำนาของชาวนาไม่สามารถทำได้ และเกษตรกรชาวนาต้องการน้ำแต่เกษตรกรที่ปลูกยางไม่ต้องการน้ำทำให้เกิดความขัดแย้งกัน
4. เกษตรกรผู้ทำนาไม่มีที่นาเป็นของตนเองต้องเช่านาจากเจ้าของที่ดินในพื้นที่ แต่เนื่องจากราคาเช่าต่อไร่มีราคาสูง เจ้าของพื้นที่นาไม่ทำนา ปล่อยพื้นที่ให้รกร้างว่างเปล่า ถ้ามีบางรายที่ให้เช่าก็ให้เช่าในราคาสูง ให้เช่าในราคา 500 บาท และสำหรับพื้นที่ที่รกร้างว่างเปล่าต้องมีการหักร้างพื้นที่ให้เช่าในราคา 300 บาทต่อไร่ อีกทั้งการให้เช่าพื้นที่จะมีการให้เช่าปีต่อปีซึ่งไม่คุ้มค่าการลงทุน เนื่องจากในการหักร้างพื้นที่รกร้างนั้นต้องใช้เครื่องจักรกลในการปรับเปลี่ยนพื้นที่ ซึ่งถือว่าแพงทำให้ไม่มีเกษตรกรทำนาผู้ใดกล้าที่จะเช่า
5. การลงทุนการทำนามีการลงทุนสูง เนื่องจากปัจจุบันเกษตรกรผู้ทำนามีการจ้างในการผลิตทุกขั้นตอนตั้งแต่การ เตรียมพื้นที่ (การไถ) การหว่านเมล็ด การดูแลบำรุงรักษา (การซ่อมข้าว)

ภาพ 3-2 บริเวณพื้นที่ใกล้เคียงนาข้าวมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ไปปลูกยางพารา ในตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

การเปรียบเทียบผลผลิตข้าวและผลผลิตยาง

ด้วยสภาพเศรษฐกิจและสภาพภูมิอากาศอำเภอบางแก้ว ในปัจจุบัน หากเปรียบเทียบการทำนาและทำสวนยาง การทำนาสามารถให้ผลผลิตที่คุ้มค่ากว่าการทำสวนยาง เนื่องจากปัจจุบันข้าวมีราคาสูง (ตามนโยบายจำหน่ายข้าว ปี พ. ศ. 2556) เมื่อเปรียบเทียบกับราคาขายพารา (ปี พ. ศ. 2556) อีกทั้งการทำนาทำให้เกษตรกรไม่ต้องซื้อข้าวสารบริโภค และยังมีพืชผักสวนครัวบริโภคอย่างเพียงพอ (ตลาด หนูพุด. 2556 . สัมภาษณ์) และเขายังกล่าวว่า “การทำนาทำให้เกษตรกรไม่ต้องซื้อข้าวสาร เพราะหากมองการซื้อข้าวสารเป็นเพียงเงินจำนวนเล็กน้อยท่านคิดผิด เนื่องจากหากเรามีการบันทึกการซื้อข้าวสารในรอบปี จะพบว่าเงินก้อนจำนวนหนึ่งมากพอสมควร อีกทั้งการทำนาทำให้เรามีเวลาในการปลูกผักไว้สำหรับการบริโภคภายในครัวเรือนเหลือแบ่งขายสร้างรายได้อีกทางหนึ่งด้วย”

นอกจากนี้อีกเหตุผลหนึ่งที่ทำให้การทำนาในอำเภอบางแก้วลดลง เนื่องจาก ทายาทชาวนาได้รับการศึกษา มีการทำอาชีพนอกภาคการเกษตรไม่ได้สืบทอดทำนาต่อทำให้เกิดพื้นที่รกร้าง ปล่อยว่าง บางราย 1 ไร่ บางราย 3 ไร่ บ้างเป็นต้น

ผลผลิตข้าวของเกษตรกรในชุมชนนาปะขอ เฉลี่ยอยู่ที่ 350 กิโลกรัมต่อไร่ (จากการสัมภาษณ์คุณแมงเกษตรกรนาปะขอ; ข้อมูลจาก สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้ (2555) ผลผลิตต่อไร่โดยเฉลี่ยของจังหวัดพัทลุง ในปี 2555 อยู่ที่ 453 กิโลกรัมต่อไร่) ในพื้นที่ที่มีการจัดตั้งโรงสีชุมชน โดยได้รับการจัดสรรงบประมาณจากจังหวัด

การทำนามีทั้งนาดำและนาหว่าน ส่วนใหญ่จะเป็นนาหว่าน เนื่องจากใช้ต้นทุนในการทำนายน้อยกว่าการทำนาดำ เนื่องจากการทำนาดำต้องใช้แรงงานเยอะกว่า ถึงแม้การทำนาดำจะให้ผลผลิตที่สูงกว่า แต่ทว่าในสภาวะปัจจุบันแรงงานที่จะใช้ในการทำนายน้อย เนื่องจากคนในพื้นที่ไม่นิยมดำนา และค่าจ้างแรงงานในการดำนาสูง ทำให้เกษตรกรที่ทำนาจะได้ผลตอบแทนไม่คุ้มค่ากับการจ้างแรงงาน

การเก็บเกี่ยวผลผลิต เริ่มมีรถเกี่ยวข้าว ตั้งแต่ประมาณ ปี พ. ศ. 2540 โดยคนจากภาคกลางนำเข้ามา ปัจจุบันทำให้เกษตรกรใช้รถเกี่ยวข้าวในการเก็บเกี่ยว ทำให้ปริมาณข้าวที่ได้ลดลงไปประมาณ 20 เปอร์เซ็นต์ของผลผลิต อีกทั้งยังมีการผสมของสายพันธุ์ข้าว เนื่องจากมีการตกค้างข้าวในเครื่องจักร (รถเกี่ยวข้าว) ระหว่างแปลงที่เกี่ยวเกี่ยว

สำหรับต้นทุนการทำนาข้าวในเขตพื้นที่อำเภอบางแก้ว จากการสัมภาษณ์ ตลาด หนูพุด ดังนี้

ในพื้นที่ 10 ไร่ 2 งานมีค่าใช้จ่ายในการทำนาดังต่อไปนี้

- ค่าไถ่นา 6,000 บาท
- ค่าเมล็ดพันธุ์ 5,000 บาท

- ค่าซ่อมข้าว วันละ 200 บาท
- ค่าปุ๋ยเคมี ประมาณ 5,000 บาท (การใช้ปุ๋ยเคมีจะใช้ในช่วงระยะข้าวใกล้ออกรวง ในระยะแรกในการเตรียมดินจะรดน้ำหมักชีวภาพเพื่อเป็นปุ๋ยก่อนทำการไถ)
- ค่าเก็บเกี่ยวผลผลิตประมาณไร่ละ 550 บาท (แต่การทำนาครั้งที่ผ่านมา ไม่ต้องจ่ายเนื่องจากมีการทำนาในพื้นที่น้อยทำให้มีนกกินข้าวทำให้ไม่ได้ผลผลิต จึงไม่ต้องจ่ายค่ารถเกี่ยวข้าว จึงเกี่ยวข้าวที่เหลือจากนกกินนำกลับบ้านไปให้ไก่เลี้ยงที่บ้านกินเป็นอาหาร

รวมค่าใช้จ่ายในพื้นที่ประมาณ 10 ไร่ ตั้งแต่ไถเตรียมดินจนถึงและเก็บเกี่ยวผลผลิต โดยประมาณ 30,000 บาท คิดเป็นต้นทุนการผลิตต่อไร่ 3,000 บาทต่อไร่ โดยประมาณ

ข้อมูลจากจาก สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้ (2555) ผลผลิตต่อไร่โดยเฉลี่ยของจังหวัดพัทลุง ในปี 2555 อยู่ที่ 453 กิโลกรัมต่อไร่ ถ้าใช้ฐานตัวเลขดังกล่าว และข้อมูลต้นทุนข้างต้น เกษตรกรที่อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุงมีต้นทุนการผลิตข้าวต่อไร่โดยประมาณไร่ละ 3,000 บาท

จากผลผลิตต่อไร่ ได้ 453 กิโลกรัม = 4.53 เกวียน ถ้าขายได้เกวียน (1000 กิโลกรัม) ละ 10,000 บาท ได้ รายได้ ไร่ละ 4,530 บาท และจากต้นทุนไร่ละ 3,000 บาท เกษตรกรได้กำไรเป็นเงิน1,530 บาทต่อไร่

จึงเห็นได้ว่าสภาพการทำนาในอำเภอบางแก้วในยุคนปี พ. ศ. 2556 เป็นแบบไร่นาสวนผสม การใช้ประโยชน์ที่ดินของคนในพื้นที่ เกษตรกรจะมีการแบ่งพื้นที่ของตนเองอย่างชัดเจน เช่น หากมีพื้นที่ 10 ไร่ แบ่งปลูกยาง 7 ไร่ ทำนา 3 ไร่ รายได้หลักมาจากการปลูกยางพารา แต่การทำนา ทำเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเหลือจึงทำไปขาย หากมีการขายก็จะมีมูลค่า ไม่ขายข้าวเปลือก แต่จะมีการเพิ่มมูลค่าจากข้าวเปลือกเป็นข้าวสาร หรือบางรายใช้การทำนาเป็นหลัก ผสมผสานด้วยการปลูกพืชผักและเลี้ยงปลา เป็นต้น

ตัวอย่างการทำไร่นาสวนผสม คลาด หนูพุด (2556. สัมภาษณ์) เกษตรกรผู้ประกอบการทำนา สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ณ ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ประจำตำบลท่ามะเดื่อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุงซึ่งประกอบอาชีพทำนาในพื้นที่ของเทศบาลตำบลท่ามะเดื่อ มีพื้นที่ทั้งหมด 29 ไร่ โดยพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ถ่ายทอดความรู้ทางการเกษตร โดยมีการจัดสรรพื้นที่เป็นไร่นาสวนผสม เป็นบ่อปลา ทำนา ปลูกพืชผัก และปลูกหญ้าเพื่อการปศุสัตว์ โดยปัจจุบันเขาทำนาทั้งหมด 10 ไร่ 2 งาน และปลูกหญ้าเพื่อเลี้ยงวัวไว้ 1 ไร่ ที่เหลือเป็นพื้นที่บ่อปลา บริเวณรอบคันดินมีการปลูกมะพร้าวน้ำหอม และมีพื้นที่สำหรับปลูกพืชผักตามฤดูกาล การทำนาในพื้นที่สามารถทำได้ปีละ 2 ครั้งเนื่องจากในพื้นที่มีระบบชลประทานที่เอื้อต่อการทำนาเป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งสภาพพื้นที่ และลักษณะดินในพื้นที่เหมาะแก่การทำนาเช่นกัน

ภาพ 3-3 พื้นที่การทำนาในรูปแบบไร่นาสวนผสมที่ ตำบลท่ามะเดื่อ
อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรที่มีอาชีพทำนาลดน้อยลง วัยทำงานออกไปทำงานในเมือง อาชีพเกษตรกรคือผู้ที่ยังคงสืบทอดการทำนาจากบรรพบุรุษ อายุมากกว่า 40 ปี ผืนนาคงเหลือขนาดเล็ก และบางรายก็หันไปปลูกยางพาราแทนการทำนา ในรายที่มีนา 2-3 ไร่ ก็ไม่สนใจทำนา เนื่องจากอายุมากแล้ว อย่างไรก็ตามหน่วยงานภาครัฐยังให้ความสนใจและพยายามสนับสนุนอาชีพทำนา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกข้าวสังข์หยด เนื่องจากได้ราคาดี และเป็นการรักษาที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดพัทลุง

การส่งเสริมการปลูกข้าวพื้นเมืองของภาครัฐ

ในปี พ.ศ. 2551 เริ่มมีเกษตรกรในอำเภอบางแก้วหันกลับมาทำนามากขึ้นเนื่องจากการสนับสนุนของหน่วยงานราชการที่ส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกข้าวสังข์หยด โดยมีการปรับปรุงพื้นที่ และแจกเมล็ดพันธุ์ข้าวให้แก่เกษตรกร

ที่เทศบาลตำบลท่ามะเดื่อในช่วงเวลาดังกล่าว มีการสนับสนุนส่งเสริมให้มีการปลูกข้าวสังข์หยด มีการร่วมมือกันระหว่างองค์กรท้องถิ่นกับโรงเรียน มีการจัดกิจกรรมให้เด็กในโรงเรียนภายในชุมชนมาเรียนรู้วิธีการทำนา เพื่อนำข้าวที่ได้ไปบริโภคภายในโรงเรียน

ในตำบลนาปะขอมีการรวมกลุ่มในการทำนา เป็นการทำนาเพื่อการอนุรักษ์ในลูกหลานเยาวชนคนรุ่นหลังรู้จักการทำนา การทำนาเป็นแหล่งอาหารให้แก่คนในชุมชนและท้องถิ่น อีกทั้งเป็นการเพิ่มมูลค่าข้าวเปลือกจาก กิโลกรัมละ 10 บาท เป็นกิโลกรัม 20 บาท

ปัจจุบันเกษตรกรของกลุ่มทำนानาปะขอเริ่มมีการปรับเปลี่ยนการผลิตจากนาหว่านเป็นนาดำ โดยมีการหมุนเวียนการดำนาของสมาชิกในกลุ่ม ช่วยเหลือกัน เมล็ดพันธุ์ข้าวที่ใช้ คือพันธุ์สังข์หยด และเล็บนก เป็นการทำนาปี หากมีการทำนาปรังเกษตรกรจะใช้พันธุ์ข้าวที่ไวต่อแสง หรือพันธุ์ข้าวส่งเสริม เช่น หอมปทุม

ซึ่งมีอายุการเก็บเกี่ยว 90-100 วันเท่านั้น และมีการร่วมมือกับทางโรงเรียนในชุมชนถ่ายทอดการทำนาสู่ นักเรียน ให้เขามีความรู้สึกรักผูกพันกับการทำนา เพราะหากเขาเติบโตขึ้นไม่มีอาชีพรองรับเขาสามารถทำนาได้ อย่างน้อยที่สุดเขาสามารถทำนาเพื่อบริโภคในครัวเรือนได้ การทำนาในปัจจุบันใช้ต้นทุนมากกว่าแต่ก่อน เนื่องจากอดีต การทำนาอาศัยแรงงานคน แรงงานสัตว์ ไม่มีการจ้าง แต่ปัจจุบันใช้แรงงานเครื่องจักรแทน แรงงานคนและสัตว์ การทำนาเกือบทุกขั้นตอนต้องใช้เงินเป็นปัจจัยหลัก มีเกษตรกรบางรายเริ่มมีการทดลอง ทำนาโยน เพื่อลดรายจ่ายในการจ้างแรงงานในการทำนา

กลุ่มเกษตรกรทำนาขอ ต้องการที่จะอนุรักษ์การทำนาให้หลงเหลืออยู่สืบต่อไปจนถึงรุ่น ลูกหลาน และการทำนาที่มีในชุมชนต้องเป็นการทำนาที่ปลอดสารเคมีหรือใช้สารเคมีน้อยที่สุด ทางกลุ่มมีการ ลดต้นทุนในการผลิตโดยการงดใช้ปุ๋ยเคมี โดยการทำปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยหมักใช้ในนาข้าว สมาชิกในกลุ่มส่วนใหญ่ มีอาชีพที่หลากหลายผสมผสานควบคู่กับการทำนา เพราะการทำนาเพียงอย่างเดียวไม่สามารถมีรายได้ที่ สามารถเลี้ยงครอบครัวได้ เนื่องจากการทำนาเพื่อการบริโภคในครัวเรือน เหลือจึงขาย เนื่องจากเกษตรกรมี พื้นที่สำหรับการทำนาไม่มากนัก เฉลี่ยต่อครัวเรือนมีที่นาประมาณ 5 ไร่ และมีสวนยางพาราหรือสวนปาล์ม น้ำมันประมาณ 3 ไร่

วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนไปจากเดิม เมื่อก่อนคนในชุมชน ทำนา เลี้ยงสัตว์ ขึ้นตาล แต่ปัจจุบัน การทำตาลไม่มีคนทำแล้ว เพราะการทำตาลต้องอาศัยความสามารถเฉพาะตัวในการปีนขึ้นไปเก็บน้ำตาลเมื่อ ไม่มีคนสืบทอดอาชีพนี้จึงหายไปจากคนในชุมชน ในท้องทุ่งนาหลังจากฤดูการเก็บเกี่ยวมีการปล่อยวัว เป็ด ไก่ ออกไปหาอาหาร แต่ปัจจุบันการเลี้ยงสัตว์ที่พึ่งพิงธรรมชาติน้อยลง แทบไม่มีการเลี้ยงวัวที่ปล่อยให้กินหญ้า ส่วนใหญ่การเลี้ยงวัวเป็นการเลี้ยงวัวชน มีการดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดี ตัดหญ้าให้กิน โดยผู้เลี้ยงจะไปตัดหญ้า ที่มีการปลูกไว้เป็นแปลง หรือ หญ้าที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ ในสวนยาง หรือคันทนา การเลี้ยงสัตว์แบบปล่อยไม่ หลงเหลืออยู่ในหมู่บ้าน มีการเลี้ยงไก่และเลี้ยงหมู แต่เลี้ยงในปริมาณมากเพื่อการค้า จากการพึ่งพิงธรรมชาติ ในน้ำมีปลาในนามีข้าว เมื่อก่อนหลังจากขึ้นจากนา แทบไม่ต้องซื้อหากับข้าว มีปลามีผักกลับจากทุ่งนา แต่ ปัจจุบัน เมื่อเปลี่ยนจากนาเป็นสวนยางสวนปาล์ม และมีการใช้สารเคมี ปลา ผักท้องถิ่นหายไป ผักปลา อาหารทุกอย่างต้องซื้อจากตลาด จากแม่ค้าแทบทั้งสิ้น การเอื้อเฟื้อของคนในชุมชนลดน้อยลง เมื่อก่อนมีอะไร คนมีการแบ่งปันกัน คนไปวัดน้อยลงเนื่องจากทุกวันนี้คนปากกันตื้นตื้นไม่มีเวลาวางเหมือนเมื่อก่อน

สาเหตุที่ทำให้การทำนาจะดำรงอยู่ควบคู่กับชุมชนเนื่องจากการทำนาเป็นการบริโภคในครัวเรือน ข้าว เป็นอาหารหลัก การทำนาเป็นการทำเพื่อลดรายจ่ายในครัวเรือนในการซื้อข้าวสาร

การสืบทอดการทำนา กลุ่มเกษตรกรทำนาขอ พยายามร่วมมือกับทางโรงเรียน เพื่อปลูกฝังการ ทำนาแก่เยาวชนหลัง เนื่องจากสภาพปัจจุบัน ส่วนใหญ่คนที่ทำนามีอาชีพตั้งแต่ 35 ปี ขึ้นไป เยาวชนใน หมู่บ้านส่วนใหญ่ เมื่อได้รับการศึกษาเรียนจบ ก็ทำงานข้างนอก ส่วนใหญ่ทำงานกรุงเทพฯ คนรุ่นหลังมีความคิด ว่าการทำนา ทำสวนเป็นอาชีพที่เหนื่อย ไม่อยากทำร้อน รายได้น้อย

ความมั่นคงทางอาหารของคนในชุมชนในยุคปัจจุบัน คนในชุมชนมักใช้ของสำเร็จรูป เช่นเครื่องแกง หรืออาหารถุง เมื่อก่อน มีการปลูกพืชผักสวนครัว รอบบ้าน เช่น พริก ตะไคร้ ปัจจุบันแทบไม่มี คนเริ่มไป

ทำงานนอกบ้านมากขึ้นกลับบ้านมาก็ซื้อข้าวซื้อแกงถุงกลับมา ทำให้สุขภาพของคนในชุมชนเริ่มแย่ลง คนในชุมชนสนใจพฤติกรรมกรรมการบริโภคน้อยลง

ทัศนคติต่ออาชีพการทำนาของชาวนาโดยการสืบทอดจากบรรพบุรุษ คือ การทำนาด้วยใจรัก ทำนาเพราะเป็นอาชีพดั้งเดิมมาตั้งแต่สมัยพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ทำให้อยากจะอนุรักษ์ให้เยาวชนคนรุ่นหลังได้เรียนรู้ได้เห็นได้ศึกษาการทำนาในพื้นที่ เนื่องจากปัจจุบันเยาวชน บุตรหลานของชาวนา เข้ารับการศึกษา ต้องเรียนหนังสือ ทำให้ไม่มีเวลามาร่วมกิจกรรมในการทำนา นอกจากนี้เหตุผลการทำนา คือทำนาเพื่อการบริโภคในครัวเรือน และหากมีเหลือจะนำมาแบ่งปันแก่ชุมชนเมื่อมีโอกาส เช่น ในการจัดกิจกรรมของ ชุมชน โรงเรียน หรือหน่วยงานต่างๆ การทำนาเพื่อบริโภค ทำให้ได้บริโภคอาหารปลอดภัย ไม่มีสารปนเปื้อนในข้าวที่รับประทาน ไม่มีสารเคมีที่ส่งผลต่อร่างกาย

ปัจจัยสนับสนุนการทำเกษตรที่อำเภอบางแก้ว

- 1) เทศบาลให้การสนับสนุนพื้นที่เพื่อทำนา ได้แก่ เทศบาลท่ามะเดื่อ
- 2) หน่วยงานรัฐสนับสนุนการทำนา อนุรักษ์และส่งเสริมข้าวพื้นเมือง
- 3) มีฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริ ตั้งอยู่ ณ. บ้านครองชีพ หรือทุ่งครองชีพ ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง ทำให้อำเภอบางแก้วเป็นอู่ข้าวของภาคใต้ และเป็นแหล่งฟื้นฟู “ข้าวสังข์หยดเมืองพัทลุง”

ฟาร์มตัวอย่าง ตามพระราชดำริ จังหวัดพัทลุง

ฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริตั้งอยู่ ณ บ้านครองชีพ หรือทุ่งครองชีพ ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง เดิมมีสภาพเป็นป่าพรุเสม็ด ปกคลุมไปด้วยไม้เสม็ดเต็มพื้นที่ ในช่วงปี พ.ศ. 2484 ทางราชการได้เปิดโอกาสให้ราษฎรเข้าจับจองทำกิน โดยกำหนดให้ครอบครัวละ 50 ไร่ มีการปรับพื้นที่ป่าเสม็ดให้เป็นพื้นที่ทำนาต่อมามีราษฎรจากเขตอำเภอใกล้เคียงและจังหวัดใกล้เคียงอพยพเข้ามาบุกเบิกจับจอง พื้นที่แห่งนี้มากขึ้น ทำให้มีการแย่งชิงที่ดินทำกิน จนเกิดความไม่สงบขึ้นถึงขั้นรุนแรง กระทั่งถึงปี พ.ศ.2486 ได้มีการจัดแบ่งพื้นที่ทำกินใหม่ โดยแบ่งให้ครอบครัวละ 30 ไร่ ทำให้ทุ่งครองชีพเป็นที่นาผืนใหญ่ จนเป็นที่ยอมรับกันว่าผลผลิตจากนาข้าวของบางแก้ว สามารถเลี้ยงคนได้ทั้งจังหวัด ต่อมาประสบกับภาวะทางธรรมชาติ เกิดความแห้งแล้ง ฝนทิ้งช่วง การทำนาล้มเหลว ที่นากลายเป็นนาร้าง ราษฎรหนุ่มสาวต้องอพยพไปรับจ้างขายแรงงานในต่างถิ่น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรบ้านหัวป่าเขียว ตำบลทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2543 ทรงทราบถึงความยากจนของราษฎรจังหวัดพัทลุง จึงได้พระราชทานพระราชดำริให้หาพื้นที่ที่เหมาะสมเพื่อจัดทำโครงการฟาร์ม ตัวอย่าง เพื่อให้ราษฎรเข้าไปศึกษาหาความรู้โดยการปฏิบัติจริง แล้วนำกลับไปปฏิบัติในพื้นที่ของตนเอง ในการนี้ประชาชนจำนวน 93 ราย ได้ร่วมกันบริจาคที่ดินรวม 254 ไร่ 3 งาน 12 ตารางวา ให้เป็นพื้นที่สำหรับดำเนินงาน มีการจ้างงานในฟาร์ม โดยได้รับเงินอุดหนุนจากมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในพระองค์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ให้กับราษฎรที่เข้ามาทำงานภายในฟาร์ม โดยมีการผลิตเปลี่ยนหมุนเวียน มีการ

ฝึกอบรมให้ครบทุกงาน และจะมีการจ้างงานเพิ่มขึ้นตามปริมาณงานที่เพิ่มขึ้น เมื่อได้รับพระราชทานโครงการฟาร์มตัวอย่างดังกล่าว ทำให้ราษฎรไม่ต้องทิ้งถิ่นฐาน สามารถมีรายได้เพื่อการยังชีพ อีกทั้งมีความรู้และสามารถนำกลับไปใช้ในพื้นที่ของตนเองได้ดีขึ้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2545 ในงานนาข้าวได้มีการปลูกข้าวสังข์หยด ซึ่งเมื่อครั้งที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมฟาร์มตัวอย่างนี้ในปี พ.ศ. 2546 พระองค์ได้พระราชทานพระราชดำริให้มีการฟื้นฟูการผลิตข้าวพันธุ์นี้ขึ้นมา ใหม่ และต่อมาได้มีการจดทะเบียนเป็นสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เมื่อปี 2550 ในชื่อ “ข้าวสังข์หยดเมืองพัทลุง” ข้าวสังข์หยดเป็นข้าวพันธุ์พื้นเมืองดั้งเดิม มีแหล่งกำเนิดในจังหวัดพัทลุง นิยมปลูกมากในจังหวัดพัทลุง และนครศรีธรรมราช ได้มีการขยายผลกิจกรรมจากฟาร์มตัวอย่าง เพื่อให้เกษตรกรเข้ามาเรียนรู้และศึกษาการทำเกษตรที่เหมาะสม และถูกต้อง และได้นำผลสำเร็จของโครงการขยายผลสู่เกษตรกรในพื้นที่ตำบลนาปะขอ และตำบลท่ามะเดื่อ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ และแหล่งผลิตอาหารที่ปลอดภัยได้มาตรฐาน เป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกร ทำให้ราษฎรหวนกลับมายังถิ่นฐานบ้านเดิมเพื่อประกอบอาชีพในถิ่นฐานของตนเอง (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. 2556)

ภาพ 3-4 ฟาร์มตัวอย่าง ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว ตามพระราชดำริ จังหวัดพัทลุง
(ภาพจากการสำรวจในงานวิจัยนี้)

อำเภอเขาชัยสน

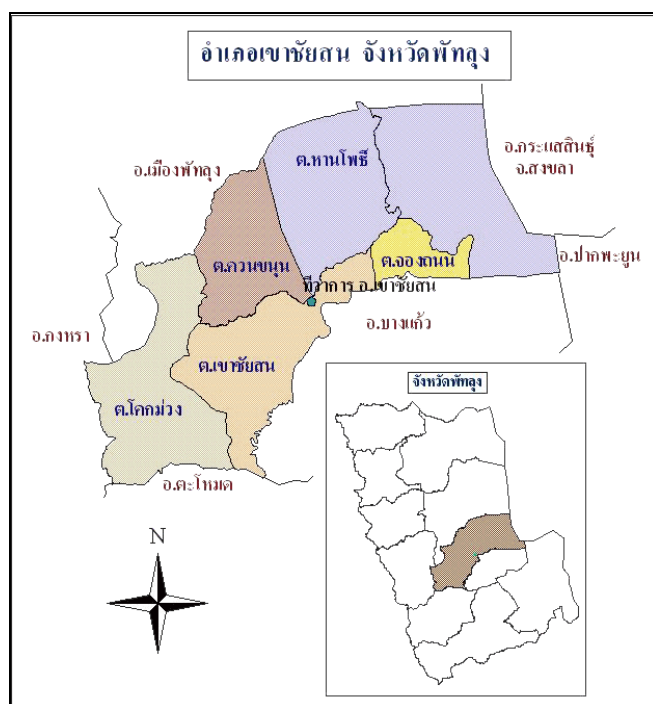
อำเภอเขาชัยสนตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดพัทลุง ในปี พ.ศ. 2546 ได้ยกฐานะเป็นอำเภอเขาชัยสน ประกอบด้วย ตำบล 6 แห่ง หมู่บ้าน 58 แห่ง เทศบาล 3 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล 3 แห่ง (ศูนย์สารสนเทศเพื่อการบริหารและพัฒนางานปกครอง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. 2555)

บริบทพื้นที่

ประชากรในอำเภอเขาศัยสน มีอาชีพหลัก คือ ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ และประมง มีอาชีพเสริม ได้แก่ ค้าขาย ผลิตภัณฑ์หนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว และยางพารา มีธนาคาร 3 แห่ง ได้แก่ ธนาคารออมสิน ธนาคารกรุงไทย และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์

ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของอำเภอ ได้แก่ 1) แหล่งน้ำทะเลพระ หมู่ที่ 7 ต.ควนขนุน 2) ลำคลองปากพะเนียด หมู่ที่ 4,6,7 ต.จองถนน หมู่ที่ 2 ต.เขาศัยสน 3) ทะเลสาบสงขลา เขตพื้นที่ อ.เขาศัยสน จ.พัทลุง และ 4) บ่อน้ำร้อน-ธารน้ำเย็น หมู่ที่ 3 ต.เขาศัยสน แหล่งน้ำที่สำคัญได้แก่ ได้แก่ คลองปากพะเนียด และทะเลพระ ศูนย์สารสนเทศเพื่อการบริหารและพัฒนางานปกครอง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. 2555)

ในพื้นที่อำเภอเขาศัยสน ในยุค พ. ศ. 2556 ทรัพยากรต่างๆในธรรมชาติเริ่มลดลง ปลาในทะเลสาบลดน้อยลง การทำนาที่เคยเป็นอาชีพของคนส่วนใหญ่ กลายมาเป็นอาชีพของคนส่วนน้อยในชุมชน และเนื่องจากปัจจุบันยางพาราและปาล์มน้ำมันของคนในชุมชนยังไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ทำให้คนวัยทำงานส่วนใหญ่ออกไปรับจ้างในเมือง ทั้งเป็นลูกจ้างตามร้านค้า และทำงานก่อสร้าง จะเห็นได้จากหากเข้าไปในหมู่บ้านในช่วงสายหรือช่วงบ่าย เกือบทุกบ้านจะเงียบ มีเพียงคนชรา ผู้หญิงวัยแม่บ้าน และเด็กเท่านั้น การเลี้ยงสัตว์ปัจจุบันมีอยู่น้อย จะมีเพียงการเลี้ยงวัวชนเท่านั้น (ประเทือง เกียรติศักดิ์. 2556. สัมภาษณ์)

ภาพ 3-5 แผนที่อำเภอเขาศัยสน

ที่มา: ศูนย์สารสนเทศเพื่อการบริหารและพัฒนางานปกครอง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. 2555.

สภาพการทำนา

อำเภอเขาชัยสนเป็นอำเภอที่มีเนื้อที่ทำนามากเป็นอันดับสองรองจากอำเภอเมืองพัทลุง ก่อนปี พ.ศ. 2550 พื้นที่นา เช่น ในตำบลทานโพธิ์ อำเภอเขาชัยสนเป็นพื้นที่นาสุดลูกหูลูกตา เนื่องจากบริเวณดังกล่าวเป็นที่ราบลุ่ม ประชาชนมีอาชีพทำนาทั้งหมดมา ต่อมานี้ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา การทำนาเริ่มลดลงเรื่อยๆ โดยเกษตรกรสวนใหญ่เริ่มหันมาปลูกยางพารา ปาล์มน้ำมัน และทำไร่นาสวนผสม ในอดีตการทำนาในพื้นที่แบ่งออกเป็น นาปรังและนาปี ถ้าปีไหนน้ำทำอุดมสมบูรณ์สามารถทำได้ สองครั้ง แต่ส่วนใหญ่จะได้ทำเฉพาะข้าวนาปี เนื่องจากระบบชลประทานในอดีตไม่ดีเท่าที่ควร เวลาถึงฤดูน้ำหลากน้ำท่วม ถึงฤดูแล้งน้ำแห้งไม่มีน้ำในการทำนา พันธุ์ข้าวที่ใช้ในอดีตเป็นพันธุ์ข้าวที่มีความหลากหลาย เป็นข้าวพันธุ์ท้องถิ่นที่ปัจจุบันแทบหาไม่ได้ในท้องถิ่น เช่น ข้าวช่อพร้าว ข้าวเล็บนก เป็นต้น อย่างไรก็ตามในพื้นที่ดังกล่าวเกษตรกรก็ยังสามารถทำนาได้ทั้งข้าวนาปรังและนาปี

ปัจจุบันพื้นที่นาบางแห่งได้เปลี่ยนเป็นปลูกยางบ้าง มีการทำนาและปลูกยางพาราสลับกัน ได้เริ่มปลูกยางพาราในพื้นที่นา ประมาณปี พ. ศ. 2550 และพบว่ามีมีการปลูกปาล์มน้ำมันบ้างเล็กน้อย ซึ่งการปลูกปาล์มเริ่มปลูกประมาณ ปี พ. ศ. 2553 พื้นที่เพื่อทำการเกษตรของเกษตรกรต่อราย มีขนาดเล็กประมาณ 1-5 ไร่ 5-10 ไร่ การถือครองที่ดินของคนในพื้นที่เฉลี่ยครัวเรือนละประมาณ 7-10 ไร่ การทำการเกษตรมีความหลากหลาย เช่น บางรายทำนา บางรายมีการปลูกต้นตาลโตดในนา บางรายทำสวนปาล์มน้ำมัน สวนยางพารา สวนปาล์มน้ำมันผสมกับสวนยางพารา และในสวนยางพาราที่มีอายุน้อยมีการหวานข้าว และมีการปลูกพืชผักชนิดต่างๆ เช่น มะเขือ พริก เป็นต้นและมีการปลูกหญ้าเพื่อการเลี้ยงสัตว์ จากการสังเกตพบว่าส่วนใหญ่ในชุมชนจะมีการเลี้ยงวัวชน จึงจำเป็นต้องมีการปลูกหญ้าเพื่อตัดหญ้ามาให้วัวกิน

ภาพ 3-6 พื้นที่การทำนาข้าวสลับกับการปลูกยางพารา ที่ตำบลทานโพธิ์ อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง

ภาพ 3-7 การทำนาข้าวผสมกับหลากหลายพืชพรรณ ในอำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง

ถึงแม้เกษตรกรจะมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่นาเป็นสวนยาง หรือยังคงมีการทำนาข้าว แต่จากการสังเกตพบว่าเกษตรกรได้ให้ความสำคัญกับพืชอาหารอย่างอื่นเช่นกัน เกษตรกรในพื้นที่ที่มีการจัดสรรที่ดินบริเวณรอบคันทนา ในการปลูกมะพร้าว ปลูกกล้วย ตะไคร้ มะละกอ ส่วนในบริเวณร่องน้ำบริเวณใกล้คันทนามีผักกะเฉด และผักบุ้งนา ซึ่งเป็นแหล่งอาหารอย่างหนึ่งของคนในชุมชน นอกจากนี้ยังมีการจัดสรรพื้นที่สำหรับแหล่งอาหารเพื่อเลี้ยงสัตว์โดยมีการปลูกหญ้าเพื่อเลี้ยงวัว เนื่องจากแหล่งหญ้าธรรมชาติในพื้นที่มีลดน้อยลง

ภาพ 3-8 การทำนาข้าวและแซมด้วยพืชอาหารอื่น ที่อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง

ข้อสังเกตคือส่วนใหญ่การทำนาแบบไรร่นาสวนผสมมักเป็นการทำนาที่มีพื้นที่นาขนาดเล็ก เช่น 3 ไร่ 5 ไร่ เป็นต้น และเป็นการทำเพื่อบริโภคที่เหลือก็ขาย หากเป็นการทำนาในพื้นที่ประมาณมากกว่า 50 ไร่ จะเป็นการทำนาเพื่อการค้า เน้นทำนาอย่างเดียว และหากมีที่น้าน้อยเกษตรกรจะรวบรวมเช่าที่นาเพื่อให้มีเนื้อที่ทำนามากเพียงพอในการทำนาเพื่อการค้า

สาเหตุของการปรับเปลี่ยนพื้นที่จากนาข้าวเป็นสวนยางพารา สวนปาล์มน้ำมัน และไรร่นาสวนผสม มีเห็นผลเช่นเดียวกับพื้นที่อื่นของจังหวัดพัทลุง ได้แก่

- เนื่องจากราคาข้าวตกต่ำ
- การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐในการปลูกปาล์มน้ำมัน และการทำไรร่นาสวนผสม ที่ให้ความรู้แก่เกษตรกร มีการสนับสนุนในการดำเนินการ เช่น พันธุ์กล้าไม้ เป็นต้นทำให้เกษตรกรเริ่มหันมาปลูกปาล์มและทำไรร่นาสวนผสมกันมากขึ้น
- น้ำท่วมข้าวได้รับความเสียหาย เนื่องจาก หมู่บ้านเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง ดังนั้นเมื่อเมื่อถึงฤดูน้ำหลาก น้ำท่วมเป็นระยะเวลาหลายวันทำให้ข้าวได้รับความเสียหาย ไม่ได้ผลผลิตตามต้องการเกษตรกรอยู่ในสภาวะขาดทุน
- การทำนามีรายได้น้อยเมื่อเปรียบเทียบกับการทำอาชีพอย่างอื่น เนื่องจากการทำนาใช้ระยะเวลาเวลานานกว่าจะได้ผลผลิตผลิต ปีหนึ่งได้ประมาณ 1-2 ครั้งเท่านั้น จึงทำให้เกษตรกรหันไปประกอบอาชีพอย่างอื่นเพื่อรายได้ที่สูงขึ้นและมั่นคง
- ราคาขางพาราและราคาปาล์มน้ำมันมีราคาสูงจึงเป็นมูลเหตุจูงใจให้เกษตรกรหันไปปลูกขางพาราและปาล์มน้ำมันมากขึ้น
- เมื่อเกษตรกรปรับเปลี่ยนพื้นที่นาใกล้เคียงหันไปปลูกพืชอย่างอื่น ทำให้เกษตรกรที่ทำนาต้องปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อไปปลูกพืชอย่างอื่น เนื่องจากหากทำนาอยู่จะประสบปัญหาต่าง เช่น การ

เอาน้ำเข้าหรือออกพื้นที่นา ศัตรูของต้นข้าวเพิ่มสูงขึ้น เช่น หนอน แมลงต่างๆ อีกทั้งการปลูก
ยางพาราหรือปาล์มน้ำมันยังส่งผลต่อต้นข้าวในพื้นที่ใกล้เคียงอีกด้วย

การใช้ประโยชน์ที่ดินของคนในชุมชน

คนในชุมชนเริ่มหันมาปลูกยางพาราเมื่อยางพารามีราคาสูงขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2550 การปลูก
ยางพาราของคนในพื้นที่ส่วนใหญ่จะมีการขุดยกร่อง เนื่องจากมีปัญหาน้ำท่วมขัง ซึ่งการขุดยกร่องจากการขุด
ยกร่องด้วยรถแม็คโครสำหรับคนที่ไม่มีเงินในการปรับพื้นที่ ซึ่งการขุดยกร่องเป็นร่องน้ำสามารถทำให้ต้นยางพารา
โตกว่าการขุดยกร่องด้วยรถแทรกเตอร์แต่ส่วนใหญ่เกษตรกรมักขุดยกร่องด้วยรถแทรกเตอร์เนื่องจากต้นทุนในการ
ขุดยกร่องน้อยกว่าการขุดด้วยแม็คโคร แต่การขุดยกร่องด้วยรถแม็คโครเกษตรกรสามารถปลูกพืชผักอย่างอื่น
ควบคู่ไปด้วยในขณะที่ต้นยางพาราอายุ 0-2 ปี เช่นการปลูกกล้วย ปลูกพริก ปลูกผักต่างๆ

การปลูกปาล์มน้ำมันเข้ามาในหมู่บ้านหลังจากยางพารา เนื่องจากการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ
ประกอบการปลูกยางของคนในพื้นที่ก่อนหน้านี้ไม่ค่อยประสบผลสำเร็จเนื่องจากต้นยางพารามีขนาดลำต้นเล็ก
แกระแกร็น

ตัวอย่างการทำเกษตรแบบผสมผสานแทนการทำนา ประเทือง เกียรติศักดิ์ (2556. สัมภาษณ์)
บ้านเกาะสะทัง ตำบลหวนโพธิ์ อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง) จากพื้นที่ 7 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ ปลูกยางพารา 4
ไร่ และพื้นที่ทำเกษตรแบบผสมผสาน จำนวน 3 ไร่ พื้นที่เกษตรผสมผสาน แบ่งเป็นพื้นที่บ่อปลา 2 บ่อ เลี้ยง
ปลานิล ปลาตะกอก และปลาดุก สาเหตุที่ประเทือง เกียรติศักดิ์ (2556. สัมภาษณ์) ได้ปรับพื้นที่เกษตร
เนื่องจาก การทำนาข้าวเป็นพืชชนิดเดียวที่ปลูกได้ และเป็นรายได้หลัก การปรับเปลี่ยนพื้นที่เป็นการเกษตร
แบบผสมผสานทำให้มีทางเลือกในการผลิตเพิ่มขึ้น เนื่องจากการปลูกไม้ผล เช่น มะพร้าว น้ำหอม มะละกอ
กล้วย ชมพู ฝรั่ง และไม้ยืนต้น เช่น สะเดา มะพร้าว และยังสามารถปลูกพืชผักที่มีอายุสั้นได้ เช่น ผักกาด
คะน้า เป็นต้น จึงคิดว่าเป็นการสร้างผลตอบแทนที่คุ้มค่าในพื้นที่ขนาดเล็ก และผลตอบแทนสม่ำเสมอ
กว่าการปลูกข้าวอย่างเดียว

ทัศนคติของคนในหมู่บ้านกับการทำนา

ส่วนใหญ่คนในหมู่บ้านจะพยายามส่งบุตรหลานให้ได้รับการศึกษาสูงสุดเท่าที่จะทำได้ แต่ขึ้นอยู่กับ
บุตรหลานว่าจะเรียนได้สูงแค่ไหน มีทั้งคนที่เรียนจบทำงาน และคนที่เรียนไม่จบ คนที่เรียนจบสูงก็ทำงาน รับ
ราชการ งานบริษัท เงินเดือนสูงๆ ส่วนคนที่ไม่เรียนอยู่บ้านเฉยๆ รับจ้างใกล้เคียง ก่อสร้าง หรือไม่ก็เลี้ยงวัวชน
ความคาดหวังของพ่อแม่ทุกคนคงไม่อยากจะให้ลูกมาตัดยางอยู่บ้าน เนื่องจากในพื้นที่ส่วนใหญ่ไม่มีสวนยางขนาดใหญ่
ไม่อยากจะให้ลูกมาทำนา หรือไม่อยากจะให้ลูกเป็นลูกจ้างคนอื่น เนื่องจากปัจจุบันรายจ่ายค่าครองชีพที่สูงขึ้น
ทำให้คนต้องมีรายได้เพิ่มสูงขึ้นถึงจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้โดยไม่ต้องแบกรับปัญหาหนี้สิน แต่หาก
ลูกมาทำสวน ทำนา ซึ่งมีพื้นที่ไม่มากนัก คงไม่เพียงพอต่อรายจ่ายในครอบครัว การทำไร่ ทำนาเป็นอาชีพที่
ต้องเสี่ยง เหนื่อย รายได้ไม่มั่นคง พึ่งพาดีนฟ้าอากาศซึ่งเรามาไม่สามารถกำหนดได้

เกษตรกรทำนาในพื้นที่ ส่วนใหญ่อายุ 40 ปี ขึ้นไป เด็กสมัยใหม่ทำนาไม่เป็น ไม่มีความผูกพันกับการทำนา การทำนาทุกกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นการจ้าง เป็นการใช้เครื่องมือเครื่องจักรเทคโนโลยี เข้ามาช่วย มีการใช้สารเคมี เช่นยาฆ่าหญ้า ยาฆ่าแมลง ยาฆ่าหอยเชอรี่ การทำนาส่วนใหญ่เป็นการทำนาเพื่อการบริโภคในครัวเรือน เมื่อเหลือจึงขาย โดยการขายสด ณ แปลงนา โดยเกษตรกรจะคำนวณปริมาณข้าวที่ครัวเรือนใช้ตลอดทั้งปีว่าจะบริโภคกี่กระสอบ เช่น ถ้าคำนวณแล้วบริโภคข้าวทั้งปีอยู่ที่ 24 กระสอบ หากได้ข้าว 50 กระสอบ ก็จะขายข้าวที่เหลืออีก 26 กระสอบ หลังจากเก็บเกี่ยวโดยรถเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ ณ เวลานั้น ส่วนข้าวที่เหลือเก็บเพื่อการบริโภคนั้น เกษตรกรจะนำข้าวมาตากแดด เพื่อป้องกันการความชื้นที่จะเกิดกับข้าวที่อยู่ในกระสอบ โดยการนำข้าว ไปตากริมถนน เมื่อถึงฤดูการเก็บเกี่ยวจะเห็นข้าวตากริมถนนเป็นแนวยาว

การปลูกข้าวสังข์หยด

อำเภอเขาชัยสนเป็นแหล่งผลิตข้าวสังข์หยดที่สำคัญของจังหวัดพัทลุง แหล่งผลิตที่สำคัญ ได้แก่ ที่บ้านจกเก ตำบลจองถนน อำเภอเขาชัยสน เป็นการปลูกข้าวแบบเกษตรอินทรีย์

จากการสัมภาษณ์ บุญสม บุญตุโล (2556. สัมภาษณ์) หัวหน้ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตข้าวสังข์หยดซ้อมมือ บ้านจกเก และ นิต บุญตุโล (2556. สัมภาษณ์) สองพี่น้องที่ยังคงอนุรักษ์การทำนา มีพื้นที่ทำนาทั้งสองราย ประมาณ 100 ไร่ ทั้งนาของตัวเองและนาเช่า เป็นการปลูกข้าวสังข์หยดและเป็นเกษตรอินทรีย์ ได้ให้ข้อมูลว่า

“การทำนาแบบอินทรีย์ มีการใช้ปุ๋ยหมัก จะมีการใช้ปุ๋ยเคมีเพียง 1 กระสอบ ต่อ 4-5 ไร่ ใช้ หวานปุ๋ยเพียง 1 ครั้ง สำหรับเมล็ดพันธุ์ข้าวจะมีการเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวจากแปลงนาของตนเองไม่ต้องซื้อ”

ภาพ 3-9 การปลูกข้าวสังข์หยดในอำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง

“ปัจจุบันคนในพื้นที่มีการทำนายน้อยลงอย่างมาก อีกทั้งการจ้างคนงานสำหรับการถอนต้นกล้า และ การทำนายนั้นหายากมาก”

การทำนาของเกษตรกรทั้งสองจึงต้องอาศัยการจ้างแรงงานจากหมู่บ้านใกล้เคียง ซึ่งมีอัตราค่าจ้างวัน ละ 300 บาท ประกอบกับการทำนาของทั้งสองรายได้ทำนาในพื้นที่นาของตนเองเพียงอย่างเดียว มีทั้งการ เช่านาของคนในหมู่บ้านและพื้นที่ใกล้เคียงโดยรวบรวมเข้า อัตราค่าเช่าอยู่ที่ไร่ละ 300 - 1,000 บาท ขึ้นอยู่กับ สภาพพื้นที่ หากแปลงได้น้ำเอื้ออำนวย ผลผลิตข้าวดี ราคาจะสูง

“การทำนาเป็นอาชีพที่ต้องเสี่ยง เสี่ยงกับน้ำความเน่าเปื่อยของต้นข้าว แต่เมื่อมีนโยบาย ชดเชยในแก่ ชาวนา ก็คิดว่าคุ้มค่างกับต้นทุนอาจได้มาเล็กน้อยก็ดีกว่าไม่ได้เลย”

นิต บุญตุโล (2556. สัมภาษณ์) ให้เหตุผลที่ยังคงทำนาอยู่เนื่องจาก “ทำนาข้าวได้กินทุกวัน ถ้าเรามี ข้าวก็ไม่อดตาย มีกินทุกอย่าง แต่ถ้าทำอย่างอื่นเช่นปลูกปาล์มหรือปลูกยางพาราพื้นที่ในบ้านจนเงไม่มี ความเหมาะสม เนื่องจากลักษณะพื้นที่เป็นท้องกระทะ เมื่อฝนตกน้ำก็ท่วม การปลูกยางพาราหรือปาล์มน้ำมันไม่ ได้ผล ยกตัวอย่างแปลงใกล้กับแปลงนาที่คณบุญสมกำลังถอนต้นกล้าอยู่ ในพื้นที่ 2.5 ไร่ เมื่อก่อนทำนาต่อมา ยกร่องปรับเปลี่ยนพื้นที่ไปปลูกยางพารา เพิ่งได้เปิดกรีดไม่ถึง 1 ปี ได้ผลผลิตยางแห้งไม่ถึง 2 กิโลกรัมต่อวัน (ต่อพื้นที่ประมาณ 2 ไร่) เมื่อก่อนปลูกข้าวไม่ต้องซื้อข้าวสารแต่เมื่อปลูกยางพาราต้องซื้อข้าวสาร และมี รายจ่ายอื่นๆอีก ซึ่งรายได้ก็ไม่พอรายจ่าย พื้นที่ยกร่องปลูกยางพาราแล้วไม่สามารถที่จะปรับเปลี่ยนพื้นที่ กลับมาทำนาได้อีก ปัญหาที่เกษตรกรชาวนาเลิกทำนาส่วนหนึ่งมาจากปัญหาน้ำท่วมขัง จึงทำให้ผลผลิต เสียหาย ไม่คุ้มค่างกับการลงทุน และเกษตรกรบางรายที่มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ยกร่องเพื่อปลูกยางพาราและ ปาล์มน้ำมันทำให้ส่งผลต่อแปลงนาใกล้เคียงในการระบายน้ำเข้าและออกจากแปลงนา อีกทั้งเมื่อต้นยางพารา หรือต้นปาล์มน้ำมันมีขนาดใหญ่ รากของปาล์มน้ำมันและยางพาราจะแย่งอาหารในดินของต้นข้าว อีกทั้งร่มเงา ยังส่งผลต่อการเจริญเติบโตของต้นข้าวและปริมาณผลผลิต”

จึงเห็นได้ว่าเกษตรกรในพื้นที่สามารถเลือกจะผลิตพืชใดก็ได้ อย่างไรก็ตามควรคำนึงถึงสภาพพื้นที่ที่ เหมาะสมในการผลิตและผลผลิตของพื้นที่ข้างเคียง เกษตรอำเภอควรให้คำแนะนำในการจัดการพื้นที่เกษตร เช่น ควรจัดโซนพื้นที่ และดูสภาพภูมิประเทศให้เหมาะสมกับพืชเกษตรแต่ละชนิด และไม่ให้มีผลกระทบต่อ พื้นที่เพาะปลูกข้างเคียง เช่น พื้นที่เกษตรอินทรีย์ พื้นที่ทำนาข้าว ทำสวนยาง เป็นต้น

ภาพ 3-10 พื้นที่นา และพื้นที่ข้างเคียงแซมด้วยพื้นที่ปลูกยาพาราและปาล์มน้ำมัน ใน จังหวัดพัทลุง

ปัจจัยสนับสนุนการทำการเกษตรที่อำเภอเขาชัยสน

ปัจจัยสนับสนุนการทำการเกษตรที่อำเภอเขาชัยสนคือ มีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตข้าวสังข์หยดหอมมือที่ได้รับการสนับสนุนจากทั้งภาครัฐและเอกชน

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตข้าวสังข์หยด หอมมือ บ้านจงเก หมู่ที่ 3 ตำบลจองถนน อำเภอเขาชัยสน

กลุ่มวิสาหกิจนี้ ได้รับการสนับสนุน ความรู้ เทคโนโลยีการผลิต ตลอดจนอุปกรณ์การผลิต ทั้งจากภายในองค์กรส่วนท้องถิ่นและระดับจังหวัด และยังได้รับความช่วยเหลือจากสมาคมรักษ์ทะเลไทย และสถานทูตญี่ปุ่น

ภาพ 3-11 กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตข้าวสังข์หยด ซ่อมมือ บ้านจงเก หมู่ที่ 3 ตำบลจองถนน อำเภอเขาชัย

อำเภอเมืองพัทลุง

อำเภอเมืองพัทลุงเป็นศูนย์กลางแหล่งส่งเสริมการปลูกข้าว และเป็นอำเภอที่มีเนื้อที่ทำนามากที่สุดในจังหวัดพัทลุง

บริบทพื้นที่

อำเภอเมืองพัทลุง ประกอบด้วย ตำบล 14 แห่ง หมู่บ้าน 144 หมู่บ้าน เทศบาล 8 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 4 แห่ง ประชากรมีอาชีพหลักด้านการเกษตร รับจ้าง และการอุตสาหกรรม มีธนาคารทั้งธนาคารพาณิชย์ ธนาคารออมสิน และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ รวม 10 แห่ง มีโรงงานอุตสาหกรรม ที่สำคัญ ได้แก่ 1) โรงงานผลิตภัณฑ์นมโคพัทลุง ที่ตั้ง หมู่ที่ 1 ถนนเพชรเกษม ต.นาท่อม อ.เมืองพัทลุง จ.พัทลุง 2) โรงงานพาราเว็ด ที่ตั้ง หมู่ที่ 4 ต.ท่ามิหรำ อ.เมืองพัทลุง จ.พัทลุง (ศูนย์สารสนเทศเพื่อการบริหารและพัฒนางานปกครอง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. 2555)

พงศ์จันทร์เสถียร, 2556. สัมภาษณ์) ตำบลชัยบุรี ถือเป็นแหล่งอู่นาข้าวของจังหวัดพัทลุง เกษตรกรทำนาสามารถปลูกข้าวได้ผลผลิตในปริมาณที่สูง ผลผลิตต่อไร่อยู่ที่ 850 -1,000 กิโลกรัม เกษตรกรสามารถทำนาได้ปีละ 3 ครั้งโดยไม่พึ่งน้ำฝนแต่จะอาศัยการใช้พลังงาน โดยมีสถานีสูบน้ำที่อยู่ภายใต้การดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบล ได้สูบน้ำมาจากคลองปากประ และจะมีการจัดเก็บค่าบริการจากสมาชิก อายุของเกษตรกรที่ทำนาเริ่มตั้งแต่ 25 ปีขึ้นไป แต่ส่วนใหญ่มีอายุ 45 ปีขึ้นไป พื้นที่นาส่วนใหญ่เป็นการทำนาเช่า เกษตรกรจะเช่าที่นาของคนในชุมชนซึ่งเจ้าของที่ดินอยู่อาศัยนอกพื้นที่ อัตราค่าเช่าเฉลี่ย 800-1,000 บาท ต่อไร่ (ชาติรี พงศ์จันทร์เสถียร, 2556. สัมภาษณ์)

เกษตรกรในพื้นที่ส่วนใหญ่ทำนาเพื่อขาย ไม่ได้ทำนาเพื่อการบริโภค เนื่องจากพันธุ์ข้าวที่เกษตรกรปลูกเป็นข้าวชนิดแข็ง เกษตรกรผู้ปลูกเองไม่นิยมรับประทาน ดังนั้นถึงแม้ว่าเกษตรกรจะทำนาปลูกข้าวก็มีการซื้อข้าวสารจากนอกชุมชนรับประทาน เนื่องจากเกษตรกรต้องการรับประทานข้าวสารที่นิ่ม นิยมซื้อข้าวหอมมะลิมารับประทาน การทำนาจึงเป็นการทำนาเพื่อขายโรงสีและเมล็ดพันธุ์ (ลักษณะการทำนาเช่นนี้มีรูปแบบเดียวกับในอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ซึ่งจะอธิบายในส่วนการทำนาในจังหวัดสงขลา)

เกษตรกรบางคนมีทัศนคติในการทำนาขายเมล็ดพันธุ์ว่าเป็นการให้ผลผลิตที่คุ้มค่า แม้ขั้นตอนการปลูกและผลิตจะยุ่งยาก ในพื้นที่ตำบลชัยบุรีมีการรวมกลุ่มทำนาขายเมล็ดพันธุ์มานานหลายปีแล้ว โดยการปลูกข้าวพันธุ์ข้าวขาวชัยนาท และข้าวขาวพิษณุโลก ซึ่งให้ผลผลิตที่คุ้มค่าแก่พื้นที่และสร้างรายได้ดีให้แก่เกษตรกรในแต่ละฤดูกาล โดยปกติชาวนาสามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง ในการขาย หลังจากตัดสิ่งเจือปนออกแล้วขายให้แก่ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวพัทลุงได้ราคา กิโลกรัมละ 16.75 บาทเท่ากับเกวียนละ 16,750 บาท สูงกว่าราคาที่รัฐบาลประกันถึง 20 เปอร์เซ็นต์ (ชาติรี พงศ์จันทร์เสถียร, 2556. สัมภาษณ์)

องค์การบริหารส่วนตำบลชัยบุรี ได้เข้ามาส่งเสริมปัจจัยการผลิตและการทำนาให้เกษตรกรทั้งระบบ ไม่ว่าจะเป็นการบริหารจัดการน้ำ โดยมีการรวมกลุ่มผู้ใช้น้ำในการทำนา เมื่อก่อนอยู่ภายใต้การรับผิดชอบของกลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อการทำนา แต่ในเวลาต่อมาองค์การบริหารส่วนตำบลได้เป็นผู้ดูแลเอง ซึ่งปัจจุบันกำลังประสบปัญหาหนี้สิน เนื่องจากเกษตรกรไม่จ่ายค่าไฟฟ้าในการส่งน้ำเข้านา (ชาติรี พงศ์จันทร์เสถียร, 2556. สัมภาษณ์) การจัดการดังกล่าวเป็นข้อคิดในการบริหารท้องถิ่นได้

การทำนาในปี พ. ศ. 2556 คงเหลือประมาณร้อยละ 60 ของการผลิตก่อนหน้า ที่เหลือเกษตรกรหันไปปลูกยางพาราประมาณร้อยละ 30 และปาล์มน้ำมันประมาณร้อยละ 10 นอกจากนี้ยังมีเกษตรกรบางรายที่ทำนาโดยใช้พันธุ์ข้าวพื้นเมือง ซึ่งสามารถทำได้เพียงปีละ 1 ครั้ง เนื่องจากเป็นข้าวระยะยาว และมีการปลูกพืชผักชนิดอื่นในช่วงฤดูกาลที่ว่างเว้นจากการทำนา เช่น ถั่ว พริกชี้หนู โดยในตำบลชัยบุรีมีพันธุ์พริกที่สามารถสร้างรายได้ดีให้แก่เกษตรกร คือ “พริกขาวชัยบุรี” สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงจากการทำนาเพื่อประกอบอาชีพอย่างอื่น ดังนี้

1. ยางพาราราคาดี ข้าวราคาตกต่ำ
2. มีปัญหาเรื่องน้ำ เนื่องจากบางพื้นที่น้ำไม่ทั่วถึง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลไม่สามารถทำนาได้

3. ความเชื่อ ค่านิยมของเกษตรกร เนื่องจากระบบทุนนิยมเข้ามาในชุมชน มีการทำนาโดยใช้ข้าวพันธุ์ส่งเสริมโดยใช้ระยะเวลาในช่วงฤดูกาลปลูกเพียง 3 เดือน พันธุ์ข้าวพื้นเมืองคนไม่นิยมรับประทาน การทำนาเป็นเพียงการทำนาตามกระแสนิยมเพราะมีโครงการรับจำนำข้าว และการประกันราคาข้าว
4. หน่วยงานราชการส่งเสริมให้มีการปลูกปาล์มน้ำมัน
5. คนที่ตัดสินใจปลูกยางพาราและปาล์มน้ำมันส่วนใหญ่เป็นคนที่มียานอื่นทำประจำเช่น ข้าราชการ พนักงาน ไม่มีเวลาทำนา ทำนาไม่เป็นจึงตัดสินใจปลูกยางพาราและปาล์มน้ำมัน

ตัวอย่างทัศนคติต่อการเลือกปลูกพืชเกษตร (ชาตรี พงศ์จันทร์เสถียร. 2556. สัมภาษณ์) ทางเกษตรกรของคุณชาตรี ปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่ไปปลูกปาล์มน้ำมันและยางพารา มีความเห็นว่า “สำหรับพื้นที่และตามลักษณะอาชีพซึ่งรับราชการ คิดว่าปลูกปาล์มน้ำมันดีกว่า คุ่มค่ามากกว่า เนื่อง จากปาล์มน้ำมัน 15 วันเก็บผลผลิตไปขาย ไม่ต้องจ้างแรงงานในการเก็บ เก็บไปขายเองได้ ในวันที่ว่างเว้นจากการทำงาน แต่ถ้าปลูกยางพาราผลผลิตที่ได้ต่อไร่ต่ำ และระยะเวลาการเก็บเกี่ยวน้อยกว่าพื้นที่ปกติ ทำให้คนในพื้นที่ที่มีหน้าที่การงานที่มีเวลางานน้อย หรือไม่อาศัยอยู่ในพื้นที่แต่มีที่ดินหันมาปลูกปาล์มมากขึ้น เนื่องจากไม่ต้องดูแลเอาใจใส่มากนัก”

ชาตรี พงศ์จันทร์เสถียร (2556. สัมภาษณ์) ยังให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมว่า “ในการฟื้นฟูการทำนาเพื่อความมั่นคงทางอาหาร คือทำอย่างไรก็ได้ให้เกษตรกรหันกลับมาทำนาแบบเดิม ใช้พันธุ์ข้าวแบบเดิมๆ เช่น ไข่มดลิน ข้าวสังข์หยด ข้าวดอกหอม หากยังมีการใช้ข้าวพันธุ์ส่งเสริมอยู่ไม่สามารถทำได้เพราะเป็นการทำนาเพื่อการค้า และพันธุ์ข้าวส่งเสริมเป็นข้าวที่ไม่ทนทานต่อโรคและแมลง ทำให้ต้องพึ่งพาสารเคมี แต่หากกลับไปใช้ข้าวพันธุ์พื้นเมืองเป็นพันธุ์ข้าวที่ต้านทานโรคและศัตรูพืชสูงทำให้อาจมีการใช้สารเคมีเล็กน้อย ทั้งนี้พันธุ์ข้าวต้องสอดคล้องกับลักษณะพื้นที่ปลูกด้วย ปัจจุบันในพื้นที่ที่มีการทำนาโดยใช้พันธุ์ข้าวพื้นเมืองด้วย แต่เนื่องจากการมีการผลิตน้อย เมื่อมีการเก็บเกี่ยว ใช้รถเก็บเกี่ยวคันเดียวกับข้าวพันธุ์ส่งเสริมทำให้เกิดการปนเปื้อนระหว่างข้าวพันธุ์ส่งเสริมและข้าวพันธุ์พื้นเมืองผสมกัน ราคาข้าวที่ขายได้จึงได้ราคาต่ำ และมีการส่งเสริมแบบองค์รวม มีการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน เช่น เมื่อมีการรณรงค์จัดโครงการให้ปลูก หน่วยงานภาครัฐต้องช่วยในการทำกลไกทางการตลาด ตลอดจนสนับสนุน เช่นสถานการณ์ปัจจุบัน กรมการข้าวซื้อข้าวจากเกษตรกร กิโลกรัมละ 10-15 บาท แต่ขายพันธุ์ข้าวให้แก่เกษตรกรในราคา 20-30 บาท หรือมีการรวมกลุ่มกันแปรรูปรวมกลุ่มกันขาย สร้างเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน”

จะเห็นได้ว่าแนวคิดด้านความมั่นคงทางอาหารของ ชาตรี พงศ์จันทร์เสถียร (2556. สัมภาษณ์) ให้ความสำคัญต่อความปลอดภัยในการบริโภค มีความน่าสนใจในประเด็นนี้ที่มีต่อการทำนาเพื่อการบริโภคและทำนาเพื่อการค้า การทำนาเพื่อการค้าควรตระหนักถึงความปลอดภัยของผู้บริโภคเหมือนการผลิตเพื่อการบริโภคเอง

เทศบาลตำบลท่าแค เป็นพื้นที่หนึ่งในจังหวัดพัทลุงที่สนใจการผลิตข้าวสังข์หยด ทำข้าวสังข์หยดหอม มีเนื้อพื้นที่ประมาณ 20,977 ไร่ ประกอบด้วย 12 หมู่บ้าน สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม ราษฎรส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพทางการเกษตร และค้าขาย มีคลองสายหลักผ่าน 2 สาย คือ คลองท่าแค และคลองลำเบ็ด

ข้อมูลทรัพยากรด้านการเกษตร เทศบาลตำบลท่าแค มีเนื้อที่ถือครองทางการเกษตรทั้งหมด 22,137 ไร่ จำแนกตามลักษณะของพืชที่เพาะปลูกได้ดังนี้ ปลูกข้าว 9,038 ไร่ ยางพารา 5,580 ไร่ ไม้ผล 1,240 ไร่ ไม้ยืนต้น 235.2 ไร่ (สำนักงานเกษตรอำเภอเมืองพัทลุง. 2554)

สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการเกษตร ในเขตเทศบาลตำบลท่าแค ได้แก่ โรงสีข้าว 10 แห่ง โรงงานแปรรูปเนื้อสัตว์ 1 แห่ง

การทำนาของชาวนาในพื้นที่ตำบลท่าแค ซึ่งเป็นแหล่งปลูกข้าวนาปีรายใหญ่ของจังหวัดพัทลุง เกษตรกรสนใจปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองในท้องถิ่น เช่น ข้าวเล็บนกปัตตานี ข้าวสังข์หยด และข้าวเจียงพัทลุง วิธีการทำนาได้ปรับเปลี่ยนการทำนาดำมาทำนาหว่านหลายปีแล้ว แต่เนื่องจากการทำนาหว่านต้องใช้ต้นทุนในการปลูกมากขึ้น เกษตรกรจึงหันกลับมาทำนาดำแบบดั้งเดิม อย่างไรก็ตามยังมีเกษตรกรบางรายที่มีการทำนาหว่านเนื่องจากขาดแคลนแรงงาน และค่าจ้างแรงงานสูง

สำหรับเกษตรกรที่ทำนาปรัง เช่น คลาด ล่วงราช (2556. สัมภาษณ์) ทำนาทั้งข้าวนาปีและนาปรัง ทำนาปีคือปลูกข้าวสังข์หยด สำหรับการทำนาปรังจะใช้พันธุ์ข้าวชัยนาท ซึ่งเป็นข้าวพันธุ์ส่งเสริมของกรมการข้าว คุณคลาด ล่วงราช ทำนา 8 ไร่ได้ข้าวเปลือกประมาณ 3 ตัน

เกษตรกรในพื้นที่ที่ยังคงมีอาชีพทำนาส่วนใหญ่มีอายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไป เยาวชนไม่สนใจทำนา และชาวนาบางรายมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ไปปลูกยางพารา แต่ในพื้นที่หากมีการปลูกยางพาราก็จะปลูกยางในพื้นที่นาดอน คุณคลาด ล่วงราช ก็มีสวนยางเช่นกัน แต่สวนยางของท่านอยู่ในพื้นที่สูง (ควน; ภาษาท้องถิ่น)

จะเห็นได้ว่าเกษตรกรมีแนวความคิดทำการเกษตรที่หลากหลายมากขึ้น เช่น ผลิตทั้งข้าวนาปีและนาปรัง ปลูกทั้งข้าวพันธุ์ส่งเสริม และข้าวพื้นเมือง ทำนาด้วยทำสวนยางด้วยควบคู่กัน

ตำบลควนมะพร้าว

การทำนาในพื้นที่ที่มีทั้งข้าวนาปีและข้าวนาปรัง ลักษณะภูมิอากาศของตำบลควนมะพร้าว จะมีลมมรสุมประจำปีพัดผ่าน 2 ชนิด คือลมมรสุมตะวันตกเฉียงเหนือ และ ลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งทำให้ดินฟ้าอากาศของตำบลควนมะพร้าว มี 2 ฤดูกาล คือ 1) ฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ – กลางเดือนกรกฎาคม ของทุกปี 2) ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม - มกราคมจะมีฝนตกหนัก ตั้งแต่เดือนตุลาคม – ธันวาคม และจะมีฝนตกชุกที่สุดในเดือนพฤศจิกายนของทุกปี

ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าตำบลควนมะพร้าวมีฤดูกาลทำนาในช่วงเดือน กันยายน ของทุกปี โดยเกษตรกรเริ่มทำการเตรียมดินตกกล้า โดยใช้น้ำฝน ได้มีการปักดำในช่วงเดือนตุลาคม ของทุกปีและทำการเก็บเกี่ยวข้าวในเดือนมกราคม – เดือนกุมภาพันธ์ ในพื้นที่มีโรงสี จำนวน 15 โรง

ตำบลควนมะพร้าวมีพืชเศรษฐกิจที่สำคัญๆ คือ ข้าว พืชไร่ และไม้ผล ตามลำดับ องค์การบริหารส่วนตำบลควนมะพร้าวมีพื้นที่การเกษตรกรรมทั้งหมด 22,518 ไร่พื้นที่นาข้าว 17,095 ไร่

แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น ได้แก่ ฝาย/ทำนบ/พรางกันน้ำ จำนวน 18 แห่ง บ่อน้ำตื้นส่วนตัว จำนวน 16 แห่ง ประปาหมู่บ้าน จำนวน 16 แห่ง บ่อบาดาล จำนวน 26 แห่ง คลองชลประทาน จำนวน 5 แห่ง เหมืองส่งน้ำจำนวน 23 แห่ง เหมือง คสล.จำนวน 3 แห่ง

การปลูkstว์ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลควนมะพร้าวส่วนใหญ่จะเลี้ยงโคและสุกรมากที่สุดควบคู่ไปกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมอื่นๆ การประมงพบว่าจะเป็นการทำกันนบ่อเพาะเลี้ยงและตามแหล่งน้ำธรรมชาติ (องค์การบริหารส่วนตำบลควนมะพร้าว. มปป.)

ภาพ 3-13 พื้นที่นาและปาล์มน้ำมัน ในตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

จากการบอกเล่าของ พลเอก สุทธิพรหมมา (2556. สัมภาษณ์.) ซึ่งมีอาชีพ ค้าขาย ทำนา และทำสวนยางพาราในพื้นที่บ้านค่ายไทร ตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เล่าว่า “คนในหมู่บ้านส่วน

ใหญ่อาศัยอยู่กันสองคนสามีภรรยา อายุประมาณ 60 ปีขึ้นไป เด็ก เยาวชน จะไปเรียนหนังสือ และออกไปทำงานต่างพื้นที่ ในพื้นที่ตำบลควนมะพร้าวทุกหมู่บ้านมีการทำนาทั้งหมด และการใช้พื้นที่ทำการเกษตรทุกหมู่บ้านมีการทำนา ปลูกยางพารา และปลูกปาล์มน้ำมัน ในอดีตส่วนใหญ่มีการทำนาเกือบทั้งหมดของพื้นที่”

การทำสวนยาง ของคุณพัลลภ สุทธิพรหมมา ในพื้นที่สวนยางพารา 2 ไร่ อยู่ไม่ไกลจากบ้านพัก อายุยาง 9 ปี ปัจจุบันกรีดยางทำยางกันถ้วย กรีด 2-3 วันถึงจะเก็บไปขาย สวนยางเพิ่งเปิดกรีดจึงไม่มีน้ำยางมากพอที่จะเก็บน้ำยางสดจึงทำยางกันถ้วยแทน

รายได้จากการขายน้ำยาง หรือ ยางกันถ้วย ไร่ละเฉลี่ย 200-250 บาทต่อวัน (ถ้าราคาน้ำยาง 60 บาทต่อกิโลกรัม ผลผลิตต่อไร่ของที่นี่ได้ ประมาณ 4 กิโลกรัมต่อไร่ หรือมีรายได้ 240 บาทต่อไร่) เมื่อพิจารณาผลผลิตยางต่อไร่ ในพื้นที่จังหวัดพัทลุงผลิตผลเฉลี่ยได้ 282 กิโลกรัมต่อไร่ (สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้(b), 2556) พื้นที่ควนมะพร้าวมีผลผลิตต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของจังหวัด ทั้งนี้พื้นที่ที่เหมาะสมแก่การปลูกยางพาราคือพื้นที่สูงทางเทือกเขาสันกาลาศีรี ด้านพื้นที่ทางตะวันตกของจังหวัด (สถานวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2553)

ภาพ 3-14 การสัมภาษณ์ คุณพัลลภ สุทธิพรหมมา บ้านค่ายไท ตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

การทำสวนยางในพื้นที่ตำบลควนมะพร้าว เริ่มเมื่อประมาณ พ.ศ. 2540 ปัจจุบันเกษตรกรเริ่มได้รับผลผลิต เกษตรกรชาวสวนยางพาราในชุมชนไม่มีการรวมกลุ่มใดๆทั้งสิ้น การขายผลผลิตยางพาราขายผ่านพ่อค้าคนกลางที่เข้ามารับซื้อในหมู่บ้าน คุณพัลลภ สุทธิพรหมมา ยกตัวอย่างสวนยางข้างบ้านที่มองเห็น บอกว่าเมื่อก่อนที่ดินแปลงดังกล่าวเป็นพื้นที่นา แต่ได้มีการปรับเปลี่ยนเป็นพื้นที่สวนยางพาราบนเนื้อที่ 4 ไร่ มีรายได้เฉลี่ยวันละประมาณ 800-1,000 บาท

สำหรับการปลูกปาล์มน้ำมัน มีการปลูกในพื้นที่ประมาณปี พ.ศ. 2550 ปัจจุบันเกษตรกรเริ่มเก็บเกี่ยวผลผลิต ได้เดือนละ 2 ครั้ง แล้วนำไปขาย โดยการตัดปาล์มน้ำมันไปขายจะมีทั้งตัดเองและจ้างแรงงาน

จึงเห็นได้ว่าในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุงมีการปลูกยางพาราก่อนปลูกปาล์มน้ำมัน ยางพาราเริ่มปลูกมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 ซึ่งจัดว่าเริ่มเปลี่ยนพื้นที่นาเป็นยางพาราก่อนอำเภออื่นๆ ในจังหวัดพัทลุง ส่วนการเปลี่ยนผืนนาเป็นสวนปาล์มเริ่มในปี พ.ศ. 2550 เช่นเดียวกับอำเภออื่น ซึ่งเป็นผลจากการสนับสนุนการปลูกปาล์มน้ำมันของภาครัฐ

การทำนาของคุณพัลลภ สุทธิพรหมมา ทำนาปีละ 1 ครั้ง เดือน กันยายน เริ่มทำการหว่านข้าว และเก็บเกี่ยวในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ พันธุ์ข้าวที่ใช้เป็นพันธุ์ข้าวสังข์หยด ที่ซื้อจากศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวพัทลุง ในกิโลกรัมละ 31 บาท การทำนาข้าวในหมู่บ้านค่ายไทย เป็นการทำนาโดยมีการรวมกลุ่มกันในกลุ่มผู้ปลูกข้าวสังข์หยดพัทลุง (รายละเอียดกลุ่มผู้ปลูกข้าวสังข์หยด นำเสนอในสถานการณ์ปลูกข้าวสังข์หยดต่อจากส่วนนี้)

ในตำบลควนมะพร้าว มีโรงสีที่เป็นโรงสีขนาดใหญ่ 2 โรง ซึ่งเป็นโรงสีขนาดใหญ่ที่มีการรับจำนำข้าว ด้านร้านขายปัจจัยการผลิตในพื้นที่ตำบลควนมะพร้าว จากการสัมภาษณ์คุณอนันต์ มาชู และคุณเสริม มาชู เจ้าของร้านจำหน่ายปัจจัยการผลิต 2 แห่งในพื้นที่ตำบลควนมะพร้าว ซึ่งอดีตคุณอนันต์ มาชู เคยทำงานที่ศูนย์วิจัยข้าวพัทลุง หลังจากเกษียณอายุจึงได้มาทำธุรกิจเกี่ยวกับการขายปัจจัยทางการเกษตร มีการขายปุ๋ย ปุ๋ยที่ขายดีสำหรับการทำนา ในพื้นที่นี้คือ ปุ๋ยตราหัวคันไถ และตรากระต่าย มีการขายเมล็ดพันธุ์ผัก และอาหารสัตว์ อาหารสัตว์ที่ขายดีคืออาหารสุกร ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลทางการเกษตรของตำบลควนมะพร้าวที่เกษตรกรมีการเลี้ยงโคและสุกรมาก คุณอนันต์ มาชู บอกว่าแนวโน้มการเลี้ยงสุกรของเกษตรกรจะเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ

ร้านค้าของ อนันต์ มาชู (สัมภาษณ์.2556) และร้านค้าในตำบล ไม่มีการรับบัตรสินเชื่อเกษตรกร ใช้เงินสดอย่างเดียว บัตรสินเชื่อเกษตรกรจะใช้เฉพาะที่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ อำเภอเมืองพัทลุง เท่านั้น ในชุมชนไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อการซื้อปัจจัยการผลิตทางการเกษตรใดๆทั้งสิ้น

ภาพ 3-15 ร้านขายปัจจัยการผลิตในพื้นที่ตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

คุณอนันต์ มาชู ให้ความเห็นว่าปัญหาที่จะเกิดขึ้นในสังคมเกษตรในวันข้างหน้าคือ ปัญหาการขาดแคลนแรงงาน เพราะ แรงงานหายาก ตัวอย่าง เช่น เมื่อก่อนการจ้างแรงงานของร้าน ในการทำร้านวัสดุ

ก่อสร้าง (ร้านของคุณอนันต์ มาชู) มีลูกน้องมาสมัครงานเอง ปัจจุบันคนในพื้นที่ไม่มี ต้องใช้แรงงานต่างถิ่น (แรงงานอีสาน) เพราะคนในพื้นที่ทำสวนยาง สวนปาล์มมีรายได้เกือบทุกวัน ไม่เหมือนเมื่อก่อนทำนามีเวลาว่างเยอะ มีความเห็นว่าการทำสวนดีกว่าการมาทำงานรับจ้าง เพราะงานรับจ้างต้องทำทั้งวัน ส่วนการทำสวนทำตอนไหนหยุดตอนไหนก็ได้

จะเห็นได้ว่าทัศนคติเกี่ยวกับการทำการเกษตร แรงงานเกษตรของผู้จำหน่ายปัจจัยเกษตร เห็นว่าแรงงานภาคเกษตรน่าจะสนใจกว่าการรับจ้าง แต่จากการสัมภาษณ์เกษตรกร กลับเห็นว่าเขาสนใจแรงงานแรกเริ่มสนใจงานรับจ้างมากกว่างานเกษตร ทั้งนี้ถ้าพิจารณาในรายละเอียดเห็นได้ว่าถ้าเป็นแรงงานผู้หญิงสนใจรับจ้างที่ร้านค้าปลีก เช่น ร้านขายของฝากที่ทำแค่มากกว่าการทำข้าวซ้อมมือ แต่ถ้าเป็นการใช้แรงงาน เช่นร้านขายวัสดุ ซึ่งเป็นแรงงานชาย จะสนใจทำการเกษตรมากกว่างานรับจ้างดังกล่าว

อย่างไรก็ตามถ้าพิจารณาจากพื้นที่อำเภอระนอง ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป แรงงานชายเช่นกันบางคนก็สนใจทำงานรับจ้างมากกว่า ไม่สืบทอดอาชีพการเกษตรจากครอบครัว ทัศนคติที่มีต่ออาชีพจึงมีผลต่อการตัดสินใจเลือกอาชีพ

ฉะนั้นการประชาสัมพันธ์ด้านความน่าสนใจของอาชีพการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการใช้เวลาในการทำงาน อิสระในการทำงาน ความมั่นคงทางอาหาร สามารถถึงให้เกิดการสืบทอดอาชีพได้ หรือดึงให้แรงงานอื่นเข้าสู่ภาคเกษตรได้

การปลูกข้าวสังข์หยด

ในอำเภอเมืองพัทลุงมีกลุ่มผู้ปลูกข้าวสังข์หยดหลายกลุ่ม แหล่งพันธุ์ข้าวสังข์หยดได้มาจากศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวพัทลุง เกษตรกรต้องมีการรวมกลุ่ม แล้วไปซื้อเมล็ดพันธุ์จากศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวพัทลุง และจำหน่ายข้าวที่ศูนย์ดังกล่าว หาก เกษตรกรต้องการจำหน่ายข้าวที่ศูนย์ เกษตรกรจะไม่เก็บพันธุ์ข้าวของตนเองมาปลูกในปีถัดไปได้ เพราะต้องขายพันธุ์ให้กับศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวพัทลุง มิฉะนั้นทางศูนย์จะไม่รับซื้อข้าวที่ผลิตได้ เพื่อเป็นการดูแลเรื่องมาตรฐานเมล็ดพันธุ์ แต่สำหรับกลุ่มที่ปลูกข้าวเกษตรอินทรีย์ จะใช้เมล็ดพันธุ์ของตัวเอง

กลุ่มผู้ปลูกข้าวสังข์หยด แต่ละกลุ่มจะมีกรรมการประจำกลุ่มประมาณ 7-8 คน เพื่อตรวจสอบคุณภาพของข้าวในแปลงนา โดยมีการตรวจวัชพืชที่ปลอมปนในแปลงข้าว หรือข้าวชนิดอื่นที่งอกมา ซึ่งเมื่อกรรมการมาตรวจสอบก็จะแจ้งแก่เกษตรกรว่าควรแก้ไขอย่างไร อาจใช้วิธีการฉีดยาฆ่าหญ้า หรือถอดทิ้ง หลังจากนั้นกรรมการจะมาตรวจสอบอีกครั้ง เมื่อถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยวก็ต้องใช้รถเก็บเกี่ยวที่ทางศูนย์วิจัยจัดสรรมา เพื่อป้องกันการปลอมปนของพันธุ์ข้าวชนิดอื่น ซึ่งเกษตรกรสามารถขายข้าวเปลือกให้แก่ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวพัทลุงซึ่งได้ราคาสูงกว่าการขายข้าวแก่โรงสี (ช่วง ปลายปี พ.ศ. 2556 ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวพัทลุงรับซื้อข้าวเปลือกสังข์หยดในราคากิโลกรัมละ 23 บาท) เกษตรกรปลูกข้าวสังข์หยดจะได้ราคาดีกว่าข้าวพันธุ์ส่งเสริม

ภาพ 3-16 ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวและศูนย์วิจัยข้าว ที่บ้านควนกุฎ ตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมืองพัทลุง ตำบลนี้เป็นแหล่งรวมหน่วยงานราชการด้านการเกษตร

การรวมกลุ่มของเกษตรกรกลุ่มผู้ปลูกข้าวสังข์หยดพัทลุง สำหรับที่ตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมืองพัทลุง ไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อรับซื้อผลผลิต จำหน่ายปัจจัยการผลิต แต่เป็นการรวมกลุ่มเพื่อให้กู้ยืมเงิน เกษตรกรต้องพึ่งตนเองในการจัดการผลิต นอกจากนี้ในปัจจุบันเกษตรกรได้รับความช่วยเหลือจากรัฐโดยมี บัตรสินเชื่อเกษตรกร ที่ใช้สำหรับการซื้อปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย ที่สหกรณ์การเกษตรพัทลุง เช่นเดียวกับที่เทศบาลตำบลท่าแค มีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มออมทรัพย์สัจจะหมู่บ้าน กลุ่มกองทุนเงินล้าน ให้สินเชื่อเกษตรกรในหมู่บ้านในการซื้อปุ๋ย นอกจากนี้เกษตรกรยังมีบัตรสินเชื่อเกษตรกรเพื่อใช้ซื้อปัจจัยการผลิต

ภาพ 3-17 บัตรสินเชื่อเกษตรกร

การสนับสนุนการปลูกข้าวสังข์หยดที่เทศบาลตำบลท่าแค ได้มีนโยบายรณรงค์ฟื้นฟูให้เกษตรกรในพื้นที่ตำบลท่าแคหันกลับมาทำนามากขึ้น โดยการจัดโครงการในการสนับสนุนพันธุ์ข้าวสังข์หยด อีกทั้งมีการในเจ้าหน้าที่ในเทศบาลตำบลท่าแคมาร่วมกันทำนาข้าวสังข์หยด และสนับสนุนอุปกรณ์ในการทำข้าวซ้อมมือให้แก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนอีกด้วย

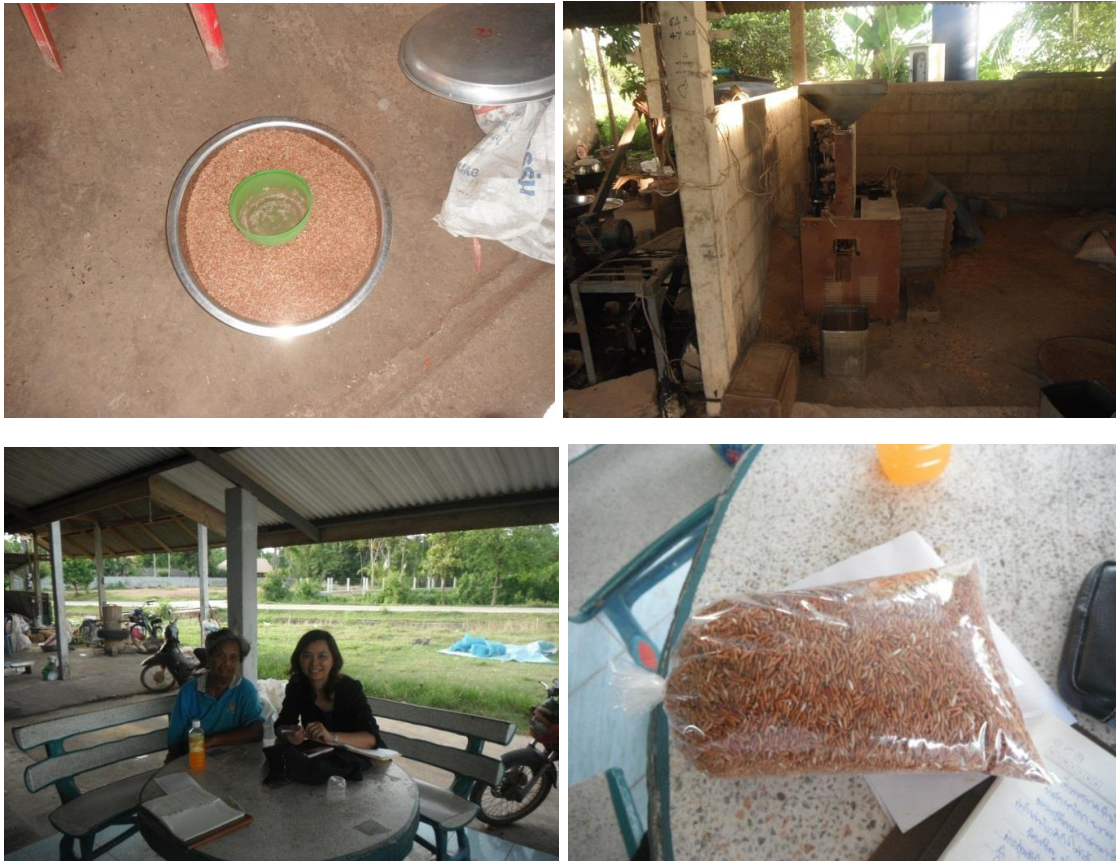
ตัวอย่างกลุ่มเกษตรกรในรูปวิสาหกิจชุมชนในการผลิตข้าวสังข์หยดในพื้นที่ตำบลท่าแคได้แก่ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวซ้อมมือตำบลท่าแค เป็นกลุ่มเกษตรกรที่ปลูกข้าวสังข์หยดและทำเป็นข้าวซ้อมมือจำหน่ายเองที่กลุ่มวิสาหกิจ และที่ร้านค้าในย่านการขายของฝากท่าแค

ตลาด ล่วงราช(2556. สัมภาษณ์) ประธานวิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวซ้อมมือตำบลท่าแค ได้เล่าให้ฟังถึงการผลิตข้าวสังข์หยด ปัจจุบันคุณตลาด ล่วงราช ทำนาทั้งหมด 8 ไร่ เป็นข้าวสังข์หยดทั้งหมด ข้าวสังข์หยดสามารถทำได้ในพื้นที่นาดอน

ในปี พ.ศ. 2556 คนในพื้นที่ทำนามากกว่าทุกปีเนื่องจาก ทางเทศบาลตำบลท่าแคร่วมกับศูนย์วิจัยพันธุ์ข้าวพัทลุงได้สนับสนุนให้พื้นที่ตำบลท่าแคปลูกข้าวสังข์หยดในพื้นที่ 300 ไร่ เกษตรกรที่มีความประสงค์จะปลูกข้าวสังข์หยดต้องไปขึ้นทะเบียนที่เทศบาลตำบล โดยแจ้งว่ามีความประสงค์ทำนากี่ไร่ ตัวอย่าง เช่น หากเกษตรกรประสงค์จะทำนา 10 ไร่ ก็ได้รับพันธุ์ข้าวเปลือก 150 กิโลกรัม ในพื้นที่ หมู่ 1ได้รับการจัดสรรพื้นที่ปลูกข้าวสังข์หยดที่เข้าร่วมโครงการ 100 ไร่ ก็ใช้พันธุ์ข้าว 1,500 กิโลกรัม แล้วผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้ไปปรับข้าวเปลือกมาแล้วนำมาจัดสรรให้แก่เกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนไว้ที่เทศบาลตำบล หลังจากที่เกษตรกรทำนาโดยใช้ข้าวพันธุ์สังข์หยด เกษตรกรต้องตรวจสอบสิ่งเจือปนในนาข้าวเช่น วัชพืชต่างๆ เมื่อถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยวก็ใช้รถที่ทางเจ้าหน้าที่จัดมาให้ หากตรวจไม่พบสิ่งเจือปนทางศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวพัทลุง ก็จะได้รับซื้อข้าวของเกษตรกรในราคาสูงกว่าราคาท้องตลาด ส่วนค่าเมล็ดพันธุ์ข้าวจะมีการพูดคุยกันอีกครั้งหนึ่งหลังจากเกษตรกรเก็บเกี่ยวเรียบร้อยแล้ว

การสืบทอดการทำข้าวซ้อมมือของทางกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวซ้อมมือตำบลท่าแค ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องทั้ง องค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอ และจังหวัดในการสนับสนุน โดยจะเชิญไปถ่ายทอดความรู้ในการทำข้าวซ้อมมือในจังหวัดต่างๆ และมีการจัดการทัศนศึกษาดูงานของนักเรียนนักศึกษาไปยังกลุ่มเป็นประจำ

ตลาด ล่วงราช (2556. สัมภาษณ์)มีความภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งในการถ่ายทอดความรู้ในการทำข้าวซ้อมมือ เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้รู้จัก มีส่วนช่วยในการอนุรักษ์และสืบสานการทำนา ทำข้าวซ้อมมือ

ภาพ 3-18 กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวซ้อมมือตำบลท่าแค อำเภอมืองพัทลุง

วิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวซ้อมมือตำบลท่าแค ยังได้ผลิตข้าวกล้องจำหน่ายด้วย ความแตกต่างระหว่างข้าวกล้องกับข้าวซ้อมมือ ได้แก่ **ข้าวกล้อง** คือ ผลผลิตที่ได้จากการสีข้าวเพียงครั้งเดียวเพียงแคให้เปลือกที่หุ้มเมล็ดข้าวอยู่นั้นหลุดออกไปที่เหลือเป็นเนื้อหรือเมล็ดข้าว และทั้งหมดคือข้าวกล้องซึ่งประกอบไปด้วยเยื่อหุ้มเมล็ด จมูกข้าว และเนื้อข้าว เยื่อหุ้มเมล็ดจะมีเส้นใยอาหารสูง และมีเกลือแร่อยู่บ้าง จมูกข้าวเป็นส่วนที่มีชีวิตอุดมไปด้วยวิตามิน ไขมัน โปรตีน เกลือแร่ต่าง ๆ และเป็นส่วนของข้าวที่จะเจริญเป็นต้นข้าวต่อไป เนื้อข้าวถ้า นำเมล็ดข้าวไปทำการขัดสีต่อส่วนของเยื่อหุ้มเมล็ดและจมูกข้าวจะหลุดออกจนเหลือแต่ส่วนเนื้อข้าวสีขาว ที่เรารับประทานอยู่ทุกวันนี้ซึ่งเป็นแบ่งที่ให้แต่พลังงานเท่านั้น หากคุณค่าและประโยชน์อื่นใดไม่ได้เลย (สมาคมพิทักษ์ประโยชน์ผู้บริโภค.2556) สำหรับ**ข้าวซ้อมมือ** ก็คือ ข้าวกล้องที่ผ่านการขัดสีเพิ่มขึ้นเพื่อขัดเอาเยื่อหุ้มเมล็ดออกไปบางส่วน (30%) เพื่อจุดประสงค์ให้เวลาหุงแล้วจะได้ข้าวที่นุ่มขึ้นรับประทานง่ายขึ้น แต่จะยังคงมีจมูกข้าวเหลืออยู่ คุณค่าต่างๆ จึงยังอยู่ครบถ้วนก็แต่เพียงเส้นใยอาหารและเกลือแร่บางส่วนที่สูญเสียไปพร้อมกับเยื่อหุ้มเมล็ดที่ถูกขัดออกไปเท่านั้น

การบริโภคข้าวกล้องเป็นวิธีหนึ่งของการบริโภคเพื่อสุขภาพ ข้าวกล้องมีคุณสมบัติทางอาหารของข้าวอย่างครบสมบูรณ์เพราะข้าวกล้อง 100 กรัม มีเส้นใยมากถึง 2.1 กรัม ซึ่งโดยปกติแล้วร่างกายเราต้องการเส้นใยอย่างน้อยวันละ 20 กรัม ข้าวกล้องมีเส้นใยที่เป็นประโยชน์ซึ่งวงการแพทย์รายงานว่าเส้นใยเหล่านี้มีส่วนช่วยป้องกันการเกิดมะเร็งลำไส้ใหญ่ และกระเพาะอาหารทั้งยังเป็นส่วนช่วยป้องกันการดูดซึมไขมันชนิดอิ่มตัวเข้าสู่กระเพาะอาหารได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ในข้าวกล้องยังอุดมไปด้วยวิตามินบีอีกหลายตัวที่มีหน้าที่สำคัญในการช่วยการทำงานของระบบประสาทและสมอง ทำให้ความจำดี อารมณ์ดีไม่เครียดง่าย ช่วยในการทำงานของระบบกล้ามเนื้อเสริมความแข็งแรงของกล้ามเนื้อหัวใจ ช่วยรักษาโรคเหน็บชา วิตามินอีในจมูกข้าวยังเป็นสารต้านอนุมูลอิสระตัวสำคัญที่จะช่วยป้องกันไม่ให้ผิวหนังเหี่ยวแห้ง เป็นรอยตีนกา ผื่น กระจับ ขี้ดอักเสบ ต้อกระจก หลอดเลือดอุดตัน สาเหตุของโรคหัวใจ อัมพาต โรคมะเร็งและธาตุเหล็กที่ช่วยป้องกันโรคโลหิตจาง (สมาคมพิทักษ์ประโยชน์ผู้บริโภค.2556)

ข้าวกล้อง

ข้าวซ้อมมือ

ภาพ 3-19 ข้าวกล้องและข้าวซ้อมมือของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวซ้อมมือ ตำบลท่าแค อำเภอเมืองพัทลุง

สิ่งที่วิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวซ้อมมือตำบลท่าแค กังวลในการทำข้าวซ้อมมือ คือ ขาดผู้สืบทอดกิจกรรม ปัจจุบันสมาชิกในกลุ่มเป็นบุคคลสูงอายุไม่มีคนรุ่นใหม่เข้ามา เนื่องจากคนรุ่นใหม่มีอาชีพอื่น ส่วนใหญ่เป็นอาชีพรับจ้าง คือไปรับจ้างที่ร้านขนมเค้ก ซึ่งเป็นขนมขึ้นชื่อของตำบลท่าแคมีรายได้วันละ 300 บาท ไม่ต้องเหนื่อยเหมือนการทำนา การทำข้าวซ้อมมือ

ราคาขายข้าวซ้อมมือและข้าวกล้องของกลุ่ม จำหน่าย ณ กลุ่มวิสาหกิจ (ธันวาคม 2556) ดังนี้

- ข้าวสังข์หยด กิโลกรัมละ 50 บาท
- ข้าวเล็บนก กิโลกรัมละ 35 บาท (3 กิโลกรัม 100 บาท)

- ข้าวหอมปทุม กิโลกรัมละ 40 บาท
- ปลายข้าวกิโลกรัมละ 10 บาท
- แกลบกระสอบละ 10 บาท
- จมูกข้าว กิโลกรัมละ 100 บาท

ข้าวซ้อมมือส่วนใหญ่ที่สมาชิคนำมาแปรรูปเป็นข้าวเปลือกในหมู่บ้าน ทั้งเป็นของสมาชิกเองหรือมีการซื้อจากคนในชุมชนบาง ข้าวเปลือก 50 กิโลกรัม เมื่อนำมาทำเป็นข้าวซ้อมมือแล้วได้ข้าวสารประมาณ 30 กิโลกรัม หากทางกลุ่มซื้อข้าวเปลือกจากคนในชุมชนจะซื้อข้าวเปลือกกิโลกรัมละ 20 บาท ตัวอย่างเช่น

ข้าวเปลือก (ข้าวสังข์หยด)	50*20 = 1,000 บาท
ข้าวสาร (ซ้อมมือ)	30*50 = 1,500 บาท
ได้กำไรประมาณ	500 บาท

ฉะนั้นการแปรรูปขั้นต้นเป็นข้าวซ้อมมือเกษตรกรสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มและสร้างรายได้เพิ่ม และลูกค้ายังได้บริโภคสินค้าสุขภาพ สินค้าเป็นที่ต้องการของตลาด การทำการตลาดสามารถสร้างกระแสการบริโภคข้างกล้อง ข้าวซ้อมมือได้

การผลิตข้าวสังข์หยดได้รายได้ดีกว่าข้าวหอมปทุม และยังสร้างสินค้าจากภูมิปัญญาท้องถิ่น การเพิ่มมูลค่าเป็นการทำข้าวกล้อง ข้าวซ้อมมือ เป็นกิจกรรมที่ควรได้รับการส่งเสริม เป็นการผลิตสินค้าตามกระแสสุขภาพ สามารถทำการตลาดทั้งในระดับประเทศ และสร้างอุปสงค์เพื่อตลาดส่งออกได้ ถ้าเป็นร้านค้าของกลุ่มวิสาหกิจเองสร้างเรื่องเล่าแนววิถีชีวิตท้องถิ่นได้ สามารถทำกิจกรรมทางการตลาดได้หลากหลาย ทั้งการขายปลีก ขายส่ง ร้านอาหาร

ปัจจัยสนับสนุนการทำนาในอำเภอเมืองพัทลุง

1. มีหน่วยราชการด้านการเกษตรหลายแห่งในพื้นที่ ศูนย์วิจัยข้าวพัทลุง ศูนย์วิจัยและ พัฒนาการเกษตรจังหวัดพัทลุง ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวพัทลุง (เป็นทั้งแหล่งความรู้ แหล่งปัจจัยการผลิตและแหล่งรับซื้อผลผลิต)
2. มีสถาบันอำนวยความสะดวกด้านการเกษตรเพียงพอ เช่น สถาบันการเงิน โรงสีข้าว
3. มีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้าวสังข์หยด เช่น วิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวซ้อมมือตำบลท่าแค

การทำนาข้าวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในจังหวัดสงขลา

อำเภอระโนด

“ทุ่งรวงทอง นองลูกตาล ตำนานแห่งเจดีย์ พื้นที่แหล่งนาทุ่ง” เป็นคำขวัญอำเภอระโนด จังหวัดสงขลาที่สะท้อนถึงบริบทการเกษตรของพื้นที่ชัดเจน

บริบทพื้นที่

อำเภอระโนดเป็นอำเภอที่ตั้งอยู่บนคาบสมุทรมหาสมุทรอินเดีย ประกอบด้วย 12 ตำบล 73 หมู่บ้าน 2 เทศบาล และ 11 องค์การบริหารส่วนตำบล ประชากรมีอาชีพหลัก ได้แก่ ทำนา ทำประมง และค้าขาย มีอาชีพเสริมคือเลี้ยงสัตว์ มีธนาคาร 4 แห่ง ได้แก่ ธนาคารออมสิน ธนาคารกรุงเทพ ธนาคารทหารไทย และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ศูนย์สารสนเทศเพื่อการบริหารและพัฒนางานปกครอง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. 2012)

ภาพ 3-20 แผนที่อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

ที่มา: ศูนย์สารสนเทศเพื่อการบริหารและพัฒนางานปกครอง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. 2012.

สภาพการทำนา

อำเภอระโนดเป็นอำเภอที่มีพื้นที่ปลูกข้าวมากที่สุดในจังหวัดสงขลา และมีโรงสีมากที่สุด อายุเฉลี่ยชาวนาที่ระโนดประมาณ 40 ปีขึ้นไป ทำนาคนละประมาณ 30-40 ไร่ บางรายทำนาเป็น 100 ไร่ ก็มี เป็นการ

ทำนาของตัวเองเป็นส่วนใหญ่ และมีเช่าที่นาทำบ้าง แนวโน้มการทำนาลดลง เพราะเกษตรกรหันไปปลูกปาล์ม น้ำมัน เนื่องจากเกษตรกรมีความเห็นว่าปลูกปาล์มได้ประโยชน์มากกว่าทำนา บ้างก็ทำไร่นาสวนผสม แล้วแต่ความคิดของแต่ละคน ขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ที่ตัวเองได้รับที่คิดว่าสูงกว่า (สุทัศน์ เรืองรอง.2556.สัมภาษณ์) ผู้ประกอบการโรงสีข้าว

การทำนาของคนในพื้นที่ระโนดเป็นการทำนาเพื่อการค้า เป็นการทำนาไว้ขาย 100 เปอร์เซ็นต์ โดยชาวนาจะซื้อข้าวสารที่บรรจุสำเร็จรูป เป็นถุง ถุงละ 5 ,10 กิโลกรัม มาบริโภค เนื่องจากความสะดวก ขายข้าวเปลือกได้เงินมาซื้อข้าวสาร อย่างไรก็ตามก็ยังมีชาวนาที่ทำนาเพื่อการค้าและการบริโภคคู่กันแต่พันธ์เพื่อการค้าและเพื่อบริโภคใช้ต่างกัน เนื่องจากข้าวที่ปลูกเพื่อการค้าเป็นข้าวแข็ง ชาวนาระโนดไม่นิยมบริโภค

ในปี พ.ศ. 2556 การขายข้าวเปลือกเกษตรกรจะขายตามโครงการรับจำนำข้าว โดยขายข้าวให้กับโรงสีที่สามารถออกใบประทวนได้ โดยทางอำเภอจะเป็นผู้กำหนดโรงสี ชาวนาพอใจราคาข้าวเนื่องจากได้ราคาสูงจากนโยบายจำนำราคา (สุทัศน์ เรืองรอง. 2556. สัมภาษณ์)

ปัญหาการปลูกข้าวในพื้นที่ระโนดมีปัญหาเรื่องน้ำเค็มจากทะเลสาบ น้ำเค็มเข้ามาทำให้นามีปัญหาดินเค็ม ทำให้ได้ผลผลิตน้อย ดินเสีย ที่ระโนดมีพื้นที่ปลูกข้าวมากที่สุดในจังหวัดสงขลา นิยมการปลูกข้าวเนื่องจากมีระบบชลประทานดี ทำนาปีละ 2 ครั้ง

เกษตรกรบางรายในพื้นที่อำเภอระโนดริมอ่าวไทยได้หันไปทำนาทุ่งตั้งแต่ในช่วงปี พ.ศ. 2530 และต่อมาพื้นที่นาทุ่งกลายเป็นนาไร่ ในปี พ.ศ. 2545 จึงเริ่มมีนาไร่จากการทำนาทุ่ง (พีระทิพย์ พิชมงคล ยงเฉลิมชัย, ธีรดา ยงสถิตศักดิ์ และเชาวน์ ยงเฉลิมชัย. 2554)

เกษตรกรขาดทุนจากการเลี้ยงกุ้ง เนื่องจากปัญหาโรคระบาด ได้แก่ ที่นาแถวชายทะเลระโนด แถวฝั่งปากกระวะ (อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช) เกษตรกรไม่สามารถปรับเปลี่ยนพื้นที่ไปปลูกอย่างอื่นได้อีกแล้ว เนื่องจากดินมีความเค็ม นาข้างบ่อกุ้งก็ไม่สามารถทำนาได้ คนที่เคยเลี้ยงกุ้งประสบปัญหาหนี้สิน แม้ในปี พ. ศ. 2556 พื้นที่ดังกล่าวยังอยู่ในช่วงฟื้นฟูบ่อเลี้ยงกุ้ง การฟื้นฟูบ่อเลี้ยงกุ้งใช้วิธีเลี้ยงปลาเพื่อช่วยบำบัดน้ำเสียก่อน ปรับสภาพน้ำ ต่อมาจึงเลี้ยงกุ้งผสมไปด้วย แล้วเมื่อสภาพน้ำดีก็ทำนาทุ่งต่อ (จงกิจ เคหาแก้ว.2556. สัมภาษณ์)

ภาพ 3-21 การเลี้ยงปลาในบ่อเลี้ยงกุ้งเพื่อฟื้นฟูสภาพน้ำ

จงกิจ เคหาแก้ว (2556. สัมภาษณ์) เกษตรกร มีอาชีพเลี้ยงกุ้ง โดยเช่าพื้นที่บ่อกุ้งของผู้เลี้ยงกุ้งเดิมที่เลิกทำไปเนื่องจากขาดทุนจากโรคระบาดของกุ้ง บ่อกุ้งของคุณจงกิจมีพื้นที่บ่อละประมาณ 2 ไร่ เล่าว่า เมื่อเกษตรกรในพื้นที่ขาดทุนจากการเลี้ยงกุ้งก็ปล่อยเป็นนาร้าง ต่อมาได้มีนายทุนใหญ่จากที่อื่นไม่ใช่คนในอำเภอระโนด เช่น มาจากสงขลา นครศรีธรรมราช รวบรวมเช่าพื้นที่นากุ้ง การรวบรวมเช่าที่มีตั้งแต่ น้อยที่สุดประมาณ 10 ไร่ และมากที่สุดถึง 100-200 ไร่ (ประมาณ 20 บ่อ) การทำบ่อกุ้ง จะมีเป็นแนวยาวจนถึง อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

เจ้าของบ่อกุ้งที่ให้เช่าจะเป็นนายทุนใหญ่ที่กว้านซื้อที่ดินของคนที่เคยเลี้ยงกุ้งในพื้นที่ ราคาเช่าขึ้นอยู่กับราคากุ้ง หากกุ้งราคาดีบ่อกุ้งที่เช่าจะมีราคาสูง หากช่วงไหนกุ้งราคาตกราคาเช่าก็จะลดลง การให้เช่าเช่าเป็นรายปี 1บ่อเลี้ยงกุ้ง ราคาเช่าอยู่ที่ 10,000 บาท บ่อละประมาณ 2-3 ไร่ ราคาเช่าไม่เหมือนกัน อยู่ที่ข้อตกลงกัน

จงกิจ เคหาแก้ว (2556. สัมภาษณ์) แสดงความคิดเห็นต่อการทำนากุ้งว่า “การทำนากุ้งเป็นอาชีพที่เสี่ยง ในการเลี้ยงแต่ละครั้งขึ้นอยู่กับดวง บางครั้ง ลงทุนไปประมาณ 1 ล้านบาท แต่ผลที่ได้ อาจจะไม่ถึงแสนก็ได้”

ภาพ 3-21 การฟื้นฟูบ่อกุ้ง มีการเลี้ยงปลานิลในระยะพักบ่อ ในช่วงเดือนมกราคม 2557 บ่อกุ้งของคุณจงกิจอยู่ในระหว่างการพักบ่อ จึงเลี้ยงปลานิลเพื่อช่วยปรับสภาพบ่อ โดยที่คุณจงกิจจะลงพันธุ์ปลาก่อน แล้วนำกุ้งมาลงทีหลัง กุ้งปีหนึ่งลง 2-3 ครั้งต่อปี โดยที่คุณจงกิจจะนำปลามาเลี้ยง 1 ครั้งต่อปี แล้วจึงนำกุ้งมาปล่อย การเลี้ยงปลาในบ่อกุ้งเพื่อปรับสภาพบ่อ ช่วยปรับสภาพน้ำ

เมื่อสภาพแวดล้อมไม่เอื้อต่อการเลี้ยงกุ้งกุลาดำแล้ว การเลี้ยงปลาทดแทนในบ่อกุ้งเป็นทางเลือกที่เหมาะสม ปลาที่เหมาะสมนำมาเลี้ยง ได้แก่ ปลากระบอก และปลานิล นอกจากนี้ทางเลือกอีกทางหนึ่ง คือ การเลี้ยงกุ้งกุลาดำในระบบน้ำหมุนเวียน เพื่อช่วยปรับคุณภาพของน้ำที่ใช้เลี้ยงกุ้งให้ได้มาตรฐาน ปราศจากไวรัสและแบคทีเรียที่ก่อให้เกิดโรคกุ้ง (ไพศาล นิรมสุวรรณ, ม.ป.ป.)

จากการสัมภาษณ์ จงกิจ เคหาแก้ว (2556. สัมภาษณ์) เล่าว่า การปรับสภาพน้ำดังกล่าวนี้ เกษตรกรได้ทำประมาณ พ.ศ. 2553 โดยเมื่อเห็นคนอื่นทำได้ผลก็ทำตาม ผ่านการลองผิดลองถูกของชาวบ้านเอง ปลาที่เลี้ยงเป็นปลานิล เนื่องจากปลาชนิดอื่นลงไม่ได้เพราะ ถ้าลงปลากะพง ปลา ก็จะกินกุ้ง ด้านการขายกุ้งและปลา จะมีผู้รวบรวมมารับซื้อที่บ่อ แล้วนำไปส่งที่มหาชัย ไม่ต้องเอาไปขายเอง การเลี้ยงกุ้ง เลี้ยงปลา ต้องมีความรู้มาก่อน เช่น ต้องมีความรู้เรื่อง น้ำ โดย จงกิจ เคหาแก้ว จะนำน้ำไปตรวจที่ห้องแล็บ ของเอกชน โดยไม่มีความรู้จ่าย เกษตรกรทดแทนโดยการซื้ออาหาร และยาที่นั่น (เหมือนเป็นบริการหลังการขาย) การเลี้ยงกุ้ง จะมีการสร้างที่พักใกล้บ่อกุ้ง เพื่อสะดวกในการดูแล

หลังจากที่ปรับสภาพพื้นที่นาข้าวเป็นนาเกลือ เกษตรกรไม่สามารถปรับพื้นที่ไปปลูกอย่างอื่นได้เนื่องจากดินมีสภาพเค็ม จากการสัมผัสคนในพื้นที่กับการเปลี่ยนแปลงนาข้าวเป็นนาเกลือและเป็นกรรมสิทธิ์ของคนอื่นคนในพื้นที่ไม่เสียดายเพราะได้ขายทอดไปสู่คนอื่นแล้ว เมื่อก่อน ไร่นาเป็นนาข้าว ต่อมาเป็นนาเกลือ “นาเกลือมานาข้าวก็หายหมด” คุณจงกิจ เกษตรกร (2556. สัมภาษณ์) เล่าต่อว่าผู้เลี้ยงกุ้งกับคนที่ทำนาข้าวเมื่อก่อนมีปัญหาเรื่องน้ำเค็มแต่ปัจจุบันไม่มีปัญหา เนื่องจากน้ำเค็มซึมเข้าที่นา ทำให้ทำนาไม่ได้ ต่อมาเกษตรกรข้างเคียงจึงต้องปรับนาข้าวเป็นนาเกลือ และให้ข้อสังเกตว่าพื้นที่นาที่ระโนดแบ่งเป็นสองฝั่ง ฝั่งหนึ่งเป็นนาเกลือ ส่วนอีกฝั่งหนึ่งจะเป็นนาข้าว โดยที่มีคลองเป็นตัวกั้น ซึ่งฝั่งที่เป็นนาข้าวอยู่ในตำบลท่าบอน อำเภอรโนด ฝั่งที่เป็นนาเกลือจะอยู่ริมทะเลอ่าวไทย

จงกิจ เกษตรกร (2556. สัมภาษณ์) “เกษตรกรจังหวัดเข้ามาให้ข้อมูลด้านการเกษตรเช่นกัน แต่หน่วยงานราชการส่วนใหญ่จะให้ข้อมูลแต่ทฤษฎี ซึ่งบางครั้ง ทฤษฎีและปฏิบัติ ไม่สามารถไปด้วยกันได้”

ภาพ 3-22 สายคลองแบ่งฟากนาเกลือและนาข้าว ริมทะเลอ่าวไทยเป็นนาเกลืออีกฟากคลองเป็นนาข้าว

การทำนาเพื่อการค้า

จากการสัมภาษณ์คุณมานพ ขาวมัน หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นตัวแทนเกษตรกร ทั้งระดับหมู่บ้าน ระดับ ตำบล ระดับอำเภอ และระดับจังหวัด ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก มีที่นาเป็นของตนเอง 35 ไร่ และที่เหลือเป็นนาเช่า ทำนารวมทั้งหมดประมาณ 100 ไร่ มีสวนยางในพื้นที่อำเภอลำทับ จังหวัดกระบี่ โดยจะเดินทางไปกระบี่เดือนละ 1 ครั้ง เพื่อขายยางแผ่น เล่าถึงการทำนา ดังนี้

การทำนาประกอบด้วยกิจกรรมไถ เตรียมดิน หว่านข้าว (เมล็ดพันธุ์) บำรุงรักษา (และให้ความเห็นว่าผลผลิตที่ได้กับแปลงสาธิตจะต่างกัน เพราะแปลงสาธิตเป็นแปลงขนาดเล็กเราสามารถควบคุมได้ แต่พื้นที่นาจริงเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่เราไม่สามารถปรับพื้นที่ให้ราบเรียบได้)

ความรู้ที่คุณมานพ ขาวมันนำมาปรับใช้ในการทำนานอกจากประสบการณ์การทำนา ในการลองผิดลองถูก การไปศึกษาดูงานแล้ว ยังได้รับคำแนะนำจากนักวิชาการเกษตร ทั้งระดับอำเภอและระดับจังหวัด ในการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน และจากพนักงานขายปุ๋ย

คุณมานพ ขาวมัน เป็นเกษตรกรตัวอย่าง ได้รับรางวัลการผลิตที่ให้ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่สูงในระดับประเทศ เล่าถึงกระบวนการทำนา ดังนี้

ค่าใช้จ่ายในการทำนาได้แก่

- ค่าเมล็ดพันธุ์ (พื้นที่ 1ไร่ใช้เมล็ดพันธุ์ประมาณ ไม่เกิน25 กิโลกรัม กิโลกรัมละ 23 บาท เป็นเงิน 600 กว่าบาท)
- ค่าปุ๋ยกระสอบละ 700-800 ต่อไร่
- ค่ายาปราบศัตรูพืช สารเคมี (ต้องศึกษา ให้อัตราการใช้ในปริมาณพอเหมาะถ้าใช้มากเกินไปก็ตกค้างส่งผลต่อชาวนา)

สำหรับเมล็ดพันธุ์ชาวนาสามารถเลือกได้ว่าจะใช้ของกรมการข้าว กระทรวงเกษตรและสหกรณ์หรือของเอกชน ปัจจุบันคุณมานพ ขาวมัน เริ่มนำเมล็ดพันธุ์ข้าวของเอกชนยี่ห้อหนึ่งมาทดลองปลูก เขาเล่าว่าตามหลักการ นา1 ไร่จะได้ข้าว 1,600 -2,000 กิโลกรัม ซึ่งเขานำเมล็ดพันธุ์มาทดลองครั้งแรกไม่แน่ใจว่าผลผลิตที่ออกมาจะเป็นเช่นไร แต่ต้นข้าวในขณะนี้ต้นข้าวสวย โครงสร้างแข็งแรงแตกต่างจากข้าวธรรมดา อย่างชัดเจน ในด้านการเจริญเติบโตเร็ว คนในหมู่บ้านยังไม่ค่อยให้ความสนใจพันธุ์ข้าวของเอกชน เพราะพันธุ์ข้าวมีราคาแพงกว่าข้าวของกรมการข้าว ซึ่งราคาเมล็ดพันธุ์ข้าวของยี่ห้อที่คุณมานพซื้อมาแพงกว่าแต่มีอัตราการใช้น้อยกว่าและอัตราการงอกมีมากกว่า เมล็ดพันธุ์ข้าวจากกรมการข้าวใช้ 25 กิโลกรัมต่อไร่ แต่เมล็ดพันธุ์ของยี่ห้อที่เขาใช้ ใช้ไม่เกิน 15 กิโลกรัมต่อไร่ (มานพ ขาวมัน 2557. สัมภาษณ์)

การทำนาหว่านข้าวขึ้นอยู่กับวิธีการหว่าน ระยะห่างของต้นข้าวที่งอก ในอดีตจะหว่านข้าวให้แน่นแค่ไหนก็ได้ นา 1 ไร่ หว่านเมล็ดพันธุ์ 30-40 กิโลกรัม ก็ไม่มีปัญหา แต่ปัจจุบันยิ่งหว่านแน่น ก็ยิ่งเสี่ยงต่อการเกิด

โรคต่างๆ ของต้นข้าว เนื่องจากถ้าหวานแน่น ต้นข้าวไม่ได้รับแสงแดดเพียงพอ เกิดโรคระบาดต่างๆ ตอนนี้อการ
ทำนาข้าวทำยากมาก การทำนาในปี พ.ศ. 2556 ก็อดีตมีความแตกต่างกัน

ด้านเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ยที่ใช้ คุณมานพ ขาวมัน เป็นตัวแทนของกลุ่มในการสั่งเมล็ดพันธุ์ และปุ๋ย กลุ่มที่ตั้ง
ขึ้นเป็นกลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวของพี่น้อง เพื่อนที่อยู่ใกล้กัน เพื่อจะได้ซื้อปัจจัยการผลิตในปริมาณมาก ทำให้
มีอำนาจต่อรองราคาได้ ไม่คิดกำไรจากการสั่งซื้อ

ผลผลิตข้าวของคุณมานพ ขาวมัน ในพื้นที่ 100 ไร่ ต่ำสุดได้ 60 ตัน สูงสุดได้ 75 ตัน คุณมานพคิดว่า
การผลิตรอบนี้คงได้ผลผลิตประมาณ 65 ตันก็น่าจะพอแล้ว ถ้าสามารถเข้าโครงการรับจำนำข้าวได้ตันละ
12,000 บาท คุณด้วย 65 ก็จะได้ประมาณ 780,000 หักต้นทุนการทำนาไม่ถึง 200,000 บาท ที่เหลือคือกำไร
การทำนาของคุณมานพมีการทำบัญชีย้อนหลังไปประมาณ 10 รุ่น (รอบการผลิต) ที่ผ่านมามีการทำนาแต่ละ
รุ่นมีรายจ่ายเท่าไร รายรับเท่าไร

ในปี 2556 การจำนำครั้งแรกรายได้ของคุณมานพ ขาวมันสูงขึ้น ได้รายรับประมาณ 1,010,000
บาท ต่อรุ่น ปีหนึ่งสามารถทำได้สองครั้ง ส่วนครั้งที่ 2 เขาทำนาได้ผลดี ทำให้เจ้าของนาเรียกนาคืนบ้างทำให้
รายได้ลดลง

ที่นาของเขาส่วนใหญ่เป็นที่นาของสืบทอดมาจากพ่อแม่ เป็นการสืบทอดการทำนาต่อจากบรรพบุรุษ
อาชีพการทำนาที่ระโนดถือว่าเป็นทางเลือกหนึ่งในการหารายได้ เช่น เกษตรกรบางรายเดิมเคยประกอบอาชีพ
อื่น เช่น เป็นทนายความ ผู้จัดการร้านขายปลีก ครู ตำรวจ อยู่ในกรุงเทพฯ ในเมือง ผันตัวเองกลับคืนถิ่นมา
ทำนาก็มี เช่น บางรายหันมาทำนา 10 ไร่ ผลผลิตน้อยสุดได้ประมาณ 8 ตัน เข้าโครงการรับจำนำ ได้ประมาณ
80,000 บาท (คิดตันละหมื่น) ลงทุนประมาณ 20,000 บาทที่เหลือคือกำไร นั่นคือ 1 รุ่น (1 ฤดูกาลผลิต) ได้กำไร
แล้ว 60,000 บาท การทำนาสมัยนี้ไม่เหน็ดเหนื่อยใช้เครื่องทุ่นแรงทุกขั้นตอน และอาจจ้างแรงงานบ้าง เช่น จ้าง
หวาน จ้างสูบน้ำ ขึ้นอยู่กับการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้

จะเห็นได้ว่านโยบายจำนำข้าวทำให้เกษตรกรมีรายได้ที่มั่นคง และจงใจให้สืบทอด หรือหันกลับมาสู่
อาชีพการทำนาได้ เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตชาวนาให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้น หากทำอย่างต่อเนื่องชาวนาจะมี
ความมั่นใจในรายได้ (ความเห็นนี้เช่นเดียวกับเกษตรกรในอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช)

อย่างไรก็ตามหากนโยบายจำนำข้าวมีความไม่แน่นอน ก็มีผลต่อการตัดสินใจลงทุนทำนาของเกษตรกร
ได้เช่นกัน ดังที่ มานพ ขาวมัน (2556. สัมภาษณ์) กล่าวไว้ (ความเห็นนี้เช่นเดียวกับเกษตรกรในอำเภอหัว
ไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช)

“การรับจำนำข้าวในสมัยของนายกยิ่งลักษณ์รุ่นที่แล้วทำนาได้เท่าไร สามารถเข้าโครงการได้ทุกเมล็ด
แต่ปัจจุบันนี้ไม่ใช่ สามารถนำข้าวเข้าโครงการรับจำนำข้าวได้เพียง ครึ่งหนึ่งเท่านั้น ซึ่งขณะนี้ข้าวรุ่นนี้เป็น
ตัวชี้วัดว่าชาวนาจะอยู่หรือพัง” “ในปีนี้ได้ผลผลิตข้าวสูง ได้ข้าว 70 ตันแต่สามารถเข้าโครงการจำนำข้าวได้
เพียง 35 ตัน เท่านั้น แล้วที่เหลืออีก 35 ตันก็ต้องขายโรงสี แต่การเข้าโครงการรับจำนำข้าวที่ความชื้นต้อง
22 ไม่เกิน 27 เปอร์เซ็นต์ จะได้ในราคาที่สูง ดังนั้นการเกี่ยวข้าวต้องเกี่ยวช่วงที่ไม่มีน้ำขึ้น เฉลี่ยโครงการรับ
จำนำข้าวจะอยู่ที่ราคา 12,000 ต่อตัน ราคา 12,000 ต่อตันเป็นราคาของรัฐบาล แต่ราคาข้าวเปลือกจริงราคา

จะไม่ถึงหมื่น หากไม่สามารถเข้าโครงการรับจำนำข้าวเปลือกได้ โรงสีก็กะซื้อเพียงตันละ 6,500 บาทต่อตันเท่านั้น ซึ่งหากตันละ 6,500 บาท ชาวนาจะได้กำไรเพียงเล็กน้อย แต่สำหรับคนที่จ้างแรงงานทำนาก็อาจขาดทุน”

มานพ ขาวมัน (2556. สัมภาษณ์) ให้ข้อมูลว่าสำหรับทำนานั้น ตามความเป็นจริง การลงทุนต่อไร่ลงทุนประมาณ 6,000 บาท กำไรในการทำนาก็จะมากขึ้นอยู่กับชาวนา เพราะถ้าชาวนาจ้างไถ (ตีเทือก) เฉลี่ยไร่ละ 400 บาท ถ้าสมมติทำนา 40 ไร่ ไถเองก็ลดต้นทุนลงไปได้ 16,000 บาท จากการจ้างไถ เขามีความเห็นว่าการไถนาก็ไม่ได้เหนื่อยอะไรมากมายเพราะนั่งอยู่บนรถไม่ต้องเดินเหมือนอดีต การที่ข้าวจะอยู่ราคาไหนไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่ตัวเกษตรกร ถ้าลดการจ้างแรงงาน ต้นทุนการผลิตของเกษตรกรก็จะลดลง หรือกรณีการหว่าน ถ้าเราจ้างคนในการหว่าน แทนที่เราหว่านเองจะใช้เมล็ดพันธุ์ 30 กิโลกรัมต่อไร่ จ้างหว่านก็กลายเป็น 40 กิโลกรัมต่อไร่ ทำให้เพิ่มต้นทุนการผลิต

จึงเห็นได้ว่าต้นทุนการผลิตต่อไร่ของชาวนาที่ระโนดจะอยู่ที่ประมาณ 6,000 บาทต่อไร่ ขึ้นอยู่กับการจ้างแรงงานหรือไม่ และการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม การรู้จักลงทุนในเทคโนโลยีเพื่อการผลิตระยะยาว ปัจจุบันการทำนาของคุณมานพ ขาวมัน ทำนาปีละ 2 ครั้ง ครั้งละ 100 ไร่ จึงไม่มีเวลาในการปลูกผักอย่างอื่น เมื่อก่อนทำนา 60 ไร่จึงสามารถปลูกพืชผักอย่างอื่นได้ ไม่มีแรงงานเพียงพอที่จะปลูกพืชอื่น เนื่องจากในพื้นที่หมู่ 6 ส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีแรงงานรับจ้างถึงแม้ว่าราคาค่าจ้างจะอยู่ที่วันละ 300-400 บาทก็ตาม แรงงานรับจ้างจากที่อื่นก็ไม่มี การทำนาของเขาจึงเป็นการทำเองร่วมกับภรรยา และใช้เทคโนโลยี

ในพื้นที่หมู่ 6 ตำบลบ้านใหม่ ส่วนใหญ่ประชากรมีอาชีพทำนา ทำน้อยที่สุดประมาณ 30 ไร่ แนวโน้มจะมีคนย้ายกลับมาทำนามากขึ้น เนื่องจากคนที่อยู่ในเมืองรายได้ไม่เพียงพอรายจ่าย ค่าครองชีพสูง ถ้าหันกลับมาทำนา ค่าใช้จ่ายประจำวันน้อย และทำข้าวบริโภคเอง ทำนาแปลงเล็กๆไว้กิน มีบ่อเล็กๆไว้เลี้ยงปลา ข้างๆบ้านก็ปลูกไม้ยืนต้น หลังบ้านปลูกผักสวนครัวไว้กินได้ เป็นวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและมีความสุข

ด้านการเก็บรักษาผลผลิตเมื่อก่อนข้าวของคุณมานพ ขาวมัน จะเก็บในโรงเรือนติดกับบ้าน โดยการเกี่ยวข้าวกับรถเกี่ยวเป็นกระสอบ หลังจากนั้นนำข้าวมาตากแดดเพื่อไม่ให้เกิดความชื้น ระดับความชื้นจะอยู่ที่ 15 เมื่อก่อนเขาเคยเก็บข้าวเปลือกไว้ถึง 200 กระสอบป่าน กระสอบละ 100 กิโลกรัมซึ่งระบบโรงสีในปัจจุบันโรงสีมีตู้อบประจำโรงสี เมื่อก่อนข้าวราคาตันละ 4,000 บาท แต่เมื่อตากแล้วจะขายได้ในกิโลกรัมละ 6,000 บาท แต่ปัจจุบันโรงสีมีตู้อบ รถเกี่ยวข้าวไม่เกี่ยวข้าวใส่กระสอบเหมือนแต่ก่อน แต่จะใช้เป็นกระเบขนาดใหญแทน ซึ่งจะมีน้ำหนักประมาณ 2,200 กิโลกรัม หลังจากนั้นรถเกี่ยวข้าวก็จะนำข้าวที่เกี่ยวข้องได้มาใส่รถกระเบ แล้วนำไปส่งที่โรงสี การเก็บรักษาจึงเป็นหน้าที่ของโรงสีข้าวต่อไป

จากนโยบายจำนำข้าว ถ้าสมมติเอาข้าวเข้าโครงการรับจำนำ ก็จะนำข้าวส่วนหนึ่งไปวัดระดับความชื้น ตัวอย่าง หากวัดความชื้นได้ 20 ชาวนาก็จะได้ข้าวในราคา 12,500 ต่อตัน แต่หากได้ความชื้นที่ 15 ก็จะได้ตันละ 13,000 บาท แต่ระดับความชื้นขึ้นอยู่กับฝนฟ้าอากาศที่จะตกลงมาในช่วงเก็บเกี่ยว หากมีความชื้นมาก ก็จะเป็นราคามีโรงสีซื้อเหมา ซึ่งจะทำให้ชาวนาเสียผลประโยชน์ อย่างมหาศาล ส่วนผู้ที่ได้ผลประโยชน์ตกอยู่ที่

โรงสี ตัวอย่าง เช่น เกษตรกรขึ้นทะเบียนไว้ 10 ตัน แต่เมื่อเกษตรกรขายเหมา เกษตรกรได้ผลผลิตเพียง 5 ตัน ยอดใบประทวนที่เหลือ อีก 5 ตันโรงสีก็นำข้าวจากคนที่ไม่ได้เข้าโครงการรับ จำนำมาสวมสิทธิ์ แทน

นอกจากนี้เขายังแสดงความเห็นต่อระบบการค้าข้าวว่า “ปัจจุบันข้าวจากต่างประเทศ เช่น อินเดีย ศรีลังกา เวียดนาม ตันละ 8,000 บาท ราคาข้าวที่รัฐจำหน่ายอยู่ที่ 15,000 บาท แล้วแต่ความชื้น แล้วจะมีประเทศไหนมาซื้อข้าวจากไทย และคุณภาพข้าวสาร ถ้าจะพูดถึงความแท้จริงของพันธุ์ข้าว เช่น ข้าวหอมมะลิ ข้าวหอมปทุม ข้าวที่แท้จริงอยู่ที่ชานา ส่วนข้าวที่วางขาย เป็นข้าวปลอมทั้งนั้น ชานาเป็นผู้ผลิตของดี แต่โรงสีเป็นผู้ทำให้ข้าวมีการเปลี่ยนแปลง”

จึงชี้ให้เห็นว่าในโครงการจำหน่ายข้าวรัฐบาลควรมีความโดดเด่นเรื่องคุณภาพข้าวไทย เพราะราคาข้าวไทยสูงกว่า หรือรัฐต้องช่วยเหลือเกษตรกรโดยแบกรับต้นทุนส่วนต่างจากราคาจำหน่ายข้าวไว้ อย่างไรก็ตาม เกษตรกรก็มีความมั่นคงทางรายได้ และหันกลับมาทำนา ความมั่นคงด้านอาหารเกิดขึ้น แต่รัฐต้องสร้างมูลค่าเพิ่มจากข้าวที่รับจำหน่าย เช่น ตั้งแต่มีไซโลเก็บข้าวที่ได้มาตรฐาน รักษาสภาพข้าวได้ มีการคัดและประกันคุณภาพตามเกรดข้าว พันธุ์ข้าวที่ตลาดต้องการ ตลอดจนการสีข้าว บรรจุข้าวขายปลีก ถ้ารัฐบาลสามารถดูแลทุกขั้นตอนจากข้าวเปลือกจนเป็นข้าวสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกษตรกรก็มีความมั่นคงทางรายได้ ผู้บริโภคข้าวในประเทศไทยก็ซื้อข้าวในราคาไม่แพง

ภาพ 3-23 พื้นที่นา บ้านลานควายหุ่ย หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา

การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการทำนา

ชาวนายุค พ.ศ. 2550 ใช้เทคโนโลยีในการผลิตและรู้จักดูแลสุขภาพในการเพาะปลูก ในอดีตชาวนาไม่รู้จักป้องกันตนเอง ไม่รู้จักรองเท้าน้ำ (เกือกบอก) ถุงเท้า ไม่รู้จักใช้ ปัจจุบันการทำนาของชาวนา แทบไม่ต้องเหยียบโคลน เนื่องจากในการไถที่นึ่งให้แห้งสบาย เช่น การทำนา มานพ ขาวมัน (2556. สัมภาษณ์) ใช้การไถนาด้วยรถไถเดินตาม แต่นำมาปรับใช้โดยการนึ่งไถ การใช้เทคโนโลยีต้องลงทุนเบื้องต้นสูงแต่ระยะยาวคุ้มค่า โดยเฉพาะการทำนาเพื่อการค้า

“สำหรับคนทำนาใหม่ๆ เริ่มทำนา หากทำนา 100 ไร่การลงทุนจะอยู่ที่ประมาณ 300,000 บาทก็ไม่ น่าจะพอ ชุดตลาดที่ใช้ในการไถเป็นลูกกลมๆ ราคาชุดละหมื่นห้า ท่อชักน้ำเส้นใหญ่ เส้นละเป็นหมื่น ชุดลากที่

เป็นเหล็กชุดละเป็นหมื่น แต่อายุการใช้งานของอุปกรณ์แต่ละชิ้นอยู่ที่ 10 กว่าปี” มานพ ขาวมัน (2556. สัมภาษณ์) ยกตัวอย่างค่าใช้จ่ายและระยะเวลาใช้งานของเครื่องมือเกษตร

การทำนาที่ยั่งยืนชาวนาจึงต้องเป็นนักพัฒนา สนใจเพิ่มผลผลิต เข้าใจข้าว กระบวนการผลิต และ ประยุกต์ความรู้ได้

ด้านการพัฒนาความรู้ มีหน่วยงานเข้ามาให้ความรู้ต่างๆมากมาย เช่น นักวิชาการเกษตรให้ความรู้ การทำปุ๋ยหมักชีวภาพจากหอยเชอรี่ที่กัดกินต้นข้าวในนา มานพ ขาวมัน (2556. สัมภาษณ์) ยกตัวอย่าง

การทำนาของคุณมานพ ขาวมัน(2556. สัมภาษณ์) ถึงแม้ว่าจะเป็นการทำนาเพื่อการค้า อาศัย สารเคมีและเครื่องทุ่นแรงเป็นหลักแต่เขาเองก็มีการใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพจากหอยเชอรี่ไปราดในนาข้าวก่อนการ ไถ เพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ดินมากขึ้น นอกจากนี้ในพื้นที่ยังมีการเลี้ยงกุ้ง เปลือกกุ้งที่เหลือจากการส่ง ขายก็นำมาหมัก สร้างไนโตรเจนให้แก่ดิน ช่วยในการสลายฟางข้าว ซึ่งในกรณีที่เราเกี่ยวข้าวได้ 1 ตันก็จะมีฟาง ข้าวประมาณ 1 ตัน ดังนั้นหากเราทำสลายฟางข้าวด้วยการเผา ก็จะส่งผลต่อระบบสิ่งแวดล้อม หากเราปล่อยให้ ย่อยสลายเราจะได้ในโตรเจนเป็น 10 กว่ากิโลกรัม ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่รู้แต่เมื่อเห็นเขาทำแล้วได้ผลดี ชาวบ้าน ก็ทำตาม ทำให้ดินก็ขึ้น

ภาพ 3-24 พื้นที่นาข้าวอำเภอรอนด จังหวัดสงขลา

จึงเห็นได้ว่าเกษตรกรผู้นำสามารถช่วยพัฒนาแนวคิดในการทำนา เพิ่มผลผลิต ใช้ของเสียจากการทำนา หรือผลผลิตการเกษตรอื่นในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์ ช่วยลดต้นทุน และรักษาสภาพแวดล้อมได้

นอกจากนี้คุณมานพ ขวามัน ยังเห็นว่าการทำนาเป็นอาชีพที่อยู่ในชุมชน เป็นอาชีพที่อบอุ่น ได้อยู่กับพี่น้อง และยังเป็นอาชีพที่มีอาหารบริโภคอุดมสมบูรณ์ มีอาหารรอบตัว จะกินปลา ก็ไปวางกั๊ด รอบๆบ้าน มีผักไว้บริโภค ในคลองมีผักบุ้ง การดำรงวิถีชีวิตเรียบง่าย

การทำนาของคุณมานพ ขวามัน แบ่งเป็นการทำนาเพื่อการค้า และการทำนาเพื่อการบริโภค เนื่องจากพันธุ์ข้าวที่ทำเพื่อการค้าเป็นพันธุ์ข้าวแข็ง ส่วนพันธุ์ข้าวที่ทำไว้บริโภคเป็นข้าวหอมปทุมซึ่งมีความนิ่มกว่า ข้าวที่เก็บไว้บริโภคหลังจากเก็บเกี่ยวก็นำไปตากและนำมาเก็บไว้แล้วนำไปจ้างโรงสี สาเหตุที่ทำนาไว้บริโภคในครัวเรือน เนื่องจากหากซื้อข้าวจากที่อื่น มีการใช้สารเคมี การทำข้าวบริโภคเองมีความมั่นใจในความปลอดภัย แม้ใช้สารเคมีก็กำหนดระยะเวลาการใช้ได้

ระยะการทำนาของคุณมานพ ขวามัน (2556. สัมภาษณ์) หลังจากหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าวไป 1 เดือน ก็หว่านปุ๋ยครั้งที่ 1 หลังจากนั้น 25 วัน อายุข้าว 55-60 วัน ก็ไปใส่ปุ๋ยยูเรีย 16-20-0 หลังจากนั้นให้น้ำ วิธีการสังเกตของเขา คือระยะห่าง 1 ตารางวา หากเจอแมลงสิ่งไม่กิน 8 ตัวก็ไม่ต้องใช้สารเคมี โดยที่ธรรมชาติจะจัดการกันเอง แต่หากพบมากกว่านั้นต้องใช้สารเคมีของกรมการข้าวฉีดพ่น ซึ่งเกษตรกรต้องมีความรู้เรื่อง ตัวยาที่ใช้ ปริมาณที่ใช้ และวิธีการใช้ ซึ่งเกษตรกรต้องมีความรู้อย่างจริงจัง หากเราใช้เยอะสารเคมีก็จะตกค้าง ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรา เช่น แม่น้ำลำคลอง

การทำนาแบบไร่นาสวนผสม

การทำไร่นาสวนผสม ในพื้นที่ที่มีการปลูกปาล์มน้ำมัน ทำนาข้าว มีการแบ่งพื้นที่ไปปลูกผัก คนในพื้นที่ระโนดส่วนใหญ่นิยมปลูกพริก การปลูกพริกได้ผลผลิตดี ขึ้นอยู่กับการดูแลเอาใจใส่ เช่นเดียวกับการทำนา เช่น สูตรปุ๋ยเคมีที่ใช้ วิธีการบำรุงรักษา

ทัศนคติที่มีต่ออาชีพการทำนา

คุณมานพ ขวามัน เป็นเกษตรกรจากการสืบทอดจากครอบครัว ไม่ว่าจะป็นสวนยางหรือนาข้าว ทั้งจากครอบครัวตัวเองและครอบครัวภรรยา เดิมเคยทำสวนกาแฟด้วยแต่เนื่องจากฤดูกาแฟตรงกับการทำนาจึงเลิกปลูกกาแฟและหันมาทำสวนยางพารา และภรรยาชอบการทำนามากกว่า

จึงเห็นได้ว่าการเลือกผลิตพืชใดขึ้นอยู่กับทัศนคติของเกษตรกรต่อพืชนั้น และความสำเร็จของเกษตรกรรายหนึ่งก็เป็นตัวอย่างให้รายอื่นๆ เกษตรกรนักพัฒนาจะต้องเรียนรู้ตลอดเวลาและประยุกต์ได้

ในหมู่บ้านคุณมานพ ขวามัน เป็นผู้นำความรู้ใหม่ๆเข้ามาในหมู่บ้าน ในระยะแรกๆคนในหมู่บ้านก็มองแปลกๆ แต่ต่อมาเมื่อสิ่งที่เขาทำสามารถใช้ได้ผล เป็นผลดี คนในหมู่บ้านทำตาม แต่สำหรับเขามีความเห็น

ทุกอย่างขึ้นอยู่กับการนำมาปรับใช้ประโยชน์ การทำนาเขาทำมาตั้งแต่โบราณ แต่เมื่อสมัยยุคปัจจุบันอะไรหลายอย่างเปลี่ยนแปลงไปเราต้องมีการปรับเทคนิควิธีในการดำเนินงานเพื่อให้เป็นไปตามสิ่งที่เรามุ่งหวัง

ด้านทัศนคติต่ออาชีพการทำนาเขาเห็นว่าการทำงานสามารถสร้างรายได้ดีได้ ชาวนาสามารถส่งลูกเรียนจบเป็นข้าราชการมากมาย สำหรับการสืบทอดอาชีพการทำนาของบุตรเห็นว่าขึ้นอยู่กับโอกาสของบุตรและโอกาสทางสังคม พยายามสร้างทรัพย์สินเป็นดินไว้ให้บุตร “ผมได้ซื้อสวนยางพาราไว้ให้ลูก ซื้อไว้ประมาณ 40 ไร่” คุณมานพ ขวามั่นกล่าว และกล่าวเปรียบเทียบรายได้อาชีพทำนากับเพื่อนที่เป็นข้าราชการว่า “สิมมสุ้เขาไม่ได้แต่ถ้าพูดถึงรายได้ ถ้าเราเป็นหนี้แค่ แสนสองแสนรุ่นเดียวเราก็กู้หมดแล้ว” หมายถึงทำนาครั้งเดียวก็สามารถเคลียร์หนี้สินได้แล้ว

การทำงานซึ่งเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ ในอนาคตจะมีปัญหาเรื่อง แรงงานเนื่องจากปัจจุบันแรงงานแรงงานที่มีบทบาทในภาคการเกษตรหรือการทำงานนั้น ส่วนใหญ่เป็นรุ่นอายุมากกว่า 50 ปี ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงในการสืบทอดการทำงานต่อไป ในชุมชนคนอายุมากกว่า 60 ปี ทำนาเป็น 100 ไร่ เพราะบุตรหลานไปทำงานนอกพื้นที่ ส่วนใหญ่รับราชการ ในครอบครัวหนึ่งๆ อาจมีผู้สืบทอดการทำงาน 1-2 คน หรือบางรายอาจหันไปทำการเกษตรอื่น เช่น ทำสวนยางพารา

มานพ ขวามั่น (2556. สัมภาษณ์) ให้ทัศนะในอาชีพการทำนาว่า “การทำงานเป็นอาชีพที่มีความเป็นอิสระ เป็นนายของตัวเอง แต่เป็นอาชีพที่ต้องการเอาใจใส่ดูแล ตัวอย่างเช่น การทำนา 10 ไร่ทำอย่างไรให้แปลงนาของเรามีแต่ข้าว ไม่มีหญ้า ไม่มีวัชพืช คือเราต้องดูแลเอาใจใส่ ดูเรื่องน้ำ เรื่องปุ๋ย นั่นก็หมายถึงผลผลิตที่เราได้” และเสริมว่า “ชาวนาเองต้องรู้และศึกษาว่ายาตัวไหนใช้กรณีใดและใช้ในปริมาณเท่าใด หากชาวนาสามารถควบคุมเรื่องดังกล่าวได้ ผลผลิตที่ออกมาจะมีคุณภาพเป็นที่ต้องการ”

การทำนาแบบการเกษตรอินทรีย์

คุณมานพ ขวามั่น อยากทำเกษตรอินทรีย์ แต่ยังไม่สามารถทำได้ ซึ่งหากถ้าลูกเรียนจบคุณมานพอยากหันมาทำการเกษตรแบบอินทรีย์ สาเหตุที่ยังทำไม่ได้เนื่องจากการทำนาอินทรีย์ได้ผลผลิตน้อย ซึ่งการทำนาต้องควบคุมทั้งหมด แต่ตอนนี้เขายังต้องการที่จะทำการเกษตรเชิงพาณิชย์ เนื่องจากต้องการรายได้ ซึ่งได้จากปริมาณผลผลิตจำนวนมากเพื่อส่งลูกเรียนอุดมศึกษา หากลูกทั้งสองคนเรียนจบเขาจะทำนาอินทรีย์เริ่มจากไว้กินในครัวเรือนก่อนหากได้ผลค่อยขยายผล

การทำเกษตรอินทรีย์เริ่มจากดิน เริ่มแรกต้องลดปุ๋ยเคมี ค่อยลดลงเรื่อย ซึ่งต้องใช้เวลา หากเกษตรกรจะปรับเปลี่ยนในครั้งเดียวผลผลิตที่ได้ก็จะต่ำ ปุ๋ยชีวภาพใช้มากใช้น้อยในระยะแรกต้องใช้ควบคุมปุ๋ยเคมี แล้วค่อยๆลดปริมาณลง จนไม่ใช้สารเคมีเลย จนการเป็นอินทรีย์จริงๆ

อำเภอระโนดเป็นอำเภอที่มีโรงสีมากที่สุด มีทั้งขนาดกลางและขนาดเล็ก โรงสีทันสมัยแต่เมื่อเทียบกับภาคกลางจะมีขนาดเล็กกว่า เช่น โรงสีขนาดกลาง มีมูลค่าการลงทุนโรงสีประมาณ 30ล้านบาท รัชชัชชาวประมาณ 800กว่าตัน (ตามราคาประกันตันละ 15,000บาท ความชื้น 15%) การดำเนินการของโรงสีก่อนนโยบายจํานำข้าว ด้านการตลาดโรงสีในพื้นที่ระโนดจะรับซื้อข้าวจากชาวนา สีข้าวและจำหน่ายไปยังสาม

จังหวัดชายแดนใต้ ได้แก่ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เนื่องจากตลาดในสามจังหวัดรับประทานข้าวขาว ปัจจุบันคนกลางในพื้นที่สามจังหวัดซื้อข้าวจากโครงการจำหน่ายข้าว ซื้อจากโรงสีน้อยลง และทำนองเดียวกัน โรงสีก็ซื้อข้าวจากโครงการจำหน่ายข้าวของเกษตรกร สีข้าวตลาดน้อยลง

เจ้าของโรงสีกล่าวว่า “โรงสีเป็นผู้แปรรูปขั้นต้น สีข้าวจำหน่าย ข้าวตลาดที่โรงสีตัวเองมีสีน้อยและเพราะไม่สามารถซื้อแข่งได้ ข้าวราคาสูงมาก” (สุทัศน์ เรืองรอง.2556. สัมภาษณ์) โรงสีที่สัมภาษณ์ มีความเห็นว่าโรงสีในภาคใต้ปัจจุบันพัฒนาได้เทียบเท่ากับโรงสีในภาคกลางแล้วในด้านเครื่องจักรและความทันสมัย ยังขาดแต่การพัฒนาด้านไซโล เนื่องจากที่ระโนดปริมาณข้าวที่สียังมีน้อย ระโนดมีโรงสีข้าวรวมทั้งสิ้น 32 โรง ซึ่งจัดว่ามีโรงสีจำนวนมากเมื่อเทียบกับปริมาณข้าวที่ส่งมาสีในพื้นที่ (ทั้งนี้จากการสำรวจและสัมภาษณ์ในอำเภอสหิงพระและกระแสดินธุ์ ที่กระแสดินธุ์ไม่มีโรงสี ทั้งสองพื้นที่นำข้าวมาสีที่ระโนด)

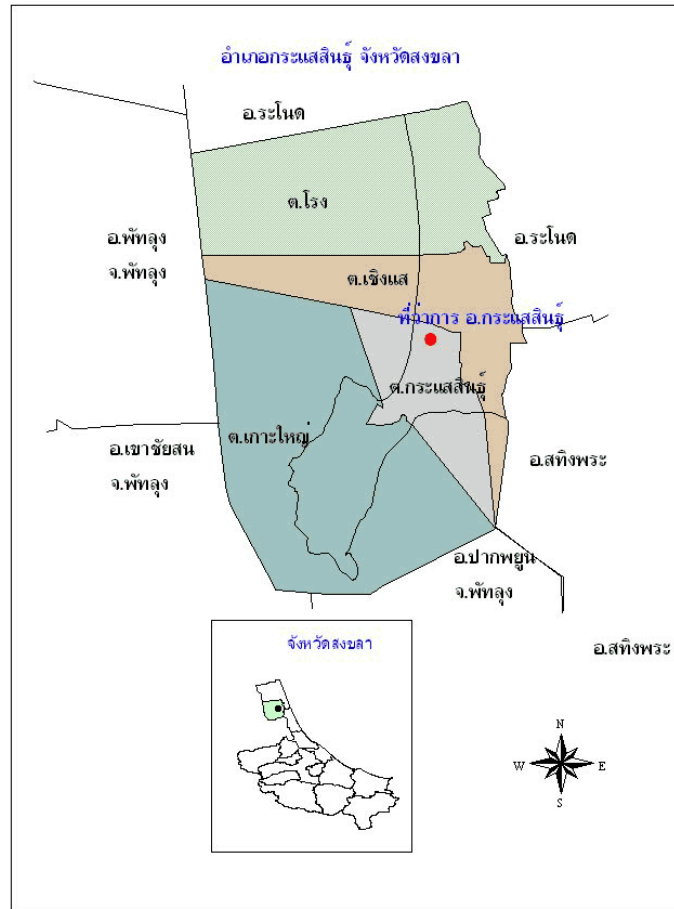
ภาพ 3-25 การรับจำหน่ายข้าวเปลือกของโรงสีในอำเภอระโนด

ปัจจัยสนับสนุนการทำงานเกษตรกรที่อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

1. เกษตรกรสนใจทำนาเป็นอาชีพหลักและเพื่อการค้า
2. พื้นที่ทำนาของเกษตรกรแต่ละรายมีขนาดใหญ่พอสมควร โดยเฉลี่ยประมาณ 30-100 ไร่
3. ในพื้นที่มีเกษตรกรตัวอย่างที่ได้รับรางวัลระดับประเทศ เป็นตัวอย่างชาวนานักพัฒนา
4. มีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการแปรรูปขั้นต้น คือมีโรงสีมากที่สุดในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
5. มีการใช้เทคโนโลยีในการทำนา

อำเภอกระแสดินธุ์

เดิมพื้นที่อำเภอกระแสดินธุ์เป็นตำบลหนึ่งในเขตการปกครองของอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ได้ยกระดับประกาศตั้งเป็นกิ่งอำเภอกระแสดินธุ์ เมื่อวันที่ 24 มกราคม 2521 และได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอกระแสดินธุ์ เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม 2537

ภาพ 3-26 แผนที่อำเภอกระแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา

ที่มา: ศูนย์สารสนเทศเพื่อการบริหารและพัฒนางานปกครอง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. 2012.

บริบทพื้นที่

อำเภอกระแสสินธุ์ ประกอบด้วย 4 ตำบล 22 หมู่บ้าน และ 4 องค์การบริหารส่วนตำบล ประชากรมีอาชีพหลัก ได้แก่ ทำนา ทำสวนยาง และประมง มีอาชีพเสริม ได้แก่ เลี้ยงโค เก็บตาลโตนด และอุตสาหกรรมครัวเรือน มีธนาคาร 1 แห่ง คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ แหล่งน้ำที่สำคัญ ได้แก่ คลองเชิงแส คลองโคกพระ และ คลองโรง

สภาพการทำนา

ชุมชนที่ทำนามากในพื้นที่อำเภอกระแสสินธุ์ คือ ตำบลโรง และตำบลเชิงแส เมื่อก่อนคนทำนาในหมู่บ้านปีละ 2 ครั้ง แต่ประมาณ ปี พ.ศ. 2553-2554 การทำนาของคนในชุมชนทำนาปีละ 3 ครั้ง เป็นการทำ

นาเพื่อการค้า เกษตรกรในพื้นที่บางท่านมีการทำนาเพื่อการค้าทำจริงจางประมาณ 100 กว่าไร่ มูลเหตุจูงใจที่ทำให้เกษตรกรทำนาปีละ 3 ครั้งเนื่องจาก รัฐบาลมีการจำหน่ายข้าวต่อเกวียน (1 ตัน) ละหมื่นกว่าบาท เกษตรกรที่ทำนาเพื่อการค้ามีทั้งการทำนาในแปลงนาของตนเองและการหาเช่าแปลงนาในชุมชนใกล้เคียง ในพื้นที่อำเภอกระแสดินธุ์เกษตรกรสนใจและต้องการทำนาเพื่อการค้า มีวิธีการจัดการการผลิตแบบร่วมแรง ร่วมใจกัน ดังการให้ข้อมูลข้างล่างนี้ (มะริสา รัตนสุวรรณ.2556. สัมภาษณ์)

“ในพื้นที่ไม่มีนาร้าง มีแต่คนอยากทำนา สำหรับเกษตรกรที่สูงอายุทำนาไม่ไหวก็จะให้บุตรหลาน คนในชุมชนเป็นผู้ทำนา ในลักษณะการเช่าที่นา เมื่อก่อนมีการแบ่งผลผลิตระหว่างคนเช่านากับเจ้าของนา เจ้าของที่นาได้ไร่ละ 1 กระสอบ (ประมาณ 100 กิโลกรัม) ถ้าคิดเป็นเงินคิดเป็น 200-300 ต่อปีต่อไร่ ซึ่งขึ้นอยู่กับข้อตกลงระหว่างเจ้าของนาและผู้เช่า การทำนาของคนในพื้นที่มีขนาดแปลงนาเฉลี่ย 20-30 ไร่ หรืออาจมีมากน้อยกว่านี้ เกษตรกรที่ทำนาในปริมาณมากจะมีรถไถนาและอุปกรณ์ในการทำนาเป็นของตนเองหรือบางคนอาจมีการรวมกลุ่มประมาณ 4-5 คน รวมกลุ่มกันทำนา โดยจะมีการนัดแนะว่าไปทำของใครในกลุ่มก่อนแล้วสลับสับเปลี่ยนกันไป ไม่มีการเก็บค่าแรง แต่เป็นการช่วยเหลือกัน อายุเฉลี่ยของคนที่รวมกลุ่มส่วนใหญ่อายุ 40 ปี”

ด้านการสืบทอดการทำนาของเยาวชนในหมู่บ้าน “ปัจจุบัน บุตรหลานที่เรียนจบปริญญาตรีกลับมาทำนาในหมู่บ้านเยอะขึ้น กลับมาทำนาเป็นอาชีพ ทำนาอย่างเอาจริงเอาจังสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือน โดยบุคคลกลุ่มนี้มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการทำนาและการปลูกพืชผักต่างๆ เลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ ไม่ทำการเกษตรตามแบบอย่างที่พ่อแม่เคยทำมา มีการเปิดฟาร์มเลี้ยงสัตว์อย่างจริงจัง โดยที่จะมีพ่อแม่เป็นผู้สนับสนุน โดยพื้นฐานของเยาวชนในพื้นที่ชุมชนเชิงสแเป็นเด็กที่เมื่อก่อนเรียนในชุมชน ได้ออกสู่สังคมภายนอกหรือในเมืองในช่วงชีวิตมหาวิทยาลัย ในช่วงที่ยังเป็นเด็กมีเวลา มีโอกาสที่จะเรียนรู้วิถีชีวิตชาวนาจากพ่อแม่”

“การทำนาเกษตรของคนรุ่นใหม่ในพื้นที่ชุมชนเชิงสแ มีการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ มีการใช้สารเคมี การใช้ฮอร์โมน เพื่อเพื่อผลผลิตต่อไร่ให้สูงขึ้น จึงทำให้การทำนาใช้แรงงานน้อยลง มีเกษตรกรบางรายที่ทำนาเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ก็จะมีการใช้แรงงานจ้าง อัตราค่าจ้างในการทำนาประมาณ 300 บาทต่อวัน โดยเป็นแรงงานในชุมชน แรงงานต่างถิ่นส่วนใหญ่เป็นแรงงานอีสานที่มากับรถไถนา”

จะเห็นได้ว่าหากรัฐบาลสนับสนุนอย่างจริงจังให้อาชีพการทำนามีรายได้ที่มั่นคงการทำนาก็จะพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง

“ในพื้นที่กระแสดินธุ์เมื่อก่อนมีต้นตาลโตนดแต่ปัจจุบันต้นตาลโตนดได้ตายหมดแล้ว ไม่เหมือนกับแถวสทิงพระที่ยังมีต้นตาลโตนดอยู่ เพราะในพื้นที่ชุมชนเชิงสแเกษตรกรส่วนใหญ่สนใจทำนาข้าวไม่สนใจไร่สวนผสมหรือตาลโตนด เหตุผลที่ชุมชนเชิงสแทำนาเพราะมีพื้นที่เยอะ การถือครองส่วนใหญ่มากกว่า 10 ไร่ ไม่เหมือนกับแถวสทิงพระมีการถือครองพื้นที่นาประมาณ 3-5 ไร่”

ปัญหาที่เกษตรกรชาวนาในพื้นที่ประสบคือ ปัญหาการเงินเนื่องจากโครงการกับจำหน่ายข้าวของรัฐบาลต้องใช้เวลาประมาณ 2-3 เดือนกว่าจะได้เงิน การรับจำหน่ายข้าวของเกษตรกรขึ้นกับโรงสีข้าว โดยการซื้อขาย

ขึ้นอยู่กับ การผูกขาดระหว่างโรงสีกับชาวนา โดยทางโรงสีจะเป็นผู้หารถเกี่ยวข้าวมา หากเกษตรกรประสงค์จะขายโรงสีไหนก็ใช้รถที่ทางโรงสีนั้นหามาเป็นการสร้างข้อตกลงกัน โดยทางโรงสีจะมีทางเลือกให้เกษตรกร 2 ทางคือ เข้าโครงการรับจำนำ หรือ ขายเลยหลังจากการเก็บเกี่ยว ซึ่งถ้าหากเกษตรกรตัดสินใจที่จะขายข้าวเลย ก็จะได้ในราคาที่ถูกกว่าราคาจำนำข้าวแต่เกษตรกรสามารถรับเงินได้เลย โดยโรงสีจะได้ส่วนต่างหากเกษตรกรขายข้าวหน้าแปลง หากเกษตรกรตัดสินใจเข้าโครงการรับจำนำข้าวก็ต้องเอาข้าวไปซึ่งที่โรงสี แล้ววัดระดับความชื้นหลังจากนั้นก็จะได้รับใบประทวน จึงทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่สนใจที่จะขายเป็นหน้าแปลงมากกว่า เพราะเกษตรกรส่วนใหญ่ มีสินเชื่อในการทำนา หลังจากการเก็บเกี่ยวต้องเสียค่าใช้จ่ายต่างๆ เช่น ค่าปุ๋ย ค่าเมล็ดพันธุ์ (มะริสา รัตนสุวรรณ. 2556. สัมภาษณ์)

มีข้อสังเกตจากการสัมภาษณ์พบว่า การปลูกข้าวที่นี้เพื่อขายแต่ไม่บริโภคเอง เช่นเดียวกับความเห็นของสุทัศน์ เรืองรอง (2556. สัมภาษณ์) เจ้าของโรงสีขนาดกลางในอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา (ข้อมูลการสัมภาษณ์) ซึ่งมีข้อเสนอแนะว่า “เกษตรกรควรเปลี่ยนพันธ์ข้าวที่ปลูกเป็นข้าวหอมมะลิเพราะได้ราคาดีกว่าและอร่อย ปัจจุบันปลูกข้าวขาว ข้าวแข็งต้องทานผสมกับข้าวตัวอื่น เช่นข้าวหอม”

การเปลี่ยนแปลงผืนนาเป็นสวนปาล์ม

“ประมาณ พ.ศ.2551 มีเกษตรกรหลายรายปรับเปลี่ยนพื้นที่จากนาข้าวเป็นสวนปาล์มน้ำมัน รวมทั้งตนเองด้วยโดยเกษตรกรให้เหตุผลว่าเนื่องจากการทำงานของคนเรื้อนเป็นการทำนาเพื่อการบริโภคในครัวเรือนไม่ได้ทำเพื่อการค้า จึงทำให้คิดว่าการปรับเปลี่ยนพื้นที่เป็นไร่นาสวนผสมหรือการปลูกปาล์มน้ำมันดีกว่าการทำนา เมื่อมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อทำสวนปาล์มน้ำมันไม่สามารถปรับเปลี่ยนพื้นที่มาทำนาได้อีก ทำให้เกษตรกรบางรายรวมทั้งตัวเองรู้สึกเสียดายที่ปรับเปลี่ยนพื้นที่มาปลูกปาล์มน้ำมัน เนื่องจากปัจจุบันปาล์มเริ่มมีผลผลิตออกสู่ตลาดแต่ราคาปาล์มกลับตกต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับข้าว อีกทั้งการลงทุนในการปลูกปาล์มใช้ต้นทุนในการผลิตสูง ผลผลิตที่ได้ต่ำ เนื่องจากลักษณะพื้นที่ไม่เอื้อต่อการปลูกปาล์มเหมือนพื้นที่สูง” (มะริสา รัตนสุวรรณ. 2556. สัมภาษณ์)

“การปลูกปาล์มน้ำมันในพื้นที่เกิดขึ้นจากการที่สำนักงานเกษตรมีการจัดโครงการส่งเสริมการปลูกปาล์มน้ำมัน โดยการแจกต้นพันธุ์ปาล์มและปรับเปลี่ยนพื้นที่ทำให้เกษตรกรเกิดความสนใจในการปรับเปลี่ยนพื้นที่นาเป็นสวนปาล์มน้ำมัน การทำสวนปาล์มน้ำมันของคนในพื้นที่จะมีที่ดินอีกส่วนหนึ่งที่แบ่งไว้สำหรับการทำไร่นาสวนผสม สามารถปลูกพืชผักต่างๆสร้างรายได้ระหว่างรอเก็บเกี่ยวผลผลิตจากปาล์มน้ำมัน ” (มะริสา รัตนสุวรรณ. สัมภาษณ์)

จึงแสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงการผลิตจากข้าวไปเป็นปาล์มน้ำมันในพื้นที่อำเภอกระแสดินธุ์ ขึ้นกับการสนับสนุนปัจจัยการผลิตของภาครัฐ และราคาผลผลิตพืชนั้น ณ เวลานั้น และต่อมาราคาข้าวดีขึ้นจากนโยบายจำนำข้าว เกษตรกรก็อยากหันกลับมาปลูกข้าว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความยืดหยุ่นของอุปทานในการปรับเปลี่ยนพื้นที่ และจากการสนับสนุนของภาครัฐในนโยบายจำนำข้าว ทำให้เกิดการผลิตข้าวเพื่อการค้า

“การคิดต้นทุนการผลิตระหว่างปาล์มน้ำมันกับนาข้าว ปาล์มน้ำมันใส่ปุ๋ยปีละ 3 ครั้ง ต้นละประมาณ 2 กิโลกรัม 1 ไร่ประมาณ 25 ต้น เฉลี่ยกระสอบละ 1 ไร่ ราคาปุ๋ยปาล์มน้ำมันอยู่ที่กระสอบละ 1,500 บาท น้ำหนัก 50 กิโลกรัม ส่วนนาข้าวชานาใส่ปุ๋ยปีละ 2 ครั้ง 1 ไร่ (50 กิโลกรัม) ในการทำนา 1 ครั้งต้องหว่าน ปุ๋ย 2 ครั้ง ครั้งแรก หลังจากการหว่านเมล็ดข้าว 1 เดือน และครั้งที่สอง ต้นข้าวตั้งท้อง ปริมาณพันธุ์ข้าวที่ใช้ ในพื้นที่ 1 ไร่ประมาณ 25 กิโลกรัมหรือ 1 กระสอบ ราคาประมาณ 600 บาท พันธุ์ข้าวที่เกษตรกรกรใช้ปลูก เป็นพันธุ์ข้าว กข 31 กข 47 ไม่นิยมปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมือง ในชุมชนมีการรวมกลุ่มเกษตรกร และมีการตั้ง สหกรณ์ภายในหมู่บ้าน เพื่อให้เกษตรกรในหมู่บ้านมีสินเชื่อในการปุ๋ย ซึ่งจะให้สินเชื่อแก่เกษตรกรโดย เกษตรกรชำระเงินค่าปุ๋ยหลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิต” (มะริสา รัตนสุวรรณ. 2556. สัมภาษณ์)

ด้านต้นทุนจะเห็นได้ว่าการลงทุนด้านปัจจัยการผลิต ด้านปุ๋ยปาล์มน้ำมันมีค่าใช้จ่ายสูงกว่าข้าว อย่างไรก็ตามการตั้งสหกรณ์ภายในหมู่บ้าน เพื่อให้เกษตรกรในหมู่บ้านมีสินเชื่อในการซื้อปุ๋ย ให้สินเชื่อแก่ เกษตรกรโดยเกษตรกรชำระเงินค่าปุ๋ยหลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิต ก็เป็นการสนับสนุนให้เกษตรกรมีสภาพ คล่องในการเพิ่มผลผลิตได้ นอกจากนี้โครงการบัตรสินเชื่อเกษตรกรก็เป็นอีกทางเลือกหนึ่งสำหรับการซื้อ ปัจจัยการผลิต ณ ร้านจำหน่ายปัจจัยการผลิตในท้องถิ่น

ภาพ 3-27 ร้านจำหน่ายปัจจัยการผลิตในอำเภอกระแสดินธุ์จังหวัดสงขลา

ปัจจัยสนับสนุนการทำการเกษตรที่อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา

1. เกษตรกรสนใจทำนาเป็นอาชีพหลักและเพื่อการค้า
2. พื้นที่ทำนาของเกษตรกรแต่ละรายมีขนาดใหญ่พอสมควร
3. ในพื้นที่มีเยาวชนที่สนใจทำนาเป็นอาชีพหลัก มีการใช้เทคโนโลยีในการทำนา

อำเภอสทิงพระ

บริบทพื้นที่

อำเภอสทิงพระ ประกอบด้วย 11 ตำบล 79 หมู่บ้าน 1 เทศบาล และ 11 องค์การบริหารส่วนตำบล ประชากรมีอาชีพหลัก ได้แก่ ทำนา เลี้ยงสัตว์ และทำตาลโตนด มีอาชีพเสริมคือทำสวน และทำการเกษตรผสมผสาน ผลผลิตที่สำคัญทางการเกษตร ได้แก่ ข้าว มะม่วง ผลผลิตจากต้นตาล (ศูนย์สารสนเทศเพื่อการบริหารและพัฒนางานปกครอง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. 2012)

แหล่งน้ำที่สำคัญ ได้แก่ คลองพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก ซึ่งเป็นคลองชลประทานอยู่ในพื้นที่ 4 อำเภอของคาบสมุทรสทิงพระ คือ อำเภอรโนด อำเภอกระแสสินธุ์ อำเภอสทิงพระ และอำเภอสิงหนคร โดยเริ่มจาก ม.6 บ้านป่าขวาง ต.ม่วงงาม อ.สิงหนคร จ.สงขลา ถึง ม.3 บ้านคลองโกคา ต.ระโนด อ.ระโนด จ.สงขลา สำหรับคลองพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก เป็นคลองขุด โดยกองทัพภาคที่ 4 ร่วมกับจังหวัดสงขลาและส่วนราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องดำเนินการขุดในปี พ.ศ.2527 ความยาว 55 กิโลเมตร พื้นที่ชลประทาน 68,450 ไร่ เริ่มต้นที่อำเภอรโนดผ่านอำเภอกระแสสินธุ์ อำเภอสทิงพระ และอำเภอสิงหนคร เชื่อมต่อกับคลองสทิงหม้อ ความยาว 15 กิโลเมตร รวมความยาวทั้งหมด 70 กิโลเมตร แล้วไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลาที่บ้านหัวขี้เหล็ก ตำบลท้านบ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา คลองดังกล่าวสามารถช่วยแก้ปัญหาภัยแล้งให้กับเกษตรกรได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะที่ท่อระบายน้ำบ้านศรีไชย โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษา ระโนด กระแสสินธุ์ คาบสมุทรสทิงพระ ซึ่งอยู่ในความดูแลและรับผิดชอบของสำนักชลประทานที่ 16 สงขลา เกษตรกรในพื้นที่ได้สูบน้ำจากคลองพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก นำไปใช้ในด้านการเพาะปลูกบริเวณสองฝั่งคลองอย่างเพียงพอ ทั้งนาข้าว ปาล์มน้ำมัน พืชผักสวนครัว (สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย. 2556.)

ธนาคารในพื้นที่มี 3 แห่ง ได้แก่ ธนาคารออมสิน ธนาคารกรุงไทย และ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์

เมื่อก่อนทำนา 5 ไร่ปัจจุบันเหลือพื้นที่สำหรับการทำนาเพียง 3 ไร่ ที่เหลือก็ปรับเปลี่ยนพื้นที่เป็นไร่นาสวนผสม ซึ่งจากการสอบถามเกษตรกรผู้ปรับเปลี่ยนพื้นที่เป็นไร่นาสวนผสมกล่าวว่าการทำไร่นาสวนผสมได้รับผลตอบแทนที่ดีกว่า โดยเฉลี่ยในหมู่บ้านสนามชัย หมู่ที่ 2 มีการนาเฉลี่ยประมาณ 3 ไร่ ทำนามากที่สุดในพื้นที่ประมาณ 14 ไร่ การทำนาในพื้นที่ทำปีละ 1 ครั้งเท่านั้นเฉพาะนาปีเพียงอย่างเดียว อาชีพที่สามารถทำพร้อมไปกับการทำนาได้คือการทำตาลโตนด ถ้าหากมีการทำนาข้าว ปีละ 2 ครั้งการทำตาลโตนดจะไม่ได้ผล เนื่องจากหากมีการทำนาปีละ 2 ครั้งต้นตาลโตนดจะไม่ออกผล และยืนต้นตายเพราะได้รับน้ำมากเกินไป อย่างเช่นในอำเภอรอนดทำให้เกษตรกรต้องเลือกกระหว่างทำนา 2 ครั้งกับการทำตาลโตนด จึงทำให้ในพื้นที่นี้มีการทำนาเพียงครั้งเดียวเท่านั้น อีกทั้งการทำนาหว่านปุ๋ยให้ต้นข้าวเป็นการให้ปุ๋ยตาลโตนดอีกทางหนึ่งด้วยการทำนาในพื้นที่สามารถทำได้ถึง 2 ครั้งต่อปี แต่ถ้าเกษตรกรในพื้นที่ทำนาปีละสองครั้งตาลโตนดก็จะมีในพื้นที่อีกต่อไปการทำนาของคนในพื้นที่เป็นการทำนาเพื่อการบริโภคในครัวเรือนหากเหลือจากการเก็บไว้บริโภคในครัวเรือนก็นำไปขาย ไม่ได้มีจุดประสงค์หลักเพื่อการค้า

ภาพ 3-29 การทำนาที่อำเภอสทิงพระ ควบคู่ไปกับปลูกตาลโตนด

ภาพ 3-30 ต้นตาลโตนดอยอดด้วนกรณีทำนาปีละสองครั้ง

อาชีพดั้งเดิมของคนในชุมชนคือการประกอบอาชีพทำนา แต่เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไปบุตรหลานของคนในชุมชนได้รับการศึกษา และมีอาชีพที่มั่นคง เช่น รับราชการเป็นครู ตำรวจ อยากให้พ่อแม่อยู่อย่างสบายไม่ต้องทำนาจึงให้พ่อแม่เลิกทำนา

ที่หมู่ 2 ตำบลสนามชัย ในปี พ. ศ. 2550 จากประชากรในพื้นที่ประมาณ 200 ครอบครัวมีเกษตรกรที่ทำนาประมาณ 90 ครัวเรือน แต่ในปี พ. ศ. 2555 เหลือครัวเรือนเกษตรกรที่ทำนาประมาณ 75 ครัวเรือน ซึ่งถ้าดูตัวเลขการเปลี่ยนแปลงยังไม่แตกต่างกันมากนัก สาเหตุของเกษตรกรที่เลิกทำนาเนื่องจากปัญหาน้ำท่วมทำให้เกษตรกรเกิดความท้อแท้ สิ้นหวัง แต่ในปี 2555 จากโครงการสนับสนุนให้เกษตรกรกลับมาทำนาโดยให้งบประมาณในการไถ และแจกจ่ายเมล็ดพันธุ์ เมื่อทุกอย่างพร้อมทำให้เกษตรกรหันกลับมาทำนากันมากขึ้น

ทิพย์มงคล ขุนไชย (2556. สัมภาษณ์) ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 ตำบลสนามชัย อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา ให้ข้อมูลว่า

“พื้นที่นาร้างในหมู่ 2 ตำบลสนามชัย มีไม่มากนัก ในชุมชนมีพื้นที่นาร้างไม่เกิน 15 ไร่ เพราะหากเจ้าของพื้นที่นาไม่ได้ทำนาข้าวก็จะให้คนอื่นทำแทน โดยการทำนาไม่มีการเช่า เพราะเจ้าของที่นาคิดว่าดีกว่าการปล่อยให้ร้างว่างเปล่าไว้ประโยชน์ช่วยเหลือเกื้อกูลกันในแบบเครือญาติ ไม่มีการแบ่งข้าว แต่มีข้อแม้ว่าหากข้าวที่ปลูกน้ำท่วมเจ้าของที่นาจะเป็นผู้ไปแจ้งเพื่อรับสิทธิประโยชน์และเงินชดเชยจากความเสียหาย แต่ส่วนใหญ่พื้นที่นาในพื้นที่จะไม่ค่อยมีการปล่อยให้ร้างว่างเปล่าถ้าคนเก่าไม่ทำก็จะมีคนใหม่มาทำตัวอย่างเช่น เมื่อรถไถ (แทรกเตอร์) มาไถนาเห็นนาว่างไม่ไถก็จะถามจากเจ้าของพื้นที่นาใกล้เคียงว่าเป็นที่นาของใคร แล้วจะไปบอกคนที่อยากทำนาให้ไปติดต่อ ส่วนนาที่ร้างจะเป็นแปลงนาที่เจ้าของไม่ได้อยู่ในชุมชนไม่สามารถติดต่อได้”

แนวทางการแก้ไขปัญหานาร้างนั้นสำหรับในพื้นที่ปัญหาที่เกษตรกรประสบคือตัวเกษตรกรเองไม่มีเอกสารสิทธิ์ที่จะไปแจ้งแก่หน่วยงานราชการในการได้รับสิทธิประโยชน์ช่วยเหลือจากทางหน่วยงานราชการในกรณีน้ำท่วมข้าวเสียหาย เนื่องจากสภาพในปัจจุบันเกษตรกรที่ทำนา ได้ทำนาในพื้นที่นาของผู้อื่น เมื่อเกิดน้ำ

ท่วมข้าวได้รับความเสียหายผู้ที่สามารถไปขอรับความช่วยเหลือได้คือผู้ที่ต้องมีเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน ทำให้เกษตรกรเกิดความท้อแท้ เพราะไม่มีกำลังใจ อีกทั้งปัจจุบันน้ำท่วมในพื้นที่มากขึ้นทำให้ข้าวได้รับความเสียหายทำให้บางครั้งเกษตรกรไม่คุ้มค่างกับการลงทุน

ผู้ใหญ่บ้านให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า “การจำนำข้าวในปีที่ผ่านมาเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการเพียง 2 รายเท่านั้น เนื่องจากเกษตรกรไม่ค่อยให้ความสนใจมากนัก ส่วนใหญ่เกษตรกรให้ความสนใจกับการขายข้าวหน้านา เพราะเกษตรกรคิดว่าขายอย่างไรก็ได้ให้ง่ายสะดวกที่สุด เนื่องจากปริมาณข้าวของแต่ละครัวเรือนมีปริมาณน้อย และข้าวแต่ละแปลงไม่สามารถเก็บเกี่ยวได้พร้อมกัน อีกทั้งโรงสีในพื้นที่ไม่มี ต้องไปที่อำเภอระโนด”

ในหมู่บ้านมีการสนับสนุนเกษตรกรในการส่งเสริมปัจจัยการผลิต โดยการนำเงินจากกองทุนเงินล้านของหมู่บ้านมาจัดสรรซื้อปุ๋ยให้เกษตรกรเป็นลักษณะของสหกรณ์ทั้งปุ๋ยเคมี อินทรีย์ชีวภาพ โดยที่เกษตรกรไม่ต้องจ่ายเงินล่วงหน้าในการซื้อปุ๋ย แต่มาใช้สินเชื่อในสหกรณ์ แต่แนวคิดดังกล่าวเป็นแนวคิดของแต่ละหมู่บ้านไม่เหมือนกัน

จึงเห็นได้ว่าที่อำเภอสติงพระการทำนาทำเพื่อบริโภคและทำแบบไร่นาสวนผสม มีขนาดพื้นที่เพาะปลูกประมาณ 3-10 ไร่ ปัจจัยการผลิตบางหมู่บ้านใช้เงินกองทุนเงินล้านของหมู่บ้านมาจัดสรร ผู้ที่ทำนามักเป็นวัยเกษียณ ส่วนคนหนุ่มสาวสนใจอาชีพอื่นมากกว่า และการทำนาที่สติงพระเป็นการทำนาปี ปลูกร่วมกับตาลโตนด

การสืบทอดอาชีพและทัศนคติต่ออาชีพการทำนา

พื้นที่อำเภอสติงพระ การสืบทอดอาชีพการทำนา ปัจจุบันคนที่ประกอบอาชีพทำนาส่วนใหญ่อาชีพ 45 ปีขึ้นไป เยาวชนคนรุ่นหลังไม่ค่อยให้ความสนใจ และครัวเรือนที่ประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลักก็มีเพียงไม่กี่ครัวเรือน ผู้ใหญ่บ้านให้ความเห็นว่า “ส่วนใหญ่ถ้ามีอาชีพอื่นที่ดีกว่าการทำนาก็จะปรับเปลี่ยนไปทำอาชีพอื่นเพราะคิดว่าอาชีพอื่นดีกว่าการทำนา” ในอนาคตหากมีการทำนาในพื้นที่ คงมีการทำไร่สวนผสมเข้ามาแทนที่ เพราะการทำสวนผสมสามารถปลูกได้ทุกอย่าง เช่น พริก ค่ะน้า และพลู (พลูกินกับหมากปลูกขายพม่า เพราะพม่าเข้ามาทำงานโรงงานแถวระโนดเป็นจำนวนมาก) เป็นต้น เป็นการทำไร่สวนผสมเพื่อบริโภคและขายภายในชุมชน พื้นที่ที่มากที่สุดในการทำไร่สวนผสมประมาณ 3 ไร่ ทำจริงๆประมาณ 1-2 งาน ช่วงอายุคนที่เข้ามาทำสวนผสมคือคนในวัยเกษียณ มีการเตรียมตัวตั้งแต่อ่อนวัยเกษียณในการเตรียมพื้นที่ เมื่อเข้าสู่วัยเกษียณก็ใช้เวลาอยู่กับการเกษตรแบบผสมผสาน ซึ่งถ้าเปรียบวงจรของคนในพื้นที่เหมือนวัฏจักร เพราะบุตรหลานจะมุ่งหน้าเข้าสู่เมืองเพื่อแสวงหาความรู้และหน้าที่การงาน แต่วัยพ่อแม่ ที่เข้าสู่วัยสูงอายุจะกลับเข้าสู่ชุมชนทำเกษตรผสมผสาน

สำหรับบางรายที่ไม่มีผู้สืบทอดอาชีพก็ได้เลิกทำในอาชีพไป เช่น อดีตเจ้าของโรงสีในตำบลสนามชัย ปัจจุบันคุณตาเลิกทำกิจการโรงสีข้าวแล้ว เนื่องจากอายุมากแล้วทำไมไหว ลูกหลานไม่สืบทอดกิจการได้แยกย้ายไปประกอบอาชีพอย่างอื่น ปัจจุบันคุณตามีอายุ 83 อยู่บ้านเพียงคนเดียว ไม่มีทายาทในการสืบทอดกิจการโรงสีจึงต้องหยุดกิจการ และได้ขายโรงสีและอุปกรณ์ไปแล้ว คุณตามีที่นา แต่ปัจจุบันได้ยกให้คนอื่นทำ

นา โดยให้ทำนาแบบให้เปล่า หรือคนที่ทำนาของคุณตาอาจนำข้าวเปลือกมาให้บ้าง โดยที่นาของคนในพื้นที่มีขนาดไม่ใหญ่นัก ประมาณ 3-5 ไร่ ในอดีตลักษณะโรงสีของคุณตาเป็นโรงสีแบบแยกแกลบ แยกรำข้าว ไม่ใช่โรงสีแบบหีบด

ปัจจัยสนับสนุนการทำนาเกษตรที่อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา

1. เกษตรกรสนใจการทำนาเพื่อเป็นอาหาร
2. เกษตรกรสนใจการทำนาในรูปแบบไร่นาสวนผสม เนื่องจากขนาดที่นาผืนเล็ก
3. ผู้เกษียณราชการ กลับคืนถิ่น พัฒนาการเกษตรแบบไร่นาสวนผสม เป็นการใช้เวลาช่วงเกษียณอย่างมีคุณค่า

การทำนาข้าวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในจังหวัดนครศรีธรรมราช

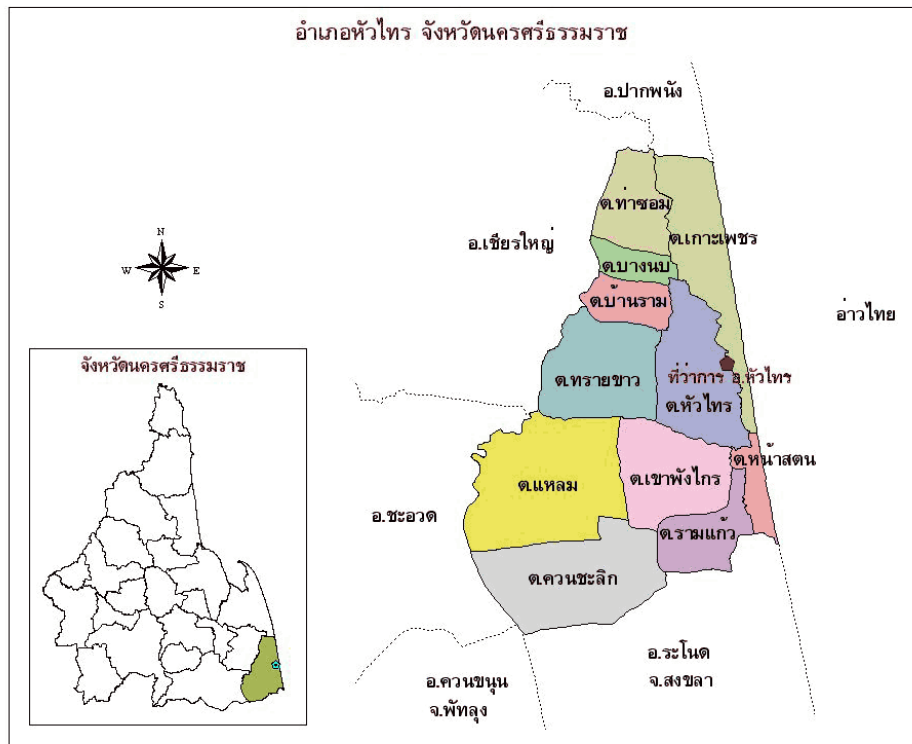
พื้นที่ปลูกข้าวในจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีความสำคัญ ได้แก่ อำเภอหัวไทร เมือง เขียวใหญ่ ปากนัง ท่าศาลา ร่อนพิบูลย์ ชะอวด พื้นที่ที่มีผลผลิตต่อไร่สูง ได้แก่ เขียวใหญ่ หัวไทร เฉลิมพระเกียรติ และชะอวด (สำนักงานเกษตรจังหวัดนครศรีธรรมราช. 2547)

อำเภอหัวไทร

บริบทพื้นที่

อำเภอหัวไทร ประกอบด้วย 11 ตำบล 99 หมู่บ้าน 1 เทศบาล และ 11 องค์การบริหารส่วนตำบล ประชากรมีอาชีพหลัก คือ ทำนา เกษตรกรรม ประมง มีอาชีพเสริม ได้แก่ ธุรกิจส่วนตัว ภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมตัวทำการผลิตจำหน่ายสินค้าในท้องถิ่น ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว พริก คะน้า มีธนาคาร 3 แห่ง ได้แก่ ธนาคารออมสิน ธนาคารกรุงเทพ และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ มีโรงสี 4 แห่ง ในตำบลแหลม 2 แห่ง ตำบลควนชะลิก 1 แห่ง ตำบลหัวไทร 1 แห่ง (ศูนย์สารสนเทศเพื่อการบริหารและพัฒนา

งานปกครอง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. 2012.)

ภาพ 3-31 แผนที่อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

ที่มา: ศูนย์สารสนเทศเพื่อการบริหารและพัฒนาางานปกครอง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. 2012.

พื้นที่อำเภอหัวไทร โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำและที่ราบลุ่มริมฝั่งทะเล มีแม่น้ำสายหลักเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ของอำเภอหัวไทร คือคลองหัวไทร ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของแม่น้ำปากพื้ง ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขานครศรีธรรมราช ในเขตตำบลวังอ่าง อำเภอชะอวด โดยมีคลองสาขา คือ คลองลาไม เกิดจากห้วยต่างๆ ที่ไหลมารวมกันเป็นคลองลาไม ไหลผ่านตำบลวังอ่างตำบลเขาพระทอง ตำบลท่าประจะ ลงสู่คลองชะอวด อีกสาขาหนึ่งเกิดจากห้วยบริเวณควนหนองหงส์ เกิดเป็นคลองบางกลม ไหลผ่าน ตำบลบ้านตุล อำเภอชะอวด ลงสู่คลองชะอวดไหลผ่านอำเภอชะอวด เรียกว่า คลองชะอวด หรือ คลองท่าเสม็ด ไหลผ่านอำเภอเชียรใหญ่ เรียกว่าคลองเชียร ถึงบ้านปากแพรกแล้วแยกเป็นสองสาย สายหนึ่งไหลผ่านไปทางเหนือไปออกทะเลที่อ่าวปากพื้ง อำเภอปากพื้ง เรียกแม่น้ำปากพื้ง อีกสายหนึ่งไหลค่อนข้างขนานฝั่งทะเลไปทางใต้ผ่านอำเภอหัวไทร เรียกว่า คลองหัวไทร แล้วไปลงทะเลสาบสงขลาที่ ตำบลระโนด อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ระยะทางประมาณ 63 กิโลเมตร

นอกจากคลองหัวไทรสายหลักแล้ว ยังมีคลองสาขาอีกมาก เช่น คลองพัทธุสีมา คลองบางดิ่ง คลองท่าเสา คลองบางปราชญ์ คลองหัวลำภู คลองแพรกเมือง คลองบางตะพาน คลองรามแก้ว คลองโพรงจระเข้ คลองดอนผาสุก - คลองควน เป็นต้น ลำคลองเหล่านี้เคยมีความสำคัญต่อชีวิตความ

เป็นอยู่ของชาวอำเภอหัวไทร มาตั้งแต่อดีต 4 ประการ ได้แก่ ใช้น้ำในการเพาะปลูก การเกษตร ใช้เป็นเส้นทางคมนาคม ใช้น้ำในครัวเรือนและ เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลา (ศูนย์สารสนเทศเพื่อการบริหารและพัฒนา งานปกครอง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. 2012.)

สภาพการทำนา

พื้นที่การทำนาของคนในอำเภอหัวไทร เฉลี่ยประมาณ 20 ไร่ มีทั้งเกษตรกรที่มีที่นาเป็นของตนเอง และเกษตรกรที่เช่าที่นา การเช่าที่นาแล้วแต่เกษตรกร แต่ส่วนใหญ่เกษตรกรชอบเช่าพื้นที่แปลงใหญ่ ไม่ค่อยนิยมเช่าพื้นที่ 3-4 ไร่ เนื่องจากต้องขนย้ายอุปกรณ์ในการทำนาทำให้ยุ่งยาก เกษตรกรนิยมเช่าพื้นที่แปลงใหญ่ ขนาด 10-20 ไร่ เนื่องจากคุ้มค่างกับการลงทุน เกษตรกรบริเวณนี้ที่ทำนามากที่สุดประมาณ 50 ไร่ เป็นทั้งแปลงนาของตนเองและแปลงนาเช่า

การเตรียมพื้นที่มีการใช้เทคโนโลยี และเครื่องมือ เครื่องจักร สำหรับการไถใช้รถไถนาเดินตาม (ชาวบ้านเรียกรถลูกหมา) และใช้รถแทรกเตอร์สีส้มช่วยไถด้วย

จากการสัมภาษณ์ วรรณิ์ สังข์สี (2556. สัมภาษณ์) ได้ความว่าการทำนาในพื้นที่หัวไทรมีคนหันกลับมาทำนากันมากขึ้น เนื่องจากนโยบายของรัฐที่มีการสนับสนุน คือโครงการรับจำนำข้าวตันละ 15,000 บาท เกษตรกรที่มีอาชีพทำนาตั้งแต่อดีตรุ่นพ่อแม่ก็ยังคงทำนาต่อ คนรุ่นลูกหลานที่ไม่เคยทำนาก็หันกลับมาทำนากันเพิ่มมากขึ้น แต่เมื่อนโยบายของรัฐมีปัญหาโครงการรับจำนำข้าวไม่ได้ผล เกษตรกรที่ทำนาก็มีความท้อถอย อีกทั้งปริมาณผลผลิตที่ได้ไม่เป็นไปตามเป้าที่เกษตรกรคาดหวัง แต่สำหรับคนในพื้นที่คงจะหนีอาชีพการทำนาไม่ได้ไม่ว่าราคาข้าวจะเป็นอย่างไร เพราะมีพื้นที่นาอยู่แล้วจึงต้องทำนาต่อไป และสภาพพื้นที่เหมาะสมกับการทำนา

ความคิดเห็นต่อนโยบายของรัฐบาล ไม่มีความมั่นใจต่อเสถียรภาพของรัฐบาล แต่เมื่อได้คุยกับคนเฒ่าคนแก่ที่ทำนามาก่อนท่านได้ให้คติสอนใจว่า “ทำไปเถอะ” คนเฒ่าคนแก่อยากให้ทำนาต่อไป

ในพื้นที่ไม่มีการทำนาทุ่ง นาทุ่งจะเลี้ยงในพื้นที่ริมทะเลเช่นเดียวกับที่อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ในบริเวณพื้นที่ราบลุ่มนี้ (ด้านในไม่ติดอ่าวไทย) มีแต่การทำนาเกษตรผสมผสาน เป็นไร่นาสวนผสม เพื่อปลูกผักหารายได้ในช่วงว่างเว้นจากการทำนา

สำหรับพื้นที่นาร้างไม่มี มีแต่การการบุกเบิกนาเพิ่ม อย่างเช่นคนที่มีเทคโนโลยีการเกษตร เช่น รถไถ อุปกรณ์การทำนา รถแทรกเตอร์ ต้องการบุกเบิก เพิ่มพื้นที่สำหรับการทำนา คือบุกเบิกพื้นที่ที่อยู่ถัดไปข้างในไม่ติดเหมือนน้ำ ระบบส่งน้ำไปไม่ถึง มีต้นไม้ มีต้นกขขึ้น ซึ่งในอดีตเคยเป็นพื้นที่รกร้างว่างเปล่า หรือเคยทำนามาแล้วและหยุดการทำนาไปนานแล้วทำให้มีวัชพืชและต้นไม้อปกคลุม เป็นการบุกเบิกพื้นที่นาร้างและหาพื้นที่การทำนาใหม่จากพื้นที่เกษตรที่ไม่ใช้ประโยชน์

คนที่มีรถแทรกเตอร์เป็นของตนเองจะทำนาในปริมาณมากเนื่องจากเขาต้องลงทุนอย่างมากในการไถมาซึ่งรถแทรกเตอร์นั้น เลยต้องทำนาในปริมาณมากเพื่อให้คุ้มทุน เพื่อที่จะให้ได้กำไรมากขึ้น โดยการเช่าที่

นา โดยดูจากนาที่ไม่มีคนทำแล้วก็ไปติดต่อขอเช่า ราคาแล้วแต่พื้นที่ ถ้าติดเหมืองน้ำ ดินชลประทานน้ำดี ราคาเช่าไร่ละ 600-700 บาท ถ้าห่างไกลชลประทานราคาก็ถูกลงตามสภาพพื้นที่

ด้านเมล็ดพันธุ์ มีการซื้อเป็นกระสอบ จากกรมการข้าว ไม่นิยมเก็บเมล็ดพันธุ์เองเนื่องจากเมล็ดพันธุ์ถ้าเก็บไว้เอง คุณภาพสู้เมล็ดพันธุ์ของกรมการข้าวไม่ได้ ถ้าออกรวงก็ได้ผลผลิตไม่เต็มที่ “มีคนบอกว่ามันไม่งอกก็เลยไม่กล้าเสี่ยง แต่หากใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวที่ซื้อมาจากกรมการข้าวมันจะมีสารบางตัวที่ช่วยให้ข้าวได้ผลผลิตเต็มที่” ความเห็นของวรรณณี สังข์สี (2556. สัมภาษณ์)

พันธุ์ข้าวมีหลายสายพันธุ์ที่นิยมในพื้นที่ ได้แก่พันธุ์ข้าว กข 31 กข 41 พิษณุโลก ซึ่งเกษตรกรตัดสินใจใช้พันธุ์ข้าวพันธุ์ไหนขึ้นอยู่กับความชอบและสภาพภูมิอากาศ แล้วแต่คนปลูก ซึ่งราคาของข้าวทั้ง 3 สายพันธุ์ราคาเหมือนกัน

ผลผลิตต่อไร่ของเกษตรกรในพื้นที่ ประมาณ 500-1,000 กิโลกรัมต่อไร่ ไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละคน บางคนทำนามืออาชีพสามารถทำนาได้ผลผลิตต่อไร่มากกว่า 1 ตัน เพราะเกษตรกรมีความเชี่ยวชาญ รู้ว่าควรหว่านข้าวระยะห่าง ปริมาณเมล็ดพันธุ์ที่หว่านต่อไร่ ข้าวต้นสูงขนาดนี้ควรใส่ปุ๋ยอะไร แต่สำหรับครอบครัวของ วรรณณี สังข์สี (2556. สัมภาษณ์) เพิ่งเริ่มทำนามาประมาณ 2 ปี เป็นการทำนาสืบทอดจากพ่อแม่ ซึ่งทำนาเพื่อการบริโภคในครัวเรือน แต่เมื่อราคาข้าวสูงขึ้นเมื่อ 2 ปีที่ผ่านมา ก็เลยลองทำนาเป็นอาชีพ ช่วงนี้อยู่ระหว่างการทดลองผิด ลองถูก เป็นช่วงการเรียนรู้

ข้าวสำหรับการบริโภคในครัวเรือนกับข้าวที่ขายเป็นข้าวแปลงเดียวกันไม่แยกผลิตข้าวเพื่อบริโภคและเพื่อการค้า ส่วนไหนที่เก็บไว้บริโภคก็ใส่กระสอบไว้ ส่วนไหนที่นำไปขายก็นำไปชั่งขายเลย

วรรณณี สังข์สี (2556. สัมภาษณ์) ให้ความเห็นว่า “การทำนาหากเกษตรกรมีรายได้ดีอาชีพทำนาก็ยังมีคนสืบทอดต่อไป โดยข้าวต้องมีราคา มากกว่า 10,000 บาท ต่อตัน เพื่อการทำนาของเกษตรกรจะได้คุ้มค่างับการลงทุน และราคามีเสถียรภาพไม่ขึ้นลงตามรัฐบาล นโยบายของรัฐมีผลต่อการเพิ่มขึ้นหรือลดลงในการทำนา ชาวนาจะรู้ตัวเองว่าจะทำนาต่อไปหรือจะถอยดี เมื่อก่อนชาวนาทำนาได้ ตันละ 6,000 บาท เนื่องจากไม่ได้เข้าโครงการรับจำนำข้าว ซึ่งเมื่อหักลบกลบหนี้จากการลงทุนชาวนาแทบไม่เหลือกำไร”

ภาพ 3-32 พื้นที่นาในตำบลทรายขาว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

ภาพ 3-33 สถานที่เก็บข้าวที่รับจํานำจากชาวนาของโรงสีแห่งหนึ่งนในตำบลทรายขาว
อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

โรงสีในพื้นที่หัวไทรมีหลายโรง รับจํานำข้าว โรงสีมีหลายแห่งทำให้มีนายหน้ามาติดต่อหา โดยนายหน้าจะเป็นญาติกับชาวนา แล้วมาติดต่อให้ขายให้โรงสีนั้นๆ มีบางโรงสีมีการลงทุนให้ โดยการให้เมล็ดพันธุ์ข้าวมาปลูกก่อน เมื่อได้ข้าวมากก็ต้องขายให้กับโรงสีนั้น แต่คนส่วนใหญ่นิยมไปรับเมล็ดพันธุ์ข้าวของสหกรณ์ โดยการเป็นสมาชิกสามารถใช้เครดิตได้ โดยการสมัครสมาชิกสหกรณ์ และบางรายก็กู้เงินจากกองทุนหมู่บ้าน เพื่อซื้อปัจจัยการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ไม่มีการรวมกลุ่มของเกษตรกร หรือบางคนก็จะใช้บัตรเครดิตเกษตรกร ซื้อปัจจัยการผลิตที่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์

ความมั่นคงทางอาหารกับคนในพื้นที่ คนในพื้นที่มีการคัดสรรของบริโภค โดยการคำนึงถึงสุขภาพ ผักปลอดสารพิษ ข้าวทำเพื่อการค้า และการบริโภค โดยการเก็บข้าวส่วนหนึ่งไว้บริโภคสำหรับ 1 ฤดูกาล และที่เหลือก็นำไปขาย เกษตรกรในพื้นที่ไม่ต้องซื้อข้าวสาร เนื่องจากมีโรงสีขนาดเล็กในหมู่บ้านที่รับสีข้าว ข้าวเก็บไว้สำหรับการบริโภคเพื่ออย่างเดียวไม่เก็บไว้สำหรับการทำเมล็ดพันธุ์

ทัศนคติกับอาชีพการทำนา

ทัศนคติกับการทำนา ชาวนามีทัศนคติที่ดีต่อการทำนาเนื่องจากรุ่นพ่อรุ่นแม่มีการทำนาเติบโตเพราะการทำนา

ความสนใจของคนในพื้นที่กับการทำนา เห็นว่าเป็นการทำนาสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ คงต้องทำนากันต่อไป อาจมีบางครั้งรู้สึกท้อเพราะผลผลิตไม่ได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ สภาพภูมิอากาศไม่เป็นใจ อีกทั้งราคาผลผลิตก็ตกต่ำไม่เป็นไปตามเป้าที่รัฐบาลวางไว้

ความเห็นสำหรับการเปลี่ยนอาชีพไปเป็นอาชีพอื่น เช่นรับจ้างในเมือง เห็นว่าทำนาในพื้นที่ดีกว่า เนื่องจากหากออกไปรับจ้างเป็นลูกจ้างในเมืองต้องลี้ภัยบ้านช่องและครอบครัว อยู่กับครอบครัวดีกว่า

อย่างไรก็ตาม วรณีย์ สังข์สี (2556. สัมภาษณ์) ให้ความเห็นว่าการรับจ้างเป็นอาชีพหนึ่งที่ไม่ต้องอาศัยการลงทุนเพียงแต่อาศัยการใช้แรงงานและความขยัน แตกต่างจากการทำนา การทำนาต้องเสี่ยงกับดินฟ้าอากาศ ภัยไข้เจ็บ เช่น ใน ปี พ.ศ. 2556 น้ำท่วมหนักกว่าทุกปี เนื่องจาก เมื่อก่อนเป็นที่นาโล่ง ระบบน้ำไหลได้สะดวก แต่ยุค พ.ศ. 2556 มีการถมที่ สร้างที่อยู่อาศัยมากขึ้น ทำให้น้ำท่วมหนักกว่าทุกปี น้ำท่วมจากท่วมซ้ำก็ท่วมเร็วขึ้น น้ำทะเลไม่มีผลเนื่องจากมีการมีการสร้างเขื่อนกันไว้ กันน้ำระหว่างน้ำเค็มและน้ำจืด

การสืบทอดการทำนา วรณีย์ สังข์สี (2556. สัมภาษณ์) มีความเห็นว่า หากลูกหลานมีงานที่มีความมั่นคงก็ทำงานของตนเองไป แต่ถ้าหากคนไหนทำงานไม่มั่นคงก็จะกลับมาทำนา คนส่วนใหญ่จะกลับมาทำนาอายุประมาณอายุมากกว่า 30 ปี ถ้าทำงานแล้วไม่มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานก็จะกลับมาทำนา เพราะมีที่ มีบ้านอยู่แล้ว

การปลูกปาล์มน้ำมัน

ในพื้นที่ที่มีการปลูกปาล์มน้ำมันแต่ไม่มีการปลูกยางพารา เนื่องจากพื้นที่ไม่เหมาะสำหรับการปลูกยางพารา แต่ในพื้นที่อื่นที่ใกล้เคียงมีการปลูกยางพาราเนื่องจากลักษณะพื้นที่ที่มีความเหมาะสม เป็นที่สูง การปลูกปาล์มเจ้าของที่ดินจะมีทัศนคติที่ดีต่อปาล์มน้ำมัน เลยปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อปลูกปาล์มน้ำมันโดยให้เหตุผลว่าการปลูกปาล์มน้ำมันเป็นการลงทุนครั้งเดียวแตกต่างจากการทำนามีการลงทุนหลายครั้ง

สำหรับ วรณีย์ สังข์สี (2556. สัมภาษณ์) พอใจทำนามากกว่า มีความคิดว่าการปลูกปาล์มน้ำมันต้องรออีกหลายปีกว่าจะได้ผลผลิต ส่วนนาข้างสามารถให้ผลผลิตได้ปีละ 2 ครั้ง

การตัดสินใจว่าพื้นที่ของตนเองนั้นจะทำอะไรขึ้นอยู่กับทัศนคติของบุคคล

การปลูกปาล์มน้ำมันในพื้นที่อำเภอหัวไทร ยังคงเป็นเพียงส่วนน้อย การปลูกปาล์มน้ำมันไม่มีผลต่อการทำนา ต่างคนต่างทำ ขึ้นอยู่กับใครชอบอะไร ใครชอบทำนาก็ทำนา ใครชอบทำสวนปาล์มก็ปลูกปาล์ม น้ำมัน ไม่มีหน่วยงานไหนมาสนับสนุน ขึ้นอยู่กับความชอบของเกษตรกรเอง

นอกจากนี้อีกเหตุผลหนึ่งที่เปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวเป็นปาล์มน้ำมัน คือ เนื่องด้วยอายุของเกษตรกรที่ไม่สามารถทำนาได้ จึงตัดสินใจปรับเปลี่ยนพื้นที่จากการทำนาข้าวเป็นสวนปาล์มน้ำมัน เนื่องจากการทำสวนปาล์มเป็นการลงทุนครั้งเดียว คือซื้อพันธุ์ปาล์มน้ำมันมาและจ้างเขาปลูก ตอนเก็บเกี่ยวผลผลิตก็จ้างแรงงานเก็บผลผลิต

ปัจจัยสนับสนุนการทำการเกษตรที่อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

1. เกษตรกรมีทัศนคติที่ดีต่อการทำงาน อาชีพทำนา
2. เกษตรกรสนใจสืบทอดอาชีพการทำนา
3. สภาพดินและการชลประทานดี เหมาะสมต่อการทำงาน
4. เกษตรกรสนใจบุกเบิกพื้นที่นาจากพื้นที่เกษตรที่ไม่ใช้ประโยชน์หรือรกร้าง
5. มีการใช้เทคโนโลยีในการทำงาน

ข้อสังเกตจากการศึกษาทั้งสามจังหวัด

1) ขนาดพื้นที่ทำนามีผลต่อรูปแบบการทำงาน ผู้มีพื้นที่น้อยจะทำนาแบบผสมกับทำเกษตรอื่น ถ้ามีพื้นที่นามากก็ผลิตเพื่อการค้า

2) ทัศนคติในการทำงานมีผลต่อรูปแบบการทำงาน เช่น ทำนาอย่างเดียว ทำนาแบบผสมผสานพืชอื่น ทัศนคติต่อการผลิตสินค้าเกษตรแต่ละชนิด เช่น เห็นว่าปลูกยางมีรายได้และมีเวลาเหลือทำกิจกรรมอื่นมากกว่าปลูกข้าว หรือปลูกปาล์มให้ผลผลิตได้เร็วกว่าปลูกยาง หรือปลูกข้าวจะได้มีอาหารบริโภคไม่ต้องซื้อรวมทั้งอาหารจากไร่สวนผสม เป็นต้น

3) ผลประโยชน์ รายได้จากพืชผลที่ผลิต มีผลต่อการเลือกผลิตสินค้าเกษตร เช่น ถ้าเกษตรกรมีความเห็นว่าปลูกปาล์มน้ำมันให้ผลได้ดีกว่าปลูกยางพารา ก็สนใจปลูกยางพารา เป็นต้น

4) การรวบรวมเช่าที่นาจากผู้ที่ไม่ทำนาแล้ว สามารถทำให้การทำงานเพื่อการค้าได้ เช่น ชาวนาในอำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง

5) นโยบายของรัฐบาลมีผลต่อการผลิตสินค้าเกษตร เช่น จากนโยบายจำนำข้าวปี 2556 ของรัฐบาลทำให้ชาวนาสนใจผลิตข้าวเพิ่มขึ้น เพิ่มเนื้อที่การผลิต ผู้จบการศึกษาระดับปริญญาตรีหันกลับมาทำนาในพื้นที่ เช่น รวบรวมเช่าที่ดินเพื่อทำนา เช่น อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา ทัศนคติต่ออาชีพทำนาดีขึ้นเกษตรกรเห็นความสำคัญของการทำนามากขึ้น หรือรัฐบาลสนับสนุนการปลูกข้าวพันธ์พื้นเมืองพัทลุง ทำให้เกษตรกรให้ความสนใจผลิตข้าวพื้นเมืองมากขึ้น หรือรัฐแจกปัจจัยการผลิตใดมีผลต่อความสนใจในการผลิตสินค้าตัวนั้นของเกษตรกร

สรุป

พลวัตการผลิตข้าวในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พื้นที่การเกษตรได้มีการปรับเปลี่ยนตามราคาพืชผล นโยบายของรัฐและทัศนคติของเกษตรกร ช่วงก่อนปี พ. ศ. 2530 การผลิตภาคเกษตรกรรมเป็นยุคนาข้าวคือฐานเศรษฐกิจ เป็นแหล่งรายได้หลัก ช่วงปี พ.ศ. 2530-2540 เป็นยุคการเปลี่ยนพื้นที่นาสู่การปลูกยางและทำนาถั่ว สำหรับบางพื้นที่ เช่น พื้นที่ริมทะเลระโนด ได้ปรับเป็นนาถั่ว พื้นที่ราบจังหวัดพัทลุงสนใจปลูกปาล์ม น้ำมันและยางพารา ช่วงปี พ.ศ. 2540-2550 เป็นยุคทางเลือกในการผลิตผลิตผลเกษตร และช่วงปี พ.ศ. 2550-ปัจจุบัน (2556) ยุคฟื้นฟู การทำนาข้าว ตามนโยบายรัฐบาลและความสนใจเรื่องความมั่นคงทางอาหาร

การทำนาข้าวในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในจังหวัดพัทลุงพื้นที่การปลูกข้าวหลักในจังหวัดพัทลุง ได้แก่ อำเภอเมืองพัทลุงและอำเภอเขาชัยสน ในพื้นที่ผลิตดังกล่าวให้ความสำคัญต่อการปลูกข้าวพื้นเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าวสังข์หยด มีความสนใจและผลิตข้าวแบบเกษตรอินทรีย์ ผลิตข้าวซ้อมมือ ข้าวกล้อง การผลิตมีทั้งผลิตเพื่อการค้าและเพื่อเป็นอาหาร สำหรับพื้นที่ในจังหวัดสงขลา อำเภอระโนด และกระแสสินธุ์ผลิตข้าวเพื่อการค้า มีพื้นที่ทำการเกษตรโดยเฉลี่ย 30-100 ไร่ ส่วนใหญ่ เป็นเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ราชการ กข เช่นเดียวกับที่อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช สำหรับเกษตรกรที่มีพื้นที่นาขนาดเล็ก ประมาณ 3 ไร่ 5 ไร่ จะทำไร่นาสวนผสม เช่น ในอำเภอกระแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา หรือเนื่องจากบางรายมีพื้นที่เกษตรน้อย จึงเปลี่ยนแปลงพืชเกษตรที่เพาะปลูกได้ง่ายๆ เช่น เปลี่ยนจากการทำนาเป็นสวนยางพารา หรือปาล์มน้ำมัน

ทัศนคติของเกษตรกรที่มีต่อพืชเกษตรมีอิทธิพลสำคัญในการเลือกผลิตพืชเกษตรใด แนวคิดในการรวบรวมเช่าพื้นที่นาสนใจมากในยุคที่ชาวบ้านมีพื้นที่น่าย่อยๆ เช่น 1-3 ไร่ การสร้างแนวคิดเกษตรอินทรีย์ จะทำให้ผลผลิตต่อไร่ สูงและได้ราคาสูง และการสร้างมูลค่าเพิ่มโดยผู้ผลิต ในข้าวพันธุ์พื้นเมือง เช่น ข้าวสังข์หยด ทำข้าวกล้อง ข้าวซ้อมมือ สอดคล้องกับกระแสสุขภาพ เป็นกิจกรรมที่สามารถสร้างความมั่นคงทางอาหารในบริบทพื้นที่ได้

เอกสารอ้างอิง

- กิติ ต้นไทย. 2545. รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการ เศรษฐกิจท้องถิ่นลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา: ศึกษากรณี ข้าวและยางพาราตั้งแต่ พ.ศ. 2439-2539. ชุดโครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กรมพัฒนาที่ดิน. 2556. ทรัพยากรดิน...ภาคใต้. ออนไลน์.
(http://osl101.1dd.go.th/soilgr_man/south/gen_south.htm#landuse) เข้าถึงข้อมูลวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2557
- ธิดา สาระยา. 2544. ประวัติศาสตร์ชาวนาสยาม. กรุงเทพฯ : อมรินทร์
- ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. 2556. รุ่งจัก ธ.ก.ส. ประวัติการก่อตั้ง. ออนไลน์.
(<http://www.baac.or.th/content-about.php>). เข้าถึงข้อมูลวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2556
- ประชาไท. 2553. รายงาน: ทิศทางสู่ออนาคต ยุทธศาสตร์พัฒนาภาคใต้ .ออนไลน์.
(<http://prachatai.com/journal/2009/03/20240>). เข้าถึงข้อมูลวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2556
- ปรีชา จันศรีแก้ว รื่น แจ็งกระจ่าง และ แสงนรินทร์ คงนวล. 2545. โครงการแนวทางการแก้ปัญหาหาร้าง ม. 1 บ้านคอกช้าง ต.หารเทา อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์). พัทลุง: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).
- ไพศาล นิมสุวรรณ. ม.ป.ป. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำ: กรณีบ้านปากกระวะ อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.

- รพีพรรณ สุวรรณโชติ สมพร เพ็ญจันทร์. 2537. การปรับตัวของประชากรชนบทบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิต. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์: สงขลา
- วิมล คำศรี. 2549. วัฒนธรรมข้าวและพลังอำนาจชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา. สำนักงานกองทุนสนับสนุนวิจัย (สกว.): กรุงเทพฯ
- วีระชาติ เงินถาวร. 2548. ระบบสังคมเกษตรและระบบการทำฟาร์มในพื้นที่ที่มีการทำนาเป็นหลักของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา : กรณีศึกษาในอำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง. วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ.
- สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย. 2556. คลองพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก ช่วยแก้ปัญหาภัยแล้งให้กับเกษตรกร. ออนไลน์. (http://radio.prd.go.th/songkhla/ewt_news.php?nid=6043&filename=index) เข้าถึงข้อมูลวันที่ 31มกราคม 2557
- สำนักงานเกษตรจังหวัดนครศรีธรรมราช. 2547. พื้นที่ปลูกเก็บเกี่ยวข้าว และผลผลิตข้าวนาปี 2547 สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและคณะ .2548 รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เล่มที่ 4 ทรัพยากรป่าไม้ ประมง การใช้ที่ดิน พลังงาน.มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.
- สำนักวิจัยและพัฒนาข้าว. 2556 . พันธุ์ข้าวนาสวนไวต่อช่วงแสง เลี้ยงพัทลุง. ออนไลน์. (http://www.brrd.in.th/rvdb/index.php?option=com_content&view=article&id=17:chiang-phatthalung&catid=30:photosensitive-lowland-rice&Itemid=53) เข้าถึงข้อมูลวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2556
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. 2556 (www.anniversary.queen80th.com/index.php) เข้าถึงข้อมูลวันที่20 ธันวาคม 2556.
- ศูนย์สารสนเทศเพื่อการบริหารและพัฒนางานปกครอง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. 2012. ออนไลน์.(<http://www.amphoe.com/menu.php>) เข้าถึงข้อมูลวันที่ 25 มกราคม 2557.
- อานันต์ คำภีระ และคณะ. 2550. การประยุกต์ใช้ภาพถ่ายดาวเทียม SPOT -5 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่นาข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจ ยางพารา ปาล์มน้ำมัน และไม้ผลผสม : กรณีศึกษาอำเภอเมือง อำเภอเขาชัยสน และอำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง ออนไลน์. (<http://www.rsgis.psu.ac.th/index.php/gis-research>) เข้าถึงข้อมูลจาก วันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2556
- อานันต์ คำภีระ และคณะ. 2550. การประยุกต์ใช้ภาพถ่ายดาวเทียม SPOT -5 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่นาข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจอื่น และการประเมินมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ ในจังหวัดพัทลุง. ออนไลน์ (<http://www.rsgis.psu.ac.th/index.php/gis-research>). เข้าถึงข้อมูลวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2556

องค์การบริหารส่วนตำบลควนมะพร้าว. มปป. **สภาพและข้อมูลพื้นฐาน**. ออนไลน์.

(<http://www.khuanmaprao.go.th/general2.php>) . เข้าถึงข้อมูล วันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ.

2556

บุคคลอ้างอิง

ฉลาด หนูพุด. 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). บ้านบางแก้ว หมู่ที่ 1 ตำบลท่ามะเดื่อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง.
ฉลาด ล่วงราช. 2556. ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวซ้อมมือตำบลท่าแค (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่
บ้านเลขที่ 57 หมู่ 1 ต.ท่าแค อ.เมืองพัทลุง จ.พัทลุง.

จงกิจ เคหาแก้ว. 2556 (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 60/1 ม.3 ต. ท่าบอน อ.ระโนด จ.สงขลา.

ทิพย์มณฑล ขุนไชย ผู้ใหญ่บ้าน. 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ 72 หมู่ที่ 2 ตำบลสนามชัย อำเภอสติงพระ
จังหวัดสงขลา.

บุญสม บุญตุโล. 2556. หัวหน้ากลุ่มวิสาหกิจชุมชน (ผู้ให้สัมภาษณ์). บ้านจงเก หมู่ที่3 ตำบลจองถนน
อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง.

นิต บุญตุโล. 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). บ้านจงเก หมู่ที่3 ตำบลจองถนน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง.

เพียร มีสง .2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่บ้านเลขที่ 2 หมู่ที่3 ตำบลจองถนน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง.

พัลลภ สุทธิพรหมมา. 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 107/3 ม.16 ตำบลควนมะพร้าว อำเภอ
เมือง จังหวัดพัทลุง.

มะริสา รัตนสุวรรณ. 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 119 หมู่ที่ 3 ตำบลเชิงแส อำเภอกระแสดินธุ์
จังหวัดสงขลา.

มานพ ขาวมัน. 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 42 หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอระโนด จังหวัด
สงขลา.

วรรณิ สังข์สี. 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 35 หมู่ที่ 5 ตำบลทรายขาว อำเภอหัวไทร จังหวัด นครศรีธรรมราช.

สุทัศน์ เรืองรอง (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 18/2 หมู่ 5 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอรอนด จังหวัดสงขลา.

เสริม มาชู. 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 194 ม. 11 ตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมือง จังหวัด พัทลุง.

อนันต์ มาชู . 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 215 ม. 11 ตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมือง จังหวัด พัทลุง.

บทที่ 4

การสืบทอดอาชีพการเกษตรของครัวเรือนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

การสืบทอดอาชีพเป็นกระบวนการสำคัญในการนำไปสู่ความยั่งยืนของอาชีพ หลายอาชีพมีปัญหาในการสืบทอดอาชีพของทายาท จะโดยเหตุใดก็ตามแต่ผลที่เกิดขึ้นคือจะเหลือแค่ร่องรอยอาชีพเท่านั้น อาชีพการเกษตรเป็นอีกอาชีพหนึ่งที่มีปัญหาในการสืบทอดอาชีพของทายาท หากไม่สามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาล่าช้าได้ย่อมส่งผลกระทบต่อประเทศในอนาคต ทั้งนี้เป็นเพราะอาชีพการเกษตรเป็นอาชีพที่มีความสำคัญต่อประเทศเป็นอย่างยิ่งอาชีพการเกษตรเป็นอาชีพที่ผลิตอาหารให้กับพลเมือง หากมีการสืบทอดอาชีพการเกษตรกรอย่างเหมาะสมก็จะทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหารทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ในบทนี้เป็นการนำเสนอและศึกษาเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของครัวเรือนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ลักษณะการสืบทอดอาชีพการเกษตร การวิเคราะห์ศักยภาพในการสืบทอดอาชีพ เพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับอาชีพการเกษตรต่อไป

4.1 สภาพทั่วไป

ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีอาณาเขตพื้นที่ครอบคลุม 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดพัทลุง และจังหวัดสงขลา เป็นเขตพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนานและมีความรุ่งเรืองในอดีตทั้งทางด้านเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรม โดยเฉพาะเป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตรที่สำคัญของภาคใต้ ผลผลิตจากเขตพื้นที่นี้ใช้เพื่อการบริโภคทั้งในท้องถิ่น ในประเทศ และส่งออกต่างประเทศ แต่ด้วยเหตุปัจจัยหลายประการทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมทำให้ศักยภาพของพื้นที่ในปัจจุบันลดความเข้มแข็งลง ประชาชนเริ่มทิ้งพื้นที่ทิ้งอาชีพ ไปแสวงหาความมั่นคงในชีวิตในพื้นที่อื่นและอาชีพอื่น ซึ่งยิ่งกระตุ้นให้ศักยภาพของพื้นที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง

จากสภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันที่มีการขยายตัวแบบก้าวกระโดด ประชาชนต้องปรับตัวเองในการดำรงชีพ ดันรนเพื่อให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลง การยกระดับตนเองจากวิถีชีวิตเดิมของบรรพบุรุษสู่วิถีชีวิตแบบใหม่จึงเกิดขึ้นทั่วไปทั้งภาพรวมของประเทศและเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา หลายครอบครัวพยายามผลักดันให้บุตรหลานได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นเพื่อเปิดโอกาสในการมีที่ยืนในสังคมแห่งการแข่งขัน ด้วยค่านิยมของคนในแถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาและอาชีพข้าราชการ จึงเป็นแรงผลักดันที่ทำให้บุตรหลานทิ้งอาชีพเดิมของบรรพบุรุษ พัฒนาตนเองสู่อาชีพใหม่ที่ได้รับการปลูกฝังว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติและศักดิ์ศรีในสังคม (กิตติ ต้นไทย. 2552)

โครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมของ 3 จังหวัดในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาไม่มีความแตกต่างกันมากนัก ในส่วนนี้คณะผู้วิจัยจะนำเสนอสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของประชากรของทั้ง 3 จังหวัด เพื่อให้เห็นใน

ภาพรวมถึงโครงสร้างทางด้านเศรษฐกิจและสังคมโดยการนำเสนอข้อมูลที่เฉพาะภาพของภาคเกษตร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

โครงสร้างประชากรภาคเกษตร

ในปีเพาะปลูก 2553/2554 พบว่า จังหวัดนครศรีธรรมราชมีจำนวนครัวเรือนเกษตรกรและจำนวนประชากรภาคเกษตรกรรมมากที่สุด จังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดสงขลามีประชากรเคลื่อนย้ายออกนอกภาคเกษตรใกล้เคียงกัน โดยจังหวัดสงขลามีประชากรเคลื่อนย้ายออกนอกภาคเกษตรในสัดส่วนที่สูงกว่า ขนาดครัวเรือนประมาณ 4 คนต่อครัวเรือนทั้ง 2 จังหวัด ในขณะที่จังหวัดพัทลุงเฉลี่ย 3.42 คนต่อครัวเรือน มีแรงงานภาคเกษตรอยู่ในช่วง 2.33-3.00 คนต่อครัวเรือน หรือคิดเป็นประมาณร้อยละ 70 ของประชากรทั้งหมด (ตาราง 4-1)

เมื่อพิจารณาถึงโครงสร้างประชากรภาคการเกษตรในแต่ละช่วงชั้นอายุ พบว่าทั้ง 3 จังหวัดมีลักษณะที่ใกล้เคียงกัน คือ มีสัดส่วนของเด็ก (อายุไม่เกิน 4 ปี) และผู้สูงอายุ (อายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป) ค่อนข้างสูง ในขณะที่ช่วงอายุอื่นมีสัดส่วนที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงภาวะการพึ่งพิงของประชากรทั้ง 2 ช่วงวัย (ตาราง 4-1)

ตาราง 4-1 โครงสร้างประชากรภาคการเกษตรจำแนกตามจังหวัด ปีเพาะปลูก 2553/2554

รายการ	นครศรีธรรมราช	พัทลุง	สงขลา
ครัวเรือนเกษตรกรทั้งหมด(ครัวเรือน)	180,479	72,889	99,325
จำนวนประชากรเกษตรในช่วงปีเพาะปลูก(คน)	758,012	249,280	397,300
จำนวนผู้อยู่ประจำ	743,222	239,443	383,170
จำนวนผู้เคลื่อนย้ายเข้า	2,101	-	1,262
จำนวนผู้เคลื่อนย้ายออก	12,689	9,837	12,868
ประชากรแรงงานเกษตรอายุ15-64ปี	541,437	169,831	258,245
ขนาดครัวเรือน(คน/ครัวเรือน)	4.20	3.42	4.00
ขนาดแรงงาน15-64ปี(คน/ครัวเรือน)	3.00	2.33	2.60
ประชากรเกษตรจำแนกตามเพศ(ร้อยละ)	100.00	100.00	100.00
ชาย	53.81	48.91	50.17
หญิง	46.19	51.09	49.83
ประชากรเกษตรจำแนกตามอายุ(ร้อยละ)	100.00	100.00	100.00
อายุ<=4ปี	8.20	5.40	4.60

รายการ	นครศรีธรรมราช	พัทลุง	สงขลา
อายุ5-9ปี	5.43	3.68	5.19
อายุ10-14ปี	7.48	11.49	8.14
อายุ15-19ปี	9.24	8.03	9.02
อายุ20-24ปี	5.95	6.06	9.29
อายุ25-29ปี	6.05	7.27	8.06
อายุ30-34ปี	7.96	6.83	5.44
อายุ35-39ปี	6.67	6.27	6.68
อายุ40-44ปี	8.21	9.40	3.01
อายุ45-49ปี	8.79	4.96	9.41
อายุ50-54ปี	6.80	7.50	7.74
อายุ55-59ปี	5.07	3.33	7.95
อายุ60-64ปี	4.56	8.48	5.78
อายุ>=65ปี	9.59	11.30	9.69
ประชากรเกษตรจําแนกตามกลุ่มอายุ(ร้อยละ)	100.00	100.00	100.00
วัยเด็กอายุ<=14ปี	21.11	20.57	17.93
วัยแรงงานอายุ15-49ปี(วัยเจริญพันธุ์)	52.87	48.83	50.92
วัยแรงงานอายุ50-64ปี	16.43	19.32	21.48
วัยสูงอายุ>=65ปี	9.59	11.28	9.67

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2557. (ออนไลน์)

โครงสร้างเศรษฐกิจ

ในด้านการถือครองที่ดินของครัวเรือน พบว่า ประมาณร้อยละ 80 ของครัวเรือนถือครองที่ดินไม่เกิน 30 ไร่ โดยส่วนมากถือครองที่ดินครัวเรือนละ 11-20 ไร่ ซึ่งสอดคล้องกับกำลังแรงงานภาคเกษตรของแต่ละครัวเรือน ครัวเรือนประมาณร้อยละ 50 มีที่ดินเป็นของตนเอง ประมาณร้อยละ 25 มีที่ดินเป็นของตนเองและได้รับการจัดสรร/ให้ทำฟรี (ตาราง 4-2)

ตาราง 4-2 โครงสร้างขนาดฟาร์มและการถือครองที่ดินจําแนกตามจังหวัด ปีเพาะปลูก 2553/2554

รายการ	นครศรีธรรมราช	พัทลุง	สงขลา
ครัวเรือนเกษตรทั้งหมด(ครัวเรือน)	180,479	72,889	99,325
ครัวเรือนตามขนาดเนื้อที่ถือครอง	100.00	100.00	100.00
ขนาดฟาร์ม ไม่เกิน 2 ไร่	0.49	-	2.36
ขนาดฟาร์ม2-10ไร่	30.77	31.14	30.80
ขนาดฟาร์ม11 – 20ไร่	38.02	36.65	32.93

รายการ	นครศรีธรรมราช	พัทลุง	สงขลา
ขนาดฟาร์ม 21 – 30ไร่	13.93	21.41	17.33
ขนาดฟาร์ม 31 - 40ไร่	5.74	5.10	6.38
ขนาดฟาร์ม 41 – 50ไร่	5.63	1.61	4.94
ขนาดฟาร์ม 51 – 60ไร่	2.85	2.02	2.24
ขนาดฟาร์ม 61 – 70ไร่	0.26	2.07	3.02
ขนาดฟาร์มมากกว่า70ไร่	2.31	-	-
ครัวเรือนตามลักษณะการเช่า	100.00	100.00	100.00
เนื้อที่ของตนเองอย่างเดียว	41.00	50.98	49.86
เนื้อที่เช่าอย่างเดียว	-	-	-
เนื้อที่ได้รับการจัดสรรและทำฟรี	26.91	-	-
เนื้อที่ของตนเอง+เช่า	3.83	19.22	9.71
เนื้อที่ของตนเอง+จัดสรรและทำฟรี	26.37	24.60	34.39
เนื้อที่เช่า+จัดสรรและทำฟรี	1.16	2.64	1.74
เนื้อที่ตนเอง+เช่า+จัดสรรและทำฟรี	0.73	2.56	4.30

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2557. (ออนไลน์)

ด้านรายได้ภาคการเกษตร พบว่า จังหวัดสงขลาเป็นจังหวัดที่มีรายได้เงินสดภาคเกษตรมากที่สุด 252,850 บาทต่อครัวเรือน โดยประมาณร้อยละ 95 มาจากพืชและพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของทั้ง 3 จังหวัดคือ ยางพารา รองลงมาเป็นพืชข้าวซึ่งครัวเรือนของเกษตรกรจังหวัดพัทลุงมีรายได้จากส่วนนี้มากที่สุด ตามมาด้วย สงขลาและนครศรีธรรมราชตามลำดับ พื้นที่เพาะปลูกที่สำคัญของข้าวคือบริเวณรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ส่วนรายได้จากสัตว์พบว่ามีส่วนที่ไม่มากนัก โดยจังหวัดนครศรีธรรมราชมีรายได้จากส่วนนี้มากกว่าจังหวัดอื่น นอกจากรายได้ในภาคการเกษตรแล้วครัวเรือนเกษตรกรยังมีรายได้นอกภาคการเกษตรร่วมด้วย โดย จังหวัดสงขลา มีรายได้นอกภาคเกษตรมากที่สุด และมีรายได้รวมสูงสุดด้วย รองลงมาเป็นนครศรีธรรมราชและพัทลุงตามลำดับ นครศรีธรรมราชและพัทลุงมีรายได้จากภาคการเกษตรคิดเป็นประมาณร้อยละ 60 ในขณะที่ สงขลามีสัดส่วนรายได้จากภาคเกษตรน้อยกว่าหรือมีเพียงร้อยละ 52 เท่านั้น(ตาราง 4-3)

ด้านรายจ่ายภาคการเกษตร พบว่า ทางพืชจะมีค่าใช้จ่ายด้านแรงงานค่อนข้างสูง ทั้งนี้เพราะในส่วนของยางพาราต้องจ้างแรงงานกรีด ในขณะที่พืชข้าวต้องจ้างแรงงานเกือบทุกขั้นตอน ในขณะที่รายจ่ายสำหรับทางสัตว์ส่วนมากเป็นค่าใช้จ่ายเพื่อการดำเนินการ ทั้งนี้เนื่องจากต้นทุนหลักของสัตว์คืออาหาร เมื่อเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายทั้ง 2 ด้าน พบว่า รายจ่ายนอกภาคเกษตรคิดเป็น 2 เท่าของรายจ่ายในภาคเกษตร ซึ่งแสดงให้เห็นถึงฐานะทางการเงินของเกษตรกรได้เป็นอย่างดี (ตาราง 4-3)

ตาราง 4.3 โครงสร้างเศรษฐกิจภาคการเกษตรจำแนกตามจังหวัด ปีเพาะปลูก 2553/2554

รายการ	นครศรีธรรมราช	พัทลุง	สงขลา
รายได้เงินสดเกษตรกร(บาท/ครัวเรือน)	224,302	199,569	252,850
ทางพืช	180,697	170,849	238,937
พืชข้าว	4,075	22,860	11,761
พืชไร่	19	81	146
พืชโรงงาน	-	-	-
พืชน้ำมัน	-	-	-
พืชเส้นใย	-	-	-
พืชผัก	1,435	502	5,694
ไม้ดอก/ไม้ประดับ	-	-	1,130
ไม้ผล/ไม้ยืนต้น	175,168	147,406	220,206
พืชอื่นๆ	-	-	-
ทางสัตว์	37,352	20,070	10,314
ปศุสัตว์	18,292	17,797	10,025
สัตว์น้ำ	19,060	2,273	289
รายได้เงินสดเกษตรกรอื่นๆ	6,253	8,650	3,599
รายจ่ายเงินเกษตรกร(บาท/ครัวเรือน)	61,459	53,927	76,642
ทางพืช	25,375	35,488	65,239
แรงงาน	16,714	21,303	50,048
ดำเนินงาน	8,661	14,185	15,191
ทางสัตว์	27,591	12,277	6,929
แรงงาน	2,041	98	298
ดำเนินงาน	25,550	12,179	6,631
รายจ่ายเงินสดเกษตรกรอื่นๆ	8,493	6,162	4,474
ตัวชี้วัดการประกอบการผลิตทางเกษตร			
รายได้เงินสดสุทธิเกษตรกร	162,843	145,643	176,208
รายได้เงินสดนอกการเกษตร	110,348	101,322	159,871
รายได้เงินสดสุทธิครัวเรือน	273,191	246,965	336,079
รายจ่ายเงินสดนอกการเกษตร	135,446	121,976	147,316
บริโภคร	38,832	51,412	45,112
อุปโภคและอื่นๆ	96,614	70,564	102,204
เงินสดคงเหลือก่อนหักชำระหนี้	137,745	124,989	188,763
รายจ่ายเงินสดครัวเรือน(บริโภคร-อุปโภค)(บาท/คน/ปี)	32,249	35,665	36,829
สัดส่วนรายได้เงินสดสุทธิเกษตรกร/รายได้เงินสดสุทธิครัวเรือน%	59.61	58.97	52.43

ที่มา: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2557. (ออนไลน์)

การวิจัยนี้คณะผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายการวิจัยเพื่อสร้างแบบจำลองการมีส่วนร่วมในการพลิกฟื้นนาร้าง เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งในส่วนนี้เป็นการศึกษาถึงสภาพการสืบทอดอาชีพการเกษตรของทายาทเกษตรกร ทั้งนี้เพราะการทำการเกษตรจำเป็นต้องมีทายาทมารับช่วงต่อและจากการศึกษาที่ผ่านและจากการสัมภาษณ์เบื้องต้น พบว่า ทายาทของเกษตรกรมีแนวโน้มที่จะไม่ทำอาชีพเกษตรกร ซึ่งเกษตรกรเองก็มีแนวคิดเช่นเดียวกันและสร้างค่านิยมให้ทายาทไปประกอบอาชีพอื่น ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาสภาพครัวเรือน สภาพทั่วไปของทายาท ศักยภาพของทายาท ทักษะและความคิดต้องการให้มีการสืบทอดอาชีพ จากหัวหน้าครัวเรือน เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนในการจัดสรรกำลังแรงงานในการพลิกฟื้นนาร้างต่อไป

4.2 การทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิด

การสืบทอดอาชีพเป็นการสร้างความยั่งยืนให้กับอาชีพนั้นๆ และในบางสังคมอาชีพบางอาชีพมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นกับวัฒนธรรมของสังคม สังคมโดยทั่วไปให้ความสำคัญกับการสืบทอดอาชีพเป็นอย่างมาก ซึ่งในส่วนนี้คณะผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอดอาชีพ เพื่อเป็นการศึกษาแนวคิดและผลงานเชิงประจักษ์เพื่อนำมาพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยต่อไป

1) การทบทวนวรรณกรรม

ในการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอดอาชีพมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการสืบทอดอาชีพ การเลือกอาชีพ วิวัฒนาการเกี่ยวกับการสืบทอดอาชีพ โดยมีรายละเอียดดังนี้

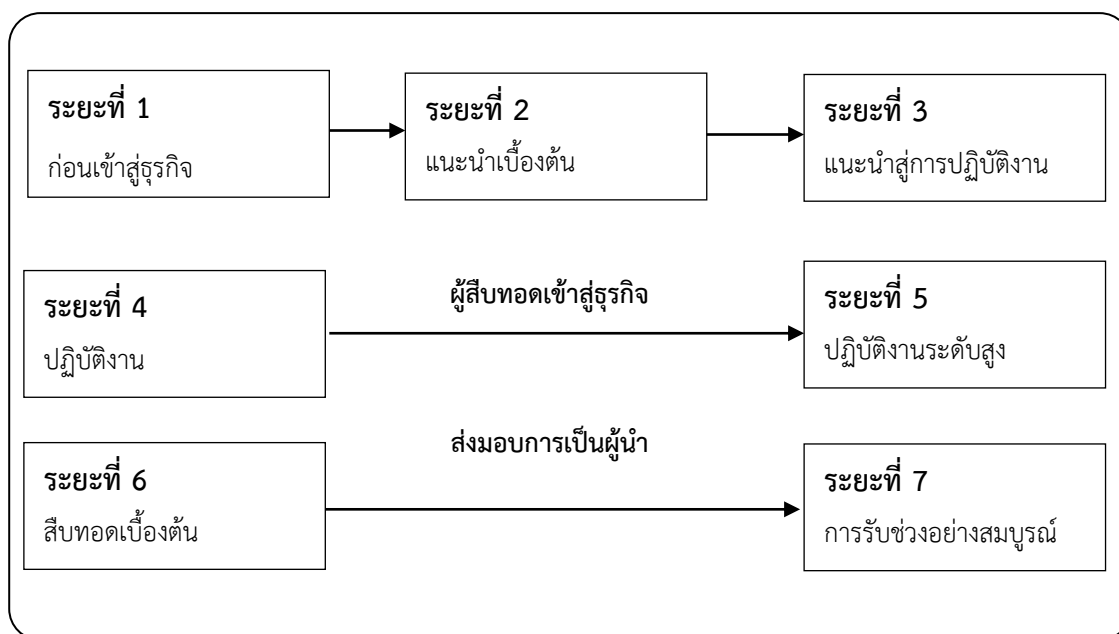
1.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสืบทอดอาชีพ

การสืบทอด หมายถึง การรับช่วงต่อ ดังนั้นการสืบทอดอาชีพในการศึกษานี้ จึงหมายถึงการรับช่วงต่อในอาชีพของบรรพบุรุษ บุคคลรุ่นก่อนหน้า การสืบทอดอาชีพถือเป็นโอกาสในการประกอบอาชีพ เนื่องจากทายาทที่สืบทอดอาชีพไม่จำเป็นต้องเริ่มต้นอาชีพจากจุดศูนย์หรือจุดเริ่มต้น เนื่องจากผู้ประกอบการรุ่นก่อนได้สร้างทุกอย่างไว้ให้กับทายาททั้งต้นทุนทางเศรษฐกิจ ต้นทุนทางสังคม ต้นทุนทางองค์ความรู้ ประสบการณ์ต่างๆ ในอดีตทั้งด้านที่ประสบความสำเร็จและด้านที่ล้มเหลว ประกอบกับทายาทเองก็ได้สัมผัสกับอาชีพมาทั้งโดยไม่รู้ตัวและรู้ตัว ทั้งอย่างเป็นรูปแบบและไม่เป็นรูปแบบ ทำให้การเริ่มต้นประกอบอาชีพของทายาทในอาชีพหรือธุรกิจที่รุ่นก่อนได้สร้างไว้มีความได้เปรียบกว่าผู้ที่เริ่มต้นธุรกิจใหม่ด้วยตนเองอย่างชัดเจน ด้วยเหตุนี้ในหลายอาชีพไม่ว่าจะเป็นอาชีพทางธุรกิจ การรับราชการ การเมือง หรือภาคเกษตร คนรุ่นก่อนจึงมีความต้องการให้คนรุ่นหลังหรือทายาทมาสืบทอดอาชีพของตนเอง

ในบางอาชีพมีความเป็นวัฒนธรรมของสังคม เช่น อาชีพช่างฝีมือ อาชีพเกษตรกร อาชีพศิลปิน เป็นต้น การสืบทอดอาชีพเหล่านี้นอกจากต้องการสร้างให้ทายาทสร้างรายได้จากอาชีพแล้ว รุ่นก่อนยังต้องการให้ทายาทสืบทอดอาชีพเพื่อเป็นการให้อาชีพคงอยู่หรือเพื่อรักษาวัฒนธรรมของสังคมอีกด้วย อย่างไรก็ตามในหลายอาชีพปัจจุบันประสบปัญหาการสืบทอดอาชีพอยู่ในขั้นรุนแรง เนื่องจากรูปแบบการดำเนินชีวิต

วิถีของสังคม ภาวะเศรษฐกิจ เป็นต้น ทำให้ทายาทหลายอาชีพต้องการเปลี่ยนอาชีพ ดังนั้นในบางอาชีพภาครัฐจำเป็นต้องกำหนดนโยบายทั้งในเชิงควบคุมและสนับสนุนให้มีการสืบทอดอาชีพเพื่อรักษาอาชีพไว้

แต่การสืบทอดอาชีพก็มาพร้อมกับความกดดันเพราะนอกจากทายาทต้องรักษาอาชีพให้อยู่ได้แล้ว ยังต้องหาแนวทางในการพัฒนาให้อาชีพนั้นพัฒนาและเป็นที่ยอมรับของสังคมต่อไป ในการวางตัวผู้สืบทอดอาชีพในบางอาชีพมีการคัดเลือกทายาทอย่างเข้มข้นเช่น ธุรกิจของครัวเรือน ศิลปิน ในบางอาชีพไม่จำเป็นต้องคัดเลือกทายาททุกคนสามารถประกอบอาชีพของรุ่นก่อนได้ เช่น อาชีพเกษตรกรรม เป็นต้น อย่างไรก็ตามการสืบทอดอาชีพไม่ว่าจะโดยการคัดเลือกหรือไม่ต้องคัดเลือกมีรูปแบบในการสืบทอดที่ไม่แตกต่างกัน จันทิมา สมรรถะบุตร (2553. อ้างอิงจาก Longenecker J. G., Moore C. W., & Petty J. W., 2003) ได้นำเสนอรูปแบบของการสืบทอดธุรกิจครอบครัว ประกอบด้วย 7 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ระยะก่อนเข้าสู่ธุรกิจ เริ่มตั้งแต่ทายาทยังเป็นเด็กอาจติดตามพ่อแม่ไปดูธุรกิจแบบไม่ได้ตั้งใจมากนัก ระยะที่ 2 ระยะแนะนำเบื้องต้น ทายาทโตขึ้นเข้าใจธุรกิจมากขึ้น พ่อแม่เริ่มแนะนำให้รู้จักกับเครือข่ายและผู้ร่วมงานอื่น ระยะที่ 3 ระยะแนะนำสู่การปฏิบัติงาน ทายาทเริ่มเรียนรู้และสังเกตการงานของหัวหน้างานฝ่ายต่างๆ ระยะที่ 4 ระยะปฏิบัติงาน ทายาทเริ่มทำงานในหน้าที่ต่างๆ ที่ไม่ใช่ผู้บริหาร ระยะที่ 5 ระยะปฏิบัติงานระดับสูง ทายาทรับตำแหน่งบริหารบางตำแหน่งภายใต้การดูแลของผู้บริหารระดับสูง ระยะที่ 6 ระยะสืบทอดเบื้องต้น รับงานบริหารแต่มีพ่อแม่คอยช่วยเหลืออยู่เบื้องหลัง และระยะที่ 7 การรับช่วงอย่างสมบูรณ์ เป็นการสืบทอดอย่างสมบูรณ์ทั้งในความเป็นจริงและในนาม และจะสืบทอดสมบูรณ์ที่สุดเมื่อพ่อแม่สิ้นชีวิตหรือวางมืออย่างสิ้นเชิง (ภาพ 4-1)

ภาพ 4-1 รูปแบบการสืบทอดอาชีพ

ที่มา : จันทิมา สมรรถะบุตร. 2553

ในรูปแบบการสืบทอดข้างต้นมีทั้งประสบความสำเร็จและล้มเหลวขึ้นอยู่กับบริบทของครอบครัวแต่ละครอบครัว ในกรณีส่วนบุคคลซึ่งได้แก่ตัวทายาทนั้น จันทิมา สมรรถะบุตร (2553) กล่าวว่า ปัญหาของความสามารถในการบริหารธุรกิจครอบครัวอาจไม่เกิดขึ้นถ้าทายาทธุรกิจได้เรียนรู้และค่อย ๆ เพิ่มประสบการณ์ซึ่งสามารถช่วยพัฒนาความสามารถในการบริหารธุรกิจได้ โดย Laband N. and Lentz F. (1983) เสนอว่า มี 2 แนวทางที่จะทำให้ทุนของมนุษย์คงอยู่ได้ ได้แก่ การเรียนรู้โดยการลงมือปฏิบัติ และการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ

สำหรับการกำหนดตัวผู้สืบทอดอาชีพอาจมีเกณฑ์ที่แตกต่างกันตามวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่หรือประเภทธุรกิจหรืออาชีพ อย่างไรก็ตาม Laband N. and Lentz F. (1983) กล่าวว่า โดยทั่วไปแล้วลูกชายมักจะเจริญเติบโตและเข้ามาดูแลธุรกิจของครอบครัวหรือ “เจริญตามรอยพ่อ” ซึ่งมีให้เห็นในหลายลักษณะ อาชีพไม่ว่าจะเป็นภาคธุรกิจ ภาครัฐ ศิลปิน ในขณะที่ในบางอาชีพรุ่นก่อนอาจฝากธุรกิจหรืออาชีพให้กับผู้หญิง Narongchai W. and Ayuwat D. (2013) พบว่าในชนบทซึ่งส่วนมากประกอบอาชีพเกษตรกรรม เกษตรกรจะให้ความสำคัญกับทายาทผู้หญิงมากกว่า ด้วยมองว่าลูกผู้หญิงจะอยู่กับพ่อแม่ในยามชรา ดังนั้นในการสืบทอด ทั้งเพื่อการอยู่อาศัยหรือเพื่อประกอบอาชีพจึงให้ความสำคัญกับทายาทผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย โดยเชื่อว่าลูกผู้ชายสามารถที่จะจัดหาเพิ่มได้ในภายหลัง

อาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่มีความสำคัญต่อประเทศหลายประเทศ เนื่องจากภาคเกษตรเป็นแหล่งอาหารในหล่อเลี้ยงประชากรของประเทศ อีกทั้งกิจกรรมการผลิตในภาคเกษตรยังเป็นวัฒนธรรมและประเพณีของสังคม ในประเทศกำลังพัฒนาพื้นที่ส่วนมากของประเทศใช้เพื่อการเกษตร ประชากรโดยส่วนมากอยู่ในภาคเกษตร ดังนั้นรายได้หลักของประเทศก็มาจากภาคเกษตร การรักษาอาชีพเกษตรกรรมจึงไม่ใช่เพียงเพื่อให้ทายาทได้มีรายได้หรือมีงานทำในระดับบุคคลเท่านั้น แต่ยังหมายถึงความมั่นคงของประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม

รัฐบาลในหลายประเทศได้ตระหนักและให้ความสำคัญกับภาคเกษตรต้องการให้เกษตรกรสามารถอยู่ได้และมีการสืบทอดอาชีพโดยบุตรหลาน แต่ด้วยเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมยุคใหม่ที่ไม่สามารถสนองตอบกับความต้องการของทายาทเกษตรได้ ทำให้ทายาทเกษตรกรทิ้งอาชีพสู่อาชีพใหม่ และนับวันสถานการณ์เหล่านี้ได้ทวีความรุนแรงจนส่งผลให้การสืบทอดอาชีพในภาคเกษตรประสบปัญหาในระดับสูงมากจนส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวม Sumberg J. et. al. (2014) กล่าวว่า ปัจจัยทั้งทางด้านยุทธศาสตร์ การขนส่ง ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพเป็นแรงขับที่สำคัญมากให้เกิดการเคลื่อนย้ายคนวัยหนุ่มสาวในชนบท สิ่งที่จะคอยควบคุมการเคลื่อนย้ายแรงงานทั้งในระดับบุคคลและครัวเรือนคือ การเข้าถึงและ

ผลตอบแทนจากทรัพยากร การสื่อสารการตลาด ค่านิยมในสังคม ความแตกต่างระหว่างเพศ นโยบายรัฐ และ เหตุการณ์ไม่คาดฝัน ดังนั้นการศึกษารูปแบบของการสืบทอดอาชีพเกษตรกรรมจึงมีความสำคัญและจำเป็น เป็นอย่างยิ่ง

รูปแบบการสืบทอดอาชีพภาคเกษตรไม่ได้แตกต่างไปจากการสืบทอดอาชีพอื่นมากนัก Laband N. and Lentz F. (1983) มองว่า การที่จะมีการสืบทอดกันระหว่างรุ่นสู่รุ่นในส่วนขององค์ความรู้ในการทำ การเกษตรมี 2 รูปแบบคือ องค์ความรู้ในการทำเกษตรทั่วไปกับองค์ความรู้ในการทำเกษตรแบบเฉพาะ โดย องค์ความรู้ในการทำเกษตรทั่วไป คือ องค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้เครื่องมือทั่วไปและองค์ความรู้ส่วนบุคคลทั่วไป ส่วนองค์ความรู้ในการทำเกษตรแบบเฉพาะ คือ เป็นองค์ความรู้เฉพาะคน เฉพาะพื้นที่ เฉพาะฤดูกาล เป็นต้น ซึ่งโดยสภาพการผลิตแล้วองค์ความรู้ดังกล่าวมักจะมีการถ่ายทอดระหว่างรุ่นอยู่ตลอดเวลาทั้งแบบเป็นรูปแบบ และไม่เป็นรูปแบบ

1.2 ทฤษฎีการตัดสินใจเลือกอาชีพของเกอแลต

การสืบทอดอาชีพเป็นผลสุดท้ายในกระบวนการตัดสินใจของทายาท ก่อนที่ทายาทจะสืบทอดอาชีพใดอาชีพหนึ่งนั้นพวกเขาย่อมมีทางเลือกในการประกอบอาชีพของตนเองก่อนเป็นการเบื้องต้น การตัดสินใจเลือกอาชีพของบุคคลโดยย่อมาจากสาเหตุหลายประการ และแม้จะเลือกอาชีพแล้วในช่วงต่อมาอาจมีการเปลี่ยนอาชีพได้ ดังนั้นการตัดสินใจเลือกอาชีพจึงสามารถเกิดขึ้นได้หลายครั้งในช่วงชีวิตการทำงานของบุคคลหนึ่ง

Gelatte(1926, อ้างถึงใน โสภิตา ชั่วชมเกต. 2552) มองว่าบุคคลจำเป็นต้องมีทั้งระบบการทำนายผลและระบบค่านิยม และใช้ทั้งสองระบบร่วมกันในการตัดสินใจเลือกภายใต้ความไม่แน่นอน โดยอาศัยข้อมูลข่าวสารเพื่อนำไปสู่การตัดสินใจ และตัดสินใจใหม่อีกเมื่อได้รับข้อมูลเพิ่มเติม เกอแลตแบ่งกระบวนการตัดสินใจออกเป็น 3 ส่วน แต่ละส่วนมีความต้องการไม่เหมือนกัน ผู้ตัดสินใจมีข้อมูลและความรู้อย่างสมบูรณ์ทั้งในส่วนของการเลือกและความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น

กระบวนการตัดสินใจของเกอแลตเป็นวัฏจักรธรรมชาติ แบ่งเป็นขั้นดังนี้

1. กำหนดเป้าหมายในการเลือก
2. การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับตัวเลือก
3. ทำความเข้าใจเกี่ยวกับระบบค่านิยมของตัวเอง
4. ทำการตัดสินใจ หรืออาจค้นหาข้อมูลเพิ่มเติม และอาจกลับไปสู่ขั้นตอนที่ 2

ในส่วนของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเลือกอาชีพการิสัน (อ้างถึงใน อัจฉรา สุขารมณ และคณะ. 2540: 44) ศึกษาองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพของนิสิต โดยแบ่งเป็น

1. องค์ประกอบทางบุคคล ได้แก่ พ่อแม่ ญาติพี่น้อง เพื่อน แม้แต่คนที่รู้จัก

2. องค์ประกอบส่วนตัว ได้แก่ เพศ สถิติปัญญา ค่านิยม ความสนใจ และเจตคติที่มีต่ออาชีพ
นั้น

3. องค์ประกอบด้านสังคม ได้แก่ ความต้องการของตลาดแรงงานแต่ละสาขาอาชีพ ค่านิยม
ทางสังคมที่ส่งผลถึงโอกาสที่จะได้งานทำและความก้าวหน้าในการทำงาน

ซึ่งในส่วนนี้ Narongchai W. and Ayuwat D. (2013) กล่าวว่า ครูเรือนเกษตรกรเป็น
ครอบครัวที่จัดการการผลิตทั้งหมดจึงสามารถบริหารจัดการปัจจัยต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นแรงงานหรือธุรกิจของ
ครอบครัว ครูเรือนเป็นผู้ตัดสินใจในการเลือกใช้ปัจจัยการผลิตเพื่อการผลิตโดยมุ่งหวังผลตอบแทนที่
เหมาะสมที่สุดให้กับตนเอง ดังนั้นการตัดสินใจเลือกอาชีพหรือปรับเปลี่ยนอาชีพของเกษตรกรจึงขึ้นอยู่กับ
ผลตอบแทนจากการผลิต สอดคล้องกับ Sumberg J. et. al. (2014) ที่กล่าวว่า การคาดหวังในสิ่งที่จะเกิดขึ้น
ในอนาคตมีผลอย่างยิ่งต่อการตัดสินใจเลือกเส้นทางชีวิต ในขณะที่ Emran S. and Shilpi F. (2007) กล่าวว่า
ในประเทศที่พัฒนาแล้วการตัดสินใจเลือกอาชีพของเยาวชนมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับอาชีพของพ่อแม่และ
รายได้ของมีนัยสำคัญ และ Sumberg J. et. al. (2014) กล่าวว่า ค่านิยมและแรงกดดันทางสังคมมี
ผลกระทบต่อวัฒนธรรม วิถีชีวิต และอนาคต หรือการเลือกอาชีพของคนทำงาน

2) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โสภิตา ชั่วชมเขต (2552) ทำการศึกษาการสืบทอดอาชีพขานนาในพื้นที่ ตำบลบางภาษี อำเภอบางเลน
จังหวัดนครปฐม โดยศึกษาสถานการณ์การสืบทอดอาชีพขานนาของลูกหลาน ปัจจัยและเหตุผลที่มีต่อ
การตัดสินใจสืบทอดอาชีพ ผลการศึกษาพบว่า ลูกหลานขานนาที่กำลังศึกษาหรือจบการศึกษาในระดับมัธยม
ต้นขึ้นไปเลือกที่จะสืบทอดอาชีพขานนา ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกสืบทอดอาชีพขานนาประกอบด้วย
การถือครองที่ดิน กรรมสิทธิ์ในที่ดิน การเลี้ยงดู/ความคุ้นเคย การมีส่วนร่วมในการทำนา ความรู้สึกเป็นอิสระ
ในการทำงานและมีเวลาเพียงพอ ความรู้สึกมั่นคงในอาชีพและมีความเห็นว่าอาชีพขานนาเป็นแหล่งรายได้ที่
สำคัญของครอบครัว รวมถึงตระหนักเห็นว่าอาชีพขานนาเป็นอาชีพของบรรพบุรุษจึงจำเป็นต้องสืบทอดอาชีพ
ต่อจากบิดามารดา สำหรับเหตุผลของกลุ่มที่ไม่เลือกอาชีพขานนา พบว่า เหตุผลที่ไม่เลือกอาชีพขานนามาก
ที่สุดคือ ความไม่ถนัดและไม่คุ้นเคยกับอาชีพการทำนา ความรู้สึกว่าการทำนาเป็นอาชีพที่ลำบาก ได้รับ
ผลตอบแทนไม่คุ้มค่า และไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง

Laband N. and Lentz F. (1983) ทำการศึกษาการสืบทอดอาชีพของทายาทในภาคเกษตรของ
นักเรียนมัธยมในปี 1965 โดยทำการปัจจัยที่มีผลต่อการสืบทอดอาชีพด้วยเทคนิคการวิเคราะห์ถดถอย ปัจจัย
ต่าง ๆ ที่นำเข้ามาวิเคราะห์ประกอบด้วย ระดับการศึกษา อายุของพ่อแม่และทายาท การกีดกันการเข้าสู่
อาชีพ การเป็นสมาชิกสภาพแรงงาน สถานภาพการทำงาน การได้รับการฝึกอบรม และความเป็นอิสระในการ
ตัดสินใจเลือกอาชีพของทายาท ตลอดจนสัญชาติของพ่อแม่ ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการ
ตัดสินใจสืบทอดอาชีพของทายาทในเชิงบวกประกอบด้วย ความอิสระในการตัดสินใจเลือกอาชีพ อายุ ระดับ
การศึกษาของพ่อปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจสืบทอดอาชีพของทายาทในเชิงลบประกอบด้วย การ

ฝึกอบรม ระดับการศึกษาของทายาท ระดับการศึกษาของแม่ สัญชาติของพ่อ และเมื่อทำการศึกษถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อระดับรายได้จากภาคเกษตรพบว่า ทายาทที่มีแผนที่จะสืบทอดอาชีพมีอิทธิพลต่อรายได้ โดยทายาทที่มีแผนที่จะสืบทอดจะมีรายได้สูงกว่าทายาทที่ไม่มีแผน

Errington A. (2002) ทำการศึกษาเปรียบเทียบการสืบทอดอาชีพเกษตรกรระหว่าง 3 ประเทศได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส และแคนาดา โดยใช้ข้อมูลภาคตัดขวาง พบว่า เกษตรกรในประเทศอังกฤษและแคนาดามีลักษณะการแยกตัวออกมาทำฟาร์มต่างหาก ในแคนาดาเกษตรกรมีการสืบทอดแนวคิดตามผู้เชี่ยวชาญภายนอกฟาร์ม ในขณะที่ประเทศอังกฤษนิยมทำเกษตรตามบรรพบุรุษ ปัจจัยหัวหน้าครัวเรือนมีความจำเป็นต่อความสำเร็จเป็นอย่างมาก ยิ่งเปรียบเทียบความยั่งยืนระหว่าง 3 ประเทศ พบว่าประเทศฝรั่งเศสเข้าสู่ความยั่งยืนได้เร็วกว่าประเทศอังกฤษ ที่เป็นเช่นนั้นเนื่องจากประเทศฝรั่งเศสมีการเกษียณก่อนกำหนดและการเริ่มทำการเกษตร ทำให้เกษตรกรของอังกฤษมีแนวโน้มมีอายุมากกว่าฝรั่งเศส

Glauben T., Tietje H., and Weiss C. (2004) ทำการศึกษาระดับความสำเร็จในการสืบทอดอาชีพของครัวเรือนเกษตรกรในประเทศเยอรมันตอนเหนือในปี 2003 ทำการวิเคราะห์โดยเทคนิคโพรบิต ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการสืบทอดอาชีพ ได้แก่ กำไรจากการทำเกษตร การเป็นเจ้าของหรือการถือครองที่ดิน การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน อัตราค่าเช่าที่ จำนวนเงินกู้ยืม ประสิทธิภาพเชิงเทคนิค ระดับการศึกษาของเกษตรกร อายุเกษตรกร จำนวนลูกชาย จำนวนลูกหญิง วัฒนธรรมในครัวเรือน ระบบการเงินของฟาร์ม ทักษะติดต่อการทำเกษตร และการเจริญก้าวหน้าของฟาร์ม

Emran S. and Shilpi F. (2007) ทำการศึกษาเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนอาชีพจากภาคเกษตรสู่ภาคการผลิตอื่นในเขตชนบทของประเทศเนปาล พบว่าในภาคการผลิตอื่นนั้นความสัมพันธ์ด้านการสืบทอดอาชีพระหว่างพ่อกับลูกชายมีไม่มากนักต่างจากการสืบทอดอาชีพระหว่างแม่กับลูกสาวที่มีความสัมพันธ์ด้านการสืบทอดอาชีพที่เข้มแข็งมาก

Narongchai W. and Ayuwat D. (2013) ทำการศึกษาเกี่ยวกับการสืบทอดระหว่างรุ่นในส่วน of ทูทางเศรษฐกิจในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย โดยการศึกษาเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกเกษตรกรผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 10 ราย พบว่า ในส่วนของตัวบ้านเกษตรกรจะยกให้กับลูกผู้หญิงที่มีแนวโน้มจะดูแลพ่อแม่ยามชรา ในส่วนของที่ดินจะมีการจัดสรรให้กับลูกในสัดส่วนที่เท่ากันโดยลูกคนไหนแต่งงานก่อนก็จะจัดสรรให้ก่อน โดยลูกผู้หญิงจะได้สิทธิพิเศษเนื่องจากเชื่อว่าลูกผู้ชายสามารถที่จะจัดหาเพิ่มได้ และในส่วนของรายได้และทรัพย์สินมีการจัดสรรให้ลูกทั้งผู้หญิงและผู้ชายไม่แตกต่างกัน

Baker R., Lobley M., and Whitehead I. (2013) ทำการศึกษาระดับความสำเร็จของการสืบทอดอาชีพด้วยนโยบายการส่งเสริมจากภาครัฐจากงานวิจัยทั่วโลก พบว่า ในแต่ละประเทศมีนโยบายที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับกฎหมายและวัฒนธรรมของประเทศนั้นๆ โดยมีวัตถุประสงค์เชิงนโยบายที่คล้ายกันคือส่งเสริมให้มีการสืบทอดทั้งด้านกายภาพและด้านธุรกิจของครัวเรือนเพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับภาคเกษตร สำหรับนโยบายต่างๆที่รัฐควรสนับสนุนประกอบด้วย การสนับสนุนด้านการเงิน การเกษียณอายุ กฎหมายและค่าธรรมเนียมรดก การกำหนดเขตพื้นที่ การจัดการศึกษาที่เหมาะสม เป็นต้น

Sumberg J. et al. (2014) ศึกษาปัญหาการเคลื่อนย้ายคนว่างงานวัยหนุ่มสาวสู่ภาคเกษตรในแอฟริกา พบว่านโยบายและโครงการในการกระตุ้นคนวัยหนุ่มสาวด้วยภาคการเกษตรต้องมีความเป็นรูปธรรม มีการให้ความรู้เชิงลึกและเฉพาะในด้านการวิเคราะห์เศรษฐกิจและสังคม สรุปได้ว่ายังมีหนทางอีกหลากหลายที่จะใช้การผลิตภาคการเกษตรให้ตรงกับความต้องการของคนวัยหนุ่มสาวในชนบท

3) กรอบแนวคิดการวิจัย

เพื่อให้เห็นภาพที่มาของการความคิดหลักในการวิจัย ในส่วนนี้คณะผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับผลการสังเคราะห์งานวิจัย กรอบแนวคิด และนิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ ดังนี้

3.1 การสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น คณะผู้วิจัยได้ทำการสังเคราะห์ความสำคัญของการสืบทอดอาชีพภาคเกษตร และตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอดอาชีพ โดยแบ่งปัจจัยเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย ปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคลของเกษตรกร ปัจจัยด้านศักยภาพของครัวเรือน และปัจจัยศักยภาพของทายาท โดยแต่ละส่วนมีตัวแปรย่อย ดังตาราง 4-4

ตาราง 4-4 ผลการสังเคราะห์ตัวแปรจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

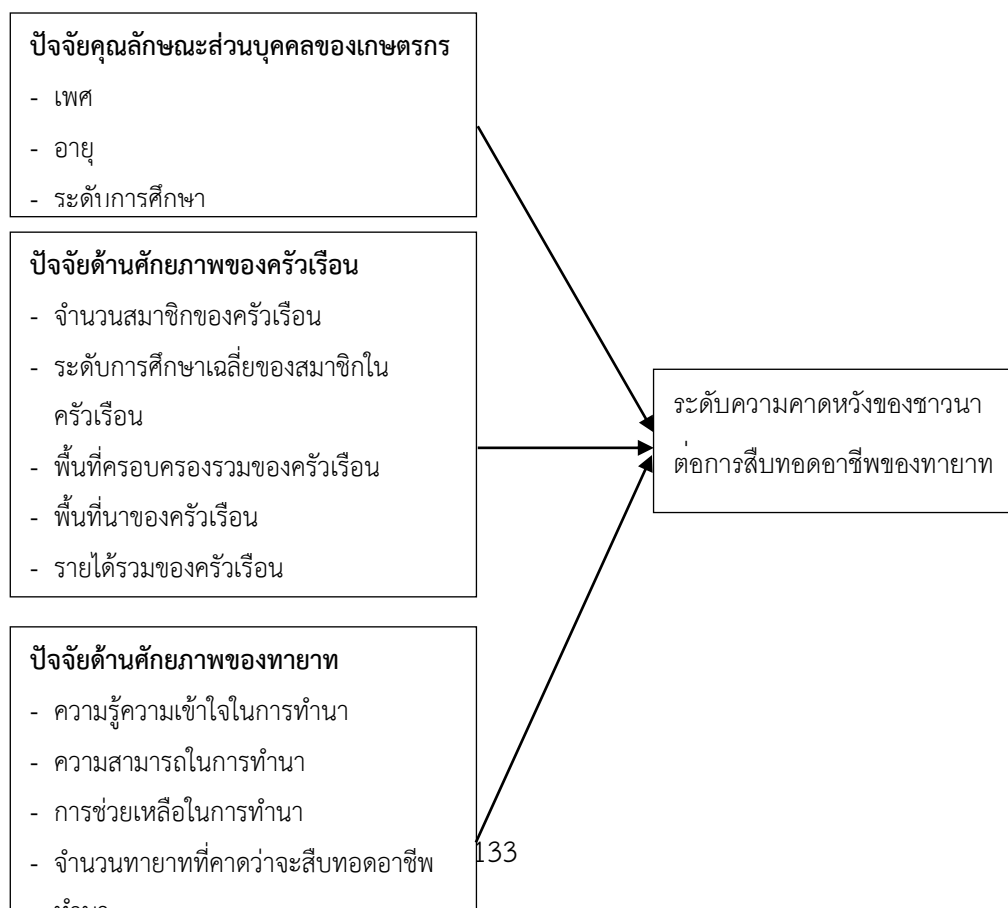
ปัจจัยที่มีผลต่อการสืบทอดอาชีพ	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
ปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคลของเกษตรกร	
เพศ	Emran and Shilpi (2007)
อายุ	Laband and Lentz (1983) Glauben, Tietje, and Weiss (2004)
ระดับการศึกษา	Lentz and Laband (1990) Laband and Lentz (1983) Glauben, Tietje, and Weiss (2004)
ปัจจัยด้านศักยภาพของครัวเรือน	
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	Glauben, Tietje, and Weiss (2004)
ระดับการศึกษาของสมาชิกในครัวเรือน	Lentz and Laband (1990) Laband and Lentz (1983) Glauben, Tietje, and Weiss (2004)
พื้นที่ครอบครองรวมของครัวเรือน	Narongchai and Ayuwat (2013)

พื้นที่นาของครัวเรือน	Glauben, Tietje, and Weiss (2004) Narongchai and Ayuwat (2013)
รายได้ของครัวเรือน	Glauben, Tietje, and Weiss (2004) Narongchai and Ayuwat (2013)
จำนวนลูก	Glauben, Tietje, and Weiss (2004)
จำนวนหลาน	Glauben, Tietje, and Weiss (2004)
ปัจจัยด้านศักยภาพของทายาท	
ศักยภาพทายาท	Laband and Lentz (1983)
จำนวนทายาท	Glauben, Tietje, and Weiss (2004)

3.2 กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการสังเคราะห์งานวิจัยเพื่อหาตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอดอาชีพข้างต้น คณะผู้วิจัยได้กำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อคาดหวังของเกษตรกรต่อการสืบทอดอาชีพของทายาท ได้ดังนี้

ภาพ 4.2 กรอบแนวคิดการวิจัยการสืบทอดอาชีพ

3.3 สมมติฐานการวิจัย

เพื่อกำหนดทิศทางและเป้าหมายในการวิจัย คณะผู้วิจัยจึงได้ตั้งสมมติฐานการวิจัยในภาพรวมใน 3 ประเด็นดังนี้

- 1) คุณลักษณะส่วนบุคคลของหัวหน้าครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับระดับความคาดหวังในการสืบทอดอาชีพของทายาท
- 2) ศักยภาพของครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับระดับความคาดหวังในการสืบทอดอาชีพของทายาท
- 3) ศักยภาพของทายาทมีความสัมพันธ์กับระดับความคาดหวังในการสืบทอดอาชีพของทายาท

3.4 นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

เพื่อเป็นกรอบสำหรับการกำหนดแบบสอบถาม การวิเคราะห์และการเข้าใจตรงกันของทุกฝ่าย คณะผู้วิจัยจึงนิยามคำศัพท์และวิธีการวัดตัวแปรแต่ละตัวดังนี้

ตาราง 4-5 นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

ตัวแปร	สัญลักษณ์	นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ	หน่วยวัด
ความคาดหวังของเกษตรกรต่อการสืบทอดอาชีพของทายาท (ตัวแปรตาม)	exp	ระดับความคาดหวังของเกษตรกร (ชานา) ต่อการสืบทอดอาชีพ (ทำนา) ของทายาท (บุตรหลาน) เป็นให้คะแนนจาก 0 ถึง 10 โดยที่ 0 หมายถึง ไม่คาดหวังเลย 10 คาดหวังมากที่สุด	ระดับความคาดหวังตั้งแต่ 0-10
เพศของเกษตรกร	f_sex	เพศของหัวหน้าครัวเรือนแบ่งเป็นเพศชายและเพศหญิง	1 = เพศชาย 0 = เพศหญิง
อายุของเกษตรกร	f_age	อายุหัวหน้าครัวเรือน	ปี

ระดับการศึกษาของ เกษตรกร	f_edu	ระยะเวลาการศึกษาในระบบของหัวหน้า ครัวเรือน โดยแบ่งเป็น - ไม่ได้รับการศึกษา - ระดับประถมศึกษา - ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น - ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. - ระดับ ปวส./อนุปริญญา - ระดับปริญญาตรี - ระดับปริญญาโท - ระดับปริญญาเอก	ปี 0 ปี 6 ปี 9 ปี 12 ปี 14 ปี 16 ปี 18 ปี 21 ปี
จำนวนสมาชิกของ ครัวเรือน	h_mbr	จำนวนสมาชิกที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน ณ ปัจจุบัน (รวมผู้ให้สัมภาษณ์ สมาชิกที่ยังไม่แยก ครอบครัว สมาชิกที่กำลังศึกษา ไม่นับรวมสมาชิก ที่แยกครอบครัวไปแล้ว)	ณ คน
ระดับการศึกษาเฉลี่ย ของสมาชิกในครัวเรือน	h_edu	ระยะเวลาการศึกษาในระบบเฉลี่ยของสมาชิกใน ครัวเรือนทุกคน (ใช้เกณฑ์แปลงค่าเช่นเดียวกับ ระดับการศึกษาของเกษตรกร)	ปี
พื้นที่ครอบครองรวมของ ครัวเรือน	h_lan	จำนวนที่ดินรวมที่ถือครองของครัวเรือนทั้งโดยมี เอกสารสิทธิ์หรือไม่มี	ไร่
พื้นที่นาของครัวเรือน	h_ric	พื้นที่สำหรับทำนา (ปลูกข้าว) ของครัวเรือนที่เป็น กรรมสิทธิ์ของตนเองและการเช่าในทุกรูปแบบ	ไร่
รายได้รวมของครัวเรือน	h_inc	รายได้รวมของสมาชิกทุกคนในครัวเรือน	บาทต่อเดือน
จำนวนลูกของเกษตรกร	h_chd	จำนวนลูกทุกคนของหัวหน้าครัวเรือนทั้งที่อาศัย อยู่ด้วยกันและแยกครอบครัวออกไป	คน
จำนวนหลานของ เกษตรกร	h_grn	จำนวนหลานของหัวหน้าครัวเรือนทั้งที่อาศัยอยู่ ด้วยกันและที่พ่อแม่แยกครอบครัวออกไป	คน
ตัวแปร	สัญลักษณ์	นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ	หน่วยวัด
ความรู้ความเข้าใจในการ ทำนา	i_kwn	ระดับความรู้ความเข้าใจในการทำนาในทุก ขั้นตอนของทนายาทโดยการประเมินของเกษตรกร แบ่งเป็น 6 ระดับ ตั้งแต่ 0-6 โดยที่ 0 หมายถึง ไม่มีความรู้ความเข้าใจเลย 5 มีความรู้ความเข้าใจ เป็นอย่างดี	ระดับความรู้ ความเข้าใจ ตั้งแต่ 0-5
ความสามารถในการทำ	i_skl	ระดับความสามารถในการทำนาในทุกขั้นตอน	ระดับ

นา	ของทนายทโดยการประเมินของเกษตรกร	ความสามารถแบ่งเป็น 6 ระดับ ตั้งแต่ 0-6 โดยที่ 0 หมายถึง 0-5	ความสามารถเป็น 5 มีความสามารถเป็นอย่างดี
จำนวนทนายทที่คาดว่าจะสืบทอดอาชีพทำนา	i_nbr	จำนวนทนายทที่เกษตรกรคาดว่าจะกลับมาทำนา ในอีก 10 ปีข้างหน้า	คน
การช่วยเหลือในการทำนา	i_hlp	ระดับการช่วยเหลือเกษตรกรในการทำนาในทุกขั้นตอน	ระดับการช่วยเหลือแบ่งเป็น 6 ระดับ ตั้งแต่ 0-6 โดยที่ 0 หมายถึง 0-5
นา	ของทนายทโดยการประเมินของเกษตรกร	ช่วยเหลือแบ่งเป็น 6 ระดับ ตั้งแต่ 0-6 โดยที่ 0 หมายถึง 0-5	ไม่เคยช่วยทำนาเลย 5 ช่วยทำนาได้เป็นอย่างดี

4.3 ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในส่วนของการสืบทอดอาชีพการเกษตรของครัวเรือนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเป็นการวิจัยแบบผสม กล่าวคือมีทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ในส่วนของการวิจัยเชิงปริมาณเป็นการศึกษาทัศนคติในการสืบทอดอาชีพจากเกษตรกรและทนายท โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิจัยเชิงคุณภาพทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลักจากกลุ่มเดียวกันโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งมีรายละเอียดของระเบียบวิธีการวิจัยดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากการวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมและประชากรในการศึกษาจากกลุ่มที่ต่างกัน ดังนั้นในส่วนนี้จึงนำเสนอรายละเอียดประชากรและกลุ่มตัวอย่างแยกตามระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ

การวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลหน่วยวิเคราะห์คือครัวเรือนเกษตรกรบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาประชากรในการศึกษาคือหัวหน้าครัวเรือน ขนาดตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ กำหนดโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของ Yamane (1960: 1088-1089 อ้างใน สุวิมล ติรกานันท์. 2549) กล่าวคือเมื่อประชากรมากกว่า 100,000 คน ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ระดับความเชื่อมั่น 95 % และความคลาดเคลื่อน 3 % ต้องใช้กลุ่มตัวอย่างขนาด 1,110 ตัวอย่าง

1.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างเชิงคุณภาพ

ประชากรที่ทำการศึกษาในครั้งนี้คือเกษตรกรและทายาทเกษตรกร ครอบคลุมทุกอำเภอที่มีพื้นที่ติดกับลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม คณะผู้วิจัยไม่ได้กำหนดขนาดตัวอย่างเนื่องจากคณะผู้วิจัยใช้เทคนิค snow ball ในการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักในโดยเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักจากผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำการเกษตรและมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสืบทอดอาชีพและความมั่นคงทางอาหาร

2) เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งเป็น 2 ส่วนตามระเบียบวิธีวิจัย ในกรณีการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามในการเก็บรวบรวมข้อมูล และในกรณีการวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่มีโครงสร้างเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 แบบสอบถาม

หลังจากได้ทำการทบทวนวรรณกรรมและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยตั้งได้กล่าวแล้วข้างต้น คณะผู้วิจัยได้ทำการออกแบบสอบถามเพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากตัวอย่างตามแผนการเก็บข้อมูล โดยกำหนดข้อสอบถามตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่วางไว้ แบบสอบถามประกอบด้วย 3 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 สภาพสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร เป็นการสอบถามถึงข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร (หัวหน้าครัวเรือน) ประกอบด้วย เพศ อายุ ศาสนา สถานภาพสมรส ภูมิลำเนา ระยะเวลาที่ย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้าน และรายละเอียดเกี่ยวกับสมาชิกในครัวเรือน

ส่วนที่ 2 การสืบทอดอาชีพการทำการเกษตร เป็นสอบถามถึงข้อมูลเกี่ยวกับ ข้อมูลเกี่ยวกับทายาท ศักยภาพของทายาทในการทำนา ความคาดหวังต่อการสืบทอดอาชีพของทายาท และเหตุผลความต้องการ/ไม่ต้องการให้ทายาทมาสืบทอดอาชีพทำนา

ส่วนที่ 3 สถานภาพการใช้พื้นที่ เป็นการสอบถามเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ของครัวเรือนเพื่อการอยู่อาศัยและเพื่อการเกษตร

2.2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง โดยผู้วิจัยสอบถามผู้ให้ข้อมูลหลักในประเด็นต่าง ๆ ประกอบด้วย

- สภาพทั่วไปของการทำเกษตรของเกษตรกรและชุมชน
- สถานภาพของทายาทและการสืบทอดอาชีพ
- แนวโน้มการทำเกษตรในอนาคต

3) การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในกรณีการเก็บแบบสอบถามจำนวน 1,110 ชุด หลังจากจัดทำแบบสอบถามเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1) กำหนดเขตพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแบ่งตามอำเภอ ๆ ละ 50 – 100 ชุดตามขนาดของประชากร

- 2) อบรมเจ้าหน้าที่เก็บแบบสอบถาม
- 3) เจ้าหน้าที่เก็บแบบสอบถามตามสัดส่วนที่กำหนดไว้
- 4) นักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยตรวจสอบความถูกต้องและสมบูรณ์ของการตอบแบบสอบถาม
- 5) นักวิจัยออกแบบการบันทึกข้อมูลและให้เจ้าหน้าที่บันทึกข้อมูลตามที่กำหนด
- 6) นักวิจัยตรวจสอบความถูกต้องของการบันทึกข้อมูลและปรับแก้ในส่วนที่ไม่ถูกต้อง

ในกรณีสัมภาษณ์เชิงลึก หลังจากได้ประเด็นคำถามเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยเตรียมอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อทำการลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ โดยดำเนินการดังนี้

1) ประสานงานกับคนในท้องถิ่นเพื่อขอชื่อและข้อมูลเกษตรกรที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ตามหลักเกณฑ์ที่คณะผู้วิจัยกำหนด

- 2) ผู้ช่วยนักวิจัยนัดหมายผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อกำหนดวัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์
- 3) นักวิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ตามประเด็นที่กำหนด
- 4) ผู้ช่วยนักวิจัยถอดเทปการสัมภาษณ์
- 5) นักวิจัยสรุปข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์

4) การวิเคราะห์และแปลผลข้อมูล

ในกรณีข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามหลังจากได้ทำการบันทึกข้อมูลเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผลข้อมูล โดยดำเนินการดังนี้

1) นำข้อมูลเข้าในโปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูล

2) ทำการวิเคราะห์ข้อมูลส่วนแรกเพื่อเป็นการพรรณนาข้อมูลทั้งหมดตามประเด็นคำถามในแบบสอบถาม โดยข้อมูลที่เป็นเชิงคุณภาพใช้สถิติประเภท ความถี่ และร้อยละ ในการพรรณนาข้อมูล ในส่วนของข้อมูลที่เป็นเชิงปริมาณใช้สถิติประเภท ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่ามากที่สุด ค่าน้อยที่สุดในการพรรณนาข้อมูล

3) ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทำการทดสอบสมมติฐาน โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ถดถอยเชิงซ้อน

ในกรณีข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผลข้อมูล โดยดำเนินการดังนี้

- 1) นำข้อมูลที่ได้นำมาจำแนกออกเป็นประเด็นตามที่กำหนดไว้ในประเด็นคำถามก่อนหน้านี้
- 2) วิเคราะห์เนื้อหาของการให้สัมภาษณ์

5) การนำเสนอผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอวิจัยในภาพรวมทั้งที่ได้จากแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ โดยข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามจะนำเสนอในรูปแบบของตารางและทำการพรรณนาเพื่อแปลผลข้อมูล และใช้ข้อมูลที่ได้จากการ

สัมภาษณ์มีเป็นส่วนเสริมและขยายความ ตลอดจนนำผลการวิจัยของท่านอื่นมาเสนอเชิงเปรียบเทียบ เพื่อให้เห็นความเหมือนหรือความต่างกับบริบทอื่นๆ

4.4 ผลการศึกษา

สำหรับการนำเสนอผลการวิจัย คณะผู้วิจัยเรียงลำดับการนำเสนอ ดังนี้ (1) คุณลักษณะทั่วไปของครัวเรือน (2) สภาพทั่วไปของทายาทเกษตรกร (3) สภาพการสืบทอดอาชีพ และ (4) ศักยภาพในการสืบทอดอาชีพ โดยมีรายละเอียดดังนี้

คุณลักษณะทั่วไปของครัวเรือน

คุณลักษณะทั่วไปของครัวเรือนจากตัวอย่างขนาด 1,110 ครัวเรือน พบว่า หัวหน้าครัวเรือนส่วนมากเป็นผู้หญิงร้อยละ 63.24 มีอายุอยู่ในช่วงวัยกลางคนขึ้นไป อายุเฉลี่ย 53.33 ปี นับถือศาสนาพุทธร้อยละ 96.04 มีสถานภาพสมรสเป็นส่วนมาก ร้อยละ 84.68 เป็นคนดั้งเดิม กลุ่มตัวอย่างประมาณร้อยละ 70 จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า โดยทำการเกษตรประเภททำนาประมาณครึ่งหนึ่งของตัวอย่างทั้งหมด มีรายได้เฉลี่ย 8,366.78 บาทต่อเดือน เกือบทั้งหมดทำงานอยู่ในหมู่บ้าน โดยจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีสูงสุด 9 คน เฉลี่ย 3.75 คนต่อครัวเรือน (ตาราง4-6 และ4-7)

ตาราง4-6 คุณลักษณะทั่วไปของหัวหน้าครัวเรือน

คุณลักษณะทั่วไป	n=1,110	
	ความถี่	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	408	36.76
หญิง	702	63.24
อายุ		
ไม่เกิน 20 ปี	2	0.18
21-30 ปี	42	3.78
31-40 ปี	153	13.78
41-50 ปี	290	26.13
51-60 ปี	279	25.14
61-70 ปี	210	18.92
71 ปีขึ้นไป	134	12.07
ศาสนา		
พุทธ	1,066	96.04
อิสลาม	44	3.96

สถานภาพ		
โสด	68	6.13
สมรส	921	82.97
ม้าย	107	9.64
หย่าร้าง/แยกกันอยู่	14	1.26
ภูมิลำเนา		
ดั้งเดิม	940	84.68
ย้ายมาจากพื้นที่อื่น	170	15.32
ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่า ป.6	569	51.26
ป.6	198	17.84
ม. 3	113	10.18
ม.6/ปวช.	134	12.07
อนุ ป./ปวส	37	3.33
ป.ตรี	55	4.95
ป.โท	4	0.36
	คุณลักษณะทั่วไป	ความถี่
		ร้อยละ
อาชีพหลัก		
ว่างงาน	74	6.67
ภาคเกษตรชาวนา	568	51.17
ภาคการเกษตรอื่นๆ (ระบุ)	295	26.58
อิสระ/ค้าขาย/รับจ้าง	114	10.27
พนักงานเอกชน	7	0.63
รัฐบาลกลาง/รัฐวิสาหกิจ	39	3.51
การเมืองท้องถิ่น	13	1.17
สถานที่ทำงาน		
ในหมู่บ้าน	1,014	91.35
ในจังหวัด	74	6.67
ในภาคใต้	19	1.71
อื่นๆ	3	0.27

ที่มา: จากการประมวล

ตาราง 4.7 คุณลักษณะทั่วไปของหัวหน้าครอบครัว

คุณลักษณะทั่วไป	n=1,110			
	น้อยที่สุด	มากที่สุด	เฉลี่ย	S.D.
อายุ	17	90	53.33	13.46
รายได้เฉลี่ย (n=986)	100	150,000	8,366.78	8,182.79
ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่	1	90	43.10	19.64
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	1	9	3.75	1.44

ที่มา: จากการประมวล

จากการจำแนกจำนวนสมาชิกของครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนตัวอย่างมากกว่าครึ่งหนึ่งมีจำนวนสมาชิก 3-4 คนแสดงให้เห็นถึงการอยู่กันเป็นครอบครัวเดี่ยวมากกว่าครอบครัวขยาย สมาชิกในครัวเรือนประมาณร้อยละ 60 มีอายุอยู่ในช่วง 23-60 ปี ซึ่งถือเป็นประชากรที่อยู่ในช่วงวัยทำงาน สมาชิกในครัวเรือนมากกว่าครึ่งหนึ่งจบการศึกษาไม่เกินระดับประถมศึกษา สมาชิกเกือบครึ่งยึดอาชีพเกษตรกร โดยร้อยละ 28.54 ยึดอาชีพทำนา และทำการเกษตรอื่นร้อยละ 16.80 มีจำนวนสมาชิกร้อยละ 17.32 กำลังศึกษา สมาชิกโดยส่วนมากทำงานอยู่ในหมู่บ้าน รองลงมาทำงานอยู่ในหมู่บ้านอื่นภายในจังหวัด (ตาราง 4-8)

ตาราง 4-8 คุณลักษณะของสมาชิกในครอบครัว

คุณลักษณะสมาชิก	จำนวน	ร้อยละ
จำนวนสมาชิกในครอบครัว		
1คน	34	3.06
2คน	191	17.21
3คน	270	24.32
4คน	328	29.55
5คน	165	14.86
6คน	78	7.03
7คน	32	2.88
8คน	5	0.45

9คน	7	0.63
เฉลี่ย(คน/ครัวเรือน)	3.75	
เพศสมาชิกในครัวเรือน		
ชาย	2,008	48.23
หญิง	2,155	51.77
รวม	4,163	100.00
ช่วงอายุสมาชิกในครัวเรือน		
ไม่เกิน6ปี	231	5.55
7-12ปี	279	6.71
13-18ปี	377	9.06
18-22ปี	232	5.58
23-30ปี	502	12.07
31-40ปี	591	14.21
41-50ปี	637	15.32
51-60ปี	583	14.02
61-70ปี	405	9.74
71-80ปี	242	5.82
81ปีขึ้นไป	80	1.92
	4,159	100.00
ระดับการศึกษาสมาชิกในครัวเรือน		
ต่ำกว่าป.6	1,452	38.40
ป.6	576	15.23
ม.3	498	13.17
ม.6/ปวช.	562	14.86
อนุป./ปวส	217	5.74
ป.ตรี	457	12.09
ป.โท	19	0.50
	3,781	100

คุณลักษณะสมาชิก	จำนวน	ร้อยละ
อาชีพหลักของสมาชิกในครัวเรือน		
ว่างงาน	528	13.08
ภาคเกษตรชาวนา	1,152	28.54
ภาคการเกษตรอื่นๆ(ระบุ)	678	16.80

อิสระ/ค้าขาย/รับจ้าง	549	13.60
พนักงานเอกชน	198	4.91
รัฐบาลกลาง/รัฐวิสาหกิจ	206	5.10
การเมืองท้องถิ่น	26	0.64
อื่นๆ(กำลังศึกษา)	699	17.32
	4,036	100.00

สถานที่ทำงานของสมาชิกในครัวเรือน

ในหมู่บ้าน	2,771	68.20
ในจังหวัด	513	12.63
ในภาคใต้	197	4.85
ในกรุงเทพฯ	80	1.97
ในภาคอื่น	9	0.22
ต่างประเทศ	2	0.05
อื่นๆ(ว่างงาน,กำลังศึกษา)	491	12.08
	4,063	100.00

สภาพทั่วไปของทายาทเกษตรกร

ข้อมูลเกี่ยวกับทายาทในแต่ละครัวเรือน พบว่า โดยส่วนมากมีบุตร 2 คนร้อยละ 36.31 รองลงมาเป็น มีบุตร 1 คนและ 3 คนร้อยละ 18.92 และร้อยละ 16.49 ตามลำดับ มีครัวเรือนถึงร้อยละ 12.79 ไม่มีบุตร (ตาราง 4-9) และร้อยละ 71.89 ไม่มีหลาน (ตาราง 4-10) ซึ่งอาจเป็นครัวเรือนที่พ่อแม่อายุยังน้อยหรือเพิ่งตั้งครอบครัวใหม่ อย่างไรก็ตามจากข้อมูลแสดงให้เห็นว่าจำนวนบุตรและหลานของแต่ละครัวเรือนค่อนข้างน้อย ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการสืบทอดอาชีพเกษตรกรหรือการทำงานในอนาคต

ตาราง 4-9 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามจำนวนบุตร

	n = 1,110	
จำนวนบุตร (คน)	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
ไม่มีบุตร	142	12.79
1 คน	210	18.92
2 คน	403	36.31
3 คน	183	16.49
4 คน	87	7.84
มากกว่า 4 คน	85	7.66

ตาราง 4-10 จำนวนครัวเรือนจำแนกตามจำนวนหลาน

n = 1,110

จำนวนหลาน(คน)	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
ไม่มีหลาน	798	71.89
1 คน	108	9.73
2 คน	60	5.41
3 คน	50	4.50
4 คน	17	1.53
มากกว่า 4 คน	77	6.94

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพการทำงานของทายาทของเกษตรกร พบว่า ทายาทของเกษตรกรยังคงอยู่ในวัยเรียน (อายุไม่เกิน 22 ปี) จำนวนมากถึงร้อยละ 43.41 สำหรับทายาทที่มีงานทำพบว่าทำงานในภาคเกษตรเพียงร้อยละ 11.90 ทำงานนอกภาคเกษตรสูงถึงร้อยละ 35.26 ในภาพของข้อมูลเช่นนี้อาจส่งผลให้จำนวนทายาทที่จะกลับมาทำงานด้านเกษตรลดลง เนื่องจากทายาทที่กำลังศึกษาอาจไม่กลับมาทำอาชีพเกษตรต่อไป อีกทั้งทายาทบางส่วนได้อพยพไปทำงานนอกพื้นที่ เนื่องจากมองว่าการทำนาได้ผลตอบแทนที่ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ (ตาราง 4-11)นอกจากนี้ ณรงค์ บุญสวยขวัญ (2549) กล่าวว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ.2500-2520 ชาวนาปรับเปลี่ยนไปทำสวน และในการทำนาก็จะเป็นการทำนาเชิงพาณิชย์มากขึ้น ใช้พันธุ์ข้าวเพียงพันธุ์เดียว ลดการใช้แรงงานลง (พุ่ม จุลสุวรรณ์. 2557. สัมภาษณ์)

ตาราง 4-11 จำนวนและสถานภาพการทำงานของทายาท

ทายาท	ทั้งหมด (คน)	กำลังศึกษา (คน)	ว่างงาน (คน)	อาชีพในภาค เกษตร (คน)	อาชีพนอกภาค เกษตร (คน)
ลูก	2,417	733	146	386	1,097
ชาย	1,260	373	74	231	573
หญิง	1,157	360	72	155	524
หลาน	1,071	781	36	29	133
ชาย	555	405	23	17	73
หญิง	516	376	13	12	60
รวม	3,488	1,514	182	415	1,230
(ร้อยละ)	(100.00)	(43.41)	(5.22)	(11.90)	(35.26)

สภาพการสืบทอดอาชีพ

ศักยภาพด้านเกษตรของทายาทเกษตรหมายถึงข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจ ความสามารถในการดำเนินการ และทักษะในการทำการเกษตรซึ่งแสดงออกโดยการช่วยเกษตรกรในการทำการเกษตรบ้างแล้ว โดยแบ่งขั้นตอนทางการเกษตรเป็น 4 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ ขั้นตอนการเตรียม ขั้นตอนการเพาะปลูก ขั้นตอนการดูแล บำรุง รักษา และขั้นตอนการเก็บเกี่ยวผลผลิต ซึ่งหากทายาทมีศักยภาพเหล่านี้ทำให้สามารถรับช่วงหรือสืบทอดอาชีพเกษตรได้โดยไม่ต้องเริ่มต้นเรียนรู้แต่ต้น จากข้อมูลพบว่า

ด้านความรู้ความเข้าใจ หมายถึง เกษตรกรคิดว่าทายาทของเกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจ ได้รับการถ่ายทอด รับรู้ พูดคุย หรือพบเห็น การดำเนินการในขั้นตอนต่างๆ ของการทำเกษตร พบว่า ทายาทเกษตรกรเกือบร้อยละ 40 ไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทำการเกษตรในทุกขั้นตอน มีไม่ถึงร้อยละ 25 ที่มีความรู้ความเข้าใจในระดับปานกลาง และมีเพียงร้อยละ 8.81 เท่านั้นที่มีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการต่างๆ อย่างชัดเจน (ตาราง4-12)

ด้านความสามารถในการดำเนินการ หมายถึง เกษตรกรคิดว่าทายาทของเกษตรกรสามารถที่จะลงมือทำกิจกรรมต่างๆ ในแต่ละขั้นตอนได้ในระดับที่ยอมรับได้ว่าเป็น พบว่า ทายาทเกษตรกรร้อยละ 40.61 ไม่มีความสามารถในการทำการเกษตรในทุกขั้นตอน ร้อยละ 21.53 มีความสามารถในระดับปานกลาง และมีเพียงร้อยละ 8.58 เท่านั้นที่มีความสามารถในการดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ ได้เป็นอย่างดีมาก (ตาราง4-12) อัมพร เนียมหะ (2556. สัมภาษณ์) กล่าวว่า วิธีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนไปจากเดิม เมื่อก่อนคนในชุมชน ทำนา เลี้ยงสัตว์ ขึ้นตาล แต่ปัจจุบันไม่มีคนทำแล้ว เพราะการทำเกษตรต้องอาศัยความสามารถเฉพาะตัว

ด้านความช่วยเหลือในการดำเนินการ หมายถึง เกษตรกรเห็นว่าทายาทของเกษตรกรสามารถที่จะลงมือทำกิจกรรมต่างๆ ในแต่ละขั้นตอนได้จริง โดยแสดงออกให้เห็นจากการที่มาช่วยเหลือและมีทักษะที่สามารถยอมรับได้ว่าทายาทสามารถทำได้ภายใต้การดูแลของเกษตรกร พบว่า ทายาทเกษตรกรร้อยละ 43.47 ไม่เคยช่วยเหลือและไม่เคยแสดงทักษะให้เกษตรกรเห็นว่าสามารถที่ลงมือปฏิบัติจริงได้ในทุกขั้นตอน ร้อยละ 19.35 มีเคยช่วยเหลือ ลงมือทำ และมีทักษะในระดับปานกลาง และมีเพียงร้อยละ 8.36 เท่านั้นที่ช่วยเหลือและมีทักษะในการทำการเกษตรได้เป็นอย่างดีมาก (ตาราง4-12)

จากการศึกษาศักยภาพของทายาทเกษตรกร สรุปได้ว่า ทายาทเกษตรกรประมาณร้อยละ 60 ไม่มีศักยภาพในการทำการเกษตร กล่าวคือ ไม่มีความรู้ความเข้าใจ ไม่มีความสามารถ และไม่เคยแสดงทักษะในการทำการเกษตรออกมาแต่อย่างใดซึ่งทายาทกลุ่มนี้ไม่น่าจะเป็นกลุ่มที่จะเป็นทายาททางการเกษตรของ

เกษตรกรในอนาคต ทายาทเกษตรกรประมาณร้อยละ 30 พอมีศักยภาพในการทำการเกษตร แต่เป็นกลุ่มที่ไม่ได้ยึดอาชีพเกษตรเป็นอาชีพหลัก เกษตรกรยังมีความหวังในการสืบทอดอาชีพจากคนกลุ่มนี้ และมีเพียงประมาณร้อยละ 10 ที่มีศักยภาพในการทำการเกษตร ซึ่งกลุ่มนี้คือกลุ่มที่ยึดอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพหลักอยู่แล้วในปัจจุบัน (ตาราง4-12) ณรงค์ บุญสวยขวัญ (2549) ตั้งข้อสังเกตว่า หลังปี พ.ศ. 2520 ลูกหลานชาวนาที่มีการศึกษาสูงกว่าบรรพบุรุษ มักจะไปทำงานอื่นตามที่ได้ศึกษามา สว่าง เลื่อนแก้ว (2557. สัมภาษณ์) กล่าวว่า เด็กรุ่นลูกน่าจะมึนน้อยมากในการสานต่ออาชีพเกษตร เนื่องจากทำไม่เป็น เช่นลูกของตนเองอายุเกือบ 40 ปีไม่ทำนา ทั้งที่เมื่อก่อนตอนเด็กช่วยพ่อแม่ทำนา แต่มองว่าการทำนาเป็นอาชีพที่เหนื่อย และลูกบอกว่าทำนาไม่คุ้มกับการลงทุน ข้าวที่ได้อีกกินไม่ได้ เพราะเป็นข้าวแข็ง

ตาราง4-12 ร้อยละของทายาทจำแนกตามระดับศักยภาพด้านการเกษตร

ศักยภาพของทายาท	ระดับศักยภาพ					
	ไม่มี	น้อยมาก	น้อย	ปานกลาง	มาก	มากที่สุด
ความรู้ความเข้าใจในด้าน						
การเตรียมดิน	39.91	7.12	9.73	23.51	11.08	8.65
การเพาะปลูก	39.46	7.12	10.00	23.33	11.53	8.56
การบำรุงรักษา	40.00	6.85	10.18	22.52	11.53	8.92
การเก็บเกี่ยว	39.73	6.94	9.91	23.42	10.90	9.10
เฉลี่ย	39.77	7.00	9.95	23.20	11.26	8.81
ความสามารถในด้าน						
การเตรียมดิน	40.81	8.29	9.28	22.16	11.17	8.29
การเพาะปลูก	40.63	8.38	10.27	21.26	11.08	8.38
การบำรุงรักษา	40.63	8.20	10.27	21.89	10.18	8.83
การเก็บเกี่ยว	40.36	8.74	9.91	20.81	11.35	8.83
เฉลี่ย	40.61	8.40	9.93	21.53	10.95	8.58
ช่วยเหลือกิจกรรมในด้าน						
การเตรียมดิน	43.78	9.82	9.28	19.64	9.55	7.93
การเพาะปลูก	43.42	9.82	9.73	19.01	9.73	8.29
การบำรุงรักษา	43.42	9.46	9.64	19.55	9.55	8.38
การเก็บเกี่ยว	43.24	9.73	9.64	19.19	9.37	8.83
เฉลี่ย	43.47	9.71	9.57	19.35	9.55	8.36

จำนวนทายาทที่เกษตรกรคาดหวังหรือมีความต้องการให้ทายาทที่ไม่ได้อยู่ในภาคเกษตรหรือกำลังศึกษาต่อกลับมาทำอาชีพเกษตรในอนาคตอีก 10 ช้างหน้า พบว่า ร้อยละ 58.65 คาดว่าจะไม่มีทายาทหวน

กลับมาทำอาชีพเกษตรกร ร้อยละ 21.08 คาดว่าจะมีทายาท 1 คน ร้อยละ 13.78 คาดว่าจะมีทายาท 2 คน มีเกษตรกรเพียงเล็กน้อยเท่านั้นที่คาดว่าจะมีทายาทมากกว่า 3 คนขึ้นไป (ตาราง4-13) เมื่อถามถึงระดับความต้องการให้ทายาทกลับมาทำการเกษตร โดยให้เกษตรกรระบุถึงระดับความต้องการในระดับ 0 คือไม่ต้องการเลยจนถึงระดับ 10 คือต้องการมากที่สุด พบว่า เกษตรกรเกือบร้อยละ 60 ไม่ต้องการให้ทายาทกลับมาทำการเกษตร เกษตรกรประมาณร้อยละ 10 มีความต้องการในระดับปานกลาง ซึ่งเป็นกลุ่มที่ยังไม่แน่ใจหรือไม่สามารถตัดสินใจได้ด้วยตัวเอง ขึ้นอยู่กับความต้องการของทายาทเป็นสำคัญ มีเกษตรกรเพียงร้อยละ 7 เท่านั้นที่ต้องการให้ทายาทกลับมาทำอาชีพเกษตรกร (ตาราง4-14)

ตาราง4-13 จำนวนทายาทคาดหวังต่อครัวเรือนในอีก 10 ปีข้างหน้า

จำนวนทายาทในอีก 10 ปีข้างหน้า	จำนวนครัวเรือน	ร้อยละ
ไม่มีทายาท	651	58.65
มีทายาท 1 คน	234	21.08
มีทายาท 2 คน	153	13.78
มีทายาท 3 คน	45	4.05
มีทายาท 4 คน	15	1.35
มีทายาทมากกว่า 4 คน	12	1.09

ตาราง4-14 ความถี่และร้อยละความต้องการให้ทายาทของท่านยึดอาชีพทำนาจำแนกตามระดับความต้องการ

ระดับความต้องการ	ความถี่	ร้อยละ
0	656	59.10
1	27	2.43
2	26	2.34
3	39	3.51
4	28	2.52
5	131	11.80
6	27	2.43
7	43	3.87
8	39	3.51
9	13	1.17
10	81	7.30

ด้านเหตุผลของเกษตรกรที่ต้องการหรือไม่ต้องการให้ทายาทสืบทอดอาชีพทำนาพบว่าสามารถแยกเหตุผลได้เป็น 3 กลุ่มด้วยกันคือ กลุ่มที่ต้องการให้ทายาทกลับมาทำนา กลุ่มที่ไม่ต้องการให้ทายาทกลับมาทำนา และกลุ่มที่ยังไม่ได้ตัดสินใจ โดยแต่ละกลุ่มมีรายละเอียด ดังนี้ (ตาราง 4-15)

กลุ่มที่ต้องการให้ทายาทกลับมาทำนา ในกลุ่มนี้มีความคิดเห็นร้อยละ 35.01 ของความคิดเห็นทั้งหมด เหตุผลที่สำคัญที่สุดที่ต้องการให้ทายาทกลับมาทำนาเนื่องจากต้องการให้ทายาทกลับมาสืบทอดอาชีพร้อยละ 35.61 รองลงมาเกษตรกรให้เหตุผลว่าต้องการสร้างความมั่นคงทางอาหารทั้งให้กับตนเองและสังคมร้อยละ 19.27 เกษตรกรต้องการให้ทายาทกลับมาอยู่ด้วยกันในครอบครัวเพื่อดูแลตัวเกษตรกรเองรวมทั้งเกษตรกรต้องการดูแลทายาทร้อยละ 16.10 นอกจากนี้เกษตรกรบางส่วนให้เหตุผลว่าทายาทควรมาทำอาชีพทำนาเนื่องจากมีที่ดินและมรดกเพียงพอที่จะให้ทายาทยึดอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลักและมีรายได้มากพอ เกษตรกรบางส่วนมีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพโดยให้เหตุผลว่าตนเองยึดอาชีพนี้อยู่แล้ว มีความรู้ความสามารถ และศรัทธาอาชีพทำนา และมองว่าทายาทควรกลับมายึดอาชีพนี้เนื่องจากเป็นอาชีพที่มีความเป็นอิสระ และมีบางกลุ่มเห็นว่าความยึดอาชีพทำนาเป็นอาชีพเสริม เนื่องจากทายาทมีอาชีพอื่นที่มั่นคงแล้วจึงไม่ยากให้ทายาทต้องมาเสี่ยงกับอาชีพทำนาเพียงเดียว

สมจิตร์ จิตหมื่น (2557. สัมภาษณ์) กล่าวว่า การสืบทอดการทำนาแต่เดิมบรรพบุรุษมีการทำนาต่อไป ก็จะต้องมีคนสืบทอดการทำนา เนื่องจากการทำนาเป็นอาชีพหลักของคนในพื้นที่ การปลูกฝังทัศนคติเมื่อจบการศึกษาระดับประถมก็เข้าศึกษาในเมือง แต่ถึงอย่างไรการทำนาก็คงไม่สูญหายเนื่องจากข้าวเป็นอาหารหลักของคน และการทำนามีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ คนที่ออกไปทำงานต่างถิ่นแล้วอพยพกลับมาทำนา เนื่องจากการไปอยู่ในเมืองเขาเหล่านั้นไม่สามารถรับมือกับสถานะเศรษฐกิจในเมืองได้จึงอพยพกลับมาทำนา วรณีย์ สังข์สี (2556. สัมภาษณ์) เห็นสอดคล้องกับข้างต้นว่า ลูกหลานที่ทำงานที่มีความมั่นคงก็ทำงานของตนเองไป แต่ถ้าหากคนไหนทำงานไม่มั่นคงก็จะกลับมาทำนา คนส่วนใหญ่จะกลับมาทำนาอายุประมาณ 30 กว่าปี ถ้าทำงานแล้วไม่มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานก็จะกลับมาทำนาดีกว่า

กลุ่มที่ไม่ต้องการให้ทายาทกลับมาทำนา ในกลุ่มนี้มีความคิดเห็นมากถึงร้อยละ 61.14 ของความคิดเห็นทั้งหมด เหตุผลที่สำคัญที่สุดที่ไม่ต้องการให้ทายาทกลับมาทำนาเนื่องจากต้องการให้ทายาททำงานอื่นตามวุฒิการศึกษาหรือต้องการให้ศึกษาต่อถึงครึ่งหนึ่งของความคิดเห็นทั้งหมด งามพิศ สัตย์สงวน และคณะ (2542. อ้างถึงใน โสภิตา 2552) พบว่า ชาวนาไม่ต้องการให้ลูกหลานทำนา ต้องการให้ทำอาชีพอื่นเพื่อนำรายได้มาจุนเจือครอบครัวร้อยละ 13.3 และพบว่าทายาทของเกษตรกรเองก็ไม่อยากทำสืบทอดอาชีพทำนาเนื่องจาก ยากจน รายได้ไม่เพียงพอรายได้จากการรับจ้างแน่นอนกว่า มากกว่า ไม่ต้องลงทุนทำนามีแต่ขาดทุนผลได้ไม่คุ้มทุน เช่นเดียวกับผลการศึกษาของ ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและพยากรณ์ทางการเกษตร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (2557) ซึ่งพบว่า เยาวชนรุ่นหลังไม่สนใจที่จะสืบทอดอาชีพทางเกษตรกรรมของบรรพบุรุษมองว่าเป็นอาชีพที่ยากจนและลำบาก มีรายได้ไม่แน่นอนภาครัฐยังขาดการสนับสนุนให้มีการสืบทอดอาชีพด้านการเกษตรที่เป็นอาชีพพื้นฐานของคนไทยมาแต่อดีต

สอดคล้องกับงานศึกษาของศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและพยากรณ์ทางการเกษตร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ (2557) ที่ทำการศึกษาศักดิ์และความต้องการทำงานภาคการเกษตรซึ่งพบว่าเยาวชนถึงร้อยละ 66.6 ไม่ต้องการเรียนต่อทางด้านเกษตรเนื่องจากลำบากและรายได้น้อย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้จำนวนผู้ประกอบการทางการเกษตรลดลง และเป็นวิกฤตแรงงานทางการเกษตรของประเทศในอนาคตเช่นเดียวกับ ประเทือง เกียรติศักดิ์ (2557. สัมภาษณ์) ที่กล่าวว่า เมื่อก่อนการทำนาเป็นอาชีพหลักของชุมชนแต่ปัจจุบันการทำนาเป็นอาชีพของคนส่วนน้อยในชุมชน เนื่องจากปัจจุบันยางพาราและปาล์มน้ำมันของคนในชุมชนยังไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ทำให้คนวัยทำงานส่วนใหญ่ออกไปรับจ้างในเมือง ทั้งเป็นลูกจ้างตามร้านค้า และทำงานก่อสร้าง

กลุ่มที่ไม่ยังไม่แน่ใจ ให้ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของทายาท ซึ่งมีไม่มากนัก มานพ ขาวมัน (2557. สัมภาษณ์) เกษตรกรที่ทำเกษตรเชิงพาณิชย์ กล่าวว่า ไม่แน่ใจว่าลูกจะทำนาหรือไม่แต่พยายามสร้างทรัพย์สินบัตินที่ดินไว้ให้ลูกโดยการซื้อสวนยางพาราไว้ให้ลูกประมาณ 40 ไร่

ตาราง 4-15 ความถี่และร้อยละของครัวเรือนจำแนกตามเหตุผลของการต้องการ/ไม่ต้องการให้ทายาทยึดอาชีพทำนา

เหตุผล	ความถี่	ร้อยละ
เหตุผลของการต้องการให้ทายาทกลับมาทำนา	410	35.01
ต้องการให้สืบทอดอาชีพ	146	35.61
เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร	79	19.27
อยากให้กลับมาอยู่บ้านเพื่อช่วยดูแลกันและกัน	66	16.10
มีที่ดินทำกินหรือมารับมรดก	58	14.15
ทำนาอยู่แล้ว ใจรัก มีความรู้ความสามารถ ธรรมชาติในอาชีพ เป็นอาชีพที่อิสระ	39	9.51
ต้องการให้เป็นอาชีพเสริม มีอาชีพอื่นอยู่แล้ว	22	5.37
เหตุผลของการไม่ต้องการให้ทายาทกลับมาทำนา	716	61.14
อยากให้ทำอาชีพอื่นดีกว่า ตามคุณวุฒิทางการศึกษา	209	29.19
ผลตอบแทน ต้นทุนสูง กำไรน้อย ขาดทุน ราคาผลผลิตต่ำและไม่แน่นอน	104	14.53
เป็นอาชีพที่เหนื่อย ลำบาก ไม่อยากให้ทำ	95	13.27
ไม่มีที่ดิน	86	12.01
เหตุผล	ความถี่	ร้อยละ
เหตุผลของการไม่ต้องการให้ทายาทกลับมาทำนา (ต่อ)		
ทายาทมีอาชีพที่มั่นคงแล้ว	57	7.96
ไม่มีทายาท	48	6.70
อยากให้ทายาทศึกษาในระดับที่สูงขึ้น	38	5.31

ทนายทที่ไม่มีความรู้ความสามารถในการทำนา	36	5.03
ทำอาชีพเกษตรอื่นแล้ว	32	4.47
ปัญหาสภาพดินฟ้าอากาศ แหล่งน้ำ	11	1.54
ยังไม่แน่ใจ ขึ้นอยู่กับทนายท ให้ความอิสระในการตัดสินใจ	45	3.84
รวม(ทัศนคติ)	1171	100

ระดับความคาดหวังการสืบทอดอาชีพ

จากกรอบแนวคิดการวิจัยที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคลของหัวหน้าครัวเรือน ศักยภาพของครัวเรือน และศักยภาพของทนายทกับระดับความคาดหวังในการสืบทอดอาชีพของทนายท โดยคณะผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานการวิจัยในภาพรวมไว้ 3 ประเด็นคือ (1) คุณลักษณะส่วนบุคคลของหัวหน้าครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับระดับความคาดหวังในการสืบทอดอาชีพของทนายท (2) ศักยภาพของครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับระดับความคาดหวังในการสืบทอดอาชีพของทนายท และ (3) ศักยภาพของทนายทมีความสัมพันธ์กับระดับความคาดหวังในการสืบทอดอาชีพของทนายท

คณะผู้วิจัยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ถดถอยเชิงซ้อน (Multiple Regression) เพื่อทำการทดสอบสมมติฐานการวิจัย อย่างไรก็ตามก่อนจะทำการวิเคราะห์ คณะผู้วิจัยได้ทำการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเพื่อพิจารณาว่าเป็นไปตามเกณฑ์การวิเคราะห์ถดถอยหรือไม่ ดังนี้

1) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจนสรุปเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย สรุปได้ว่าปัจจัยต่าง ๆ น่าจะมีความสัมพันธ์กับระดับความคาดหวังของเกษตรกรในการสืบทอดอาชีพของทนายท ในส่วนนี้เป็นการทดสอบความสัมพันธ์ 2 ลักษณะด้วยกันคือ ลักษณะแรกเพื่อวิเคราะห์ระดับและทิศทางของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม และลักษณะที่สองเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยอิสระด้วยกันเอง

1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม

จุดประสงค์ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตามคือเพื่อทราบถึงระดับและทิศทางของความสัมพันธ์ เพื่อเป็นการยืนยันความสัมพันธ์ว่าเป็นไปตามมาตรฐานตามแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่ได้ทบทวนมาหรือไม่ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์สหสัมพันธ์เพียร์สันเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์

ผลการวิเคราะห์พบว่า อายุของเกษตรกร (F_AGE) ระดับการศึกษาของเกษตรกร (F_EDU) จำนวนลูกของหัวหน้าครัวเรือน (H_CHD) จำนวนหลานของหัวหน้าครัวเรือน (H_GRN) ความรู้ความเข้าใจในการทำนาของทนายท (I_KNW) ทักษะความสามารถในการทำนาของทนายท (I_SKL) การช่วยเหลือในกิจกรรม

การทำนายของทายาท(I_HLP) และจำนวนทายาทมีแนวโน้มจะสืบทอดอาชีพขานนาในอนาคต(I_NBR)เป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับความคาดหวังของเกษตรกรในการสืบทอดอาชีพของทายาทอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 ตัวแปรรายได้รวมของครัวเรือน(H_INC)และพื้นที่ดินของครัวเรือน(H_LAN)เป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับความคาดหวังของเกษตรกรในการสืบทอดอาชีพของทายาทอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ส่วนตัวแปรเพศของเกษตรกร(F_SEX) จำนวนสมาชิกในครัวเรือน(H_MBR) ระดับการศึกษาของครัวเรือน(H_EDU)และพื้นที่สำหรับทำนาของครัวเรือน(H_RIC)เป็นตัวแปรที่ไม่มีความสัมพันธ์กับความคาดหวังของเกษตรกรในการสืบทอดอาชีพของทายาท (ตาราง 10)

ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวสรุปได้ว่าตัวแปรต้นส่วนมากมีความสัมพันธ์กับตัวแปรตามซึ่งเป็นไปตามผลการศึกษาในอดีต ตัวแปรเหล่านี้มีคุณสมบัติที่จะนำไปวิเคราะห์ทดแทนได้ อย่างไรก็ตามมีตัวแปรต้นจำนวน 4 ตัวไม่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรตาม ซึ่งในการศึกษาคั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ทำการทบทวนและตั้งสมมติฐานการวิจัยไว้ในเบื้องต้นแล้ว ดังนั้น เพื่อเป็นการทดสอบสมมติฐานดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงยังคงยืนยันที่จะทำการวิเคราะห์ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระด้วยกันเอง

ตัวแปรอิสระความสัมพันธ์กันเองหมายถึงสถานการณ์ที่ตัวแปรอิสระมีความสัมพันธ์ระหว่างกันสูงจนดูเหมือนเป็นตัวแปรเดียวกันหรือมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีค่าใกล้ 1 ซึ่งจะทำให้เกิดปัญหาในการประมาณค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยคือไม่สามารถแยกอิทธิพลของตัวแปรอิสระทั้งสองที่มีต่อตัวแปรตามได้ จะทำให้ค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานจากเทคนิคกำลังสองน้อยที่สุดของตัวประมาณค่าสูงกว่าความเป็นจริงและทำให้ค่า t-statistics มีค่าต่ำกว่าที่ควร

จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระด้วยกันเองในคั้งนี้พบว่าตัวแปรอิสระมีความสัมพันธ์กันเองค่อนข้างสูง (ตาราง 4-16) ซึ่งถือว่าไม่เป็นผลดีต่อการวิเคราะห์ เพราะจะเกิดปัญหาข้างต้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากตัวแปรต่าง ๆ เป็นปัจจัยที่คณะผู้วิจัยได้จากการทบทวนแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นในการศึกษานี้คณะผู้วิจัยขอละเมิดกฎทางสถิติเพื่อดำเนินการวิเคราะห์ต่อไปตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้แต่ตอนต้นและจะทำการแก้ปัญหานี้โดยการนำตัวแปรที่ไม่มีอิทธิพลต่อตัวแปรตามออกไป

ตาราง 4-16 สหสัมพันธ์เพียร์สันของตัวแปรในกรอบแนวคิดการวิจัย

		n=1,110													
ตัวแปร	EXP	F_SEX	F_AGE	F_EDU	H_MBR	H_EDU	H_INC	H_LAN	H_RIC	H_CHD	H_GRN	I_KNW	I_SKL	I_HLP	I_NBR
EXP		-.048	.148**	-.138**	.057	-.008	.067*	.075*	.056	.172**	.088**	.427**	.432**	.439**	.435**
F_SEX			.104**	.079**	.003	.111**	.064*	.020	-.001	.015	-.009	-.077*	-.071*	-.077*	-.019
F_AGE				-.515**	-.124**	-.259**	.001	.097**	.089**	.232**	.361**	.159**	.156**	.101**	.036
F_EDU					-.024	.564**	.043	.014	-.037	-.172**	-.213**	-.149**	-.160**	-.125**	-.086**
H_MBR						.251**	.377**	.043	.024	.278**	.009	.105**	.102**	.123**	.157**
H_EDU							.351**	.094**	.035	-.015	-.194**	.045	.031	.046	.011
H_INC								.115**	-.005	.059	-.041	.171**	.164**	.123**	.152**
H_LAN									.833**	.062*	.026	.108**	.074*	.068*	.024
H_RIC										.063*	.049	.028	.004	.010	-.052
H_CHD											.487**	.220**	.211**	.182**	.252**

H_GRN	.037	.038	-.024	.027
I_KNW		.960**	.865**	.315**
I_SKL			.903**	.308**
I_HLP				.300**
I_NBR				

หมายเหตุ * มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95

** มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99

ที่มา: จากการประมวลผล

2) การวิเคราะห์ถดถอยเชิงซ้อน

จากกรอบแนวคิดการวิจัยดังกล่าวข้างต้น คณะผู้วิจัยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ถดถอยเชิงซ้อน เนื่องจากเป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตามกับตัวแปรอิสระมากกว่าหนึ่งตัว ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ที่มีความสมจริง ทั้งนี้เป็นเพราะความเปลี่ยนแปลงของตัวแปรตามมักจะได้รับอิทธิพลจากตัวแปรอิสระมากกว่าหนึ่งตัวพร้อมกัน และเนื่องจากผลจากมีปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ทั้งระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม และระหว่างตัวแปรอิสระด้วยตัวเอง ดังผลการวิเคราะห์สหสัมพันธ์ข้างต้น เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงกำหนดขั้นตอนในการวิเคราะห์ ดังนี้

- 1) ทำการวิเคราะห์ถดถอยเชิงซ้อนโดยนำตัวแปรอิสระมาวิเคราะห์พร้อมกันทุกตัว
- 2) พิจารณาค่าสถิติต่าง ๆ ว่าเป็นแบบจำลองที่เหมาะสมหรือไม่ และทำการปรับแบบจำลองโดยการตัดตัวแปรอิสระบางตัวที่ไม่มีอิทธิพลกับตัวแปรตาม โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาจากค่าสถิติต่าง ๆ ดังนี้
  - พิจารณาค่า $F - test$ ซึ่งเป็นค่าการทดสอบนัยสำคัญทางสถิติของสัมประสิทธิ์ถดถอยทุกตัวพร้อมกันเพื่อดูว่าตัวแปรอิสระทั้งหมดในแบบจำลองมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรตามจริงหรือไม่
  - พิจารณาค่า R^2 คือค่าสัมประสิทธิ์แห่งการกำหนดพหุคูณปกติ และ $\bar{R}^2$ คือค่าสัมประสิทธิ์แห่งการกำหนดพหุคูณที่ปรับปรุงแล้ว เป็นค่าที่บอกให้ทราบว่าตัวแปรอิสระทุกตัวมีความสามารถในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรตามได้มากน้อยเพียงใด
  - พิจารณาค่า $t - test$ ซึ่งเป็นค่าการทดสอบนัยสำคัญทางสถิติของสัมประสิทธิ์ถดถอยตัวแปรอิสระแต่ละตัวเพื่อดูว่าตัวแปรอิสระแต่ละตัวมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรตามจริงหรือไม่ ในครั้งนี้คณะผู้วิจัยกำหนดระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 90 ขึ้นไป

3) ตัดตัวแปรอิสระที่ไม่มีอิทธิพลต่อตัวแปรตามออกและทำซ้ำ 2)

4) พิจารณาแบบจำลองที่เหมาะสม

จากขั้นตอนข้างต้น คณะผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ถดถอยเชิงซ้อนตามลำดับดังนี้

2.1 การวิเคราะห์ถดถอยเชิงซ้อนครั้งที่ 1

- 1) ทำการวิเคราะห์ถดถอยเชิงซ้อนโดยนำตัวแปรอิสระมาวิเคราะห์พร้อมกันทุกตัว
- 2) พิจารณาค่าสถิติต่าง ๆ ดังนี้

- พิจารณาค่า $F - test$ พบว่าค่าค่อนข้างสูงสรุปได้ว่าแสดงว่าตัวแปรทั้งหมดในแบบจำลองมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรตามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 จึงถือได้ว่าเป็นแบบจำลองที่เหมาะสม

- พิจารณาค่า R^2 และ $\bar{R}^2$ พบว่ามีค่าเท่ากับ .317 และ .308 นั้นหมายความว่าตัวแปรอิสระทุกตัวมีความสามารถในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรตามได้ไม่มากนักประมาณร้อยละ 30 เท่านั้น

- พิจารณาค่า $t - test$ พบว่ามีตัวแปรอิสระเพียง 5 ตัวเท่านั้นที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรตามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 90 ขึ้นไป

3) ตัดตัวแปรอิสระที่ไม่มีอิทธิพลต่อตัวแปรตามและทำซ้ำขั้นที่ 2)

(ดังตาราง 4.17 และรายละเอียดในภาคผนวก 2)

2.2 การวิเคราะห์ถดถอยเชิงซ้อนครั้งที่ 2

1) ทำการวิเคราะห์ถดถอยเชิงซ้อนใหม่โดยนำตัวแปรอิสระที่คงเหลือจากการวิเคราะห์ครั้งที่ 1 จำนวน 5 ตัว ได้แก่ F_AGE, H_RIC, H_GRN, I_HLP, และ I_NBR มาวิเคราะห์พร้อมกัน

2) พิจารณาค่าสถิติต่าง ๆ ดังนี้

- พิจารณาค่า $F - test$ พบว่าค่าสูงกว่าการวิเคราะห์ครั้งที่ 1 สรุปได้ว่าแสดงว่าตัวแปรอิสระเพียง 5 ตัวมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรตามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 จึงถือได้ว่าเป็นแบบจำลองที่เหมาะสม

- พิจารณาค่า R^2 และ $\bar{R}^2$ พบว่ามีค่าเท่ากับ .311 และ .308 ซึ่งแทบจะไม่แตกต่างจากการวิเคราะห์ครั้งแรก

- พิจารณาค่า $t - test$ พบว่ามีตัวแปรอิสระทั้ง 5 ตัวมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรตามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 90 ขึ้นไป

(ดังตาราง 4-17 และรายละเอียดในภาคผนวก 2)

2.3 สรุปผลการวิเคราะห์ถดถอยเชิงซ้อน

จากผลการวิเคราะห์และพิจารณาตามเกณฑ์ สรุปได้ว่าแบบจำลองที่เหมาะสมในการอธิบายถึงระดับความคาดหวังของเกษตรกรในการสืบทอดอาชีพของทายาทคือแบบจำลองที่ 2 ทั้งนี้เนื่องจาก ตัวแปรอิสระทั้งหมดมีอิทธิพลต่อตัวแปรตามสูงกว่า ตัวแปรทั้งหมดมีความสามารถในการอธิบายตัวแปรตามไม่แตกต่างกัน และตัวแปรในแบบจำลองครั้งที่ 2 มีอิทธิพลต่อตัวแปรตามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นเกินร้อยละ 90 ทุกตัว

ตาราง 4.17 ค่าสัมประสิทธิ์และผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณ

ตัวแปรต้น	ครั้งที่ 1		ครั้งที่ 2	
	สัมประสิทธิ์	$t - test$	สัมประสิทธิ์	$t - test$

F_SEX	-0.022		-.823			
F_AGE	.074	**	2.185	.077	***	2.855
F_EDU	-.036		-.957			
H_MBR	-.012		-.386			
H_EDU	.042		1.179			
H_INC	-.029		-.939			
H_LAN	-.026		-.513			
H_RIC	.086	*	1.697	.060	*	2.389
H_CHD	-.035		-1.070			
H_GRN	.069	**	2.134	.056	*	2.073
I_KNW	.009		.096			
I_SKL	.071		.638			
I_HLP	.256	***	4.300	.332	***	12.567
I_NBR	.341	***	11.868	.334	***	12.734
<i>F – test</i>	33.376	***		99.545	***	
<i>R</i> ²	.317			.311		
<i>R</i> ²	.308			.308		

หมายเหตุ * มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 90

** มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95

*** มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99

ที่มา: จากการประมวลผล

3) สรุปผลการวิเคราะห์ถดถอยเชิงซ้อน

จากการวิเคราะห์ถดถอยเชิงซ้อนข้างต้น คณะผู้วิจัยพิจารณาแล้วเห็นว่าแบบจำลองครั้งที่ 2 มีความเหมาะสมที่สุด จึงสรุปความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ ตามค่าสถิติของแบบจำลองดังกล่าว ดังนี้ (ตาราง 4-17)

1) ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนมีอิทธิพลในเชิงบวกต่อระดับความคาดหวังต่อการสืบทอดอาชีพทำนาของทายาทที่ระดับ .077 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 กล่าวคือ หากระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนเปลี่ยนแปลงไปร้อยละ 1 จะทำให้ระดับความคาดหวังต่อการสืบทอดอาชีพทำนาเปลี่ยนแปลงไปร้อยละ 7.7 ในทิศทางเดียวกัน สรุปได้ว่าเกษตรกรที่มีระดับการศึกษาสูงขึ้นมีความคาดหวังให้ทายาทกลับมาสืบทอดอาชีพทำนามากกว่าเกษตรกรที่มีระดับการศึกษาน้อยกว่า ทั้งนี้เป็นเพราะเกษตรกรที่มีการศึกษามองว่าอาชีพทำน่ายังคงเป็นอาชีพที่สามารถสร้างความมั่นคงให้กับชีวิตและรายได้เป็นอย่างดี ดังที่ อ่ำพร เนียมมะ ซึ่งเป็นชาวนาที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าชาวนาทั่วไปกล่าวว่า การทำนาต้องยังคงอยู่คู่ชุมชนเนื่องจากข้าวเป็นอาหารหลัก การทำนาเป็นลดรายจ่ายในครัวเรือนในการซื้อข้าวสาร และควรมีการสืบทอดอาชีพทำนา

2) พื้นที่ในการทำนาของครัวเรือนมีอิทธิพลในเชิงบวกต่อระดับความคาดหวังต่อการสืบทอดอาชีพทำนาของทายาทที่ระดับ .060 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 90 กล่าวคือ หากพื้นที่ในการทำนาของครัวเรือนเปลี่ยนแปลงไปร้อยละ 1 จะทำให้ระดับความคาดหวังต่อการสืบทอดอาชีพทำนาเปลี่ยนไปร้อยละ 6.0 ในทิศทางเดียวกัน สรุปได้ว่าครัวเรือนที่มีพื้นที่นามากยังมีความคาดหวังให้ทายาทกลับมาสืบทอดอาชีพทำนามากกว่าครัวเรือนที่มีพื้นที่นายน้อยกว่า จากการสอบถามถึงเหตุผลจากเกษตรกรที่ต้องการให้ทายาทกลับมาทำนาพบว่าหลายคนมีพื้นที่นาจำนวนมากและต้องการแบ่งที่นาให้กับทายาทเป็นมรดกเพื่อให้กลับมาทำนา

3) จำนวนหลานของหัวหน้าครัวเรือนมีอิทธิพลในเชิงบวกต่อระดับความคาดหวังต่อการสืบทอดอาชีพทำนาของทายาทที่ระดับ .056 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 90 กล่าวคือ หากจำนวนหลานของหัวหน้าครัวเรือนเปลี่ยนแปลงไปร้อยละ 1 จะทำให้ระดับความคาดหวังต่อการสืบทอดอาชีพทำนาเปลี่ยนไปร้อยละ 5.6 ในทิศทางเดียวกันสรุปได้ว่าครัวเรือนที่มีบุตรหลานมากยังมีความคาดหวังให้ทายาทกลับมาสืบทอดอาชีพทำนามากกว่าครัวเรือนที่มีบุตรหลานน้อยกว่า เกษตรกรจำนวนหนึ่งเหตุผลว่าต้องการให้บุตรหลานมาดูแลในยามชรา ในขณะที่บางรายกลับต้องการดูแลบุตรหลาน ต้องการให้มาอยู่ด้วยกันดูแลซึ่งกันและกัน วรรรณี สังข์สี (2556. สัมภาษณ์) เห็นว่า ลูกหลานที่ทำงานที่มีความมั่นคงก็ทำงานของตนเองไป แต่ถ้าหากคนไหนทำงานไม่มั่นคงก็จะกลับมาทำนา คนส่วนใหญ่จะกลับมาทำนาอายุประมาณ 30 กว่าปี ถ้าทำงานแล้วไม่มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานก็จะกลับมาทำนาดีกว่า

4) ระดับการช่วยเหลือของทายาทในขั้นตอนต่าง ๆ ของการทำนามีอิทธิพลในเชิงบวกต่อระดับความคาดหวังต่อการสืบทอดอาชีพทำนาของทายาทที่ระดับ .332 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 กล่าวคือ หากระดับการช่วยเหลือของทายาทในขั้นตอนต่าง ๆ ของทำนาเปลี่ยนแปลงไปร้อยละ 1 จะทำให้ระดับความคาดหวังต่อการสืบทอดอาชีพทำนาเปลี่ยนไปร้อยละ 33.2 ในทิศทางเดียวกันสรุปได้ว่าครัวเรือนที่บุตรหลานเคยช่วยเหลือตนเองในการทำนาย่อมเล็งเห็นถึงทักษะและศักยภาพในการทำนาทำให้เกิดความคาดหวังว่าทายาทเหล่านี้ น่าจะกลับมาทำนาในอนาคต ประกอบกับทายาทที่ช่วยเกษตรกรในการทำนาส่วนมากเป็นทายาทที่อาศัยอยู่ในบ้านเดียวกันหรือชุมชนเดียวกัน ดังนั้นลักษณะเช่นนี้ทำให้เกษตรกรมีความคาดหวังสูงที่จะให้ทายาทกลุ่มนี้มาสืบทอดอาชีพชาวนาต่อไป

5) จำนวนทายาทที่คาดว่าจะกลับมาทำนาในอีก 10 ปีข้างหน้ามีอิทธิพลในเชิงบวกต่อระดับความคาดหวังต่อการสืบทอดอาชีพทำนาของทายาทที่ระดับ .334 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 99 กล่าวคือ หากจำนวนทายาทที่คาดว่าจะกลับมาทำนาในอีก 10 ปีข้างหน้าเปลี่ยนแปลงไปร้อยละ 1 จะทำให้ระดับความคาดหวังต่อการสืบทอดอาชีพทำนาเปลี่ยนไปร้อยละ 33.4 ในทิศทางเดียวกันสรุปได้ว่าเมื่อเกษตรกรมองเห็นว่ามีทายาทบางคนมีศักยภาพหรือครัวเรือนมีศักยภาพในการทำนาจึงมองว่าจำนวนทายาทของตนน่าจะกลับมาทำนาในอนาคต ทำให้เกษตรกรมีระดับความหวังที่สูงกับคนกลุ่มนี้

4.5 สรุป

ศักยภาพการสืบทอดอาชีพ จากข้อมูลข้างต้นพบว่า ครัวเรือนเกษตรกรในเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เป็นครัวเรือนขนาดเล็ก มีพื้นที่ถือครองประมาณ 20 ไร่ สมาชิกในครัวเรือน 3-4 คน ส่วนมากมีลูก 2 คน สมาชิก และส่วนมากไม่มีหลาน สมาชิกส่วนมากเป็นวัยกลางคนขึ้นไปประเทือง เกียรติศักดิ์ (2556. สัมภาษณ์) กล่าวว่า ในหมู่บ้านในช่วงกลางวันบ้านเกือบทุกบ้านจะเงียบ มีเพียงคนชรา ผู้หญิงวัยแม่บ้าน และเด็กเท่านั้นมีรายได้ในภาคเกษตรจากพืชซึ่งหมายถึงข้าว ยางพารา เป็นหลัก รายจ่ายหลักในด้านพืชคือแรงงาน ส่วนรายจ่ายหลักในด้านสัตว์คือค่าดำเนินการ สมาชิกในครัวเรือนส่วนมากทำงานอยู่ในหมู่บ้าน

ในส่วนของการสืบทอดอาชีพของทายาท พบว่า ทายาทส่วนมากได้รับการศึกษาตามค่านิยมของครัวเรือนและสังคมที่ต้องการให้ลูกหลานมีความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน มองว่าการศึกษาคือวิธีการหลักในการเข้าสู่การงานที่ดี มีหน้ามีตา เป็นเกียรติกับวงศ์สกุล ทำให้ทายาทของเกษตรกรที่อยู่ในวัยเด็กและวัยรุ่นหนุ่มสาวไม่มีความรู้ ไม่มีความสามารถ ไม่มีทักษะ และไม่เคยลงมือปฏิบัติกิจกรรมทางการเกษตรแต่อย่างใด เกษตรกรเองก็ไม่มีมีความคาดหวังให้ทายาททั้งที่ทำงานแล้วและกำลังศึกษาสืบทอดอาชีพเกษตร ยกเว้นทายาทที่ไม่ได้เรียนหนังสือและทำการเกษตรอยู่แล้วซึ่งมีจำนวนน้อย สอดคล้องกับการศึกษาของ ณรงค์ บุญสวยขวัญ (2549) ที่ได้สำรวจความคิดเห็นของชาวนาในเขตลุ่มน้ำปากพนังต่อความคาดหวังให้เยาวชนสืบทอดอาชีพทำงาน พบว่า ทุกครอบครัวไม่ต้องการให้เยาวชนทำงาน

อย่างไรก็ตามยังมีบางกลุ่มที่เห็นต่างจากข้างต้น อำพร เนียมหะ (2556. สัมภาษณ์) กล่าวว่า การทำนาต้องยังคงอยู่ สาเหตุที่ทำให้การทำนาจะดำรงอยู่ควบคู่กับชุมชนเนื่องจากข้าวเป็นอาหารหลัก การทำนาเป็นการบริโภคในครัวเรือน การทำนาเป็นลดรายจ่ายในครัวเรือนในการซื้อข้าวสาร และยังเสนอแนวทางในการสืบทอดการทำนา โดยทางกลุ่มพยายามร่วมมือกับทางโรงเรียนเพื่อปลูกฝังการทำนาแก่เยาวชนหลัง เนื่องจากสภาพปัจจุบัน ส่วนใหญ่คนที่ทำนามีอาชีพตั้งแต่ 35 ปี ขึ้นไป เยาวชนในหมู่บ้านส่วนใหญ่ เมื่อได้รับการศึกษาเรียนจบ ก็ทำงานข้างนอก ส่วนใหญ่ทำงานกรุงเทพ คนรุ่นหลังมีความคิดว่าการทำนา ทำสวนเป็นอาชีพที่เหนื่อย ไม่อยากทำร้อน รายได้น้อยจากการศึกษาของงามพิศ สัตย์สงวน และคณะ (2542 อ่างใน โสภิตา 2552) พบว่า เกษตรกรต้องการให้ลูกหลานสืบทอดอาชีพทำนาร้อยละ 23.4 เนื่องจากเป็นอาชีพของปู่ย่าตายายและกลัวไม่มีคนทำนาในอนาคต

วิเคราะห์จากข้อมูลข้างต้น สรุปได้ว่า ในอนาคตจำนวนเกษตรกรจะลดลง ทายาทของเกษตรกรเกือบทั้งหมดจะไม่กลับมาทำอาชีพเกษตร และมีแนวโน้มปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์จากพื้นที่นาเป็นพืชอื่นหรือกิจกรรมอื่นสูง เนื่องจากเมื่อเกษตรกรไม่มีทายาทก็จะไม่สามารถทำการเกษตรที่ต้องใช้แรงงานจำนวนมากเหมือนอาชีพทำนาได้จึงอาจหันไปปลูกยางพาราหรือปาล์มน้ำมันที่ต้องการแรงงานในการดูแลรักษาน้อยกว่า ในขณะที่เดียวกัน ทายาทเกษตรกรเองก็มีแนวคิดไม่แตกต่างกัน หรือบางรายอาจจะขายหรือให้เช่า เนื่องจากไม่สามารถทำการเกษตรได้ด้วยตนเอง มานพ ขวามัน (2557. สัมภาษณ์) กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า การทำนาซึ่งเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ ในอนาคตจะมีปัญหาเรื่อง แรงงานเนื่องจากปัจจุบันแรงงานที่มีบทบาทสำคัญในภาคการเกษตรหรือการทำนาส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรุ่นอายุมากกว่า 50 ปี ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงในการสืบทอด

การทำนาต่อไปดังนั้นหากเทคโนโลยีการผลิตภาคการเกษตรไม่เปลี่ยนแปลง คาดว่าในอนาคตอันใกล้ในพื้นที่
เขตนี้มีแนวโน้มขาดความมั่นคงทางอาหารค่อนข้างสูง

เอกสารอ้างอิง

กิตติ ตันไทย. 2552. **หนึ่งศตวรรษเศรษฐกิจของคนลุ่มทะเลสาบสงขลา**. กรุงเทพฯ: สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย.

จันทิมา สมรรถะบุตร. (2553). **การสืบทอดธุรกิจของครอบครัว**. Executive Journal.

ณรงค์ บุญสวยขวัญ (บรรณาธิการ). 2549. **ยุทธศาสตร์ข้าวภาคใต้: ยุทธศาสตร์ชาวนาลุ่มน้ำปาก
พนัง**. นครศรีธรรมราช: โรงพิมพ์ ไทม์พริ้นติ้ง.

ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและพยากรณ์ทางการเกษตร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้. 2557. **วิกฤต
อนาคตไทยขาดแคลนเยาวชนผู้สืบทอดอาชีพเกษตรกร เยาวชน 66.6% ซึ่ไม่ต้องการเรียน
ต่อทางด้าน การเกษตร เพราะลำบาก และรายได้ น้อย .ออนไลน์ .
(www.maejopoll.mju.ac.th) เข้าถึงเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2557**

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2557). **ภาวะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนและแรงงานเกษตร.
ออนไลน์**. (http://www.oae.go.th/ewt_news.php?nid=15084) เข้าถึงเมื่อ 16 สิงหาคม
2557.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2557. **รายงานภาวะเศรษฐกิจการเกษตร.ออนไลน์**.
(<http://www.moac.go.th/main.php?filename=Project>) เข้าถึงข้อมูลวันที่ 18 มีนาคม
2557

โสภิตา ชั่วชมเกตุ. 2552. **การสืบทอดอาชีพชาวนาในพื้นที่ ตำบลบางภาษี อำเภอบางเลน จังหวัด
นครปฐม**. สารนิพนธ์ หลักสูตรแรงงานและสวัสดิการมหำบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อัจฉรา สุขารมณั และคณะ. 2540. **องค์ประกอบทางจิตวิทยาที่มีอิทธิพลต่อการเลือกงานของนิสิต
ปริญญาตรี**. รายงานการวิจัยฉบับที่ 62 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครี
นทรวิโรฒ ประสานมิตร.

Baker R., Lobley M., and Whitehead I. (2013). **Intergeneration Farm Transfer
Research: Policy Implications**. Paper prepared for presentation at the 19th
International Farm Management Congress, SGGW, Warsaw, Poland.

Emran S. and Shilpi F. (2007). **Intergenerational Occupational Mobility in a Rural
Economy**. Electronic copy available at: <http://ssrn.com/abstract=1001271>.

Errington A. (2002). **Handing Over the Reins: A Comparative Study of
Intergenerational Farm Transfers in England, France and Canada**. Paper

prepared for presentation at the Xth EAAE congress 'Exploring Diversity in the European Agri-Food System', Zaragoza (Spain), 28-31 August 2002.

Glauben T., Tietje H., and Weiss C. 2004. **A Probit and a Competing Risk Analysis.**

Selected paper for the annual Meeting of American Agricultural Economist Association (AAEA) in Denver.

Laband, David N. and Lentz, Bernard F. 1983. Occupational Inheritance in Agriculture. **American Journal Agricultural Economics.** May 1983.

Lentz, Bernard F. and Laband, David N. 1990. Entrepreneurial Success and Occupational Inheritance Among Proprietors. **Canadian Journal of Economics.** XXIII. No.3.

Narongchai W. and Ayuwat D. (2013). **Intergenerational Transfers of Economic Capital in Northeast Rural Households, Thailand.** ISS & MLB. September 24-26, 2013.

Sumberg J., Anyidoho A., Chasukwa M., Chinsinga B., Leavy J., Whitfield S., and Yara J. (2014). **Young People, Agriculture, and Employment in Rural Africa.** World Institute for Development Economics Research (WIDER Working Paper 2014/080). Electronic copy available at: wider.unu.edu.

บุคคลอ้างอิง

พุ่ม จุลสุวรรณ .2557 .(ผู้ให้สัมภาษณ์)..ที่อยู่ บ้านเลขที่ 187 หมู่ 2 ตำบลสมหวัง อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง
มานพ ขาวมัน .2557. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 42 หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอระโนด จังหวัด
สงขลา.

วรรณิ์ สังข์สี. 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 35 หมู่ที่ 5 ตำบลทรายขาว อำเภอหัวไทร จังหวัด
นครศรีธรรมราช.

สว่าง เลื่อนแก้ว. 2557. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 15 หมู่ที่ 8 ตำบลร่มเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

สมจิตร จิตหมื่น . 2557. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 135 หมู่ที่ 5 ตำบลทรายขาว อำเภอหัวไทร จังหวัด
นครศรีธรรมราช.

อำพร เนียมหะ 2556 (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 66 หมู่ที่ 4 ตำบลนาปะขอ อำเภอเมือง
จังหวัดพัทลุง

บทที่ 5

ตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหารในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

5.1 การพัฒนาความมั่นคงทางอาหาร

การพัฒนาความมั่นคงทางอาหารมีการดำเนินการ 3 ระยะ ได้แก่ ระยะการพัฒนาตัวชี้วัด ระยะการตรวจสอบความเที่ยงของเครื่องมือ และระยะการกำหนดกลยุทธ์การฟื้นฟูน้ำจืดเพื่อความมั่นคง ได้ตัวบ่งชี้ที่เหมาะสมในบริบทพื้นที่

ระยะการพัฒนาตัวชี้วัด

การพัฒนาตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร มีการดำเนินการ 4 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาตัวบ่งชี้วัดความมั่นคงทางอาหารจากตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ระยะที่ 2 การวิเคราะห์จากกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เกษตรกรและปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาโดยมีการกระจายไปตามจังหวัดต่างๆใน 3 จังหวัด ได้แก่จังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราชโดยจะใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และจัดสนทนากลุ่มเพื่อกำหนดตัวบ่งชี้วัดความมั่นคงทาง

ขั้นตอนที่ 2. วิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในขั้นตอนนี้ทำการวิเคราะห์จากกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ เกษตรกรและปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาโดยมีการกระจายไปตามจังหวัดต่างๆใน 3 จังหวัด ได้แก่จังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราชโดยจะใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และจัดสนทนากลุ่มเพื่อกำหนดตัวบ่งชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร

ขั้นตอนที่ 3. คัดเลือกตัวบ่งชี้โดยผู้เชี่ยวชาญผู้วิจัยใช้เทคนิคเดลฟาย (Delphi Technic)

ขั้นตอนที่ 4. ทดลองใช้ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาโดยครอบคลุมกลุ่มตัวอย่างที่หลากหลายใน 3 จังหวัด

ระยะที่ 2 ระยะการตรวจสอบความเที่ยงและความตรงของเครื่องมือ

การหาค่าความเที่ยง (Reliability) ของแบบสัมภาษณ์ด้วยวิธีการหาค่าความเที่ยงแบบความสอดคล้องภายใน (Internal consistency method) โดยใช้วิธีการหาสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach' s alpha coefficient) แล้วปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ขั้นต้นสุดท้าย

การตรวจสอบความตรง (To validate)หรือความสอดคล้องของโมเดลตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารในระดับครัวเรือนเกษตรกรกับข้อมูลเชิงประจักษ์ (or investigate a goodness of fit of the proposed model of elderly' s quality of life indicators to the empirical data ประเมินความต้องการจำเป็น

(Needs Assessment) ความมั่นคงด้านอาหารและวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ระยะที่3 การกำหนดกลยุทธ์การฟื้นฟูร่างเพื่อความมั่นคง ใช้การวิเคราะห์ SWOT และใช้ TOWS Matrix เพื่อหาทางเลือกกลยุทธ์และระบุทางเลือก (Wheelen, & Hunger. 2012).

การพัฒนาตัวชี้วัดความมั่นคงด้านอาหาร

ขั้นตอนที่1 การศึกษาระบบชี้วัดความมั่นคงทางอาหารจากตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การพัฒนาตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีของความมั่นคงทางอาหารเกี่ยวกับนิยามและดัชนีวัด

นิยามที่เป็นที่รู้จักและได้รับการอ้างอิงมากที่สุดมาจากการประชุมสุดยอดอาหารโลก (WSF) ในปี พ.ศ. 2539 ซึ่งระบุว่าความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง “...คนทุกคนมีความสามารถเข้าถึงอาหารที่เพียงพอ ปลอดภัยและมีโภชนาการ ทั้งในทางกายภาพและเศรษฐกิจ ในการตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจทางอาหารของพวกเขา เพื่อให้เกิดชีวิตที่ประกอบด้วยความกระตือรือร้นและสุขภาวะ” (ศจินทร์ ประชาสันต์. 2552)

องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้แบ่งและให้ความหมายความมั่นคงทางอาหารออกเป็น 4 มิติย่อย (ศจินทร์ ประชาสันต์. 2552) ได้แก่

ความพร้อมเพียง: ความพอเพียงของปริมาณอาหารในคุณภาพที่เหมาะสม ซึ่งอาจได้มาจากการผลิตภายในประเทศหรือการนำเข้า รวมถึงความช่วยเหลือทางอาหาร

การเข้าถึง: การเข้าถึงทรัพยากรที่พอเพียงของบุคคลเพื่อได้มาซึ่งอาหารที่เหมาะสมและมีโภชนาการ ทรัพยากรที่ว่าหมายถึงความสามารถของบุคคลที่จะกำหนดควบคุมกลุ่มสินค้าหนึ่งๆได้ภายใต้บริบททางกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่บุคคลอาศัยอยู่(รวมถึงสิทธิตามประเพณี เช่น การเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวมของชุมชน)

การใช้ประโยชน์: การใช้ประโยชน์ด้านอาหารผ่านอาหารที่เพียงพอ น้ำสะอาดและการรักษาสุขภาพและสุขอนามัยเพื่อที่จะเข้าถึงภาวะความเป็นอยู่ที่ดีทางโภชนาการซึ่งความต้องการทางกายภาพทั้งหมดได้รับการตอบสนอง โดยนัยยะนี้ จึงสัมพันธ์กับปัจจัยนำเข้าที่ไม่ใช่อาหารด้วย

เสถียรภาพ: เพื่อจะมีเสถียรภาพทางอาหาร ประชาชน คริวเรือนและบุคคลจะต้องเข้าถึงอาหารที่เพียงพอตลอดเวลา ไม่ต้องเสี่ยงกับการไม่เข้าถึงอาหารอันเป็นผลมาจากวิกฤตที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน (เช่น วิกฤตทางเศรษฐกิจหรือสภาพภูมิอากาศ) หรือเหตุการณ์ที่เป็นไปตามวงจร(เช่น ภาวะความไม่มั่นคงทางอาหารตามฤดูกาล) ในความหมายนี้ จึงครอบคลุมถึงทั้งมิติความพร้อมและการเข้าถึงอาหาร

พัฒนาการของดัชนีชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร ที่ผ่านมามี 3 ลักษณะ (Patrick Webb et al..2006 อ้างถึงในศจินทร์ ประชาสันต์. 2552) ได้แก่

1) จากความพอเพียงของอาหาร สู่ประเด็นการเข้าถึงอาหาร

เนื่องจากในระยะแรกที่แนวคิดความมั่นคงทางอาหารถูกมองว่าเป็นปัญหาของการขาดแคลนอุปทาน ดัชนีที่ใช้เป็นหลักจะอยู่ในรูปของส่วนต่างระหว่างปริมาณผลผลิตอาหารและความต้องการอาหารของประชากรในระดับภูมิภาคหรือประเทศ หรือที่เรียกว่าตารางสมดุลอาหาร (food balance sheet) ส่วนในระดับย่อยลงไป คือระดับครัวเรือนและปัจเจกจะใช้ภาวะโภชนาการเป็นดัชนีวัดความมั่นคงทางอาหาร เนื่องจากความเชื่อที่ว่า การขาดแคลนอาหารในระดับมหภาคจะส่งผลกระทบต่อให้เกิดภาวะทุพโภชนาการ ทำให้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา เกิดการเฝ้าระวังโภชนาการอย่างแพร่หลายในประเทศกำลังพัฒนา โดยจะรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ทางโภชนาการของประชากรโดยใช้ข้อมูลสภาวะโภชนาการในเด็กเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม เมื่อความมั่นคงทางอาหารครอบคลุมถึงประเด็นการเข้าถึงอาหารในเวลาต่อมา ดัชนีทางเศรษฐกิจสังคมจึงได้รับความสำคัญมากขึ้น แต่เนื่องด้วยการพัฒนาดัชนีทางเศรษฐกิจสังคมจำเป็นต้องลงทุนทั้งเวลาทรัพยากรเพื่อทำความเข้าใจกับบริบทของแต่ละชุมชนเป้าหมาย ทำให้จนถึงปัจจุบันมีระบบการติดตามความมั่นคงทางอาหารจำนวนน้อยที่สามารถผนวกรวมทั้งข้อมูลด้านอุปทานและการเข้าถึงไว้ด้วยกัน

2) จากการวัดภาววิสัย (objective) สู่อัตวิสัย (subjective)

พัฒนาการในส่วนนี้ได้รับอิทธิพลมาจากงานศึกษาเรื่องความยากจน ซึ่งได้หันมาให้ความสำคัญกับการฟังประสบการณ์ของคนจน แทนที่จะวัดจากมูลค่าที่เป็นตัวเงินแบบเดิม ดัชนีความมั่นคงทางอาหารโดยอัตวิสัยคือ ดัชนีที่อยู่บนฐานของความรู้สึกหรือการรับรู้หรือประสบการณ์ของครัวเรือนหรือปัจเจก ซึ่งยังรวมถึงการให้ความสำคัญกับคุณค่าและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ทางอาหาร

3) จากการใช้ดัชนีตัวแทน (proxy) สู่ดัชนีพื้นฐาน (fundamental)

การวัดความมั่นคงทางอาหารในงานจำนวนมากมักใช้ดัชนีตัวแทน เช่น ระดับรายได้ ปริมาณแคลอรี ข้อมูลการบริโภค หรือทรัพย์สินที่มี เป็นต้น ซึ่งดัชนีเหล่านี้ไม่ได้มีความสัมพันธ์พื้นฐานกับระดับความมั่นคงทางอาหารโดยตรง แต่ถือว่ามีความสัมพันธ์สอดคล้องกับระดับความมั่นคงทางอาหาร ข้อจำกัดของการใช้ดัชนีตัวแทน คือ ในบางบริบทอาจไม่สามารถบอกความมั่นคงทางอาหารได้อย่างถูกต้อง เช่น การใช้ระดับรายได้ในการวัดความมั่นคงทางอาหารจะไม่สามารถให้ผลที่ถูกต้องในสถานการณ์ที่ครัวเรือนปลูกพืชอาหารกินเอง นอกจากนี้ ดัชนีตัวแทนอาจทำให้ไม่เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลของความไม่มั่นคงทางอาหารที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย เช่น ในสหรัฐฯ ความรู้สึกกังวลว่าอาหารจะไม่เพียงพอมีผลกระทบทางกายได้ ทั้งๆที่ครัวเรือนอาจยังไม่ได้ประสบกับการขาดแคลนอาหารจริงๆด้วยซ้ำ ดังนั้น งานศึกษาในช่วงหลังจึงได้พยายามเจาะไปที่การศึกษาเชิงคุณภาพ และพัฒนาดัชนีพื้นฐานมากขึ้น

จากรายงานการศึกษาโครงการการศึกษาและพัฒนามาตรฐานและตัวชี้วัดความมั่นคงของมนุษย์ โดยคณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. 2547.อ้างถึง ในศจินทร์ ประชาสันต์. 2552)

ผลของการพัฒนาดัชนีในส่วนของความมั่นคงทางอาหารทำให้ได้ดัชนี 3 ดัชนี โดยมีตัวชี้วัดย่อยๆ 7 ตัว

ดัชนี	ตัวชี้วัด
1. คนไทยมีอาหารกินพอเพียง	- คนไทยมีอาหารกินครบมือ - ไม่มีภาวะทุพโภชนาการ
2. คนไทยกินอาหารปลอดภัย	- คนไทยกินเนื้อสัตว์ที่ปรุงสุก ด้วยความร้อน - กินอาหารที่ปลอดภัยจากสารพิษปนเปื้อน
3. คนไทยไม่กินอาหารเกินจำเป็น	- ไม่มีภาวะเสี่ยงเกี่ยวกับการกิน อาหารและออกกำลังกาย - ไม่หลงเชื่อและบริโภคอาหารเสริมที่เกินจำเป็น เช่น เครื่องดื่มชูกำลัง - ไม่ถูกครอบงำให้กินอาหารที่ขาดคุณค่าทางโภชนาการเป็นประจำ

AnupolChareesri (2009.อ้างถึงในศจฉินทร์ ประชาสันต์. 2552) ได้พัฒนาตัวชี้วัดโดยผู้วิจัยใช้แนวคิดความมั่นคงทางอาหารตามความหมายของเอฟเอโอ โดยได้กำหนดรายการตัวชี้วัดในแต่ละมิติของความมั่นคงทางอาหารไว้เป็นการเบื้องต้น (ยกเว้นมิติการใช้ประโยชน์เนื่องจากไม่เกี่ยวข้องข้องกับการผลิต) กระบวนการคัดเลือกตัวชี้วัดทำโดยการจัดสัมมนาร่วมกับเกษตรกรและเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำการส่งเสริมเกษตรกรอินทรีย์ในพื้นที่เป็นเวลา 2 วัน เป้าหมาย คือ เพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับความหมายของความมั่นคงทางอาหารและจัดลำดับความสำคัญของตัวชี้วัดจากรายการดัชนีที่เตรียมไว้ เพื่อหาคำตอบว่ามีความเกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารและเหมาะสมสำหรับจะใช้เป็นมาตรฐานการผลิตแบบมีส่วนร่วมเพียงใด ตัวชี้วัดที่ได้รับการคัดเลือกจะถูกประเมินและแปลงให้อยู่ในรูปแบบทางการของมาตรฐานระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม โดยมีหลักเกณฑ์ว่าดัชนีต้องเข้าใจได้ง่ายและชัดเจนเพียงพอสำหรับทั้งเกษตรกรและผู้ตรวจสอบ มีตัวชี้วัดดังนี้

ตัวชี้วัดด้านการมีอาหารถึงพร้อม (Food availability)

เกณฑ์	ตัวชี้วัด
ทรัพยากรการผลิต	• เกษตรกรต้องมีการเข้าถึงปัจจัยการผลิตที่ถึงพร้อม ได้แก่ ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า แรงงาน และ เมล็ดพันธุ์
ขนาดไร่นา	• เกษตรกรต้องมีพื้นที่ทำกินโดยแบ่งเป็นพื้นที่ที่ใช้เพื่อการเพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคในครัวเรือน อย่างน้อย 3 ไร่

ศักยภาพการผลิต

- เกษตรกรต้องสามารถผลิตอาหารไว้บริโภคเองได้ตลอดทั้งปี มากกว่า

ซื้อจากตลาดหรือเก็บจากแหล่งธรรมชาติ ปริมาณการซื้ออาหารต้อง

ลดน้อยลงเมื่อเปรียบเทียบกับภาวะการซื้ออาหารในช่วงก่อนทำเกษตรยั่งยืน

- ปริมาณในการผลิต ข้าว:ผัก:ผลไม้:เนื้อสัตว์ ควรมีการผลิตข้าวซึ่งเป็นอาหารหลักมากที่สุด อย่างน้อยร้อยละ 50 ของอาหารที่ผลิต ตามด้วยผัก ผลไม้ และเนื้อสัตว์

ตัวชี้วัดของความเสถียรภาพของอาหาร (Food stability)

เกณฑ์

ตัวชี้วัด

การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ

- มีการบำรุงรักษาดิน เช่นการใช้ปุ๋ยหมัก การปลูกพืชคลุมดิน หรือปลูกพืชหมุนเวียน
- มีบ่อน้ำที่เป็นแหล่งเก็บน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร และไม่มี การทิ้งขยะ

หรือปล่อยสารเคมีลงในแหล่งน้ำ

- มีพื้นที่ป่า หรือที่ปลูกไม้ยืนต้นใน ฟาร์ม อย่างน้อย 10%ของพื้นที่ฟาร์ม

ระบบไร่นา

- ระบบไร่นามีส่วนสนับสนุนความยั่งยืนของเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและ

ชุมชน ซึ่งอาจอยู่ในรูปเกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน วนเกษตร

เกษตรชีวภาพ ฯลฯ

- เกษตรกรมีแผนการผลิตอาหารที่ดีตลอดปี ผลิตพืชและ สัตว์ซึ่ง

ครัวเรือนบริโภคและเป็นที่ต้องการของตลาด

- ระบบไร่นามีส่วนช่วยให้เกิดความมั่นคงทางอาหารของ ครัวเรือน

เสถียรภาพด้านรายได้

- มีรายได้ที่ไม่ต่ำกว่าเส้นความยากจนด้านอาหาร หรือ เส้นความยากจนที่ กำหนดไว้โดย สภาพัฒนา ประมาณ 1443 บาทต่อคนต่อเดือน

ความรู้และข้อมูล

- ถ้ารายได้หลักมาจากการเกษตร เกษตรกรต้องมีที่ดินเป็นของตัวเอง มีตลาดที่สามารถนำผลผลิตไปขายได้
- เกษตรกรควรเป็นสมาชิกกลุ่ม สมาคม สมาพันธ์ สหพันธ์ หรือองค์กรทางด้านการเกษตรอันเป็นประโยชน์ เพื่อการได้รับความช่วยเหลือด้านอาหารยามขาดแคลน และมีอำนาจในการต่อราคาผลผลิต
- มีศูนย์เรียนรู้ในพื้นที่ที่จะให้ข้อมูลทางการเกษตร การใช้ประโยชน์อาหารและอื่นๆเพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น

ตัวชี้วัดของการเข้าถึงอาหาร (Food accessibility)

เกณฑ์	ตัวชี้วัด
การเข้าถึงอาหารที่ตนเองผลิต	<ul style="list-style-type: none"> • มีอาหารที่ผลิตเองตลอดทั้งปี และสามารถเก็บอาหารได้ทุกเมื่อ เมื่อมีความต้องการ หรือขาดแคลนด้านอาหาร
การเข้าถึงตลาด	<ul style="list-style-type: none"> • เกษตรกรควรมีที่ดินเป็นของตนเอง • มีตลาดท้องถิ่นที่เกษตรกรสามารถหาซื้ออาหารที่ไม่ได้ผลิตเอง หรือขายผลผลิตได้ในเขตพื้นที่ชุมชน หรือมีรถพุ่มพวงหรือบริการอื่นๆที่เกษตรกรสามารถซื้ออาหารได้
การเข้าถึงอาหารธรรมชาติ	<ul style="list-style-type: none"> • มีแหล่งอาหารธรรมชาติที่สมบูรณ์ในพื้นที่ใกล้เคียง มีความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น มีพืชพื้นถิ่น พืชสมุนไพร เห็ด หรือสัตว์ที่สามารถนำมาเป็นอาหารได้

ตัวชี้วัดการใช้ประโยชน์ของอาหาร (Food utility)

เกณฑ์	ตัวชี้วัด
ความปลอดภัยด้านอาหาร	<ul style="list-style-type: none"> • มีเกณฑ์ในการเลือกซื้อ บริโภคอาหารที่มีความสะอาดและปลอดภัย • ต่อ โดยผ่านระบบการผลิตที่ดี ปราศจากสารเคมีตกค้าง • มีการเข้าถึง และใช้น้ำจากแหล่งน้ำที่สะอาดในการนำมาประกอบอาหารโภชนาการ

- เลือกผลิต ซื่อ และบริโภคอาหารให้ครบตามหลักโภชนาการ โดยบริโภคตามเกณฑ์ที่กองโภชนาการได้แนะนำ มีความหลากหลายของชนิดอาหาร ไม่บริโภคอาหารชนิดเดียวซ้ำๆ
- เข้าใจและรู้วิธีการปรุงอาหารอย่างเหมาะสม เช่น การเลือกวัตถุดิบที่ดี การเตรียมอาหารที่สะอาดและปลอดภัย

ขั้นตอนที่ 2. วิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในขั้นตอนนี้ทำการวิเคราะห์จากกลุ่มตัวอย่างได้แก่ เกษตรกรและปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาโดยมีการกระจายไปตามจังหวัดต่างๆใน 3 จังหวัด ได้แก่จังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราชโดยจะใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และจัดสนทนากลุ่มเพื่อกำหนดตัวบ่งชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกแนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเกษตรกรและปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่กลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาโดยมีการกระจายไปตามจังหวัดต่างๆใน 3 จังหวัด ได้แก่จังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช จำนวน 15 ราย พบว่า

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1 ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวซ้อมมือ อ.เมืองพัทลุง จ.พัทลุง

ความมั่นคงทางอาหาร คือ การรับประทานอาหารที่มีคุณภาพ กินอาหารให้ครบ 5 หมู่และครบ 3 มื้อ กินของที่สามารผลิตเอง ปลูกเองได้ โดยไม่พึ่งพาจากภายนอก หรือซื้อหามาจากตลาด

องค์ประกอบของความมั่นคงทางอาหาร คือ ความปลอดภัย มีความเพียงพอ และมีคุณภาพ

ตัวชี้วัดองค์ประกอบของความมั่นคงทางอาหาร

- ความปลอดภัย คืออาหารที่บริโภคต้องปราศจากสารเคมี หรือการปนเปื้อน เพราะหากรับประทานอาหารที่มีการปนเปื้อนสารเคมี ทำให้ไม่มีความปลอดภัยต่อร่างกายและเกิดโรคต่างๆตามมา
- ความเพียงพอ คือ สามารถผลิตอาหารบริโภคเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาจากแหล่งอื่น พยายามปลูกทุกอย่างในสิ่งที่เราต้องกิน โดยไม่ต้องซื้อหา
- มีคุณภาพ คือการรับประทานอาหารให้ครบ 5 หมู่และรับประทานอาหารครบ 3 มื้อ

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2 เกษตรกรผู้ประกอบการทำนา ณ ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ประจำตำบลท่ามะเตือ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง การที่คนในชุมชนมีอาหารพอเพียงสำหรับการบริโภคภายในครัวเรือนและชุมชน อาหารในที่นี้หมายถึง ข้าว พืชผักต่างๆ ไม่ต้องซื้อหาจากแหล่งผลิตอื่น เพราะถ้าซื้อมาบริโภคทั้งข้าวและพืชผักล้วนปนเปื้อนไปด้วยสารเคมี

องค์ประกอบของความมั่นคงทางอาหาร คือ ความปลอดภัย ความเพียงพอ

ตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร คือ ความความปลอดภัยในการบริโภค ถ้าเราทำเองผลิตเองสามารถที่จะรู้ว่า ข้าวพืชผักที่เราปลูก ควรทำอะไรไม่ให้มีสารเคมีตกค้างและมีผลต่อร่างกาย การมีอาหารที่ปลอดภัยเพื่อใช้ในการบริโภคของคนในครัวเรือนและชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลที่ 3 เกษตรกรในพื้นที่ตำบลจองถนน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง

ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง การที่มนุษย์มีอาหารบริโภคเข้าไปในร่างกาย มีอากาศ และมีสิ่งแวดล้อมที่ดี อาหารหมายถึง ข้าว ปลาผักและผลไม้ อาหารมีความอุดมสมบูรณ์ มีความปลอดภัยในการบริโภค น้ำมีปลาในนามีข้าว สามารถบริโภคได้โดยปราศจากสารเคมีปนเปื้อน

องค์ประกอบความมั่นคงทางอาหาร คือ ความปลอดภัย สุขภาพดี การมีแหล่งอาหารอย่างเพียงพอ สามารถผลิตสิ่งที่จะนำมาบริโภคได้เอง

ตัวชี้วัดองค์ประกอบความมั่นคงทางอาหาร คือ

- ความปลอดภัย คือในการบริโภคอะไรเข้าไปสู่ร่างกาย ร่างกายต้องไม่ได้รับอันตรายจากสิ่งที่เป็นพิษ

การมีสุขภาพดี คือสิ่งที่บริโภคเข้าไปต้องไม่ส่งผลเสียต่อร่างกาย และสุขภาพที่ดีหมายถึงมีความสุขทั้งร่างกายและจิตใจ

- การมีแหล่งอาหารอย่างเพียงพอ คือ ต้องมีพื้นที่ทำนาเพื่อปลูกข้าว มีพื้นที่สำหรับการปลูกผักผลไม้ และมีแหล่งน้ำสำหรับการทำการประมงเพื่อเลี้ยงชีพของคนในชุมชนและท้องถิ่น เพราะอาหารหลักของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาคือ ข้าว ปลา ผักและผลไม้ แต่ปัจจุบัน เกษตรกรนำพื้นที่นาไปปรับเปลี่ยนเป็นสวนยางพาราทำให้ ไม่มีข้าวเพียงพอสำหรับการบริโภคต้องซื้อข้าวจากแหล่งอื่นและการซื้อข้าวจากแหล่งอื่นก็มีสารเคมี สารพิษเจือปนทำให้เมื่อบริโภคเข้าสู่ร่างกายเกิดสารเคมีสะสมเกิดเป็นโรคต่างๆตามมามากมาย จากอดีตชุมชนมีความมั่นคงทางอาหารที่แท้จริง ตัวอย่างเช่น เมื่อก่อนเกษตรกรมีการทำนาโดยอาศัยวิถีทางแห่งธรรมชาติ สามารถบริโภคน้ำได้ทุกที่ไม่เว้นแต่น้ำในท้องนาท้องทุ่ง แต่ปัจจุบันเมื่อเกษตรกรปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตจากการพึ่งพาธรรมชาติมาเป็นระบบพึ่งพาการใช้สารเคมี และการทำการเกษตรตามกระแสนิยมปรับเปลี่ยนจากพื้นที่นาเป็นสวนยางพาราและปาล์มน้ำมัน ทำให้แหล่งผลิตอาหารในพื้นที่ลดลง ไม่มีแหล่งน้ำที่สะอาด ไม่มีข้าวสำหรับการบริโภค สารเคมีปนเปื้อนในพื้นดินทำให้สัตว์น้ำและพืชผักบางชนิดสูญเสียพันธุ์

- สามารถจะผลิตในสิ่งที่บริโภคได้เอง คือการที่เราผู้บริโภคสามารถผลิตอาหารได้เองลดการพึ่งพาอาหารจากภายนอก เช่น การปลูกข้าวเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน การปลูกพืชผักบริโภคเอง เพื่อลดการปนเปื้อนสารเคมีที่เข้าสู่ร่างกาย

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4 อาสาสมัครสาธารณสุข สถานีอนามัยบ้านปลวกอ่อน ตำบลท่าแคอำเภอมือง จังหวัดพัทลุง

ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง การย้อนกลับไปเป็นแบบเดิม วิถีชีวิตแบบเดิม การมีอาหารกินเพียงพออยู่พอกินหรือพึ่งพาตนเองได้ทั้งระดับครอบครัวและชุมชน อยู่อาศัยร่วมกับธรรมชาติพึ่งพาธรรมชาติ

การย้อนกลับไปเป็นแบบเดิมในที่นี้หมายถึง การมีวิถีชีวิตการผลิตแบบเดิม อาหารที่รับประทานเข้าไปปลอดภัยสารพิษสารเคมีที่เป็นอันตรายต่อร่างกายคนกับสิ่งแวดล้อมมีการเกื้อกูลพึ่งพาอาศัยกัน ในน้ำมีปลาในนามีข้าว อย่างเช่นในอดีตกลับจากทำนาตอนเย็นมีอาหารติดมือกลับบ้านโดยไม่ต้องซื้อหา มีผักบุ้ง ผักลั่น ยอดผักต่างๆกลับมาบ้านโดยไม่ต้องซื้อหา และปลอดภัยสารพิษสารเคมี ปลูกข้าวไม่ต้องใช้ยาฆ่าแมลงและปุ๋ยเคมี

การมีอาหารกินเพียงพอ มีความสัมพันธ์กับการพึ่งตนเองด้านอาหารและความหลากหลายของอาหารที่บริโภคที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศที่เป็นแหล่งอาหารและสัมพันธ์กับเศรษฐกิจในด้านอาชีพที่เป็นที่มาของรายได้เพื่อซื้อหาอาหารให้เพียงพอกับความต้องการมีอาหารที่ปลอดภัยจากสารพิษ/สารเคมีชุมชนเป็นอาหารที่ถูกหลักโภชนาการและมีอาหารกินตลอดทั้งปีมีความปลอดภัยต่อสุขภาพมีสารอาหารครบมีกระบวนการผลิตที่ปลอดภัยต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมการ

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5 ผู้อำนวยการโรงเรียนในพื้นที่ จังหวัดพัทลุง

ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง การมีอาหารพอกินพอใช้ ไม่ขาดแคลน ถ้ามีเหลือสามารถนำไปจำหน่ายได้ อาหารตัวหลักคือข้าว ใช้ชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

องค์ประกอบของความมั่นคงทางอาหาร คือ ความพอเพียง ความปลอดภัย

ตัวชี้วัดองค์ประกอบความมั่นคงทางอาหาร

- ความปลอดภัย คือการปลอดโรค มีอาหารถูกสุขลักษณะ ไม่ขาดสารอาหาร ไม่ขาดวิตามิน รับประทานอาหารครบ 5 หมู่ วิตามินเกลือแร่ เป็นต้น

- ความพอเพียง ไม่มีความอดอยาก ขาดแคลน บางครั้งคนเราอาจมองว่าเราไม่ได้ขาดแคลนอาหาร ไม่ใช่มีอาหารรับประทานอย่างเดียว แต่อาหารที่เราทานเข้าไปต้องปลอดจากสารพิษ สารเคมี ไม่ทำลายสุขภาพร่างกาย ไม่ทำลายภูมิคุ้มกัน ปัจจุบันคนมักง่ายมากขึ้น ทุกอย่างไม่ปลูก ไม่พึ่งพาธรรมชาติ พึ่งพาการซื้อหาจากตลาด เช่น วันก่อนคุณชาตรีไปตลาด แล้วจะซื้อผักบุ้ง คนปลูกที่นำมาขายบอกว่าอย่าซื้อเลย ปลูกเองยังไม่กล้ากิน เพราะใช้สารเคมี จากตัวอย่าง คุณชาตรีกล่าวต่อว่าทุกวันนี้เรามีผักบุ้งมีขายอยู่ทั่วไป แต่เราไม่มีผักบุ้งที่ปลอดสารเคมี ซึ่งเมื่อมีสารเคมีก็ไม่ปลอดภัยต่อร่างกาย ดังนั้นพึงระลึกว่า อาหารที่เรากินเข้าไปมันมีอยู่เยอะเยอะ แต่เมื่อเรากินเข้าไปแล้วมันเป็นประโยชน์ต่อร่างกายมีหรือไม่

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6 คนในพื้นที่อำเภอ หัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง การเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอและมีความปลอดภัย
องค์ประกอบของความมั่นคงทางอาหาร ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบดังนี้

- การมีอาหารรับประทานอย่างเพียงพอ
- อาหารมีความปลอดภัย
- การเข้าถึงแหล่งทรัพยากร
- การตระหนักรู้

ตัวชี้วัดองค์ประกอบความมั่นคงทางอาหาร

- การมีอาหารรับประทานอย่างเพียงพอ คือการที่คนสามารถผลิตอาหาร หรือมีอาหารที่สามารถเลี้ยงคนในครอบครัว และชุมชนได้ และสามารถนำส่วนที่เหลือจากการบริโภคนำไป จำหน่าย แลกเปลี่ยนเป็นเงินตราเพื่อนำเงินที่ได้มาใช้ในการสนับสนุนทางการศึกษา และด้านสุขภาพ ตลอดจน ปัจจัย 4 ที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตได้

- อาหารมีความปลอดภัย คือการที่ชุมชนสามารถผลิตอาหารและบริโภคอาหารที่มีความปลอดภัยได้ ปลอดภัยหมายถึง ปลอดภัยจากสารเคมีที่ส่งผลกระทบต่อร่างกายทำให้เกิดผลเสียต่อร่างกาย

- การเข้าถึงแหล่งทรัพยากร คือความสามารถในการเข้าถึงแหล่งอาหารของชุมชนเอง โดยไม่ถูกกีดกันโดยกฎหมายของรัฐหรือนายทุนที่มีอำนาจมากกว่าในการแย่งชิงทรัพยากรของชุมชนเอง โดยคนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้ และมองในเรื่องสิทธิชุมชนที่สามารถทำมาหากินในพื้นที่ของชุมชนได้อย่างปลอดภัย

- การตระหนักรู้ คนในชุมชนต้องตระหนักรู้ว่าความเป็นชาวบ้านไม่ได้ร่ำรวย ต้องปากกัดตีนถีบ ถ้าเขาไม่สามารถผลิตอาหารเองได้ เข้าต้องซื้อต้อง ขวนขวาย ถ้าคนในชุมชนมีความตระหนักรู้ในการออกแบบการผลิตและการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นแหล่งอาหารของเขาเอง โดยมีหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนคอยชี้แนะช่วยเหลือ ส่งเสริม สนับสนุน

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 7 ประกอบอาชีพค้าขาย มีสวนยางและสวนปาล์ม มีพื้นที่นาในพื้นที่ตำบลป่าบอน
ปัจจุบันให้คนในพื้นที่ทำนาโดยแบ่งข้าวเปลือกแล้วแต่ว่าคนเขาจะให้เท่าไร

ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง การมีอาหารกิน อุดมสมบูรณ์ตลอดไป โดยไม่ขาดแคลน

องค์ประกอบความมั่นคงทางอาหาร ประกอบด้วยความไม่ขาดแคลน และ ความอุดมสมบูรณ์

ตัวชี้วัดองค์ประกอบความมั่นคงทางอาหาร

- ความไม่ขาดแคลน คือการที่คนทุกคน ได้รับอาหารอย่างทั่วถึงทุกคน การเข้าถึงในที่นี้ อาจเป็นการผลิตอาหารเองหรือซื้อหาจากในพื้นที่ หรือการซื้อหาเพื่อนำมาบริโภค ไม่มีความอดอยากเกิดขึ้นในสังคม ทุกคนมีสิทธิที่จะเข้าถึงทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกัน

- ความอุดมสมบูรณ์ คือ การมีอาหารที่ดี มีประโยชน์เพียงพอต่อความต้องการของคนในสังคม และเลี้ยงชีวิตของทุกคนให้อยู่อย่างมีความสุขได้

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 8 ประธานศูนย์เรียนรู้ชุมชน บ้านเกาะทัง ตำบลนาโหนด จังหวัดพัทลุง และผู้ดำเนินโครงการพื้นที่สร้างสรรค์ ด้วยสายใยสื่อศิลปวัฒนธรรมชุมชน ในพื้นที่นาปะขอ อำเภอ บางแก้ว จังหวัดพัทลุง

ความมั่นคงทางอาหารหมายถึง สิ่งที่เราสามารถบริโภคเข้าไปในร่างกายได้ โดยมีความหลากหลาย ความมั่นคงในเรื่องอาหารที่มีอยู่รอบตัวทั้งที่ปลูกใหม่ และที่มีอยู่เดิม

องค์ประกอบความมั่นคงทางอาหาร มีความปลอดภัยมีเพียงพอและแบ่งปัน มีความหลากหลาย

ตัวชี้วัดองค์ประกอบความมั่นคงทางอาหาร

- ผลิตเองในครัวเรือน ลดการพึ่งพิงจากภายนอก เช่น การปลูกพืชผักสวนครัว ปลูกข้าว เป็นต้น ปลอดภัย อาหารที่ผลิตได้ต้องมีความปลอดภัยต่อร่างกายไม่ส่งผลเสียต่อร่างกาย หมายรวมถึงการปลอดสารเคมี

- มีบริโภคตลอดทั้งปี มีอาหารบริโภคทั้งปี มีความหลากหลาย ไม่เน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ปลูกเป็นองค์รวม ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง

- มีความหลากหลายเป็นพันธุกรรมท้องถิ่น เป็นพันธุ์ดั้งเดิมของท้องถิ่น เนื่องจากสภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศของแต่ละท้องถิ่น แต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกัน และความแตกต่างทางด้านดังกล่าวทำให้ มีพืชพันธุ์ธรรมชาติเฉพาะถิ่น ซึ่งสั่งสมมาหลายชั่วอายุคน เช่น พันธุ์ข้าวเพราะข้าวแต่ละชนิดก็มีคุณสมบัติแตกต่างกัน และมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน

พึ่งพาตนเองได้ สร้างรายได้ ลดการพึ่งพิงจากสังคมภายนอก พยายามปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก เมื่อมีเหลือจากการบริโภคนำไปขายเพื่อเพิ่มรายได้

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 9 นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร ได้ให้ความหมาย ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง การที่คนมีอาหารอย่างเพียงพอ อาหารมีความ ปลอดภัยและอาหารบริโภคที่มีคุณภาพ

องค์ประกอบความมั่นคงทางอาหาร คือ

- ความพอเพียงด้านอาหาร คือ ปริมาณอาหารที่เพียงพอกับคนในประเทศ ทุกคนต้องสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารที่มีคุณภาพได้ทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะคนจนหรือคนรวย ในเมืองหรือชนบท ความมีเสถียรภาพในการผลิตอาหาร

- ปลอดภัยจากสารพิษ ไม่เป็นพืชดัดแปลงพันธุกรรม (GMOs) คือ พืชที่ได้รับการคัดเลือกให้มาผ่านกระบวนการทางพันธุวิศวกรรม(Genetic Engineering) เพื่อที่จะให้พืชชนิดนั้นมีคุณลักษณะหรือคุณสมบัติที่จำเพาะเจาะจงตรงตามความต้องการ ถูกหลักอนามัยสิ่งที่ใช้ในการผลิตต้องสะอาดทุกขั้นตอนถูกสุขลักษณะ ไม่เป็นอันตรายเมื่อบริโภคเข้าสู่ร่างกาย

- อาหารมีคุณภาพ คือ สะอาด ปลอดภัย ราคาถูก อร่อย

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 10 นักศึกษาปริญญาเอก หลักสูตรการจัดการทรัพยากรเขตร้อน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้ให้ความหมาย ความมั่นคงทางอาหารว่าหมายถึง การเข้าถึงอาหารที่มีอย่างเพียงพอสำหรับการบริโภคของประชาชนในประเทศ อีกทั้งอาหารมีความปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการเหมาะสมตามความต้องการ ตามวัยเพื่อการมีสุขภาพที่ดี รวมทั้ง การมีระบบการผลิตที่เกื้อหนุนรักษาความสมดุลของระบบนิเวศวิทยา และความคงอยู่ของฐานทรัพยากรอาหารทางธรรมชาติของประเทศ ทั้งในภาวะปกติหรือเกิดภัยพิบัติ สาธารณภัยหรือการก่อการร้ายอันเกี่ยวเนื่องจากอาหาร สามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

ความพอเพียง หมายถึง ความพอเพียงของปริมาณอาหารในคุณภาพที่เหมาะสม ซึ่งอาจได้มาจากการผลิตภายในประเทศหรือการนำเข้า รวมถึงความช่วยเหลือทางอาหาร

การเข้าถึง หมายถึง การเข้าถึงทรัพยากรที่เพียงพอของบุคคลเพื่อได้มาซึ่งอาหารที่เหมาะสมและมีโภชนาการ ทรัพยากรที่ว่าหมายถึงความสามารถของบุคคลที่จะกำหนดควบคุมกลุ่มสินค้าหนึ่งๆได้ภายใต้บริบททางกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่บุคคลอาศัยอยู่ (รวมถึงสิทธิตามประเพณี เช่น การเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวมของชุมชน)

การใช้ประโยชน์ หมายถึง การใช้ประโยชน์ด้านอาหารผ่านอาหารที่เพียงพอ น้ำสะอาดและการรักษาสุขภาพและสุขอนามัยเพื่อที่จะเข้าถึงภาวะความเป็นอยู่ที่ดีทางโภชนาการซึ่งความต้องการทางกายภาพทั้งหมดได้รับการตอบสนอง โดยนัยยะนี้ จึงสัมพันธ์กับปัจจัยนำเข้าที่ไม่ใช่อาหารด้วย

เสถียรภาพ หมายถึง เพื่อจะมีเสถียรภาพทางอาหาร ประชาชน ครัวเรือนและบุคคลจะต้องเข้าถึงอาหารที่เพียงพอตลอดเวลา ไม่ต้องเสี่ยงกับการไม่เข้าถึงอาหารอันเป็นผลมาจากวิกฤตที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน เช่น วิกฤตทางเศรษฐกิจหรือสภาพภูมิอากาศ ภาวะความไม่มั่นคงทางอาหารตามฤดูกาล

องค์ประกอบ

1. มีอาหารเพียงพอ คือ การมีปริมาณอาหารที่มีคุณภาพที่เหมาะสมอย่างเพียงพอ
2. การเข้าถึงอาหารบุคคลสามารถเข้าถึงทรัพยากรและมีสิทธิที่จะได้อาหารอย่างเหมาะสมตามความจำเป็นด้านโภชนาการ
3. การใช้ประโยชน์อาหาร บทบาทของอาหารที่มีต่อความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน โดยการได้ปริมาณอาหารที่เพียงพอ มีน้ำสะอาดในการบริโภค-อุปโภค มีสุขอนามัยและการดูแลสุขภาพที่ดี
4. อาหารมีสม่ำเสมอ ประชาชนโดยรวม ครอบครัว และปัจเจกบุคคลสามารถเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอตลอดเวลา

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 11 ประกอบอาชีพ การทำสวนยางพารา และทำนาเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง การที่คนมีอาหารบริโภคเพียงพอ ไม่อดอยาก หิวโหย

ตัวชี้วัด ความมั่นคงทางอาหาร ประกอบด้วย ความพอเพียง ความปลอดภัย

- ความพอเพียง คือการที่คนมีอาหารบริโภคอย่างเพียงพอ ไม่อดอยาก อาหารที่บริโภคอาจผลิตเอง หรือคนในท้องถิ่น ในชุมชนในท้องที่เป็นผู้ผลิต ไม่พึ่งพิงจากแหล่งอาหารจากภายนอกภายนอก

- ความปลอดภัย นอกจากจะมีอาหารที่เพียงพอแล้วอาหารที่บริโภคต้องมีความปลอดภัย ไม่เป็นอันตรายต่อร่างกาย ถูกต้องสุกสุก

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 12 อาจารย์ประจำ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี :ซึ่งเป็นคนในพื้นที่ ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลาได้ในความหมาย ความมั่นคงทางอาหารว่า หมายถึง การกินที่อยู่ดีของครอบครัว ชุมชนและสามารถพึ่งตนเองทางด้านอาหารได้ องค์ประกอบหลัก 5 อย่างของกรอบแนวคิดทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบอาหารของกลุ่มชนพื้นเมือง ได้แก่

- การเข้าถึง ความมั่นคงและศักดิ์ศรีของผืนดิน ขอบเขตแดน ทรัพยากรธรรมชาติ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่ทางพิธีกรรมที่ใช้ในการผลิตอาหาร การเก็บเกี่ยว การรวบรวมอาหารแบบดั้งเดิม และที่ใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางวัฒนธรรมและพิธีกรรม

- ความอุดมสมบูรณ์ การขาดแคลน ภัยคุกคามต่อเมล็ดพันธุ์พื้นบ้าน อาหารและยาจากพืชและสัตว์ที่เป็นอาหาร รวมถึงการปฏิบัติทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับการปกป้องและความอยู่รอดของสิ่งเหล่านี้

- การใช้และถ่ายทอดวิถีการ ความรู้ ภาษา พิธีกรรม การเดินรำ การสวดมนต์ การเล่าประวัติศาสตร์ เรื่องราวและเพลงที่เกี่ยวข้องกับอาหารดั้งเดิม และการปฏิบัติอย่างพอเพียง และการสืบทอดการใช้อาหารดั้งเดิมในมือประจำวัน รวมถึงพิธีกรรมหรือวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง

- ศักยภาพของชนพื้นเมืองในการปรับตัว ยืดหยุ่นหรือฟื้นฟูการใช้และการผลิตอาหารดั้งเดิมเพื่อตอบสนองต่อเงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งรวมถึงการย้ายถิ่น การพลัดถิ่น การพัฒนาเมืองและการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อม

- ความสามารถของชนพื้นเมืองที่จะใช้สิทธิรวมถึงการตัดสินใจชีวิตตนเองและให้การยินยอมอย่างเสรีโดยได้รับการบอกกล่าวล่วงหน้า (Free Prior Informed Consent) และโครงสร้างการปกครองตนเองเพื่อส่งเสริมและปกป้องอธิปไตยทางอาหารและแง่มุมด้านการพัฒนาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 13 เกษตรกรทำนา อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุงความหมายของความมั่นคงทางอาหาร คือ การรับประทานอาหารที่มีคุณภาพบริโภคอย่างเพียงพอในครัวเรือน เมื่อเหลือสามารถแจกจ่าย หรือจำหน่ายให้แก่คนในชุมชนหรือนอกชุมชน กินของที่สามารถผลิตเอง ปลูกเองได้ โดยลดการพึ่งพาจากภายนอก หรือซื้อหามาจากตลาด

องค์ประกอบของความมั่นคงทางอาหาร คือ ความปลอดภัย มีความเพียงพอ

ตัวชี้วัดองค์ประกอบของความมั่นคงทางอาหาร

- ความปลอดภัย คืออาหารที่บริโภคต้องปราศจากสารเคมี หรือการปนเปื้อน เพราะหากรับประทานอาหารที่มีการปนเปื้อนสารเคมี จะส่งผลเสียต่อร่างกายและมีโรคต่างๆตามมา จะเห็นได้ว่าปัจจุบัน

เนื่องจากคนไม่ให้ความสำคัญกับความปลอดภัยในอาหารที่รับประทานทำให้เกิดโรคต่างๆได้ง่าย เช่น มะเร็ง เป็นต้น

- ความเพียงพอ คือ สามารถผลิตอาหารบริโภคเองได้โดยลดการพึ่งพาจากแหล่งอื่น พยายามปลูกทุกอย่างในสิ่งที่เราต้องกิน โดยไม่ต้องซื้อหา เช่น หากมีพื้นที่นาทำนาเองเก็บไว้เพื่อบริโภค เนื่องจากการทำของเกษตรกรจะรู้ว่าหากใช้สารเคมี ยาฆ่าแมลงปริมาณมากจะส่งผลเสียอย่างไร มีการปลูกพืชผักสวนครัวรั้วกินได้

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 14 ได้ให้ความหมายความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง การที่คนทุกคนสามารถเข้าถึงอาหารได้อย่างเพียงพอ ไม่ขาดแคลน

องค์ประกอบของความมั่นคงทางอาหาร ความปลอดภัยและการเข้าถึงแหล่งอาหาร

- ความปลอดภัย คืออาหารที่เพียงพอแล้วอาหารที่บริโภคต้องมีความปลอดภัย ไม่เป็นอันตรายต่อร่างกาย ถูกต้องสุกสุกสะอาด ปราศจากการปนเปื้อนจากสารเคมี

- การเข้าถึง คือ เนื่องจากทุกคนเป็นมนุษย์เหมือนกันดังนั้น ทุกคนมีโอกาสที่จะเข้าถึงอาหารเหมือนกัน การขาดแคลน อดอยาก

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 15 ตัวแทนกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตข้าวหอมมะลิ ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง การเข้าถึงอาหารที่มีอย่างเพียงพอสำหรับการบริโภคของประชาชนในประเทศ อีกทั้งอาหารมีความปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการเหมาะสมตามความต้องการ

- ความพอเพียง หมายถึง ความพอเพียงของปริมาณอาหารในคุณภาพที่เหมาะสม ซึ่งอาจได้มาจากการผลิตภายในประเทศหรือการนำเข้า รวมถึงความช่วยเหลือทางอาหาร

- การเข้าถึง หมายถึง การเข้าถึงทรัพยากรที่พอเพียงของบุคคลเพื่อได้มาซึ่งอาหารที่เหมาะสม และมีโภชนาการ ทรัพยากรที่ว่าหมายถึงความสามารถของบุคคลที่จะกำหนดควบคุมกลุ่มสินค้าหนึ่งๆได้ ภายใต้บริบททางกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่บุคคลอาศัยอยู่ (รวมถึงสิทธิตามประเพณี เช่น การเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวมของชุมชน)

- การใช้ประโยชน์ หมายถึง การใช้ประโยชน์ด้านอาหารผ่านอาหารที่เพียงพอ มีน้ำสะอาดและการรักษาสุขภาพและสุขอนามัยเพื่อที่จะเข้าถึงภาวะความเป็นอยู่ที่ดีทางโภชนาการซึ่งความต้องการทางกายภาพทั้งหมดได้รับการตอบสนอง โดยนัยยะนี้ จึงสัมพันธ์กับปัจจัยนำเข้าที่ไม่ใช่อาหารด้วย

เสถียรภาพ หมายถึง เพื่อจะมีเสถียรภาพทางอาหาร ประชาชน ครัวเรือนและบุคคลจะต้องเข้าถึงอาหารที่เพียงพอตลอดเวลา ไม่ต้องเสี่ยงกับการไม่เข้าถึงอาหารอันเป็นผลมาจากวิกฤตที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหัน เช่น วิกฤตทางเศรษฐกิจหรือสภาพภูมิอากาศ ภาวะความไม่มั่นคงทางอาหารตามฤดูกาล

ภาพ 5-1 สัมภาษณ์เชิงลึกแนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

การจัดสนทนากลุ่มเพื่อกำหนดตัวบ่งชี้วัดความมั่นคงทางอาหารซึ่งผู้วิจัยได้จัดสนทนากลุ่มในวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2556 ณ คริวใต้โหนด ตำบลนาโหนด จังหวัดพัทลุง ซึ่งมีผู้เข้าร่วม เวทีเสวนากลุ่ม จำนวน 15 ราย ประกอบด้วย เกษตรกรและปราชญ์ชาวบ้าน ตัวแทนจากหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนจากสภาเกษตรกรประจำจังหวัด ตัวแทนสถานศึกษา ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาโดยมีการกระจายไปตามจังหวัดต่างๆใน 3 จังหวัด ได้แก่จังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช ซึ่งจากการจัดสนทนากลุ่มสามารถสรุปประเด็นได้ดังตารางที่ 5-1

ตาราง 5-1 เกณฑ์และตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

เกณฑ์	ตัวชี้วัด
ความปลอดภัย	<ul style="list-style-type: none"> - กินเนื้อสัตว์ที่ปรุงสุก ด้วยความร้อน - กินอาหารที่ปลอดภัยจากสารพิษปนเปื้อน - ประชาชนมีสุขภาพที่ดี - มีพืชพันธุ์กรรมท้องถิ่น เช่น พันธุ์ข้าวพื้นเมือง
ความพอเพียง	<ul style="list-style-type: none"> - การมีปริมาณอาหารที่มีคุณภาพที่เหมาะสมอย่างเพียงพอ - มีอาหารกินครบมื้อ - ไม่มีภาวะทุพโภชนาการ - สร้างแกนนำ มีเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ - ทำเศรษฐกิจพอเพียง - ภูมิปัญญาท้องถิ่น - บริโภคตลอดทั้งปี - ผลิตเองในครัวเรือน - อาหารมีสม่ำเสมอ - มีการถนอมอาหาร - แบ่งปันเพื่อนบ้าน
เสถียรภาพ	<ul style="list-style-type: none"> - ปลูกเอง

- ระบบเดิม
- สร้างความมั่นคง

เกณฑ์	ตัวชี้วัด
การเข้าถึง	<ul style="list-style-type: none"> - ปลูกเองกินเองลดการใช้สาร เคมี - ปลูกพืชสมุนไพรใช้เอง - มีการเผยแพร่ให้ใช้กัน - กินของที่ปลูก ปลูกของที่กิน
การใช้ประโยชน์	<ul style="list-style-type: none"> - บุคคลสามารถเข้าถึงทรัพยากรอาหารอย่างเหมาะสมตามความจำเป็นด้านโภชนาการ - ดูแลกันในชุมชน - แลกเปลี่ยน ซื่อขาย
การผลิต	<ul style="list-style-type: none"> - บทบาทของอาหารที่มีต่อความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน - มีที่ดินสำหรับปลูกสร้างแหล่งอาหาร
การผลิต (ต่อ)	<ul style="list-style-type: none"> - ระบบน้ำ ระบบชลประทาน - การใช้พื้นที่เพื่อการปลูกพืช การไถนนิ่ง
การสืบทอดอาชีพ	<ul style="list-style-type: none"> - แรงงานเกษตร - สภาพพื้นที่ ความอุดมสมบูรณ์ - การจัดสรรที่ดินมรดก - การรับผิดชอบร่วมกันของครอบครัว - ผลิตขายหลายคนซื้อ - ผลตอบแทนชัดเจน - ทักษะ ความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ - พ่อแม่ ปลูกจิตสำนึกทัศนคติ ทายาท

ภาพ 5-2 การจัดสนทนากลุ่มเพื่อกำหนดตัวบ่งชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยทำการศึกษาจากตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์เชิงลึกแนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เกษตรกรและประชาชนชาวบ้านในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาโดยมีการกระจายไปตามจังหวัดต่างๆใน 3 จังหวัด ได้แก่จังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช สามารถสรุปได้ดังตาราง 5-2

ตาราง 5-2 ตารางแนวคิดความมั่นคงทางอาหารจากการทบทวนเอกสารและสัมภาษณ์คนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

การทบทวนเอกสาร	การสัมภาษณ์
<p>ความเพียงพอ</p> <ul style="list-style-type: none"> - เกษตรกรต้องมีการเข้าถึงปัจจัยการผลิตที่ถึงพร้อม ได้แก่ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า แรงงาน และ เมล็ดพันธุ์ - เกษตรกรต้องมีพื้นที่ทำกินโดยแบ่งเป็นพื้นที่ที่ใช้เพื่อการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคในครัวเรือน อย่างน้อย 3 ไร่ - เกษตรกรต้องสามารถผลิตอาหารไว้บริโภคเองได้ตลอดทั้งปี มากกว่าซื้อจากตลาดหรือเก็บจากแหล่งธรรมชาติ - ปริมาณในการผลิต ข้าว:ผัก:ผลไม้:เนื้อสัตว์ ควรมีการผลิตข้าวซึ่งเป็นอาหารหลักมากที่สุด อย่างน้อยร้อยละ 50 ของอาหารที่ผลิต ตามด้วยผัก ผลไม้ และเนื้อสัตว์ 	<ul style="list-style-type: none"> - เกษตรกรต้องมีการเข้าถึงปัจจัยการผลิตที่ถึงพร้อม ได้แก่ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า แรงงาน - มีเมล็ดพันธุ์ พันธุ์กรรมท้องถิ่น - สภาพพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ - ทรัพยากรธรรมชาติมีความหลากหลาย - สาธารณูปโภคพื้นฐาน ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น - การมีแหล่งอาหารอย่างเพียงพอ คือ ต้องมีพื้นที่ทำนาเพื่อปลูกข้าว มีพื้นที่สำหรับการปลูกผักผลไม้ และมีแหล่งน้ำสำหรับการทำการประมงเพื่อเลี้ยงชีพของคนในชุมชนและท้องถิ่น - สามารถผลิตอาหารบริโภคเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาจากแหล่งอื่น พยายามปลูกทุกอย่างในสิ่งที่เราต้องกิน - ไม่อดอยาก ไม่ขาดแคลน - ปริมาณอาหารในคุณภาพที่เหมาะสมอย่างเพียงพอ
<p>การทบทวนเอกสาร</p> <p>ความเพียงพอ (ต่อ)</p>	<p>การสัมภาษณ์</p> <ul style="list-style-type: none"> - ซึ่งอาจได้มาจากการผลิตภายในประเทศหรือการนำเข้า รวมถึงความช่วยเหลือทางอาหาร - การที่คนสามารถผลิตอาหาร หรือมีอาหารที่

	<p>สามารถเลี้ยงคนในครอบครัว และชุมชนได้ และสามารถนำ ส่วนที่เหลือจากการบริโภคนำไป จำหน่าย</p> <ul style="list-style-type: none"> - สามารถผลิตอาหารบริโภคเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพา จากแหล่งอื่น พยายามปลูกทุกอย่างในสิ่งที่เราต้องกิน โดยไม่ ต้องซื้อหา
การเข้าถึง	
<ul style="list-style-type: none"> - มีอาหารที่ผลิตเองตลอดทั้งปี และสามารถเก็บอาหารได้ทุกเมื่อ เมื่อมีความ ต้องการ หรือขาดแคลนด้านอาหาร - เกษตรกรควรจะมีที่ดินเป็นของตนเอง 	<ul style="list-style-type: none"> - มีอาหารที่ผลิตเองตลอดทั้งปี และสามารถเก็บ อาหารได้ทุกเมื่อ เมื่อมีความต้องการ หรือขาดแคลนด้าน อาหารเกษตรกรควรจะมีที่ดินเป็นของตนเอง - สามารถจะผลิตในสิ่งที่บริโภคได้เอง คือการที่เรา ผู้บริโภคสามารถผลิตอาหารได้เองลดการพึ่งพาอาหารจา
การทบทวนเอกสาร	
<ul style="list-style-type: none"> - มีตลาดท้องถิ่นที่เกษตรกร สามารถหาซื้ออาหารที่ไม่ได้ผลิตเอง หรือ ขายผลผลิตได้ในเขตพื้นที่ชุมชน หรือมีรถพุ่มพวง หรือบริการอื่นๆที่เกษตรกรสามารถซื้ออาหารได้ - มีแหล่งอาหารธรรมชาติที่ สมบูรณ์ในพื้นที่ใกล้เคียง มีความหลากหลายทาง ชีวภาพ เช่นมีพืชพื้นถิ่น พืชสมุนไพร เห็ด หรือ สัตว์ที่สามารถนำมาเป็นอาหารได้ 	<p>การสัมภาษณ์</p> <ul style="list-style-type: none"> - ภายนอก - อาหารมีความหลากหลายและมีสม่ำเสมอ - ไม่มีภาวะทุพโภชนาการ - มีการถนอมอาหาร - สามารถผลิตอาหารเองในชุมชนได้ - กินของที่ปลูก ปลูกของที่กิน - การรับประทานอาหารให้ครบ 5 หมู่และ รับประทานอาหารครบ 3 มื้อ - ผลิตเองในครัวเรือน ลดการพึ่งพิงจากภายนอก เช่น การปลูกพืชผักสวนครัว ปลูกข้าว เป็นต้น - มีตลาดท้องถิ่นที่เกษตรกรสามารถหาซื้ออาหารที่ ไม่ได้ผลิตเอง หรือขายผลผลิตได้ในเขตพื้นที่ชุมชน หรือมีรถ พุ่มพวงหรือบริการอื่นๆที่เกษตรกรสามารถซื้ออาหารได้ - ทุกคนต้องสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารที่มีคุณภาพ ได้ทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะคนจนหรือคนรวย ในเมือง หรือชนบท - ความไม่ขาดแคลนคือการที่คนทุกคน ได้รับอาหาร อย่างทั่วถึงทุกคน การเข้าถึงในที่นี่ อาจเป็นการผลิตอาหารเอง หรือซื้อหาจากในพื้นที่ หรือการซื้อหาเพื่อนำมาบริโภค

การทบทวนเอกสาร	การสัมภาษณ์
<p>การเข้าถึง (ต่อ)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - มีการแบ่งปันอาหารกันระหว่างเพื่อนบ้านในชุมชน - บุคคลสามารถเข้าถึงทรัพยากรอาหารอย่างเหมาะสมตามความจำเป็นด้านโภชนาการ - คนในชุมชนดูแลกันในชุมชน สามารถแลกเปลี่ยนซื้อขาย ผลผลิตกันได้ - การเข้าถึงแหล่งทรัพยากร คือความสามารถในการเข้าถึงแหล่งอาหารของชุมชนเอง โดยไม่ถูกกีดกันโดยกฎหมายของรัฐหรือนายทุนที่มีอำนาจมากกว่าในการแย่งชิงทรัพยากรของชุมชนเอง โดยคนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้ และมองในเรื่องสิทธิชุมชนที่สามารถทำมาหากินในพื้นที่ของชุมชนได้อย่างปลอดภัย - การเข้าถึงระบบน้ำ ระบบชลประทาน
การใช้ประโยชน์	
<ul style="list-style-type: none"> - มีเกณฑ์ในการเลือกซื้อ บริโภค 	<ul style="list-style-type: none"> - อาหารที่บริโภคต้องปราศจากสารเคมี หรือการปนเปื้อน เพราะหากได้รับประทานอาหารที่มีการปนเปื้อน
<p>การทบทวนเอกสาร</p> <ul style="list-style-type: none"> - อาหารที่มีความสะอาดและปลอดภัยต่อ โดยผ่านระบบการผลิตที่ดี ปราศจากสารเคมีตกค้าง - มีการเข้าถึง และใช้น้ำจากแหล่งน้ำที่สะอาดในการนำมาประกอบอาหาร โภชนาการ - เลือกผลิต ซื้อ และบริโภคอาหารให้ครบตามหลักโภชนาการ โดยบริโภคตามเกณฑ์ที่กองโภชนาการได้แนะนำ มีความหลากหลายของชนิดอาหาร ไม่บริโภคอาหารชนิดเดียวซ้ำๆ - เข้าใจและรู้วิธีการปรุงอาหารอย่างเหมาะสม เช่น การเลือกวัตถุดิบที่ดี การเตรียมอาหารที่สะอาดและปลอดภัย 	<p>การสัมภาษณ์</p> <ul style="list-style-type: none"> - สารเคมี - คริวเรือนและคนในชุมชนบริโภคอาหารที่ปลอดภัย ปราศจากสารเคมี - ไม่เป็นพืชดัดแปลงพันธุกรรม (GMOs) คือ พืชที่ได้รับการคัดเลือกให้มาผ่านกระบวนการทางพันธุวิศวกรรม (Genetic Engineering) เพื่อที่จะให้พืชชนิดนั้นมีคุณลักษณะหรือคุณสมบัติที่จำเพาะเจาะจงตรงตามความต้องการ - อาหารมีคุณภาพ สะอาด ปลอดภัย ราคาถูก อร่อย - อาหารลดใช้สารเคมี - มีการทำเกษตรอินทรีย์ - กินอาหารที่เป็นเนื้อสัตว์ ปรุงสุกด้วยความร้อน - อาหารปลอดภัยไร้จากสารปนเปื้อน - มีอาหารปลอดภัยให้คนในครัวเรือนและท้องถิ่นบริโภค

	- ไม่ขาดสารอาหาร ไม่ขาดวิตามิน
การมีเสถียรภาพ	
<ul style="list-style-type: none"> - มีการบำรุงรักษาดิน เช่นการใช้ปุ๋ยหมัก การปลูกพืชคลุมดิน ปลูกพืชหมุนเวียน - มีบ่อน้ำที่เป็นแหล่งเก็บน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร และไม่มีการทิ้งขยะหรือปล่อยสารเคมีลงในแหล่งน้ำ - มีพื้นที่ป่า หรือที่ปลูกไม้ยืนต้นในฟาร์ม อย่างน้อย 10%ของพื้นที่ฟาร์ม - ระบบไร่นามีส่วนสนับสนุนความยั่งยืนของเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและชุมชน ซึ่งอาจอยู่ในรูปเกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน วนเกษตร เกษตรชีวภาพ ฯลฯ - เกษตรกรมีแผนการผลิตอาหารที่ดีตลอดปี ผลิตพืชและสัตว์ซึ่งครัวเรือนบริโภคและเป็นที่ต้องการของตลาด - ระบบไร่นามีส่วนช่วยให้เกิดความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน เสถียรภาพด้านรายได้ - มีรายได้ที่ไม่ต่ำกว่าเส้นความยากจนด้านอาหาร หรือเส้นความยากจนที่ 	<ul style="list-style-type: none"> ➢ การผลิตระบบเดิม มีการพึ่งพาธรรมชาติในการผลิต ➢ เกษตรกรมีแผนการผลิตอาหารที่ดีตลอดปี ผลิตพืชและสัตว์ซึ่งครัวเรือนบริโภคและและคนในชุมชน ➢ สามารถนำส่วนที่เหลือจากการบริโภคนำไปจำหน่าย แลกเปลี่ยนเป็นเงินตราเพื่อนำเงินที่ได้มาใช้ในการสนับสนุนทางด้านการศึกษา และด้านสุขภาพ ตลอดจนปัจจัย 4 ที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตได้ ➢ เกษตรกรควรเป็นสมาชิกกลุ่ม สมาคม สมาพันธ์ สหพันธ์ หรือองค์กรทางด้านเกษตรอันเป็นประโยชน์ เพื่อการได้รับความช่วยเหลือด้านอาหารยามขาดแคลน และมีอำนาจในการต่อรองราคาผลผลิต ➢ มีศูนย์เรียนรู้ในพื้นที่ที่จะให้ข้อมูลทางการเกษตร การใช้ประโยชน์อาหารและอื่นๆเพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น ➢ มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้ ➢ สร้างแกนนำ สร้างเครือข่าย ในการถ่ายทอดความรู้
การทบทวนเอกสาร	การสัมภาษณ์
<ul style="list-style-type: none"> - กำหนดไว้โดย สภาพัฒนา ประมาณ 1443 บาทต่อคนต่อเดือน - ถ้ารายได้หลักมาจากการเกษตร เกษตรกรต้องมีที่ดินเป็นของตัวเอง - มีตลาดที่สามารถนำผลผลิตไปขายได้ - เกษตรกรควรเป็นสมาชิกกลุ่ม สมาคม สมาพันธ์ สหพันธ์ หรือองค์กรทางด้านเกษตรอันเป็นประโยชน์ เพื่อการได้รับความ 	<ul style="list-style-type: none"> ➢ นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ ➢ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการเผยแพร่ข้อมูลซึ่งกันและกัน ผ่านการรวมกลุ่ม ก่อตั้งเป็นกลุ่ม องค์กร ➢ การตระหนักรู้ คนในชุมชนต้องตระหนักรู้ว่าความเป็นชาวบ้านไม่ได้ร่ำรวย ต้องปากกัดตีนถีบ ถ้าเขาไม่สามารถผลิตอาหารเองได้ เข้าต้องซื้อต้อง ขวนขวาย ถ้าคนในชุมชนมีความตระหนักรู้ในการออกแบบการผลิตและการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นแหล่งอาหารของเขาเอง โดยมีหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนคอยชี้แนะช่วยเหลือ ส่งเสริม

<p>ช่วยเหลือด้านอาหารยามขาดแคลน และมีอำนาจในการต่อราคาผลผลิต</p> <p>- มีศูนย์เรียนรู้ในพื้นที่ที่จะให้ข้อมูลทางการเกษตร</p> <p>การใช้ประโยชน์อาหารและอื่นๆเพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น</p>	สนับสนุน
--	----------

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยทำการศึกษาจากตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มย่อย เกษตรกรและประชาชนชาวบ้าน ตัวแทนจากหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนจากสภาเกษตรกรประจำจังหวัด ตัวแทนสถานศึกษา ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาโดยมีการกระจายไปตามจังหวัดต่างๆใน 3 จังหวัด ได้แก่จังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราชสามารถสรุปได้ว่าตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบดังตาราง 5-3

ตาราง 5-3 ตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

เกณฑ์	ตัวชี้วัด
ตัวชี้วัดด้านการมีอาหารพอเพียง (Food availability)	
- ทรัพยากรการผลิต	<ul style="list-style-type: none"> ➢ เกษตรกรต้องมีการเข้าถึงปัจจัยการผลิตที่ถึงพร้อม ได้แก่ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า แรงงาน ➢ มีเมล็ดพันธุ์ พันธุ์กรรมท้องถิ่น ➢ สภาพพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ ➢ ทรัพยากรธรรมชาติมีความหลากหลาย ➢ สาธารณูปโภคพื้นฐาน ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- ขนาดไร่นา	<ul style="list-style-type: none"> ➢ เกษตรกรต้องมีพื้นที่ทำกินโดยแบ่งเป็นพื้นที่ที่ใช้เพื่อการเพาะปลูก ➢ เลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภคในครัวเรือน อย่างน้อย 3 ไร่ ➢ การมีแหล่งอาหารอย่างเพียงพอ คือ ต้องมีพื้นที่ทำนาเพื่อปลูกข้าว มีพื้นที่สำหรับการปลูกผักผลไม้ และมีแหล่งน้ำสำหรับการทำการประมงเพื่อเลี้ยงชีพ
เกณฑ์	ตัวชี้วัด
- ขนาดไร่นา (ต่อ)	<p>ของคนในชุมชนและท้องถิ่น</p> <ul style="list-style-type: none"> ➢ การใช้พื้นที่เพื่อการเพาะปลูก การจัดโซนนิ่ง
- ศักยภาพการผลิต	<ul style="list-style-type: none"> ➢ เกษตรกรต้องสามารถผลิตอาหารไว้บริโภคเองได้ตลอดทั้งปี มากกว่าซื้อจาก

ตลาดหรือเก็บจากแหล่งธรรมชาติ ปริมาณการซื้ออาหารต้องลดน้อยลงเมื่อเปรียบเทียบกับภาวะการณ์ซื้ออาหารในช่วงก่อนทำเกษตรยั่งยืน

- ปริมาณในการผลิต ข้าว:ผัก:ผลไม้:เนื้อสัตว์ ควรมีการผลิตข้าวซึ่งเป็นอาหารหลักมากที่สุด อย่างน้อยร้อยละ 50 ของอาหารที่ผลิต ตามด้วยผัก ผลไม้ และเนื้อสัตว์
- ไม่อดอยาก ไม่ขาดแคลน
- ปริมาณอาหารในคุณภาพที่เหมาะสมอย่างเพียงพอ ซึ่งอาจได้มาจากการผลิตภายในประเทศหรือการนำเข้า รวมถึงความช่วยเหลือทางอาหาร
- ความไม่ขาดแคลน
- การที่คนสามารถผลิตอาหาร หรือมีอาหารที่สามารถเลี้ยงคนในครอบครัว และชุมชนได้ และสามารถนำส่วนที่เหลือจากการบริโภคนำไปจำหน่าย
- สามารถผลิตอาหารบริโภคเองได้โดยไม่ต้องพึ่งพาจากแหล่งอื่น พยายามปลูกทุกอย่างในสิ่งที่เราต้องกิน โดยไม่ต้องซื้อหา

เกณฑ์

ตัวชี้วัด

ตัวชี้วัดของความเสถียรภาพของอาหาร (Food stability)

- การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ
  - มีการบำรุงรักษาดิน เช่นการใช้ปุ๋ยหมัก การปลูกพืชคลุมดิน หรือปลูกพืชหมุนเวียน
  - มีบ่อน้ำที่เป็นแหล่งเก็บน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร และไม่มีการทิ้งขยะหรือปล่อยสารเคมีลงในแหล่งน้ำ

ตัวชี้วัดของความเสถียรภาพของอาหาร (Food stability) (ต่อ)

- การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ
  - มีพื้นที่ป่า หรือที่ปลูกไม้ยืนต้นใน ฟาร์ม อย่างน้อย 10%ของพื้นที่ฟาร์ม
  - การผลิตระบบเดิม มีการพึ่งพาธรรมชาติในการผลิต
- ระบบไร่นา
  - ระบบไร่นามีส่วนสนับสนุนความยั่งยืนของเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและชุมชน ซึ่งอาจอยู่ในรูปเกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสาน วนเกษตรเกษตรชีวภาพ ฯลฯ
  - เกษตรกรมีแผนการผลิตอาหารที่ดีตลอดปี ผลิตพืชและสัตว์ซึ่งครัวเรือนบริโภคและเป็นที่ต้องการของตลาด
  - ระบบไร่นามีส่วนช่วยให้เกิดความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือน
  -
- เสถียรภาพด้านรายได้
  - มีรายได้ที่ไม่ต่ำกว่าเส้นความยากจนด้านอาหาร หรือเส้นความยากจนที่กำหนดไว้โดย สภาพัฒนา ประมาณ 1443 บาทต่อคนต่อเดือน
  - ถ้ารายได้หลักมาจากการเกษตร เกษตรกรต้องมีที่ดินเป็นของตัวเอง มีตลาดที่สามารถนำผลผลิตไปขายได้

เกณฑ์	ตัวชี้วัด
- ความรู้และข้อมูล	<ul style="list-style-type: none"> ➢ สามารถนำส่วนที่เหลือจากการบริโภคนำไป จำหน่าย แลกเปลี่ยนเป็นเงินตรา เพื่อนำเงินที่ได้มาใช้ในการสนับสนุนทางการศึกษา และด้านสุขภาพ ตลอดจนปัจจัย 4 ที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตได้ ➢ เกษตรกรควรเป็นสมาชิกกลุ่ม สมาคม สมาพันธ์ สหพันธ์ หรือองค์กรทางด้านการเกษตรอันเป็นประโยชน์ เพื่อการได้รับความช่วยเหลือด้านอาหารยามขาดแคลน และมีอำนาจในการต่อรองราคาผลผลิต ➢ มีศูนย์เรียนรู้ในพื้นที่ที่จะให้ข้อมูลทางการเกษตร การใช้ประโยชน์อาหารและอื่นๆเพื่อเท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้น ➢ มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้ ➢ สร้างแกนนำ สร้างเครือข่าย ในการถ่ายทอดความรู้ ➢ การปลูกฝังจิตสำนึกแก่เยาวชนบุตรหลาน ➢ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการเผยแพร่ข้อมูลซึ่งกันและกัน ➢ มีการรวมกลุ่ม ก่อตั้งเป็นกลุ่ม องค์กร ➢ การตระหนักรู้ คนในชุมชนต้องตระหนักรู้ในการออกแบบการผลิตและการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชน ส่งเสริม สนับสนุน

ตัวชี้วัดของการเข้าถึงอาหาร (Food accessibility)

- การเข้าถึงอาหารที่ตนเองผลิต	➢ มีอาหารที่ผลิตเองตลอดทั้งปี และสามารถเก็บอาหารได้ทุกเมื่อ เมื่อมีความต้องการ หรือขาดแคลนด้านอาหารเกษตรกรควรมีที่ดินเป็นของตนเอง ➢ สามารถจะผลิตในสิ่งที่บริโภคได้เอง คือการที่เราผู้บริโภคสามารถผลิตอาหารได้เองลดการพึ่งพาอาหารจากภายนอก (นายอรุณ สุวรรณโชติ)

ตัวชี้วัดของการเข้าถึงอาหาร (Food accessibility) (ต่อ)

- การเข้าถึงอาหารที่ตนเองผลิต	➢ มีอาหารกินครบทุกมื้อ ➢ อาหารมีความหลากหลายและมีสม่ำเสมอ ➢ ไม่มีภาวะทุพโภชนาการ ➢ มีการถนอมอาหาร ➢ สามารถผลิตอาหารเองในชุมชนได้ ➢ กินของที่ปลูก ปลูกของที่กิน ➢ การปลูกยาสมุนไพรใช้เอง การรับประทานอาหารให้ครบ 5 หมู่และรับประทานอาหารครบ 3 มื้อ

- ผลิตเองในครัวเรือน ลดการพึ่งพิงจากภายนอก เช่น การปลูกพืชผักสวนครัว ปลูกข้าว เป็นต้น
- การเข้าถึงตลาด
  - มีตลาดท้องถิ่นที่เกษตรกรสามารถหาซื้ออาหารที่ไม่ได้ผลิตเอง หรือขายผลผลิตได้ในเขตพื้นที่ชุมชน หรือมีรถพุ่มพวงหรือบริการอื่นๆที่เกษตรกรสามารถซื้ออาหารได้
  - ทุกคนต้องสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารที่มีคุณภาพได้ทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะคนจนหรือคนรวย ในเมืองหรือชนบท

เกณฑ์	ตัวชี้วัด
- การเข้าถึงตลาด (ต่อ)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ ความไม่ขาดแคลนคือการที่คนทุกคน ได้รับอาหารอย่างทั่วถึงทุกคน การเข้าถึงในที่นี่ อาจเป็นการผลิตอาหารเองหรือซื้อหาจากในพื้นที่ หรือการซื้อหาเพื่อนำมาบริโภค ไม่มีความอดอยากเกิดขึ้นในสังคม ➤ มีการแบ่งปันเพื่อนบ้านในชุมชน ➤ ความพอเพียงของปริมาณอาหารในคุณภาพที่เหมาะสม ซึ่งอาจได้มาจากการผลิตภายในประเทศหรือการนำเข้า รวมถึงความช่วยเหลือทางอาหาร
- การเข้าถึงอาหาร ธรรมชาติ	<ul style="list-style-type: none"> ➤ มีแหล่งอาหารธรรมชาติที่สมบูรณ์ในพื้นที่ใกล้เคียง มีความหลากหลายทางชีวภาพ เช่นมีพืชพื้นถิ่น พืชสมุนไพร หรือสัตว์ที่สามารถนำมาเป็นอาหารได้ ➤ การเข้าถึงทรัพยากรที่พอเพียงของบุคคลเพื่อได้มาซึ่งอาหารที่เหมาะสมและมีโภชนาการ ทรัพยากรที่ว่าหมายถึงความสามารถของบุคคลที่จะกำหนดควบคุมกลุ่มสินค้าหนึ่งๆได้ภายใต้บริบททางกฎหมาย การเมือง เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนที่บุคคลอาศัยอยู่(รวมถึงสิทธิตามประเพณี เช่น การเข้าถึงทรัพยากรส่วนรวมของชุมชน ➤ บุคคลสามารถเข้าถึงทรัพยากรอาหารอย่างเหมาะสมตามความจำเป็นด้านโภชนาการ ➤ คนในชุมชนดูแลกันในชุมชน สามารถแลกเปลี่ยน ซื้อขาย ผลผลิตกันได้ ➤ การเข้าถึงแหล่งทรัพยากร คือความสามารถในการเข้าถึงแหล่งอาหารของชุมชนเอง โดยไม่ถูกกีดกันโดยกฎหมายของรัฐหรือนายทุนที่มีอำนาจมากกว่าในการแย่งชิงทรัพยากรของชุมชนเอง โดยคนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้ และมองในเรื่องสิทธิชุมชนที่สามารถทำมาหากินในพื้นที่ของชุมชนได้อย่างปลอดภัย ➤ การเข้าถึงระบบน้ำ ระบบชลประทาน

ตัวชี้วัดการใช้ประโยชน์ของการอาหาร (Food utility)

- ความปลอดภัยด้าน
  - มีเกณฑ์ในการเลือกซื้อ บริโภคอาหารที่มีความสะอาดและปลอดภัยต่อ โดยผ่าน

อาหาร	<p>ระบบการผลิตที่ดี ปราศจากสารเคมีตกค้าง</p> <ul style="list-style-type: none"> ➢ มีการเข้าถึง และใช้น้ำจากแหล่งน้ำที่สะอาดในการนำมาประกอบอาหาร โภชนาการ ➢ เลือกผลิต ซื้อม และบริโภคอาหารให้ครบตามหลักโภชนาการ โดยบริโภคตามเกณฑ์ที่กองโภชนาการได้แนะนำ มีความหลากหลายของชนิดอาหาร ไม่บริโภคอาหารชนิดเดียวซ้ำๆ ➢ เข้าใจและรู้วิธีการปรุงอาหารอย่างเหมาะสม เช่น การเลือกวัตถุดิบที่ดี การเตรียมอาหารที่สะอาดและปลอดภัย ➢ ไม่เป็นพืชตัดแปลงพันธุกรรม (GMOs) คือ พืชที่ได้รับการคัดเลือกให้มาผ่านกระบวนการทางพันธุวิศวกรรม(Genetic Engineering) เพื่อที่จะให้พืชชนิดนั้นมีคุณลักษณะหรือคุณสมบัติที่จำเพาะเจาะจงตรงตามความต้องการ ➢ อาหารมีคุณภาพ สะอาด ปลอดภัย ราคาถูก อร่อย
-------	---

เกณฑ์	ตัวชี้วัด
-	<ul style="list-style-type: none"> ➢ อาหารลดใช้สารเคมี ➢ มีการทำเกษตรอินทรีย์ ➢ กินอาหารที่เป็นเนื้อสัตว์ ปรุงสุกด้วยความร้อน ➢ อาหารปลอดภัยไร้จากสารปนเปื้อน ➢ มีอาหารปลอดภัยให้คนในครัวเรือนและท้องถิ่นบริโภค ➢ ไม่ขาดสารอาหาร ไม่ขาดวิตามิน

ขั้นตอนที่3. คัดเลือกตัวบ่งชี้โดยผู้เชี่ยวชาญ

การพัฒนาตัวบ่งชี้จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 17 คน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญเรื่องความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา นักวิชาการ นักวิจัย และองค์กรอิสระในพื้นที่ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม โดยใช้เทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) 3 รอบ โดยให้ผู้เชี่ยวชาญได้องค์ประกอบความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา 4 ด้านได้ข้อคำถามทั้งสิ้น 43 คำถาม ดังนี้

- 1) ครัวเรือนของท่านมีที่ดินเพื่อการเลี้ยงสัตว์เพียงพอต่อการบริโภค
- 2) ครัวเรือนของท่านมีที่ดินเพื่อการทำนาเพียงพอต่อการบริโภค
- 3) ครัวเรือนของท่านมีที่ดินเพื่อการปลูกผักเพียงพอต่อการบริโภค
- 4) ครัวเรือนของท่านมีที่ดินเพื่อการปลูกผลไม้เพียงพอต่อการบริโภค
- 5) ครัวเรือนของท่านมีแหล่งน้ำเพียงพอต่อการบริโภค
- 6) ครัวเรือนของท่านมีแหล่งน้ำเพียงพอต่อการอุปโภค
- 7) ครัวเรือนของท่านมีแรงงานเพียงพอต่อการผลิตอาหาร

- 8) สภาพพื้นที่ดินของท่านที่ใช้ผลิตอาหารควรมีความอุดมสมบูรณ์หรือเหมาะสมกับการผลิต เช่น แหล่งน้ำ น้ำประปา ไฟฟ้า ถนน สาธารณูปโภคพื้นฐาน
- 9) ครั้วเรือนของท่านตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีสาธารณูปโภคพื้นฐานที่เอื้อต่อการผลิตอาหาร
- 10) ครั้วเรือนของท่านมีการทำนาไว้บริโภคอย่างเพียงพอ
- 11) ครั้วเรือนของท่านมีการเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคอย่างเพียงพอ
- 12) ครั้วเรือนมีการทำการประมงไว้บริโภคอย่างเพียงพอ
- 13) ครั้วเรือนของท่านมีการปลูกผักไว้บริโภคอย่างเพียงพอ
- 14) ครั้วเรือนของท่านมีการผลิตข้าวได้ผลในระดับดี
- 15) ครั้วเรือนของท่านมีการเลี้ยงสัตว์ได้ผลผลิตเพียงพอต่อการบริโภค
- 16) ครั้วเรือนของท่านมีการปลูกผักผลไม้ได้ผลผลิตดี
- 17) โดยรวมแล้วครั้วเรือนของท่านมีการบริโภคอาหารครบ 5 หมู่ ทั้ง 3 มื้อ
- 18) ครั้วเรือนของท่านได้รับการส่งเสริม สนับสนุน การผลิตอาหาร ได้แก่ ข้าว ผัก ผลไม้ ประมง จากหน่วยงานต่างๆอย่างสม่ำเสมอ
- 19) การบริโภคอาหารของครั้วเรือนส่วนใหญ่เป็นอาหารที่ครั้วเรือน หรือชุมชน ปลูกและผลิตเอง
- 20) ครั้วเรือนของท่านมีอาหารที่มีคุณภาพบริโภคได้ครบทุกมื้อ
- 21) ครั้วเรือนของท่านสามารถจัดหาอาหารที่บริโภค ไม่ใช่สอย สัตว์กินได้โดยไม่ต้องซื้อ สามารถหาได้ไม่ยากในชุมชน
- 22) ครั้วเรือนของท่านได้บริโภคอาหารที่มีความหลากหลาย
- 23) ครั้วเรือนของท่านไม่เป็นโรคที่มีสาเหตุมาจากการขาดสารอาหาร
- 24) ครั้วเรือนของท่านมีการถนอมอาหารไว้บริโภคเมื่อยามจำเป็น
- 25) ครั้วเรือนของท่านมักบริโภคอาหารที่ปลูกเองเป็นหลัก
- 26) ในท้องถิ่นของท่านมีตลาดซึ่งสามารถซื้อหาอาหารที่มีคุณภาพ
- 27) ในชุมชนของท่านมีแหล่งอาหารธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ครั้วเรือนสามารถเข้าถึงได้
- 28) ในภาพรวมครั้วเรือนของท่านสามารถเข้าถึงอาหารจากแหล่งธรรมชาติหรือผลิตเอง
- 29) อาหารที่ครั้วเรือนของท่านผลิตปลอดภัยพิษ ยาฆ่าแมลง และสารปนเปื้อน
- 30) ท่านมั่นใจว่าอาหารที่ซื้อหามาในครั้วเรือนปลอดภัยพิษ ยาฆ่าแมลง และสารปนเปื้อน
- 31) ครั้วเรือนของท่านมีน้ำสะอาดเพื่อบริโภคและปรุงอาหาร
- 32) ครั้วเรือนของท่านบริโภคอาหารที่มาจากการทำเกษตรอินทรีย์
- 33) ครั้วเรือนของท่านได้รับคำแนะนำจากหน่วยงานต่างๆถึงอาหารปลอดภัย เช่น อสม. สสส. เป็นต้น
- 34) โดยรวมแล้วครั้วเรือนของท่านได้บริโภคอาหารที่ปลอดภัย ไม่ส่งอันตรายต่อร่างกาย
- 35) ครั้วเรือนของท่านสามารถจัดหาพันธุ์ข้าวพื้นเมืองได้ทุกฤดูกาลผลิต
- 36) ครั้วเรือนของท่านมีการทำปุ๋ยอินทรีย์ใช้เอง

- 37) ครั้วเรื้อนของท่านมีการปลูกพืชหมุนเวียน
- 38) ครั้วเรื้อนของท่านมีแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการผลิตพร้อมตลอดเวลา
- 39) แหล่งน้ำสาธารณะในชุมชนของท่านไม่เป็นพิษและไม่มีการปล่อยสารเคมี
- 40) ครั้วเรื้อนของท่านมีพื้นที่ปลูกป่าหรือไม่ยืนต้น
- 41) ครั้วเรื้อนของท่านมีการทำการเกษตรผสมผสาน
- 42) ครั้วเรื้อนของท่านได้รับความรู้และข้อมูลข่าวสารทางการเกษตรจากหน่วยงานต่างๆอย่างสม่ำเสมอ
- 43) ครั้วเรื้อนของท่านได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือปัจจัยการผลิตด้านอาหารจากภาครัฐอยู่เสมอ

5.2 ตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารแบบมีส่วนร่วมภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ข้อคำถามทั้ง ข้อคำถามคือสมมุติฐานตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารแบบมีส่วนร่วมภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา งานวิจัยจึงดำเนินต่อโดยทำการทดสอบตัวบ่งชี้เพื่อยืนยันและได้ตัวบ่งชี้ตามบริบทพื้นที่ โดยทำการวิเคราะห์เชิงปริมาณ ดังนี้

1. การวิเคราะห์สหสัมพันธ์(correlation) ระหว่างตัวแปรทั้งหมดที่ใช้ในการวิจัยเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของ correlation matrix ที่จะนำไปใช้ในการวิเคราะห์ LISREL model และเพื่อพิจารณาคัดเลือกตัวแปรที่ใช้ในการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
2. การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis) เพื่อจัดกลุ่มตัวบ่งชี้ และนำไปสู่ขั้นตอนการยืนยันตัวบ่งชี้และวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
3. การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง (Second Order Confirmatory factor analysis) เพื่อยืนยันตัวบ่งชี้แต่ละรายการที่อยู่ในองค์ประกอบใหญ่เดียวกัน และตัวบ่งชี้ใดมีความสำคัญมากกว่ากัน
4. วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยพิจารณาจากผลการวิเคราะห์ความถดถอย (Regression Analysis)

5.3 ผลการศึกษา

จากผลการศึกษาความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา สามารถนำเสนอได้ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของครั้วเรื้อนเกษตรกร
2. ตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารแบบมีส่วนร่วมภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

3. องค์ประกอบและตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
4. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ข้อมูลทั่วไปของครัวเรือนเกษตรกร

ข้อมูลที่ใช้ในการวิเคราะห์จำนวน 1,110 ตัวอย่าง เก็บโดยวิธีเจาะจง จากครัวเรือนเกษตรกรบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในพื้นที่จังหวัดพัทลุง 709 ตัวอย่าง จังหวัดสงขลา 351 ตัวอย่าง และ จังหวัดนครศรีธรรมราช 90ตัวอย่าง ใช้เครื่องมือแบบสอบถามกึ่งสัมภาษณ์ พบว่า หัวหน้าครัวเรือนส่วนมากเป็นผู้หญิงร้อยละ 63.24 มีอายุเฉลี่ย 53.33 ปี นั้บถือศาสนาพุทธร้อยละ 96.04 ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส ร้อยละ 84.68 กลุ่มตัวอย่างประมาณร้อยละ 70 จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าโดยทำการเกษตรประเภททำนาประมาณครึ่งหนึ่งของตัวอย่างทั้งหมด มีรายได้เฉลี่ย 8,366.78 บาทต่อเดือน เกือบทั้งหมดทำงานอยู่ในหมู่บ้าน โดยจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีสูงสุด 9 คน เฉลี่ย 3.75 คนต่อครัวเรือน

จากการจำแนกจำนวนสมาชิกของครัวเรือน พบว่า ครัวเรือนตัวอย่างมากกว่าครึ่งหนึ่งมีจำนวนสมาชิก 3-4 คนแสดงให้เห็นถึงการอยู่กันเป็นครอบครัวเดี่ยวมากกว่าครอบครัวขยาย สมาชิกในครัวเรือนประมาณร้อยละ 60 มีอายุอยู่ในช่วง 23-60 ปี ซึ่งถือเป็นประชากรที่อยู่ในช่วงวัยทำงาน สมาชิกในครัวเรือนมากกว่าครึ่งหนึ่งจบการศึกษาไม่เกินระดับประถมศึกษา สมาชิกเกือบครึ่งยึดอาชีพเกษตรกร โดยร้อยละ 28.54 ยึดอาชีพทำนา และทำการเกษตรอื่นร้อยละ 16.80 มีจำนวนสมาชิกร้อยละ 17.32 กำลังศึกษา สมาชิกโดยส่วนมากทำงานอยู่ในหมู่บ้าน รองลงมาทำงานอยู่ในหมู่บ้านอื่นภายในจังหวัด

ตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารแบบมีส่วนร่วมภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

จากการวิเคราะห์สหสัมพันธ์(correlation) ระหว่างตัวแปรทั้งหมดที่ใช้ในการวิจัยเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของ correlation matrix พบว่า มีตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารแบบมีส่วนร่วมภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่จะนำไปยืนยันองค์ประกอบ ทั้งสิ้น 42 ตัวบ่งชี้ จาก 43 ตัวบ่งชี้ เนื่องจากตัวบ่งชี้ “สภาพพื้นที่ดินของท่านที่ใช้ผลิตอาหารควรมีความอุดมสมบูรณ์หรือเหมาะสมกับการผลิต เช่น แหล่งน้ำ น้ำประปา ไฟฟ้า ถนน สาธารณูปโภคพื้นฐาน” มีความสัมพันธ์สูงกับตัวบ่งชี้ “ครัวเรือนของท่านควรจะต้องอยู่ในพื้นที่ที่มีสาธารณูปโภคพื้นฐานที่เอื้อต่อการผลิตอาหาร” คือ มีค่า correlation ร่วมกัน เท่ากับ 0.722 ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01 (2-tailed) มีลักษณะเป็น intercorrelation และอยู่ในองค์ประกอบเดียวกัน ผู้วิจัยจึงเลือกไว้ 1 ข้อตัวบ่งชี้ ได้แก่ “ครัวเรือนของท่านควรจะต้องอยู่ในพื้นที่ที่มีสาธารณูปโภค

พื้นฐานที่เอื้อต่อการผลิตอาหาร” ซึ่งเป็นคำถามที่เป็นไปในเดียวกันกับคำถามข้ออื่นและง่ายต่อความเข้าใจมากกว่า

ฉะนั้นตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารแบบมีส่วนร่วมภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีทั้งสิ้น 42 ตัวบ่งชี้ ดังนี้

1. คราวเรือนมีที่ดินเพื่อการเลี้ยงสัตว์เพียงพอต่อการบริโภค
2. คราวเรือนมีที่ดินเพื่อการทำนาเพียงพอต่อการบริโภค
3. คราวเรือนมีที่ดินเพื่อการปลูกผักเพียงพอต่อการบริโภค
4. คราวเรือนมีที่ดินเพื่อการปลูกผลไม้เพียงพอต่อการบริโภค
5. คราวเรือนมีแหล่งน้ำเพียงพอต่อการบริโภค
6. คราวเรือนมีแหล่งน้ำเพียงพอต่อการอุปโภค
7. คราวเรือนมีแรงงานเพียงพอต่อการผลิตอาหาร
8. คราวเรือนตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีสาธารณูปโภคพื้นฐานที่เอื้อต่อการผลิตอาหาร
9. คราวเรือนมีการทำนาไว้บริโภคอย่างเพียงพอ
10. คราวเรือนมีการเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคอย่างเพียงพอ
11. คราวเรือนมีการทำการประมงไว้บริโภคอย่างเพียงพอ
12. คราวเรือนมีการปลูกผักไว้บริโภคอย่างเพียงพอ
13. คราวเรือนมีการผลิตข้าวได้ผลในระดับดี
14. คราวเรือนมีการเลี้ยงสัตว์ได้ผลผลิตเพียงพอต่อการบริโภค
15. คราวเรือนมีการปลูกผักผลไม้ได้ผลผลิตดี
16. โดยรวมแล้วครัวเรือนมีการบริโภคอาหารครบ 5 หมู่ ทั้ง 3 มื้อ
17. คราวเรือนได้รับการส่งเสริม สนับสนุน การผลิตอาหาร ได้แก่ ข้าว ผัก ผลไม้ ประมง จากหน่วยงานต่างๆอย่างสม่ำเสมอ
18. การบริโภคอาหารของครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นอาหารที่ครัวเรือน หรือชุมชน ปลูกและผลิตเอง
19. คราวเรือนมีอาหารที่มีคุณภาพบริโภคได้ครบทุกมื้อ
20. คราวเรือนสามารถจัดหาอาหารที่บริโภค ไม่ใช่สอย สัตว์กินได้โดยไม่ต้องซื้อ สามารถหาได้ไม่ยากใน
21. ชุมชนครัวเรือนได้บริโภคอาหารที่มีความหลากหลาย
22. คราวเรือนไม่เป็นโรคที่มีสาเหตุมาจากการขาดสารอาหาร
23. คราวเรือนมีการถนอมอาหารไว้บริโภคเมื่อยามจำเป็น
24. คราวเรือนมักบริโภคอาหารที่ปลูกเองเป็นหลัก
25. ในท้องถิ่นมีตลาดซึ่งสามารถซื้อหาอาหารที่มีคุณภาพ

26. ในชุมชนมีแหล่งอาหารธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ครัวเรือนสามารถเข้าถึงได้
27. ในภาพรวมครัวเรือนสามารถเข้าถึงอาหารจากแหล่งธรรมชาติหรือผลิตเอง
28. อาหารที่ครัวเรือนผลิตปลอดสารพิษ ยาฆ่าแมลง และสารปนเปื้อน
29. ท่านมั่นใจว่าอาหารที่ซื้อหามาในครัวเรือนปลอดสารพิษ ยาฆ่าแมลง และสารปนเปื้อน
30. ครัวเรือนมีน้ำสะอาดเพื่อบริโภคและปรุงอาหาร
31. ครัวเรือนบริโภคอาหารที่มาจากกรทำเกษตรอินทรีย์
32. ครัวเรือนได้รับคำแนะนำจากหน่วยงานต่างๆถึงอาหารปลอดภัย เช่น อสม. สสส. เป็นต้น
33. โดยรวมแล้วครัวเรือนได้บริโภคอาหารที่ปลอดภัย ไม่ส่งอันตรายต่อร่างกาย
34. ครัวเรือนสามารถจัดหาพันธุ์ข้าวพื้นเมืองได้ทุกฤดูกาลผลิต
35. ครัวเรือนมีการทำปุ๋ยอินทรีย์ใช้เอง
36. ครัวเรือนมีการปลูกพืชหมุนเวียน
37. ครัวเรือนมีแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการผลิตพร้อมตลอดเวลา
38. แหล่งน้ำสาธารณะในชุมชนไม่เป็นพิษและไม่มีการปล่อยสารเคมี
39. ครัวเรือนมีพื้นที่ปลูกป่าหรือไม้ยืนต้น
40. ครัวเรือนมีการทำการเกษตรผสมผสาน
41. ครัวเรือนได้รับความรู้และข้อมูลข่าวสารทางการเกษตรจากหน่วยงานต่างๆอย่างสม่ำเสมอ
42. ครัวเรือนได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือปัจจัยการผลิตด้านอาหารจากภาครัฐอยู่เสมอ

องค์ประกอบและตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบ

สงขลา

จากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis) เพื่อจัดกลุ่มตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา การสกัดองค์ประกอบให้มีจำนวนน้อยที่สามารถอธิบายความผันแปรร่วมกับชุดข้อมูลที่มีขนาดใหญ่ได้ ใช้วิธี Principle Component Analysis ใช้การหมุนแกนแบบ Orthogonal Rotation วิธี Varimax ผลการวิเคราะห์ สามารถจัดกลุ่มองค์ประกอบที่เหมาะสม ได้ 6 ปัจจัย โดยปัจจัยทั้งหมดมีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหารในบริบทพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ร้อยละ 56.734 ได้แก่ 1) ด้านความมั่นคงและปลอดภัยในการผลิตและบริโภคอาหารของครัวเรือน 2) ด้านการช่วยเหลือตัวเองและการสนับสนุนจากภาครัฐให้มีเสถียรภาพด้านอาหารและมีอาหารที่ปลอดภัย 3) ด้านการมีปัจจัยการผลิตและผลผลิตอาหารอย่างเพียงพอ 4) ด้านการเข้าถึงอาหารของครัวเรือน 5) ด้านการทำนาของครัวเรือน 6) ด้านการมีแหล่งน้ำที่เพียงพอและปลอดภัยในการอุปโภคและบริโภค ทั้งนี้แต่ละปัจจัยมีอิทธิพลต่อตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร ร้อยละ 27.58, 10.01, 6.63, 5.05, 3.87, และ 3.61 ตามลำดับ ค่า communalities แสดงถึงค่า ความแปรปรวนของตัวแปรที่มีต่อองค์ประกอบทั้งหมด ขนาดของค่า

communality เป็นตัวชี้วัดความสำคัญตัวแปรนั้นที่มีต่อการจัดองค์ประกอบรายละเอียดค่าสถิติ แสดงใน ตาราง 5-4

ตาราง 5-4 ค่าน้ำหนักองค์ประกอบและค่าการร่วมของตัวแปรด้านความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคม และวิถีชีวิตกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ตัวบ่งชี้ ความมั่นคงทางอาหาร	องค์ประกอบและน้ำหนักองค์ประกอบ (Factors and Factor Loading)						ค่าการร่วมของตัวแปร (Communality; h^2)
	1	2	3	4	5	6	
	มั่นคง	เสถียร ภาพ	เพียงพอ	เข้าถึง	ทำนา	แหล่งน้ำ	
ครัวเรือนของท่านมีอาหารที่มี	.764						.628
คุณภาพบริโภคได้ครบทุกมื้อ							
ครัวเรือนของท่านได้บริโภคอาหาร	.749						.601
ที่มีความหลากหลาย							
โดยรวมแล้วครัวเรือนของท่านมี	.711						.537
การบริโภคอาหารครบ 5 หมู่ ทั้ง 3							
มื้อ							
การบริโภคอาหารของครัวเรือน	.634						.581
ส่วนใหญ่เป็นอาหารที่ครัวเรือน							
หรือชุมชน ปลูกและผลิตเอง							
ครัวเรือนไม่เป็นโรคที่มีสาเหตุมา	.615						.451
จากการขาดสารอาหาร							
ครัวเรือนมีน้ำสะอาดเพื่อบริโภค	.606						.520
และปรุงอาหาร							
โดยรวมแล้วครัวเรือนได้บริโภค	.604						.509
อาหารที่ปลอดภัย ไม่ส่งอันตราย							
ต่อร่างกาย							
ครัวเรือนตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มี	.577						.600
สาธารณูปโภคพื้นฐานที่เอื้อต่อการ							
ผลิตอาหาร							
อาหารที่ของท่านผลิตปลอดภัย	.497						.474
ยาฆ่าแมลง และสารปนเปื้อน							

ครัวเรือนมีแรงงานเพียงพอต่อการผลิตอาหาร	.401	.448
ครัวเรือนมีการปลูกพืชหมุนเวียน	.731	.661
ครัวเรือนมีการทำการเกษตรผสมผสาน	.717	.678
ครัวเรือนมีการทำปุ๋ยอินทรีย์ใช้เอง	.693	.571
ครัวเรือนมีพื้นที่ปลูกป่าหรือไม้ยืนต้น	.649	.552
ครัวเรือนได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือปัจจัยการผลิตด้านอาหารจากภาครัฐอยู่เสมอ	.626	.601

ตัวบ่งชี้ ความมั่นคงทางอาหาร	องค์ประกอบและน้ำหนักองค์ประกอบ (Factors and Factor Loading)						ค่าการร่วมของตัวแปร (Communality; h ²)
	1 มั่นคง	2 เสถียร ภาพ	3 เพียงพอ	4 เข้าถึง	5 ทำนา	6 แหล่งน้ำ	
ครัวเรือนได้รับความรู้และข้อมูลข่าวสารทางการเกษตรจากหน่วยงานต่างๆอย่างสม่ำเสมอ		.616					.611
ครัวเรือนได้รับคำแนะนำจากหน่วยงานต่างๆถึงอาหารปลอดภัย เช่น อสม. สสส. เป็นต้น		.571					.614
ครัวเรือนมีการถนอมอาหารไว้บริโภคเมื่อยามจำเป็น		.485					.414
ทำนมนั้นใจว่าอาหารที่ซื้อหามาในครัวเรือนปลอดภัย พืช ยาฆ่าแมลง และสารปนเปื้อน		.474					.561
ครัวเรือนมีแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการผลิตพร้อมตลอดเวลา		.402					.395
ครัวเรือนได้รับการส่งเสริมสนับสนุน การผลิตอาหาร ได้แก่ ข้าว ผัก ผลไม้ ประมง จากหน่วยงานต่างๆอย่างสม่ำเสมอ		.342					.323
ครัวเรือนมีที่ดินเพื่อการเลี้ยงสัตว์เพียงพอต่อการบริโภค			.650				.538

ครัวเรือนมีที่ดินเพื่อการปลูกผัก เพียงพอต่อการบริโภค	.714	.618
ครัวเรือนมีที่ดินเพื่อการปลูกผลไม้ เพียงพอต่อการบริโภค	.608	.572
ครัวเรือนมีการเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภค อย่างเพียงพอ	.654	.655
ครัวเรือนมีการทำการประมงไว้ บริโภคอย่างเพียงพอ	.466	.490
ครัวเรือนมีการปลูกผักไว้บริโภค อย่างเพียงพอ	.665	.593
ครัวเรือนมีการเลี้ยงสัตว์ได้ผลผลิต เพียงพอต่อการบริโภค	.659	.653
ครัวเรือนของท่านมีการปลูกผัก ผลไม้ได้ผลผลิตดี	.591	.544
ครัวเรือนมักบริโภคอาหารที่ปลูก เองเป็นหลัก	.509	.599

ตัวบ่งชี้ ความมั่นคงทางอาหาร	องค์ประกอบและน้ำหนักองค์ประกอบ (Factors and Factor Loading)						ค่าการร่วมของตัวแปร (Communality; h^2)
	1 มั่นคง	2 เสถียรภาพ	3 เพียงพอ	4 เข้าถึง	5 ทำนา	6 แหล่งน้ำ	
ในชุมชนมีแหล่งอาหารธรรมชาติที่ อุดมสมบูรณ์ครัวเรือนสามารถ เข้าถึงได้				.763			.673
ในท้องถิ่นมีตลาดซึ่งสามารถซื้อหา อาหารที่มีคุณภาพ				.653			.590
ในภาพรวมครัวเรือนสามารถเข้าถึง อาหารจากแหล่งธรรมชาติหรือผลิต เอง				.657			.619
สามารถจัดหาอาหารที่บริโภค ไม้ ใช้สอย สัตว์กินได้โดยไม่ต้องซื้อ สามารถหาได้ไม่ยากในชุมชน				.532			.431
มีการทำนาไว้บริโภคอย่างเพียงพอ					.811		.772

มีการผลิตข้าวได้ผลในระดับดี							.743	.686
ครัวเรือนการบริโภค							.681	.618
สามารถจัดหาพันธุ์ข้าวพื้นเมืองได้							.574	.528
ทุกฤดูกาลผลิต								
มีแหล่งน้ำเพียงพอต่อการการการ							.733	.662
บริโภค								
มีแหล่งน้ำเพียงพอต่อการการการ							.698	.667
อุปโภค								
แหล่งน้ำสาธารณะในชุมชนเป็นพิษ							.361	.367
และไม่มีการปล่อยสารเคมี								
<hr/>								
ค่าไอเกน (Eigenvalues)								
ร้อยละของความแปรปรวน	11.58	4.20	2.78	2.12	1.63	1.51		
(% of Variance)								
	27.56	10.01	6.63	5.05	3.87	3.61		

ความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบ สงขลามีทั้งหมดทั้ง 6 ปัจจัยประกอบด้วยตัวบ่งชี้ ดังนี้

1. ความมั่นคงและปลอดภัยในการผลิตและบริโภคอาหารของครัวเรือนประกอบด้วย 11 ตัวบ่งชี้ ได้แก่
  - ครัวเรือนมีแรงงานเพียงพอต่อการผลิตอาหาร
  - ครัวเรือนตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีสาธารณูปโภคพื้นฐานที่เอื้อต่อการผลิตอาหาร
  - โดยรวมแล้วครัวเรือนมีการบริโภคอาหารครบ 5 หมู่ ทั้ง 3 มื้อ
  - การบริโภคอาหารของครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นอาหารที่ครัวเรือน หรือชุมชน ปลูกและผลิตเอง
  - ครัวเรือนมีอาหารที่มีคุณภาพบริโภคได้ครบทุกมื้อ
  - ครัวเรือนได้บริโภคอาหารที่มีความหลากหลาย
  - ครัวเรือนไม่เป็นโรคที่มีสาเหตุมาจากการขาดสารอาหาร
  - อาหารที่ครัวเรือนของท่านผลิตปลอดภัยเป็นพิษ ยาฆ่าแมลง และสารปนเปื้อน

- ครั้วเรือมน้ำสะอาดเพื่อบริโภคและปรุงอาหาร
- โดยรวมแล้วครั้วเรือมน้ำบริโภคอาหารที่ปลอดภัย ไม่ส่งอันตรายต่อร่างกาย

2. การช่วยเหลือตัวเองและการสนับสนุนจากภาครัฐให้มีเสถียรภาพด้านอาหารและมีอาหารที่ปลอดภัย ประกอบด้วย 12 ตัวบ่งชี้ ได้แก่

- ครั้วเรือมนได้รับการส่งเสริม สนับสนุน การผลิตอาหาร ได้แก่ ข้าว ผัก ผลไม้ ประมง จากหน่วยงานต่างๆอย่างสม่ำเสมอ
- ครั้วเรือมนมีการถนอมอาหารไว้บริโภคเมื่อยามจำเป็น
- มั่นใจว่าอาหารที่ซื้อหามาในครั้วเรือมนปลอดภัย ยากำแพง และสารปนเปื้อน
- ครั้วเรือมนบริโภคอาหารที่มาจากการทำเกษตรอินทรีย์
- ครั้วเรือมนได้รับคำแนะนำจากหน่วยงานต่างๆถึงอาหารปลอดภัย เช่น อสม. สสส. เป็นต้น
- ครั้วเรือมนมีการทำปุ๋ยอินทรีย์ใช้เอง
- ครั้วเรือมนมีการปลูกพืชหมุนเวียน
- ครั้วเรือมนมีแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการผลิตพร้อมตลอดเวลา
- ครั้วเรือมนมีพื้นที่ปลูกป่าหรือไม้ยืนต้น
- ครั้วเรือมนมีการทำการเกษตรผสมผสาน
- ครั้วเรือมนได้รับความรู้และข้อมูลข่าวสารทางการเกษตรจากหน่วยงานต่างๆอย่างสม่ำเสมอ
- ครั้วเรือมนได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือปัจจัยการผลิตด้านอาหารจากภาครัฐอยู่เสมอ

3. การมีปัจจัยการผลิตและผลผลิตอาหารอย่างเพียงพอ ประกอบด้วย 9 ตัวบ่งชี้ ได้แก่

- ครั้วเรือมนมีที่ดินเพื่อการเลี้ยงสัตว์เพียงพอต่อการบริโภค
- ครั้วเรือมนมีที่ดินเพื่อการปลูกผักเพียงพอต่อการบริโภค
- ครั้วเรือมนมีที่ดินเพื่อการปลูกผลไม้เพียงพอต่อการบริโภค
- ครั้วเรือมนมีการเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคอย่างเพียงพอ
- ครั้วเรือมนมีการทำการประมงไว้บริโภคอย่างเพียงพอ
- ครั้วเรือมนมีการปลูกผักไว้บริโภคอย่างเพียงพอ
- ครั้วเรือมนมีการเลี้ยงสัตว์ได้ผลผลิตเพียงพอต่อการบริโภค
- ครั้วเรือมนมีการปลูกผักผลไม้ได้ผลผลิตดี
- ครั้วเรือมนมักบริโภคอาหารที่ปลูกเองเป็นหลัก

4. การเข้าถึงอาหารของครั้วเรือมน ประกอบด้วย 4 ตัวบ่งชี้ ได้แก่

- ครั้วเรือสามารถจัดหาอาหารที่บริโภค ไม่ใช่สอย สัตว์กินได้โดยไม่ต้องซื้อ สามารถหาได้ไม่ยากในชุมชน
- ในท้องถิ่นมีตลาดซึ่งสามารถซื้อหาอาหารที่มีคุณภาพ
- ในชุมชนมีแหล่งอาหารธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ครั้วเรือสามารถเข้าถึงได้
- ในภาพรวมครั้วเรือสามารถเข้าถึงอาหารจากแหล่งธรรมชาติหรือผลิตเอง

5. การทำนาของครั้วเรือ ประกอบด้วย 4 ตัวบ่งชี้ ได้แก่

- ครั้วเรือมีที่ดินเพื่อการทำนาเพียงพอต่อการบริโภค
- ครั้วเรือมีการทำนาไว้บริโภคอย่างเพียงพอ
- ครั้วเรือมีการผลิตข้าวได้ผลในระดับดี
- ครั้วเรือสามารถจัดหาพันธุ์ข้าวพื้นเมืองได้ทุกฤดูกาลผลิต

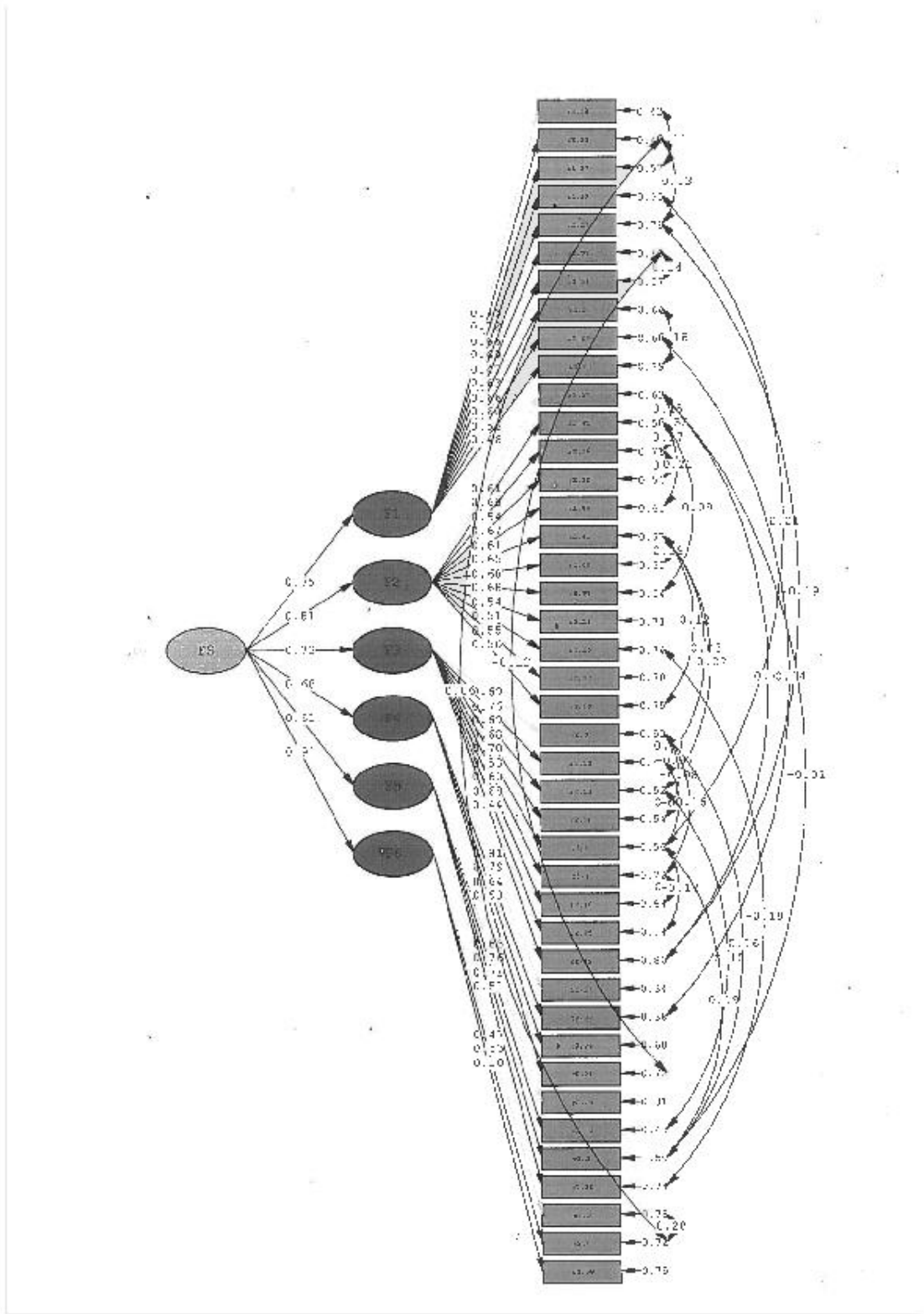
6. มีแหล่งน้ำที่เพียงพอและปลอดภัยในการอุปโภคและบริโภค ประกอบด้วย 4 ตัวบ่งชี้ ได้แก่

- ครั้วเรือของท่านมีแหล่งน้ำเพียงพอต่อการบริโภค
- ครั้วเรือของท่านมีแหล่งน้ำเพียงพอต่อการการอุปโภค
- แหล่งน้ำสาธารณะในชุมชนของท่านไม่เป็นพิษและไม่มีการปล่อยสารเคมี

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

การวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา งานวิจัยนี้ใช้การวิเคราะห์หองค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง (Second Order Confirmatory factor analysis) เพื่อยืนยันตัวบ่งชี้แต่ละรายการที่อยู่ในองค์ประกอบใหญ่เดียวกัน และทราบระดับความสำคัญของตัวบ่งชี้

ผลการวิเคราะห์หองค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง แสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้และตัวแปรแฝงด้วยค่าน้ำหนักองค์ประกอบซึ่งจะต้องไม่น้อยกว่า 0.3 (Hair, Black, Babin, and Anderson, 2010)

Chi-Square = 5618.47 ($p= 0.0$), $df = 779$, RMSEA = 0.08

ภาพ 5-3 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหารกับตัวชี้วัดความมั่นคงในแต่ละองค์ประกอบ

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันและมีการเพิ่มค่าความสัมพันธ์ของค่าความคาดเคลื่อนของตัวแปรสังเกตได้ พบว่า ไคส-แควร์ เท่ากับ 5618.47 RMSEA เท่ากับ 0.08 (90% Confidence Interval เท่ากับ 0.080- 0.083) NNFI เท่ากับ 0.93, CFI เท่ากับ 0.94 แบบจำลองสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในเกณฑ์ที่พอจะรับได้ (Hair, Black, Babin, and Anderson, 2010)

(ค่าความสอดคล้องขององค์ประกอบเชิงยืนยันหากไม่เพิ่มค่าความสัมพันธ์ของค่าความคาดเคลื่อนของตัวแปรสังเกตได้ มีค่าความสอดคล้อง ดังนี้ ค่าไคส-แควร์ เท่ากับ 6590.44, RMSEA เท่ากับ 0.09, NNFI เท่ากับ 0.92, CFI เท่ากับ 0.93)

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้แก่ 1) ความมั่นคงและปลอดภัยในการผลิตและบริโภคอาหารของครัวเรือน 2) การช่วยเหลือตัวเองและการสนับสนุนจากภาครัฐให้มีเสถียรภาพด้านอาหารและมีอาหารที่ปลอดภัย 3) การมีปัจจัยการผลิตและผลผลิตอาหารอย่างเพียงพอ 4) การเข้าถึงอาหารของครัวเรือน 5) การทำนาของครัวเรือน และ 6) การมีแหล่งน้ำที่เพียงพอและปลอดภัยในการอุปโภคและบริโภค

ปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุด ได้แก่

1. การช่วยเหลือตัวเองและการสนับสนุนจากภาครัฐให้มีเสถียรภาพด้านอาหารและมีอาหารที่ปลอดภัย ($R^2 = 0.66$) มีน้ำหนักอิทธิพล 0.81
2. ความมั่นคงและปลอดภัยในการผลิตและบริโภคอาหารของครัวเรือน ($R^2 = 0.57$) มีน้ำหนักอิทธิพล 0.75
3. การมีปัจจัยการผลิตและผลผลิตอาหารอย่างเพียงพอ ($R^2 = 0.54$) มีน้ำหนักอิทธิพล 0.73
4. การเข้าถึงอาหารของครัวเรือน ($R^2 = 0.46$) มีน้ำหนักอิทธิพล 0.68
5. การมีแหล่งน้ำที่เพียงพอและปลอดภัยในการอุปโภคและบริโภค ($R^2 = 0.38$) มีน้ำหนักอิทธิพล 0.91
6. การทำนาของครัวเรือน ($R^2 = 0.37$) มีน้ำหนักอิทธิพล 0.61

สำหรับตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารแต่ละปัจจัย ตัวบ่งชี้ที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับหรือสูงกว่า 0.5 ถือว่าสามารถวัดตัวปัจจัยอิทธิพลได้ในระดับดี และค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวบ่งชี้สูงกว่า 0.4 จึงเหมาะสมที่จะใช้เป็นตัววัด (Hair, Black, Babin, and Anderson, 2010)

จึงเห็นได้ว่าตัวบ่งชี้ทุกตัวที่พัฒนาขึ้นเหมาะสมที่จะใช้เป็นตัววัด ค่าสถิติแสดงในตาราง 5-5

ตาราง 5-5 ค่าน้ำหนักองค์ประกอบและค่าสัมประสิทธิ์ความแปรปรวนของตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหารที่มีอิทธิพลต่อปัจจัยอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหาร

ปัจจัยอิทธิพล	ตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหาร	น้ำหนักองค์ประกอบ	ค่าสัมประสิทธิ์ความแปรปรวน (R ²)
ความมั่นคงและปลอดภัยในการผลิตและบริโภคอาหารของครัวเรือน	มีอาหารที่มีคุณภาพบริโภคได้ครบทุกมื้อ	0.76	0.58
	ครัวเรือนของท่านได้บริโภคอาหารที่มีความหลากหลาย	0.72	0.51
	โดยรวมแล้วครัวเรือนมีการบริโภคอาหารครบ 5 หมู่ ทั้ง 3 มื้อ	0.66	0.43
	การบริโภคอาหารของครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นอาหารที่ครัวเรือน หรือชุมชน ปลูกและผลิตเอง	0.69	0.47
	ครัวเรือนไม่เป็นโรคที่มีสาเหตุมาจากการขาดสารอาหาร	0.47	0.22
	ครัวเรือนมีน้ำสะอาดเพื่อบริโภคและปรุงอาหาร	0.63	0.40
	โดยรวมแล้วครัวเรือนได้บริโภคอาหารที่ปลอดภัย ไม่ส่งอันตรายต่อร่างกาย	0.66	0.43
	ครัวเรือนตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีสาธารณูปโภคพื้นฐานที่เอื้อต่อการผลิตอาหาร	0.60	0.36
	อาหารที่ครัวเรือนผลิตปลอดภัย ยาฆ่าแมลง และสารปนเปื้อน	0.59	0.32
	ครัวเรือนมีแรงงานเพียงพอต่อการผลิตอาหาร	0.46	0.21
การช่วยเหลือตัวเองและการสนับสนุนจากภาครัฐให้มีเสถียรภาพด้านอาหารและมีความปลอดภัย	ครัวเรือนมีการปลูกพืชหมุนเวียน	0.61	0.37
	ครัวเรือนมีการทำการเกษตรผสมผสาน	0.68	0.47
	ครัวเรือนมีการทำปุ๋ยอินทรีย์ใช้เอง	0.54	0.29
	ครัวเรือนบริโภคอาหารที่มาจากการทำเกษตรอินทรีย์	0.67	0.44
	มีพื้นที่ปลูกป่าหรือไม้ยืนต้น	0.61	0.37
	ได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือปัจจัยการผลิตด้านอาหารจากภาครัฐอยู่เสมอ	0.65	0.43

ได้รับความรู้และข้อมูลข่าวสารทางการเกษตรจากหน่วยงานต่างๆอย่างสม่ำเสมอ	0.68	0.47
ได้รับคำแนะนำจากหน่วยงานต่างๆถึงอาหารปลอดภัย	0.68	0.46
มีการถนอมอาหารไว้บริโภคเมื่อยามจำเป็น	0.54	0.29
มั่นใจว่าอาหารที่ซื้อหามาในครัวเรือนปลอดภัย	0.51	0.26
มีแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการผลิตพร้อมตลอดเวลา	0.55	0.30

ปัจจัยอิทธิพล	ตัวบ่งชี้ความมั่นคงทางอาหาร	น้ำหนักองค์ประกอบ	ค่าสัมประสิทธิ์ความแปรปรวน (R ²)
การมีปัจจัยการผลิตและผลผลิตอาหารอย่างเพียงพอ	มีที่ดินเพื่อการปลูกผักเพียงพอต่อการบริโภค	0.69	0.36
	การปลูกผักไว้บริโภคอย่างเพียงพอ	0.76	0.57
	มีการเลี้ยงสัตว์ได้ผลผลิตเพียงพอต่อการบริโภค	0.69	0.48
	มีการเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคอย่างเพียงพอ	0.68	0.46
	มีที่ดินเพื่อการเลี้ยงสัตว์เพียงพอต่อการบริโภค	0.70	0.50
การเข้าถึงอาหารของครัวเรือน	มีที่ดินเพื่อการปลูกผลไม้เพียงพอต่อการบริโภค	0.53	0.28
	มีการปลูกผักผลไม้ได้ผลผลิตดี	0.60	0.36
	มักบริโภคอาหารที่ปลูกเองเป็นหลัก	0.68	0.46
	มีการทำการประมงไว้บริโภคอย่างเพียงพอ	0.44	0.20
	ในชุมชนของมีแหล่งอาหารธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ครัวเรือนสามารถเข้าถึงได้	0.81	0.66
การทำนาของครัวเรือน	ในภาพรวมสามารถเข้าถึงอาหารจากแหล่งธรรมชาติหรือผลิตเอง	0.79	0.62
	ในท้องถิ่นมีตลาดซึ่งสามารถซื้อหาอาหารที่มีคุณภาพ	0.64	0.40
	สามารถจัดหาอาหารที่บริโภค ไม่ใช่สอย สัตว์กินได้โดยไม่ต้องซื้อ สามารถหาได้ไม่ยากในชุมชน	0.53	0.28
	มีการทำนาไว้บริโภคอย่างเพียงพอ	0.83	0.69
	มีการผลิตข้าวได้ผลในระดับดี	0.76	0.57
การทำนาของครัวเรือน	มีที่ดินเพื่อการทำนาเพียงพอต่อการบริโภค	0.71	0.50
	สามารถจัดหาพันธุ์ข้าวพื้นเมืองได้ทุกฤดูกาลผลิต	0.51	0.26

การมีแหล่งน้ำที่	มีแหล่งน้ำเพียงพอต่อการการการบริโภค	0.45	0.22
เพียงพอและปลอดภัย	มีแหล่งน้ำเพียงพอต่อการการอุปโภค	0.53	0.28
ในการอุปโภคและ	แหล่งน้ำสาธารณะในชุมชนของท่านไม่เป็นพิษ	0.50	0.25
บริโภค	และไม่มีการปล่อยสารเคมี		

การช่วยเหลือตัวเองและการสนับสนุนจากภาครัฐทำให้มีเสถียรภาพด้านอาหารและมีอาหารที่ปลอดภัยมีความสำคัญต่อความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามากที่สุด คือ ครัวเรือนมีการทำปุ๋ยอินทรีย์ใช้เอง (มีค่า PNI Modified =0.61) รองลงมาคือ ความมั่นใจว่าอาหารที่ซื้อหามาในครัวเรือนปลอดภัย ยาฆ่าแมลง และสารปนเปื้อน ครัวเรือนมีการปลูกพืชหมุนเวียน (มีค่า PNI Modified =0.56) ครัวเรือนได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือปัจจัยการผลิตด้านอาหารจากภาครัฐอยู่เสมอ (มีค่า PNI Modified =0.48) ครัวเรือนมีการทำการเกษตรผสมผสาน (มีค่า PNI Modified =0.47) ครัวเรือนบริโภคอาหารที่มาจากการทำเกษตรอินทรีย์ ครัวเรือนได้รับการส่งเสริม สนับสนุน การผลิตอาหาร ได้แก่ ข้าว ผัก ผลไม้ ประมง จากหน่วยงานต่างๆอย่างสม่ำเสมอ (มีค่า PNI Modified =0.44) ครัวเรือนมีพื้นที่ปลูกป่าหรือไม้ยืนต้น (มีค่า PNI Modified =0.43) ครัวเรือนมีแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการผลิตพร้อมตลอดเวลา (มีค่า PNI Modified =0.40) ครัวเรือนได้รับความรู้และข้อมูลข่าวสารทางการเกษตรจากหน่วยงานต่างๆอย่างสม่ำเสมอ (มีค่า PNI Modified =0.38) ครัวเรือนได้รับคำแนะนำจากหน่วยงานต่างๆถึงอาหารปลอดภัย เช่น อสม. สสส. เป็นต้น (มีค่า PNI Modified =0.36) ครัวเรือนมีการถนอมอาหารไว้บริโภคเมื่อยามจำเป็น (มีค่า PNI Modified =0.31)

ตาราง 5-6 การจัดลำดับความสำคัญของความมั่นคงและปลอดภัยในการผลิตและบริโภคอาหารของครัวเรือน

ที่	รายการ	ค่าเฉลี่ย ความ คาดหวัง	ค่าเฉลี่ย ความเป็น จริง	PNI Modified	ลำดับที่
1.	มีแรงงานเพียงพอต่อการผลิตอาหาร	3.79	2.98	0.27	1
2.	ครัวเรือนตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีสาธารณูปโภคพื้นฐานที่เอื้อต่อการผลิตอาหาร	4.1	3.35	0.22	6
3.	โดยรวมแล้วครัวเรือนของท่านมีการบริโภคอาหารครบ 5 หมู่ ทั้ง 3 มื้อ	4.21	3.55	0.19	9
4.	การบริโภคอาหารของครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นอาหารที่ครัวเรือน หรือชุมชน ปลูกและผลิตเอง	4	3.16	0.27	3

5.	มีอาหารที่มีคุณภาพบริโภคได้ครบทุกมื้อ	4.18	3.52	0.19	8
6.	ได้บริโภคอาหารที่มีความหลากหลาย	4.13	3.47	0.19	7
7.	ไม่เป็นโรคที่มีสาเหตุมาจากการขาดสารอาหาร	4.4	3.93	0.12	10
8.	อาหารที่ผลิตปลอดสารพิษ ยาฆ่าแมลง และสารปนเปื้อน	4.17	3.28	0.27	2
9.	มีน้ำสะอาดเพื่อบริโภคและปรุงอาหาร	4.28	3.47	0.23	5
10	โดยรวมแล้วครัวเรือนได้บริโภคอาหารที่ปลอดภัย ไม่ส่งอันตรายต่อร่างกาย	4.19	3.32	0.26	4

ตาราง 5-7 การจัดลำดับความสำคัญของการช่วยเหลือตัวเองและการสนับสนุนจากภาครัฐให้มีเสถียรภาพด้านอาหารและมีอาหารที่ปลอดภัย

ที่	รายการ	ค่าเฉลี่ย ความ คาดหวัง	ค่าเฉลี่ย ความเป็น จริง	PNI Modified	ลำดับที่
1.	ได้รับการส่งเสริม สนับสนุน การผลิตอาหาร ได้แก่ ข้าว ผัก ผลไม้ ประมง จากหน่วยงานต่างๆอย่างสม่ำเสมอ	4.03	2.79	0.44	6
2.	มีการถนอมอาหารไว้บริโภคเมื่อยามจำเป็น	3.65	2.61	0.31	11
3.	ความมั่นใจว่าอาหารที่ซื้อหามาในครัวเรือน ปลอดสารพิษ ยาฆ่าแมลง และสารปนเปื้อน	3.83	2.45	0.56	3
4.	บริโภคอาหารที่มาจากการทำเกษตรอินทรีย์	3.77	2.61	0.44	5
5.	ได้รับคำแนะนำจากหน่วยงานต่างๆถึงอาหาร	3.99	2.93	0.36	10

	ปลอดภัย	เช่น	อสม.	สสส.	เป็นต้น
6.	มีการทำปุ๋ยอินทรีย์ใช้เอง	3.34	2.08	0.61	1
7.	มีการปลูกพืชหมุนเวียน	3.33	2.14	0.56	2
8.	มีแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการผลิตพร้อมตลอดเวลา	4.01	2.87	0.40	8
9.	ครัวเรือนมีพื้นที่ปลูกป่าหรือไม้ยืนต้น	3.54	2.47	0.43	7
10.	ครัวเรือนมีการทำการเกษตรผสมผสาน	3.42	2.33	0.47	4
11.	ได้รับความรู้และข้อมูลข่าวสารทางการเกษตร จากหน่วยงานต่างๆอย่างสม่ำเสมอ	3.91	2.84	0.38	9
12.	ได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือปัจจัยการผลิต ด้านอาหารจากภาครัฐอยู่เสมอ	3.92	2.64	0.48	3

ตาราง 5-8 การจัดลำดับความสำคัญของการมีปัจจัยการผลิตและผลผลิตอาหารอย่างเพียงพอประกอบด้วย 9 ตัวบ่งชี้

ที่	รายการ	ค่าเฉลี่ย ความ คาดหวัง	ค่าเฉลี่ยความ เป็นจริง	PNI Modified	ลำดับที่
1.	มีที่ดินเพื่อการเลี้ยงสัตว์เพียงพอต่อการบริโภค	3.28	2.33	0.41	4
2.	มีที่ดินเพื่อการปลูกผักเพียงพอต่อการบริโภค	3.38	2.65	0.28	9
3.	มีที่ดินเพื่อการปลูกผลไม้เพียงพอต่อการ บริโภค	3.14	2.27	0.38	5

4.	มีการเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคอย่างเพียงพอ	3.36	2.23	0.51	2
5.	มีการทำการประมงไว้บริโภคอย่างเพียงพอ	2.65	1.52	0.74	1
6.	มีการปลูกผักไว้บริโภคอย่างเพียงพอ	3.46	2.56	0.35	7
7.	มีการเลี้ยงสัตว์ได้ผลผลิตเพียงพอต่อการบริโภค	3.38	2.31	0.46	3
8.	มีการปลูกผักผลไม้ได้ผลผลิตดี	3.53	2.61	0.35	6
9.	มักบริโภคอาหารที่ปลูกเองเป็นหลัก	3.87	2.96	0.31	8

การเข้าถึงอาหารของครัวเรือนมีความสำคัญต่อความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มากที่สุดคือ ในชุมชนมีแหล่งอาหารธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ครัวเรือนสามารถเข้าถึงได้ (มีค่า PNI Modified =0.34) รองลงมาคือ ครัวเรือนสามารถจัดหาอาหารที่บริโภค ไม่ใช่สอย สัตว์กินได้โดยไม่ต้องซื้อ สามารถหาได้ไม่ยากในชุมชน(มีค่า PNI Modified =0.31) ในภาพรวมครัวเรือนสามารถเข้าถึงอาหารจากแหล่งธรรมชาติ หรือผลิตเอง (มีค่า PNI Modified =0.29) ในท้องถิ่นมีตลาดซึ่งสามารถซื้อหาอาหารที่มีคุณภาพ (มีค่า PNI Modified =0.28) เป็นลำดับสุดท้าย

ตาราง 5-9 การจัดลำดับความสำคัญของการเข้าถึงอาหารของครัวเรือน

ที่	รายการ	ค่าเฉลี่ย ความคาดหวัง	ค่าเฉลี่ยความเป็นจริง	PNI Modified	ลำดับที่
1.	สามารถจัดหาอาหารที่บริโภค ไม่ใช่สอย สัตว์กินได้โดยไม่ต้องซื้อ สามารถหาได้ไม่ยาก	3.9	2.97	0.31	2
2.	ในท้องถิ่นมีตลาดซึ่งสามารถซื้อหาอาหารที่มีคุณภาพ	4.12	3.21	0.28	4
3.	ชุมชนมีแหล่งอาหารธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์	4.14	3.1	0.34	1
4.	ในภาพรวมครัวเรือนสามารถเข้าถึงอาหารจากแหล่งธรรมชาติหรือผลิตเอง	4.09	3.16	0.29	3

การทำนาของครัวเรือน มีความสำคัญต่อความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มากที่สุดคือ ครัวเรือนมีการผลิตข้าวได้ผลในระดับดี (มีค่า PNI Modified =0.31) รองลงมา ครัวเรือนสามารถจัดหาพันธุ์ข้าวพื้นเมืองได้ทุกฤดูกาลผลิต (มีค่า PNI Modified =0.38) ครัวเรือนมีการทำนาไว้บริโภคอย่างเพียงพอ และ ครัวเรือนมีที่ดินเพื่อการทำนาเพียงพอต่อการบริโภค (มีค่า PNI Modified =0.29) เป็นลำดับสุดท้าย

ตาราง 5-10 การจัดลำดับความสำคัญของการเข้าถึงอาหารของครัวเรือน

ที่	รายการ	ค่าเฉลี่ย ความ คาดหวัง	ค่าเฉลี่ย ความเป็นจริง	PNI Modified	ลำดับที่
1.	มีที่ดินเพื่อการทำนาเพียงพอต่อการบริโภค	3.52	2.72	0.29	4
2.	มีการทำนาไว้บริโภคอย่างเพียงพอ	3.83	2.97	0.29	3
3.	มีการผลิตข้าวได้ผลในระดับดี	3.92	2.65	0.48	1
4.	สามารถจัดหาพันธุ์ข้าวพื้นเมืองได้ทุก ฤดูกาลผลิต	3.91	2.84	0.38	2

การมีแหล่งน้ำที่เพียงพอและปลอดภัยในการอุปโภคและบริโภคมีความสำคัญต่อความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามากที่สุดคือ ครัวเรือนมีแหล่งน้ำเพียงพอต่อการบริโภค (มีค่า PNI Modified =0.45) รองลงมาคือแหล่งน้ำสาธารณะในชุมชนไม่เป็นพิษและไม่มีสารเคมี บริโภค (มีค่า PNI Modified =0.42) และครัวเรือนมีแหล่งน้ำเพียงพอต่อการอุปโภค (มีค่า PNI Modified =0.32) เป็นลำดับสุดท้ายการมีแหล่งน้ำที่เพียงพอและปลอดภัยในการอุปโภคและบริโภค

ตาราง 5-11 การจัดลำดับความสำคัญของการเข้าถึงอาหารของครัวเรือน

ที่	รายการ	ค่าเฉลี่ย ความ คาดหวัง	ค่าเฉลี่ย ความเป็น จริง	PNI Modified	ลำดับที่
1.	มีแหล่งน้ำเพียงพอต่อการบริโภค	4.13	2.85	0.45	1
2.	มีแหล่งน้ำเพียงพอต่อการอุปโภค	4.12	3.13	0.32	3
3.	แหล่งน้ำสาธารณะในชุมชนไม่เป็นพิษและ ไม่มีการปล่อยสารเคมี	4.06	2.86	0.42	2

5.4 สรุปและเสนอแนะ

จากการทบทวนวรรณกรรมได้ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหาร 4 ด้าน ได้แก่ ความพอเพียง ความมั่นคง การใช้ประโยชน์ และการมีเสถียรภาพ จากสี่ปัจจัยใช้เป็นฐานในการพัฒนาต่อตัววัดภายใต้บริบทสังคมและวิถีชีวิตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา โดยกระบวนการวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ จนสามารถยืนยันตัววัดในพื้นที่ได้ การศึกษาพบว่าปัจจัยอิทธิพลต่อความมั่นคงทางอาหารของพื้นที่มี 6 ปัจจัยสำคัญ และลำดับ

ความสำคัญ ดังนี้ 1) การช่วยเหลือตัวเองและการสนับสนุนจากภาครัฐให้มีเสถียรภาพด้านอาหารและมีอาหารที่ปลอดภัย 2) ความมั่นคงและปลอดภัยในการผลิตและบริโภคอาหารของครัวเรือน 3) การมีปัจจัยการผลิตและผลผลิตอาหารอย่างเพียงพอ 4) การเข้าถึงอาหารของครัวเรือน 5) การมีแหล่งน้ำที่เพียงพอและปลอดภัยในการอุปโภคและบริโภค และ 6) การทำนาของครัวเรือน จึงเห็นได้ว่าสิ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อความมั่นคงทางอาหารที่เพิ่มเข้ามาในบริบทพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ได้แก่ การมีแหล่งน้ำที่เพียงพอและปลอดภัยในการอุปโภคและบริโภค และ การทำนาของครัวเรือน ซึ่งปัจจัยทั้งสองถือว่ามีความสำคัญต่อวิถีชีวิตในบริบทพื้นที่สำหรับตัวชี้วัดทั้ง 42 ตัวชี้วัดถือว่าสามารถใช้วัดความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ได้

เอกสารอ้างอิง

ศจินทร์ ประชาสันต์. 2552. การพัฒนาดัชนีชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร ภายใต้ “โครงการขับเคลื่อนประเด็นเกษตรและอาหารเพื่อสุขภาพตามมติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2551 สู่การปฏิบัติ”.สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)

Wheelen Thomas L., & Hunger, J. G. (2012). Strategic Management and Business Policy Toward Global Sustainability (13th ed.): Pearson Education, Inc., publishing as Prentice Hall.

Hair, Black, Babin, and Anderson, 2010. Multivariate data analysis: a global perspective (7th ed.). Upper Saddle River, N.J. ; London: Pearson Education.

บทที่ 6

รูปแบบการพลิกฟื้นนาร้างเพื่อความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

6.1 พื้นที่นาและพื้นที่นาร้าง

พื้นที่นาร้างในการศึกษาคครั้งนี้ นาร้าง หมายถึง พื้นที่ที่มีลักษณะทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม ในอดีตมีการทำนาทั้งนาดำและนาหว่าน แต่ปัจจุบันปล่อยทิ้งร้างไว้ ในฤดูฝนมักมีน้ำท่วมเสียหาย ในฤดูแล้งจะมีวัชพืช โดยเฉพาะหญ้าชนิดต่างๆ เจริญเติบโตขึ้นปกคลุมพื้นที่นาร้างอยู่เป็นจำนวนมาก นาร้างต่อเนื่องกันมาหลายปี จะสังเกตเห็นวัชพืชเจริญเติบโตขึ้นหนาแน่นอย่างชัดเจนพื้นที่นาร้างดั้งเดิมที่ปล่อยรกร้าง ปล่อยว่าง รวมถึงพื้นที่เกษตรที่มีได้ใช้ให้เกิดประโยชน์

ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลามีพื้นที่ 859,961 ตารางกิโลเมตร (สถานวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2553: 10) พื้นที่การทำนาข้าว ได้แก่ อำเภอสทิงพระ ระโนด กระแสสินธุ์ สิงหนคร จังหวัดสงขลา อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช และพื้นที่อำเภอเมืองและอำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง

รูปแบบการปลูกข้าวแวนโน้มการปลูกข้าวนาปี ในช่วงปี 2548-2552 และ 2552-2556 ตามพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยจังหวัดพัทลุงได้มีการเปลี่ยนแปลงการปลูกข้าวในอัตราที่ลดลงมากกว่าจังหวัดนครศรีธรรมราชและสงขลา ในขณะที่มีการเพิ่มพื้นที่ปลูกข้าวนาปรังอย่างต่อเนื่อง ในช่วงปี 2548-2552 และ 2552-2555 ทั้งสามจังหวัด (วิเคราะห์จากสำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้ (b). 2556)

พื้นที่ปลูกข้าวนาปีของจังหวัด นครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง ในปี 2556 ได้แก่ 512,272 ไร่, สงขลา 235,181 ไร่ และพัทลุง 136,222 ไร่ ตามลำดับ และพื้นที่การปลูกข้าวนาปรัง ในปี พ.ศ. 2555 จังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง มีพื้นที่ปลูกข้าวนาปรัง 208,126 ไร่, 113,574 ไร่, และ 61,309 ไร่ (สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้ (b). 2556) จังหวัดสงขลาและพัทลุงได้สนใจปลูกข้าวนาปรังก่อนจังหวัดนครศรีธรรมราช

จังหวัดสงขลาการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร เป็นพื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตร 3,786,867.00 ไร่ และพื้นที่ทำการเกษตร 3,107,158.00ไร่ รวมพื้นที่การทำนาในเขตลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ในจังหวัดสงขลา ทั้งสิ้นร้อยละ 17.47 ของพื้นที่การเกษตร เป็นนาร้าง ร้อยละ 4.58 ของพื้นที่การเกษตร พื้นที่ที่มีนาร้างสูง ได้แก่ อำเภอสิงหนคร (ร้อยละ 25.67) อำเภอบางกล่ำ (ร้อยละ 22.47) และอำเภอระโนด (ร้อยละ 15.60) (วิเคราะห์จากข้อมูลพื้นฐานเกษตรจังหวัดสงขลา. 2554)

จังหวัดพัทลุงเนื้อที่ถือครองเพื่อการเกษตรที่ไม่ใช้ประโยชน์ ในปี พ.ศ. 2555 มีทั้งสิ้น 217,085.75 ไร่ อำเภอเมือง มีพื้นที่ถือครองการเกษตรที่ไม่ใช้ประโยชน์ ร้อยละ 15.40 ของพื้นที่ถือครองทั้งหมด พื้นที่ยังมีเนื้อ

ที่การเกษตรที่ไม่ใช้ประโยชน์อยู่พอสมควร ได้แก่ อำเภอปากพะยูน (ร้อยละ 20.56) อำเภอสรีนครินทร์ (ร้อยละ 17.12) อำเภอป่าพะยอม (ร้อยละ เมือง (ร้อยละ 15.70 และอำเภอควนขนุนควนขนุน (ร้อยละ 15.26) (สำนักงานเกษตรจังหวัดพัทลุง. 2555)

จังหวัดนครศรีธรรมราช (อำเภอหัวไทร) และสงขลา (อำเภอรโนด) ในพื้นที่มีการทำนาทุ่งซึ่งก่อนปี พ.ศ. 2536 เป็นนาข้าว เริ่มมีนาร้างตั้งแต่ปี 2545 จากปัญหาการเลี้ยงกุ้ง ทำให้ที่ดินเสื่อมโทรม มีพื้นที่นาทุ่งร้าง 44 ไร่ ในปี 2553 มีพื้นที่นาทุ่ง 8,550 ไร่ ซึ่งมีนาทุ่งร้างสามารถจำแนกเป็นนาทุ่งที่ยังสภาพเดิมสามารถที่จะทำนาทุ่งต่อไปได้มีจำนวน 7,140 ไร่ กับพื้นที่นาทุ่งร้างที่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพเป็นการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร เช่น ปาล์มน้ำมัน สวนยางพารา สวนผสม มีจำนวน 1,410 ไร่ (พิธีทิพย์ พิษมงคล ยงเฉลิมชัย , ธีรดา ยงสถิตศักดิ์ และเชาวน์ ยงเฉลิมชัย. 2554)

จึงเห็นได้ว่าพื้นที่เกษตรและไม่ใช้ประโยชน์ปล่อยเป็นนาร้าง ที่ควรได้รับการพัฒนา ได้แก่ อำเภอสิงหนคร และอำเภอรโนด จังหวัดสงขลา อำเภอเมืองและควนขนุน จังหวัดพัทลุง สำหรับอำเภอหัวไทร ในพื้นที่นาร้างจากนาทุ่งได้มีการพัฒนาสภาพดิน เลี้ยงกุ้งโดยบำบัดน้ำร่วมกัน เช่น เลี้ยงปลาผลัดสลับกับการเลี้ยงกุ้ง

6.2 รูปแบบการพลิกฟื้นนาร้างเพื่อความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

จากการสำรวจเบื้องต้นโดยการวิจัยเชิงคุณภาพ (การสำรวจวิธี RRA ในพื้นที่ศึกษา การสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม) ได้รูปแบบการพัฒนาพื้นที่เพื่อความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มี 3 ทางเลือกได้แก่

- 1) การทำนาเชิงพาณิชย์ในรูปแบบรวมการเช่านา ขนาดพื้นที่ มากกว่า 50 -100 ไร่
- 2) การทำนาเกษตรอินทรีย์พันธุ์ข้าวพื้นเมือง
- 3) การทำไร่สวนผสม สำหรับพื้นที่ขนาดเล็ก ต่ำกว่า 10 ไร่

การวิจัยจึงดำเนินต่อด้วยกิจกรรมการจัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนกับภาคีในท้องถิ่น ทั้งเกษตรกรหน่วยงานสนับสนุนในพื้นที่และภาคีที่เกี่ยวข้อง ตามรายละเอียดข้างล่างนี้

กิจกรรมการจัดเวทีแลกเปลี่ยนกับภาคีในท้องถิ่นเพื่อให้เกิดเป้าหมายร่วมกันในความมั่นคงทางอาหาร

การจัดเวทีแลกเปลี่ยนกับภาคีในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดเป้าหมายร่วมกันในความมั่นคงทางอาหาร ได้จัดกิจกรรมที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าน้ำทะเลน้อย ในวันที่ 16 มิถุนายน 2557 กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ เกษตรกรจากอำเภอรโนด จังหวัดสงขลา และอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 10 คน เกษตรกรจากอำเภอ

สิงหนครและสทิงพระ จำนวน 10 คน และเกษตรกรจากอำเภอเมืองจังหวัดพัทลุง 20 คน และหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องจำนวน 10 คน

การจัดเวทีเสวนาในเบื้องต้นได้มีการพูดคุยร่วมกันแล้วพบว่าแต่ละพื้นที่มีบริบทที่แตกต่างกันในด้านสภาพดิน การชลประทาน ขนาดพื้นที่การเกษตร รูปแบบการทำการเกษตร และปัญหาในการทำการเกษตร เวทีเสวนาจึงได้แยกเป็นกลุ่มย่อยตามบริบทที่ใกล้เคียงกัน ได้ 3 กลุ่ม ได้แก่

- 1) เกษตรกรจากอำเภอรโนด จังหวัดสงขลา และอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 10 คน
- 2) เกษตรกรจากอำเภอสิงหนครและสทิงพระ จำนวน 10 คน
- 3) เกษตรกรจากอำเภอเมืองจังหวัดพัทลุง และหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องจำนวน 30 คน

ผลการเสวนาจากเกษตรกรจากอำเภอรโนด จังหวัดสงขลา และอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

พื้นที่อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา และอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช พื้นที่สองจังหวัดติดต่อกันที่พื้นที่ตำบลคลองแดน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลาเชื่อมต่อกับตำบลรามแก้ว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ประชากรในพื้นที่ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ในพื้นที่มีคลองเล็กๆ เป็นเขตแดนตามธรรมชาติระหว่าง 2 จังหวัด ชื่อว่า “คลองแดน” และที่ตำบลคลองแดน ยังเป็นจุดบรรจบของอีก 2 คลอง คือ คลองปากพั้ง และ คลองชะอวด และไหลลงอ่าวไทย

การทำนาในพื้นที่นี้มีปัญหาหลักที่สำคัญ คือ ดินเค็ม และแหล่งน้ำจืดไม่เพียงพอขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำฝนประจำปี และเกษตรกรมีความเห็นว่าการชลประทานปล่อยน้ำขำ ทำให้การทำนาลำขำมีผลกระทบต่อผลผลิตที่จะได้ สิ่งที่ต้องการให้หน่วยงานภาครัฐเข้ามาช่วย ได้แก่การแก้ปัญหาดินเค็ม การให้ชลประทานปล่อยน้ำตรงตามเวลาเพื่อลดผลเสียที่จะเกิดกับนาข้าว และต้องการหาพันธุ์ข้าวที่สามารถเติบโตได้อย่างเหมาะสมกับสภาพดิน

ผู้เข้าร่วมเสวนามีความเห็นร่วมกันว่า ต้องการพันธุ์ข้าวที่สู้ความเค็มได้ ควรวิจัย พัฒนาพันธุ์ข้าวดังกล่าว เป็นพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับสภาพดิน ดังผู้เสวนาที่ 1, 2, 3, และ 4 กล่าวดังนี้

“ต้องการพันธุ์ข้าวที่สู้ความเค็มได้ แต่เราได้แค่รู้แต่ไม่สามารถหาพันธุ์ข้าวมาได้ พื้นที่คลองแดนเป็นพื้นที่กว้างเป็นพันไร่ติดกัน จะหาพันธุ์ที่ต้องการก็ยาก จึงต้องใช้พันธุ์ข้าวที่มีอยู่”

“ปัญหาพันธุ์ข้าวกับน้ำเค็ม ตอนนี้เราแก้ปัญหาได้ในระยะสั้นคือทนๆไป ควรหาพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับสภาพดิน และใช้แปลงของชาวนาสาธิตเพราะปลูกพันธุ์เพื่อขยายพันธุ์ข้าวปลูกในครั้งต่อไป”

“การแก้ปัญหาดินเค็ม วิธีแก้ของเราที่รู้คือ เลิกทำนา แต่เราไม่สามารถหยุดทำได้ เพราะปัญหาปากท้อง”

“อยากให้พัฒนาพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับพื้นที่”

นอกจากนี้ในเวทีเสวนามีความเห็นว่าการทำนา ยังคงเป็นอาชีพหลักของคนในพื้นที่ จากเวทีเสวนา สมาชิกกลุ่มคนที่ 5 กล่าวว่า “จากพื้นที่ทำกินของเรา เล็งเห็นว่าควรจะทำนาต่อไปเพราะไม่สามารถเปลี่ยนไปทำปาล์มหรือพืชอย่างอื่นได้เพราะไม่เหมาะกับสภาพพื้นดิน แต่ควรที่จะทำการแก้ไขปัญหาดินเค็มดังกล่าวโดยการหาเมล็ดพันธุ์ที่มีความทนทานกับดิน”

สมาชิกกลุ่มคนที่ 6, 7, 8, และ 9 เห็นด้วยกับความคิดเห็นของคนที 5 และยังมีความเห็นเสริมว่า “เพราะการทำนาได้ทำมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และลองทำการเพาะปลูกพืชอย่างอื่นแล้วก็ไม่ประสบความสำเร็จ”

สมาชิกกลุ่มคนที่ 10 และ 11 มีความเห็นว่า “เราควรจะคิดหาวิธีการทำการเกษตรเพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างไรดี” สมาชิกกลุ่มคนที่ 12 ให้ความเห็นว่า “ควรจะให้รัฐจัดหาเมล็ดพันธุ์ที่ทนทานต่อน้ำเค็มเพื่อที่เราจะได้ทำการเกษตรที่ยั่งยืนและมีความมั่นคงทางอาหาร” สมาชิกกลุ่มคนที่ 13 และ 14 เห็นว่า “ควรจะให้กรมพัฒนาที่ดินช่วยประสานงานแก้ปัญหาดินเค็มโดยการให้ความรู้แก่เกษตรกรเพื่อทำการฟื้นฟูสภาพดิน”

สำหรับด้านการชลประทาน จะเห็นได้ว่าในพื้นที่ระโนดมีแหล่งน้ำเพียงพอแต่มีปัญหาดินเค็มเนื่องจากมีน้ำเค็มเข้ามาปะปนจากน้ำหนุนจากทะเล (หากน้ำที่มีน้ำทะเลเจือปน และมีค่าความเค็มเกิน 1.5 กรัม/ลิตร ถ้านำมาใช้ด้านการเกษตรและทำนาจะทำให้ผลผลิตเสียหายและทำให้ดินเค็ม) การแก้ปัญหาดินเค็มต้องใช้เวลา เกษตรกรจึงเห็นควรพัฒนาพันธุ์ข้าวให้สอดคล้องกับสภาพน้ำและดิน เนื่องจากอาชีพการทำนาคืออาชีพหลักของชาวระโนด และขนาดที่นาต่อครัวเรือนเกษตรกรมีขนาดใหญ่กว่าในพื้นที่อื่นรอบทะเลสาบสงขลา เช่นบางครัวเรือน มีที่นา 70 ไร่ 100 ไร่ เป็นต้น การทำเกษตรก็ใช้เทคโนโลยีช่วย แรงงานภายในครอบครัว 2-3 คน สามารถทำนา 70 - 100 ไร่ต่อปีได้ และสามารถทำได้ปีละ 2 ครั้ง

ประธานกลุ่มเสวนากล่าวสรุปเห็นด้วยที่จะทำนาต่อไปในพื้นที่ดังกล่าวและสิ่งที่จะต้องทำคือจะต้องช่วยกันประสานงานเพื่อหาวิธีแก้ไขเกี่ยวกับปัญหาดินเค็มเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารและการดำรงชีวิตที่ยั่งยืนต่อไป

จึงเห็นได้ว่าในพื้นที่ระโนด หัวโชน สิ่งที่เกษตรกรในพื้นที่ต้องการมากที่สุด คือ การหาพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับสภาพดินที่เค็ม โดยพัฒนาพันธุ์ข้าวดังกล่าว ทั้งนี้อาจวิจัยโดยทำแปลงสาธิตหาพันธุ์ข้าวที่เหมาะสม

ผลการเสวนาจากเกษตรกรจากอำเภอสิงหนครและสทิงพระ จังหวัดสงขลา

ในพื้นที่อำเภอสิงหนคร และ สิงหนคร จากเวทีเสวนาพบว่ามีปัญหาหลักคือน้ำ การเกษตรต้องเผชิญ ปัญหาทั้งน้ำท่วมและขาดน้ำ จึงเป็นเหตุให้เกษตรกรบางรายเลิกอาชีพทำนาแล้วผันตัวเองไปรับจ้างในเมือง ปล่อยที่นาให้เป็นนาร้าง ดังผู้เสวนาที่ 1 และ 2 กล่าวว่า

“ตอนนี้ความมั่นคงทางอาหารของคนในพื้นที่นี้ส่วนมาก คือการไปรับจ้างนอกบ้านได้เงินมาก็ซื้อ บริโภค”

“จากม่วงงามไปจนถึงสิงหนครมีที่นาร้างอยู่มาก ด้านการตลาดไม่มีปัญหา สินค้าเกษตรที่ผลิตได้มี พ่อค้ารับจากเกษตรกรไปขายที่หาดใหญ่ สิ่งที่สำคัญคือปัญหาเรื่องน้ำ”

นอกจากนี้ในเวทีเสวนายังกล่าวถึงพื้นที่นาร้างว่า “อำเภอสิงหนครกับอำเภอสิงหนครมีพื้นที่นาร้าง อยู่เยอะมากทั้งในตำบลม่วงงาม อำเภอสิงหนคร ในหมู่ที่ 6 หมู่ที่ 8 หมู่ที่ 9 หมู่ที่ 10 (หมู่ที่ 8 และหมู่ที่ 9 มี นาร้างเยอะมากประมาณ 1-5ไร่ต่อคน) และตำบลบ่อแดง อำเภอสิงหนคร หมู่ที่ 1 จนถึงหมู่ที่ 6”

ปัญหาการจัดการน้ำของที่นี่คือการขาดแหล่งน้ำชลประทาน “ถ้าฝนไม่ตกก็ไม่ได้ทำนา ถ้าฝนตกหนัก ก็น้ำท่วม ตอนนี้ก็มีที่นาร้างอยู่เยอะ ถ้ามีชลประทานเข้าถึงก็จะสามารถทำประโยชน์ให้ได้หลายครัวเรือน”

ในเวทีเสวนามีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. การทำระบบชลประทานอย่างยั่งยืน เพื่อให้แหล่งน้ำเพียงพอกับการเกษตร ควรทำโดยการขยาย เส้นทางน้ำจากคลองหลักคือคลองพลเอกอาทิตย์ กำลิ่งเอก (ซึ่งเป็นคลองชลประทานอยู่ในพื้นที่ 4 อำเภอ คือ อำเภอระโนด อำเภอกระแสดินธุ์ อำเภอสิงหนคร และอำเภอสิงหนคร โดยเริ่มจากหมู่ที่ 6 บ้านป่าขวาง ตำบลม่วงงาม อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ถึง หมู่ที่ 3 บ้านคลองโกคา ตำบลระโนด อำเภอระโนด จังหวัด สงขลา ความยาว 55 กิโลเมตร พื้นที่ชลประทาน 68,450 ไร่) กระจายน้ำไปตามตำบลบ่อแดง (หมู่ที่ 5 และ หมู่ที่ 6) ซึ่งเป็นที่นา และอำเภอม่วงงาม (หมู่ที่ 6 หมู่ที่ 8 หมู่ที่ 9 และหมู่ที่ 10) ถ้ามีน้ำเข้าถึงเพียงพอก็จะทำ ไร่นาสวนผสมได้ง่าย

2. ส่งเสริมการขุดไร่นาสวนผสมตามความต้องการของประชาชนตามรูปแบบพื้นที่ เพราะแต่ ละพื้นที่จะมีรูปแบบที่แตกต่างกัน เพื่อพลิกฟื้นจากนาร้างวิธีพลิกฟื้นนาร้างเป็นไร่นาสวนผสมซึ่งในโซนนี้ต้องปลูก ไม้ยืนต้น เช่น มะม่วง มะนาว มะพร้าว กล้วย ผักสวนครัว และช่วยกันปรับปรุงเรื่องชลประทานใหม่ มีการ แลกเปลี่ยนความรู้กัน ให้ความรู้เพื่อความยั่งยืน

3. การส่งเสริมการขุดไร่นาจากภาครัฐ ควรให้เจ้าของพื้นที่มีส่วนร่วมเพราะเจ้าของที่ดินรู้ลักษณะ ที่ดินของตนเองดีว่าเป็นอย่างไร จากโครงการของรัฐที่ผ่านมา เช่น โครงการปลูกป่า รัฐทำตามโครงการโดย ขุดคุ้ยระบายน้ำตามแผนงานที่หน่วยงานวางไว้ แต่ไม่ได้ดูสภาพพื้นที่ว่าควรขุดอย่างไร ขุดตื้นไปพอถึงหน้าแล้งก็ ไม่มีน้ำใช้ พอถึงหน้าฝนก็เกิดน้ำท่วม ทำให้ชาวบ้านคิดว่าเจ้าของพื้นที่ควรมีส่วนร่วม เพราะหากรัฐขุดไม่ดีเมื่อ เกิดปัญหาชาวบ้านก็ต้องขุดลอกใหม่ ซึ่งจะเกิดค่าใช้จ่ายสูง เช่น ขุดลอก 2 ไร่ มีค่าใช้จ่ายประมาณ 32,000 บาท หรือมากกว่านั้น หรือ 1 ไร่ ค่าใช้จ่ายประมาณ 12,000 บาท เป็นต้น จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสภาพ พื้นที่แต่ละที่

4. ขอความร่วมมือจากภาครัฐในการบุกเบิกนาร้าง (ไถนาที่รกร้าง) ครั้งแรกหรือครั้งที่สองเพื่อให้ชาวบ้านมีที่ดินทำมาหากินได้มากขึ้น และส่งเสริมการทำนาโดยแจกเมล็ดพันธุ์ข้าวและปุ๋ย ได้แก่ ข้าวสังข์หยด ข้าวหอมประทม ข้าว กข 31 ซึ่งส่วนใหญ่ชาวบ้านจะซื้อมาจากศูนย์พันธุ์ข้าวพัทลุง หรือสหกรณ์ ข้าวต้องหว่านเป็นเมล็ดซึ่งไม่สามารถทำเองได้ ส่วนปุ๋ย ปุ๋ยอินทรีย์ชาวบ้านใช้ปลูกผักให้ผลดีมาก

จึงเห็นได้ว่าแนวทางการทำการเกษตรและสร้างความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่อำเภอสิงหนครและอำเภอสทิงพระ คือการทำการเกษตรแบบไร่นาสวนผสม ทำนาร่วมกับการปลูกไม้ยืนต้น เช่น มะม่วง มะพร้าว มะนาว กล้าย และเสริมด้วยพืชผักสวนครัว ต่างๆ โดยหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องต้องให้ความสำคัญกับระบบชลประทาน ป้องกันน้ำท่วมและขาดน้ำ

ผลการเสวนาจากเกษตรกรจากอำเภอเมืองจังหวัดพัทลุงและหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง

ปัญหาด้านความมั่นคงทางอาหารของอำเภอเมืองจังหวัดพัทลุงคือ “น้ำ” พัทลุงคืออยู่ข้าวอยู่น้ำของภาคใต้ เกษตรกรต้องประสบปัญหาทั้งขาดน้ำและน้ำท่วม เดิมการเกษตรหลักของจังหวัดพัทลุงคือการทำนาข้าว จากปัญหาเรื่องน้ำทำให้พื้นที่นั้นๆเปลี่ยนการเกษตรไปเป็นพืชอื่นแทน ได้แก่ ยางพารา ปาล์ม และบางรายก็ปล่อยพื้นที่ให้เป็นนาร้าง

การจัดการน้ำจึงเป็นสิ่งสำคัญต้องทำเป็นลำดับแรก ผู้เข้าร่วมเสวนามีความเห็นว่ สิ่งที่ชาวบ้านต้องการคือการได้รับการดูแลเรื่องน้ำจากชลประทานที่ดูแลในพื้นที่ ทางชลประทานควรศึกษาบริบทต่างๆของแต่ละพื้นที่ๆทำการเกษตร

“จังหวัดพัทลุงมีปัญหาเรื่องการจัดการชลประทาน ใช้วิธีการขุดคูคลองอย่างเดียว” ผู้เสวนาท่านหนึ่งกล่าวว่า “การจัดการชลประทาน เวลาเมื่อโครงการอะไรก็ขุดอย่างเดียวไม่นึกถึงว่าตรงนี้เป็นเนินน่าจะขุดให้ลึกหรือตรงนี้นั้นดินน่าจะถมให้สูงขึ้นหน่อย เพื่อไม่ให้น้ำไหลออกทะเล เวลาจะขุดก็ต้องดูหลายๆอย่าง”

นอกจากนี้ปัญหาอื่นๆ ได้แก่ ปัญหาการกำจัดศัตรูพืช/วงจรของแมลง เกษตรกรจังหวัดพัทลุงส่วนใหญ่จะทำการเกษตรเชิงเดี่ยว จึงมีความต้องการให้ภาครัฐเข้ามาช่วยแก้ปัญหาการกำจัดศัตรูพืช และให้ความรู้เพิ่มเติม เช่นมีการจัดอบรมเพื่อแลกเปลี่ยนการทำเกษตรรูปแบบต่างๆ

“การจัดการศัตรูพืช พอคนทำนาน้อยลง ศัตรูพืชอย่างหนุมันยิ่งเพิ่มขึ้น นอกจากในสวนปาล์มหรือสวนยางแล้ว ตอนนี้อยู่ในนาข้าวก็มี” ผู้เข้าร่วมเสวนากล่าวถึงปัญหาศัตรูพืช ปัญหาอื่นๆ เช่น ปัญหาค่าแรงการเกษตรที่สูงขึ้นตัววันละ 300 บาท

เวทีเสวนาได้สรุปเป้าหมายในการทำการเกษตรในพื้นที่จังหวัดพัทลุงคือเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร สามารถเข้าถึงอาหารได้อย่างเพียงพอ มีอาหารที่ปลอดภัย มีคุณค่าทางโภชนาการ

ผู้เข้าร่วมเสวนา กล่าวว่า “ความปลอดภัยของอาหารที่ปลูกกินเอง มาตรฐานของความปลอดภัย ร้อยเปอร์เซ็นต์ ผักกินหัว กินใบ กินดอก กินยอดกินผล” และได้เสริมอ้างอิงคำพูดของผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุงว่า “ตู้เย็นอยู่ข้างบ้านอย่าทำเหมือนมีตู้ ATM อยู่ในบ้าน” และอธิบายว่า “คือทำยังไงที่จะทำให้เราอยู่ได้และมีอาหารบริโภคที่ปลอดภัยจากสารพิษสารเคมี หาวิธีที่จะลดต้นทุนในบ้านโดยไม่ต้องไปซื้ออาหารจากท้องตลาด”

ในเวทีเสวนาจึงสรุปว่าประเด็นหลักการสร้างความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกรจังหวัดพัทลุง คือ การทำนาบริโภคเอง เพราะทุกคนต้องกินข้าว มีความเห็นว่าการทำนาบริโภคเองดีกว่าการซื้อข้าวมาบริโภค

ได้มีการแสดงความคิดเห็น ดังนี้

ผู้เสวนาที่1 “อย่าคิดแค่ว่าเพื่อความสะดวกสบายในการซื้อข้าวสารมาทำกินเอง เพราะนั้นปะปนไปด้วยสารเคมีต่างๆในข้าวสาร จังหวัดพัทลุงประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาเป็นหลัก มีกิน มีใช้ ก่อให้เกิดรายได้ นำไปสู่การทำเกษตรสมบูรณ์”

ผู้เสวนาที่2 “ทำนาแล้วไม่ใช่เอาไว้เฉพาะเพื่อกินอย่างเดียว ต้องมีไว้เพื่อขายบ้าง เพื่อความมั่นคงและความอยู่อย่างพอเพียงของคนในครอบครัว”

ผู้เสวนาที่3 “การเลือกพันธุ์ข้าวก็มีส่วนสำคัญในการทำนา ทำให้เกิดความเหมาะสมของพื้นที่ว่าพื้นที่นั้นๆเหมาะกับข้าวพันธุ์ไหน จึงจะได้ผลผลิตที่ดีที่สุด”

ผู้เสวนาที่4 “ควรคำนึงถึงความยั่งยืนเป็นหลัก หรือหลักเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง”

ผู้เสวนาที่5 “วิถีชีวิตของคนทำนาจะเป็นไปตามกลไกของเศรษฐกิจพอเพียง คือ จะมีการปลูกผักสวนครัว รั้วกินได้ เลี้ยงสัตว์ เช่น วัว หมู เป็ด ไก่ เพื่อเอาไว้สำหรับบริโภค ปลอดภัย สารเคมี ต่างจากการไปซื้อตามท้องตลาด เป็นต้น ทั้งยังเป็นการบ่งบอกถึงการใช้ชีวิตแบบวิถีพอเพียงความยั่งยืนของชาวนาอีกด้วย”

ในเวทีเสวนามีความเห็นเรื่องความมั่นคงทางอาหารแบบยั่งยืน ได้แก่ การทำเกษตรแบบสมบูรณ์ เพื่อพึ่งพาตนเอง อยู่ในรูปแบบของเศรษฐกิจพอเพียง โครงสร้างพื้นฐานของการเกษตรสมบูรณ์จากเวทีเสวนา ได้แก่

- ทำการเกษตรเพื่อพึ่งพาตนเอง เพื่อการบริโภคในครัวเรือน
- ดูแลควบคุมสินค้าทางการเกษตร เช่น ข้าว ยางพารา ปาล์ม อย่างมีภูมิรู้
- ความรู้ทางวิชาการทำยังไงให้ทำการเกษตรแบบยั่งยืน ไม่ทำลายดิน ไม่ทำลายระบบนิเวศต่างๆ เช่น ป่าไม้ แหล่งน้ำ เป็นต้น
- เลือกพันธุ์พืช / พันธุ์สัตว์ที่ดีให้เหมาะสมกับพื้นที่
- การจัดการพื้นที่อย่างเหมาะสม เช่นการทำนาผสมกับปลูกผัก เลี้ยงปลา

- คนในครอบครัวได้ร่วมกันสืบทอดเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษชานา
- ครอบครัวเกษตรสมบูรณ์ ได้แก่การมีต้นแบบ มีการศึกษาหาความรู้การเกษตร และนำไปปฏิบัติ เช่น ต้นแบบการทำเกษตรอินทรีย์

การมีโครงสร้างพื้นฐานของเกษตรสมบูรณ์ มีเป้าหมาย คือ 1) การมีความสมบูรณ์ของดินและน้ำ 2) การทำนาเพื่อการเกษตรพึ่งพาตนเองบริโภคในครัวและแลกเปลี่ยนกับเพื่อนบ้าน 3) การบริหารจัดการดูแลสินค้าเกษตร อย่างมีความรู้ 4) การมีพันธุ์ที่ดีจากแหล่งเหมาะสม และ 5) การจัดการเชิงพื้นที่การ การมีส่วนร่วมในการจัดการของเกษตรกร

จากการประชุม ระดมความเห็นในเวทีเสวนาทั้ง 3 กลุ่มข้างต้น จะเห็นได้ว่าแต่ละพื้นที่มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันแม้ว่าจะเป็นการทำนา ในบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบเหมือนกัน เช่น แถบอำเภอรอนดต้องเผชิญปัญหาดินเค็ม ต้องการการพัฒนาพันธุ์ข้าวเพื่อให้สามารถอยู่ในสภาพดินเค็มได้ อำเภอสิงหนครมีปัญหาเรื่องการชลประทาน คลองย่อยต่อจากคลองหลัก (คลองพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก) เพื่อเป็นคลองส่งน้ำและระบายน้ำควรได้รับการดูแลเนื่องจากปัญหาการขาดน้ำและน้ำท่วมอันเป็นที่มาของการเลิกทำนาและเปลี่ยนอาชีพไปรับจ้างและเป็นที่มาของนาร้าง และจังหวัดพัทลุงมีปัญหาเรื่องการจัดการชลประทาน ซึ่งควรมีหน่วยงานหลักในพื้นที่ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล หรือกลุ่มเกษตรกรเองประสานงานกับชลประทานในพื้นที่ ร่วมมือกันดูแลระบบการจัดการน้ำทั้งระบบในพื้นที่ที่รับผิดชอบ และมีความเห็นควรพัฒนาการเกษตรเพื่อเป็นความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืนในรูปแบบการทำเกษตรแบบสมบูรณ์ เพื่อพึ่งพาตนเอง อยู่ในรูปแบบของเศรษฐกิจพอเพียง

จากเวทีเสวนาทั้งสามเวที จึงได้สภาพจุดแข็ง จุดอ่อน และข้อจำกัดของการจะพลิกฟื้นนาร้างเพื่อความมั่นคงทางอาหาร โดยเสนอในรูปแบบวิเคราะห์ SWOT และ TOWS Matrix ดังนี้

6.3 จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัด ของการทำเกษตร เพื่อพลิกฟื้นนาร้างเพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

จุดแข็ง

1. สภาพพื้นที่เหมาะสมต่อการทำนา
2. ศักยภาพการทำนาสามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น ทำนาอย่างเดียวเพื่อการค้าในพื้นที่นาขนาดใหญ่ (50 ไร่ต่อครัวเรือนขึ้นไป) ทำนาเกษตรอินทรีย์ และ ทำนาแบบไร่นาสวนผสม สำหรับเกษตรกรที่มีพื้นที่นาขนาดเล็ก เช่น 3-5 ไร่ หรือมากกว่านั้น
3. มีการสืบทอดการทำนามาตั้งแต่บรรพบุรุษ

4. เกษตรกรคุ้นชินกับวิถีชีวิตชาวนา
5. เกษตรกรยังพอใจจะทำนาต่อไป
6. เกษตรกรมีความคิดที่จะพัฒนาการเกษตร หาทางออกในการแก้ไขปัญหา
7. ผู้นำเกษตรกรมีความเข้มแข็งและรักในอาชีพการเกษตร

จุดอ่อน

1. การจัดการระบบน้ำและชลประทานในพื้นที่ขาดการประสานงานระหว่างเกษตรกรในพื้นที่และหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบ
2. การจัดการระบบน้ำและชลประทานย่อยๆในหมู่บ้าน ตำบล ยังแยกย่อยกัน ไม่พัฒนาร่วมกันเป็นระบบ ทำให้ไม่สารวางแผนเชิงระบบได้ ทำให้แก้ปัญหาที่หมู่บ้านหนึ่งกลับเป็นสร้างปัญหาให้อีกหมู่บ้านหนึ่ง เช่น ป้องกันน้ำท่วมในหมู่บ้านหนึ่งกลายเป็นปิดทางระบายน้ำอีกหมู่บ้านหนึ่งและทำให้ที่เกษตรกรขาดแคลนน้ำ
3. เกษตรกรในพื้นที่ขาดสิ่งจูงใจในการทำอาชีพเกษตรกรรม

โอกาส

1. ข้าว พืช ผัก ที่ปลูกในพื้นที่ เป็นสินค้าจำเป็น มีตลาดแน่นอน
2. สังคมตระหนักถึงความมั่นคงทางอาหารมากขึ้น
3. ผู้บริโภคให้ความสำคัญสุขภาพมากขึ้น
4. รัฐบาลให้การอุดหนุนปัจจัยการผลิต สนับสนุนการทำเกษตรในพื้นที่
5. สังคมให้คุณค่าต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น

ข้อจำกัด

1. ฤดูกาล ฝนตกไม่แน่นอน บางเดือนขาดน้ำ และบางเดือนน้ำท่วม
2. ดินเค็มในบางพื้นที่เนื่องจากปัญหาน้ำทะเลหนุน
3. ราคาพืชผลไม่แน่นอน
4. นโยบายการเกษตรของภาครัฐไม่แน่นอน ขาดทิศทางที่ชัดเจนในระยะยาว

การวิเคราะห์ TOWS Matrix ของการทำการเกษตร เพื่อพลิกฟื้นน้ำร้างเพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน ในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

	S (Strength)	W (Weakness)
O (Opportunity)	<p>SO</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ทำนาในรูปแบบการเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่ และขนาด 2. สร้างแรงจูงใจเยาวชนในพื้นที่เข้าสู่อาชีพการเกษตรที่ยั่งยืน 3. ผลิตสินค้าเกษตรที่ปลอดภัยตามความต้องการของตลาด 4. ทำการเกษตรอย่างยั่งยืน ดูแลสภาพแวดล้อม 5. สร้างตำนาน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ถ่ายทอดผ่านทางวิถีเกษตรท้องถิ่น 	<p>WO</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ร่วมกันจัดการระบบชลประทานในพื้นที่ในระยะยาว ระหว่างหน่วยงานชลประทานที่รับผิดชอบ และเกษตรกรในพื้นที่โดยมองภาพทั้งลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา คาบสมุทรสทิงพระ หรือ พื้นที่ลุ่มน้ำพัทลุง ประสานงานร่วมกันกับ อบต. ในพื้นที่ 2. สร้างสิ่งจูงใจให้เยาวชนตระหนักถึงคุณค่าของอาชีพเกษตรกรรม
T (Threat)	<p>ST</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. สร้างความร่วมมือระหว่าง เกษตร และ ภาครัฐ เพื่อพัฒนาการเกษตรในพื้นที่ พลิกฟื้นน้ำร้าง 	<p>WT</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. พัฒนาพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับสภาพดินและพื้นที่

จากตาราง TOWS Matrix ได้กลยุทธ์การพลิกฟื้นน้ำร้างเพื่อความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ดังนี้

กลยุทธ์ที่ต้องดำเนินการทันที (โอกาสกับจุดแข็ง)

1. ทำนาในรูปแบบการเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่ และขนาด
2. สร้างแรงจูงใจเยาวชนในพื้นที่เข้าสู่อาชีพการเกษตรที่ยั่งยืน
3. ผลิตสินค้าเกษตรที่ปลอดภัยตามความต้องการของตลาด

4. ทำการเกษตรอย่างยั่งยืน ดูแลสภาพแวดล้อม
5. สร้างตำนาน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ถ่ายทอดผ่านทางวิถีเกษตรท้องถิ่น

กลยุทธ์ที่ต้องดำเนินการทันทีโดยแก้จุดอ่อน(โอกาสกับจุดอ่อน)

1. ร่วมกันจัดการระบบชลประทานในพื้นที่ในระยะยาว ระหว่างหน่วยงานชลประทานที่รับผิดชอบและเกษตรกรในพื้นที่โดยมองภาพทั้งลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา คาบสมุทรสทิงพระ หรือ พื้นที่ลุ่มน้ำพัทลุง ประสานงานร่วมกันกับ อบต. ในพื้นที่
2. สร้างสิ่งจูงใจให้เยาวชนตระหนักถึงคุณค่าของอาชีพเกษตรกรรม

กลยุทธ์หาทางออกโดยใช้จุดแข็งลบเลือนอุปสรรค

สร้างความร่วมมือระหว่างเกษตรกรและภาครัฐเพื่อพัฒนาการเกษตรในพื้นที่ พลิกฟื้นนาร้าง

กลยุทธ์หาตัวช่วยและขจัดจุดอ่อน

พัฒนาพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับสภาพดินและพื้นที่

จากกลยุทธ์การพลิกฟื้นนาร้างเพื่อความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา สิ่งที่เหมาะสมทำทันที คือการทำนาในรูปแบบการเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่ และขนาด ผลผลิตสินค้าเกษตรที่ปลอดภัยตามความต้องการของตลาด ทำการเกษตรอย่างยั่งยืน ดูแลสภาพแวดล้อม สร้างแรงจูงใจเยาวชนในพื้นที่เข้าสู่อาชีพการเกษตรที่ยั่งยืน และสร้างตำนาน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ถ่ายทอดผ่านทางวิถีเกษตรท้องถิ่น และแก้ไขโดยทันทีคือระบบการจัดการชลประทานในพื้นที่เกษตรอย่างเป็นระบบและระยะยาวด้วยการประสานงานกันระหว่างเกษตรกร ผู้นำในพื้นที่และชลประทานภาครัฐที่รับผิดชอบ

ทีมวิจัยได้นำกลยุทธ์ที่ได้มาพิจารณาเพื่อหาตัวแบบที่จะใช้เป็นกลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยปีที่สอง ซึ่งเป็นการวิจัยแบบชุมชนร่วมกันวิจัย (Community Based Research) จึงตัดสินใจเลือก อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อพัฒนาเป็นรูปแบบการทำเกษตรอินทรีย์ตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ข้าวนาปะขอ หมู่ที่ 4 อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง และ ใช้เกษตรกรอาสาในพื้นที่อำเภอสิงหนคร เป็นตัวแบบการทำไร่นาสวนผสมเพื่อพลิกฟื้นนาร้าง

จากแนวคิดดังกล่าว จึงนำมาสู่การจัดเวทีแลกเปลี่ยนกับประชาคมผู้เกี่ยวข้อง อีก 2 เวที ได้แก่ เวทีที่กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ข้าวนาปะขอ หมู่ที่ 4 อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง และ เวทีที่เทศบาลเมืองม่วงงาม อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ที่มาของการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายและการเลือกพื้นที่ ได้จากการพิจารณาพร้อมทั้งข้อมูลจากการวิจัยเชิงปริมาณ (วิเคราะห์ด้านเศรษฐกิจ สังคม การสืบทอดอาชีพ และการหาตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารในบริบทพื้นที่) และเชิงคุณภาพ (การสังเกตจากการลงพื้นที่ การสัมภาษณ์เชิงลึกและการจัดเวทีแลกเปลี่ยนกับภาคีในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดเป้าหมายร่วมกันในความมั่นคงทางอาหาร) จึงได้รูปแบบที่เห็นควรเป็นตัวอย่างในการสร้างความมั่นคงทางอาหารและเพื่อการพลิกฟื้นนาร้าง 2 รูปแบบ ได้แก่

- 1) การทำนาเกษตรอินทรีย์พันธุ์ข้าวพื้นเมือง
- 2) การทำไร่นาสวนผสม สำหรับพื้นที่ขนาดเล็ก ต่ำกว่า 10 ไร่

การวิจัยจึงได้ทำการจัดเวทีเสวนาดังกล่าว เพื่อหารูปแบบการพลิกฟื้นนาร้างเพื่อความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ดังนี้

1. จัดเวทีวิเคราะห์ความเหมาะสมตามบริบทพื้นที่ เพื่อหา รูปแบบ (Model) ตัวอย่าง ด้านการทำนาเกษตรอินทรีย์พันธุ์ข้าวพื้นเมือง คัดเลือกกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ข้าวนาปะขอ หมู่ที่ 4 อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง
2. จัดเวทีวิเคราะห์ ความเหมาะสมตามบริบทพื้นที่ เพื่อหา รูปแบบ (Model) ตัวอย่าง ด้านการทำไร่นาสวนผสม สำหรับพื้นที่ขนาดเล็ก ต่ำกว่า 10 ไร่ คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรที่ยินดีเข้าร่วมโครงการพลิกฟื้นนาร้างในพื้นที่เทศบาลเมืองม่วงงาม โดยความร่วมมือกับเทศบาลเมืองม่วงงาม อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ภาพ 6-1 ความร่วมมือของหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่

การจัดเวทีวิเคราะห์ความเหมาะสมตามบริบทพื้นที่ เพื่อหา รูปแบบ (Model) ตัวอย่าง ด้านการทำนาเกษตรอินทรีย์พันธุ์ข้าวพื้นเมือง

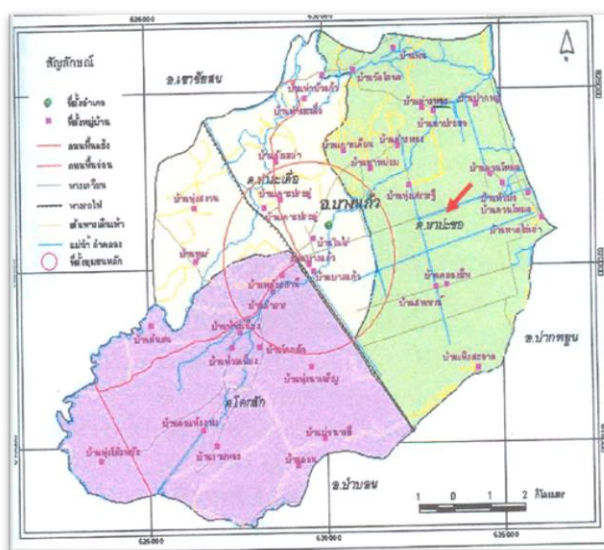
เวทีการแลกเปลี่ยนพูดคุยเพื่อวัตถุประสงค์ เพื่อหารูปแบบ วิธีปฏิบัติเพื่อฟื้นฟาร้างเพื่อความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืน จัด ณ. กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ข้าวนาปะขอ หมู่ที่ 4 อำเภอบางแก้ว เนื่องจากงานวิจัยต่อเนื่องในปีต่อไปได้คัดเลือกกลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ข้าวนาปะขอ เป็นกลุ่มตัวอย่างที่จะสร้างตัวแบบที่เป็นตัวอย่างการทำการเกษตรอินทรีย์เพื่อความมั่นคงทางอาหาร

การจัดประชุมระดมความคิดเห็น ได้จัดในวันที่ 2 สิงหาคม 2557 เวลา 10.00-16.30 น. ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ประกอบด้วย หน่วยงาน ภาคีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนตำบลนาปะขอ สำนักงานพัฒนาที่ดินจังหวัดพัทลุง สำนักงานเกษตรอำเภอบางแก้ว ศูนย์วิจัยข้าวพัทลุง องค์กรอิสระที่เกี่ยวข้อง และเกษตรกรรวมจำนวนสิ้น 50 คน

ภาพ 6-2 การจัดเวทีเสวนาในพื้นที่ ตำบลนาปะขออำเภอมือง จังหวัดพัทลุง
สภาพทั่วไปของพื้นที่ตำบลนาปะขอ

สภาพพื้นที่ตำบลนาปะขอเป็นพื้นที่ราบลาดต่ำจากทิศตะวันตกลงสู่ทะเลสาบ พื้นดินเป็นดินเหนียวเหมาะแก่การทำนา

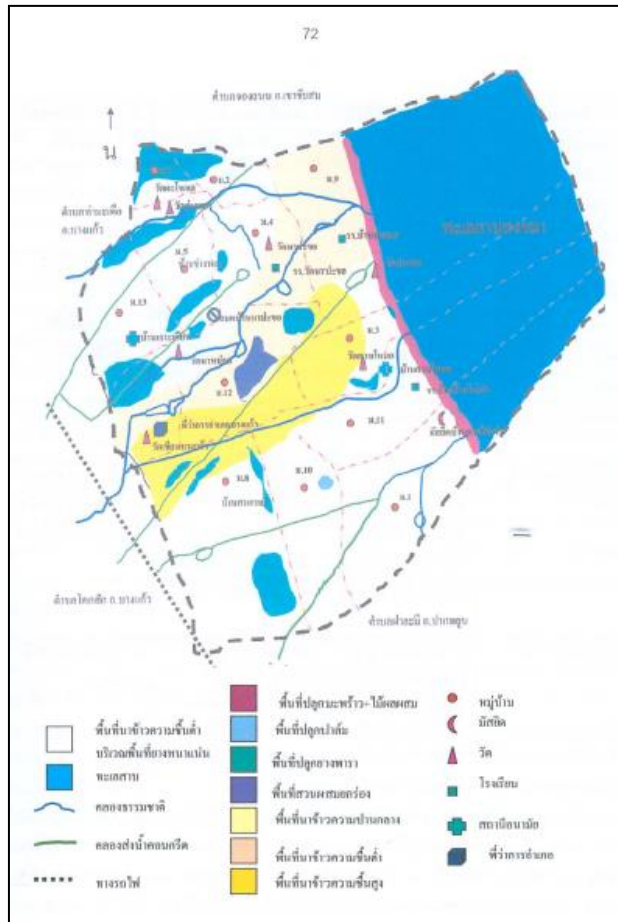

ภาพ 6-3 พื้นที่ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้วจังหวัดพัทลุง

ที่มา: สำนักงานเกษตรอำเภอบางแก้ว.2544 (อ้างถึงใน ศิริจิตร พุ่งหว่า และคณะ.2547)

แหล่งน้ำในพื้นที่ แหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญที่หล่อเลี้ยงเกษตรกรในพื้นที่ คือคลองท่ามะเดื่อ มีความยาว 42 กิโลเมตร มีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาบรรทัด และไหลผ่านอำเภอตะโหมด อำเภอเขาชัยสน และไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลาที่บ้านปากพล ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว นอกจากนี้ยังมีคลองสายเล็กๆ เช่น คลองปากพลและคลองปากพะเนียด นอกจากนี้ในพื้นที่ยังมีระบบชลประทานขนาดใหญ่ คือ โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาท่าชีด ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 8 ตำบลโคกสัก อำเภอบางแก้ว อยู่ในสังกัดสำนักงานชลประทานที่ 16 กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาท่าชีด เป็นโครงการชลประทานขนาดใหญ่ที่ได้ก่อสร้างขึ้นเพื่อแก้ปัญหาการขาดน้ำสำหรับเกษตรกรในพื้นที่ อำเภอบางแก้ว อำเภอเขาชัยสน อำเภอตะโหมด อำเภอป่าบอน และอำเภอปากพะยูน โครงการดังกล่าวได้เริ่มก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ.2509 แล้วเสร็จในปี พ.ศ.2514

ภาพ 6-5 แผนที่ พื้นที่ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง
ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลนาปะขอ.2547 (อ้างถึงใน ศิริจิตร์ พุ่งหว่า .2547)

การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ตำบลนาปะขอ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ทำการเกษตรพบว่า 14 หมู่บ้านของตำบลนาปะขอ พ.ศ.2553 มีพื้นที่การพำนา 3,636.75 ไร่ ซึ่งลดลงในปี พ.ศ. 2556 มีพื้นที่นาข้าวเพียง 1,982 ไร่ และยางพาราปี พ.ศ.2553 มีพื้นที่ปลูกเพียง 11,772 ไร่ เพิ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2556 เป็น 14,218 ไร่ และปี พ.ศ.2553 มีพื้นที่ ถิ่นครองไม่ได้ใช้ประโยชน์ 1,625.70 ไร่ และปี พ.ศ. 2556 ไม่มีพื้นที่ที่ไม่ใช้ประโยชน์ (สำนักงานเกษตรอำเภอบางแก้ว. 2557)

บริบทชุมชน วิถีชีวิตชาวนา

คนในชุมชนมีความตระหนักและมีความตั้งใจเข้ามาทำงานแบบมีส่วนร่วม มีการแบ่งบทบาทการทำงาน ร่วมคิด ร่วมทำ และบริหารจัดการของชุมชนเอง นำไปสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ชาวบ้านส่วนใหญ่ในพื้นที่ตำบลนาปะขอประกอบอาชีพพำนา จากการศึกษาและเข้าสังเกตในพื้นที่ พบว่าเกษตรกรราย

ย่อยในพื้นที่นาปะขอ ซึ่งเดิมมีวิธีการผลิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ และมีมิติความสัมพันธ์ร่วมกันของผู้คนในชุมชน มีความมั่นคงทางอาหาร ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ชุมชนทุกวันนี้เปลี่ยนแปลงไป ต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิต ปัจจัยการดำรงชีพ จากภายนอกเป็นหลัก ต้องซื้อทุกอย่างกรณี ชาวนาปะขอก็เช่นเดียวกันทำให้การทำนาต้องเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยที่มีอิทธิพลในการสร้างแรงจูงใจใหม่เพื่อเพิ่มผลผลิต เพิ่มรายได้ และเกิดความสะดวกในการทำนา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้ชาวนาต้องพึ่งพิงภายนอกทั้งพึ่งพิงรัฐและพึ่งพิงตลาด

จากการร่วมกันวิเคราะห์กับเกษตรกรในพื้นที่ พบว่าต้นทุนการทำนาที่สูงขึ้น คือ มีการจ้างเครื่องจักรขนาดใหญ่ เช่นเริ่มตั้งแต่การเตรียมดินรถไถนามีการจ้าง ไร่ละ 600 บาท ช่วงเก็บเกี่ยวจ้างรถตัดข้าว ซึ่งชาวนาส่วนใหญ่จ้าง มีชาวนาร้อยละ 5 เก็บเกี่ยวเอง การดูแลบำรุงต้นข้าว มีการใช้ปุ๋ยเคมีซึ่งต้องซื้อ ในชุมชนมีการใช้ปุ๋ยเคมีประมาณร้อยละ 70 ส่วนชาวนาที่ใช้ปุ๋ยอินทรีย์มีที่ใช้เองเพียง ร้อยละ 20 ส่วนที่เหลือซื้อจากร้านค้า มีการใช้สารเคมีกำจัดหอยเชอรี่ พันธุ์ข้าวเริ่มมีการซื้อเพิ่มขึ้น เนื่องจากเกี่ยวข้าวด้วยรถเกี่ยวข้าว ทำให้พันธุ์ข้าวที่ได้มีการปนมาก ต่างจากการเกี่ยวด้วยแกะ ค่าจ้างเกี่ยวด้วยคนสูงขึ้น ไร่ละ 300 บาท ซึ่งต่างจากในอดีตที่ช่วยกันเก็บ ปัจจุบันต้นทุนในการทำนาสูงขึ้นและมีแนวโน้มว่าต้นทุนยังจะเพิ่มขึ้นอีก ซึ่งถ้าหากยังไม่เปลี่ยนวิธีการทำนา หาแนวทางลดต้นทุนอาจจะทำให้ชาวนาต้องประสบกับปัญหาขาดทุน และนำไปสู่การลดลงของชาวนา ทำให้ทำนาลดลง ทำให้ชุมชนขาดแคลนอาหารหรือต้องซื้อข้าวจากนอกพื้นที่ เป็นความเสี่ยงของชุมชนในเรื่องการพึ่งตนเองด้านอาหาร

พื้นที่นาปะขอ เป็นพื้นที่น้ำเค็มผสมกับน้ำจืด กลายเป็นน้ำกร่อย น้ำเค็มจะยาวไปถึงอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา โรคที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่ของคนในพื้นที่ตำบลนาปะขอ คือ โรคมะเร็ง สาเหตุมาจากการบริโภคอาหาร อยากรู้ความก้าวหน้าของคนในชุมชน และฟื้นฟูการทำนาบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (มณฑลพิธีรมนตรี (นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาปะขอ). 2557. สัมภาษณ์)

ภาพ 6-6 สภาพพื้นที่การทำนาตำบลนาปะขอ

ขั้นตอนการทำนาของพื้นที่ตำบลนาปะขอ

เริ่มตั้งแต่การทำนามีสองชนิด คือ นาดำกับนาหว่าน นาหว่านมีสองประเภท คือ นาหว่านแห้ง และนาหว่านน้ำจมน นาหว่านแห้ง หมายถึง เป็นการหว่านเมล็ดข้าวเพื่อคอยฝน และนาหว่านน้ำจมน หมายถึงโดยการนำเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ถูกเพาะในไห่อก มีขนาดตุ่มตา (มีรากงอกประมาณ 1-2 มิลลิเมตร) ไปหว่านลงในนา ซึ่งมีการเตรียมดินจนเป็นเทือกแล้ว

พันธุ์ข้าว

พันธุ์ข้าวที่นิยมใช้ในพื้นที่ ได้แก่ ข้าวเล็บนก ข้าวสังข์หยด ข้าวเบร่หอม ข้าวหว่าน ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมืองที่เกษตรกรในพื้นที่นิยมทำการเกษตรอินทรีย์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความชอบของตัวเกษตรกรเองและลักษณะพื้นที่เพาะปลูกของเกษตรกร

1. ข้าวเล็บนก ลักษณะ เม็ดเล็กสั้น พื้นที่เพาะปลูก นาลึก
2. ข้าวสังข์หยด ลักษณะ เม็ดยาวเรียวยาว พื้นที่เพาะปลูก นาตื้น
3. ข้าวเบร่หอม ลักษณะ ออกสีม่วงดำ พื้นที่เพาะปลูก นาตื้น
4. ข้าวหว่าน ลักษณะ เม็ดอวบยาว พื้นที่เพาะปลูก นาตื้น

การเตรียมดิน/รูปแบบการทำนาปี/นาปลังและผลผลิต

เดือนสิงหาคมเป็นช่วงฤดู เหมาะกับการทำนาปีที่สุด เมล็ดพันธุ์ข้าวได้มาจากศูนย์วิจัยข้าวควนกุฎ จังหวัดพัทลุง โดยจะมุ่งเน้นการทำในรูปแบบเกษตรอินทรีย์โดยไม่ต้องใช้สารเคมี นาปีจะเริ่มทำในเดือนสิงหาคม-กันยายน ถ้าทำไม่ตรงตามฤดูกาลน้ำจะมาก ทำให้ข้าวเสียหายไม่ได้ประสิทธิภาพ ในพื้นที่จะมีข้าวเบร่หอมและข้าวยอดม่วง ซึ่งหาได้ยากแล้วในพื้นที่อื่นๆ ส่วน “ข้าวสังข์หยด” ถือเป็นข้าวเศรษฐกิจของคนในพื้นที่ตำบลนาปะขอ

รูปแบบการทำนา ส่วนใหญ่ทำนาหว่านแห้ง เพราะจะทันกับฤดูฝนพอดี การใช้ปุ๋ยชาวบ้านส่วนใหญ่จะหลีกเลี่ยงการใช้ปุ๋ยเคมี หันมาใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมักแทน ในอดีตชาวนาในพื้นที่ มีการทำนา 1 ครั้งต่อปี โดยใช้พันธุ์ข้าวพื้นเมืองซึ่งเป็นข้าวที่ใช้ระยะเวลาในการเก็บเกี่ยว 7-8 เดือน แต่ต่อมาเนื่องจากการส่งเสริมของหน่วยงานภาครัฐ และความต้องการเพิ่มผลผลิตของเกษตรกรทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่หันมาปลูกพันธุ์ข้าวที่ใช้ระยะเวลาในการเก็บเกี่ยวลดลงเหลือ 5-6 เดือน ทำให้สภาพพื้นที่เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

ผลผลิตของข้าวสังข์หยด 400-450 กก./ไร่ ขายได้ราคาโดยประมาณ 20,000 บาท/ตัน

ข้าวเล็บนก 500-550 กก./ไร่ ขายได้ราคาโดยประมาณ 11,500 บาท/ตัน

ข้าวหว่าน 450-500 กก./ไร่ ขายได้ราคาโดยประมาณ 10,000 บาท/ตัน

ที่มา: สำนักพัฒนาผลิตภัณฑ์ข้าว กรมการข้าว ประจำวันที่ 11 เดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557

เกษตรกรในพื้นที่เน้นการทำนากินเองใช้เอง ที่เหลือนำไปขาย ใช้ชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

การบำรุงรักษา ใช้ปุ๋ยหมักโดยใช้ปุ๋ยหมักน้ำ/ปุ๋ยแห้ง การกำจัดหอยเชอร์รี่ และปัจจุบันมีการปลูกปอเทืองเพื่อสร้างอาหารในดินการพลิกฟื้นความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศน์ในนาข้าว ลดการเผาตอซังและฟางข้าว การใช้แมลงควบคุมแมลงศัตรูพืช ยึดหลักการทำเกษตรอินทรีย์แล้ว เกษตรกรมีการปลูกปอเทืองก่อนปลูกข้าวเป็น “ปุ๋ยพืชสด” การปลูกปอเทืองปรับปรุงดิน จะใช้เมล็ดพันธุ์ประมาณ 5 กิโลกรัม/ไร่ หว่านให้เสมอ ไถกลบเมื่อออกดอก และรอเวลาย่อยสลายก่อนทำเพื่อปลูกข้าว แม้ว่าจะเสียเวลาการปลูกข้าวประมาณ 50-60 วัน แต่คุ้มค่านักนอกจากปรับโครงสร้างของดินแล้ว ปุ๋ยสดจะเป็นแหล่งปุ๋ยไนโตรเจนที่สำคัญแหล่งหนึ่งในการผลิตข้าว เพราะปอเทืองเป็นพืชตระกูลถั่วสามารถดึงธาตุไนโตรเจนจากอากาศมาใช้ เมื่อนำปุ๋ยไนโตรเจนที่สะสมจะถูกปลดปล่อยออกมาในรูปของแอมโมเนียมที่ข้าวสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ปอเทืองชอบที่ดอนไม่มีน้ำขัง ทนแล้ง สามารถปลูกในนาข้าวที่ลุ่มได้แต่ต้องดูแลไม่ให้น้ำท่วมขังระหว่างการเจริญเติบโตเพราะอาจจะเน่าเสียหาย หลังจากไถกลบแล้วจึงปล่อยน้ำเข้านาได้ (สำนักงานเกษตรอำเภอชัยนาท. มปป)

ภาพ 6-7 การปลูกปอเทืองเพื่อเป็นปุ๋ยบำรุงดิน

การไถ หว่าน และตกกล้า

- การไถนาเริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคม
- หว่านแห้ง ตกกล้า กลางเดือนสิงหาคม –เดือนกันยายน

การดำนา

- ช่วงเดือนกันยายน-พฤศจิกายน

การเก็บเกี่ยว

- ช่วงเดือนมกราคม - มีนาคม

ตาราง 6-1ช่วงเวลาในกิจกรรมการดำนาที่ตำบลนาปะขอ

กิจกรรม	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
---------	------	------	-------	-------	------	-------	------	------	------	------	------	------

ทำปุ๋ยหมัก						↔						
ปลูกพืชหลังฤดูการเก็บเกี่ยว			←				→					
เตรียมพื้นที่นาและไถนา								↔				
หว่านแห้ง, ตกกกล้า								←		→		
ดำนา										←		→
เก็บเกี่ยว	←			→								

จุดเด่นของพันธุ์ข้าวสังข์หยดของพื้นที่ตำบลนาปะขอ

- ความมันอร่อย
- ความนุ่มของข้าว

ปัญหาคือการเพิ่มผลผลิต(รายได้/อาหาร)

- ทำในรูปแบบธรรมชาติคืนทุน
- ไม่ทำลายต่อซึ่งข้าวเพื่อใช้ในการทำปุ๋ย

สภาพปัญหาของชุมชนที่ต้องดำเนินการแก้ไข หรือพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

ปัญหาการทำนาในพื้นที่คือการจัดการน้ำของชลประทานซึ่งชุมชนมีส่วนร่วมน้อย ทำให้เกิดปัญหาขาดน้ำและน้ำท่วม ส่งผลให้การเกษตรเสียหาย ได้ผลผลิตน้อย เกษตรกรมีความรู้สึกว่าการมีส่วนร่วมน้อยของเกษตรกรในการจัดการชลประทาน การแก้ปัญหาค่อนข้างยากทำยาก เพราะเป็นเรื่องของความร่วมมือหลายส่วน ซึ่งการสร้างกลไกจัดการให้สำเร็จนั้นต้องใช้เวลา นอกจากนี้ยังรวมไปถึงการจัดการความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่มีอยู่และความร่วมมือของผู้นำท้องถิ่น

จากความคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงวุฒิภาวะและความเข้าใจของเกษตรกรในพื้นที่ต่อการดำเนินชีวิต การทำเกษตร อย่างยั่งยืนและดูแลธรรมชาติ

นอกจากนี้ด้านต้นทุนการทำนาที่สูงขึ้น มีความกระทบกับคนในชุมชนมีขนาดปานกลางค่อนข้างสูง เนื่องจากในชุมชนการทำนาเป็นอาชีพหลัก ต้นทุนที่สูงมีผลกระทบทำให้ความมั่นคงของชาวนาลดลง ชาวนาอาจปรับเปลี่ยนอาชีพไปทำอาชีพอื่นทำให้ความมั่นคงทางด้านอาหารลดลง นอกจากนี้ยังมีการใช้สารเคมีสูงซึ่งมีผลกระทบต่อสุขภาพผู้บริโภค

การแก้ปัญหาด้านต้นทุน กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ข้าวนาปะขอ ได้ร่วมรณรงค์ให้ชาวบ้านที่มีอาชีพทำนาหันมาทำนาโยน เพราะช่วยในการลดต้นทุนพันธุ์ข้าว ลดต้นทุนการใช้แรงงาน ตามสภาพความเป็นจริงในพื้นที่ในปัจจุบัน แรงงานในการทำนาลดน้อยลง และชาวนาก็มีอายุที่มากขึ้น เด็กยุคใหม่จะไม่ใส่ใจในเรื่องของการทำนามากนัก กลุ่มอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ข้าวนาปะขอ จึงคิดหาวิธีสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้คนใน

ชุมชนตระหนักและมีจิตสำนึกในการลดต้นทุนทำนา ด้วยการนำข้อมูลชุมชนมาวิเคราะห์ทำให้คนในพื้นที่ตื่นตัว นำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิธีการทำนา และมีการดูงาน ไปแลกเปลี่ยนกับพื้นที่ต้นแบบเพื่อนำบทเรียนไปปรับใช้ได้ ทั้งยังสามารถทำให้เยาวชนยุคใหม่หันมาให้ความสนใจเกี่ยวกับเรื่องของการทำนา โดยเฉพาะการทำนาโยนดังกล่าว

ภาพ 6-8 การทำนาโยน
ที่มา วิชาสายลัยรวงข้าว. 2556

จากการพัฒนากลุ่ม ให้ความรู้ ดูงาน จึงทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ให้เกษตรกรได้ตระหนักถึงปัญหาบนฐานของข้อมูล ทำให้ชุมชนสามารถวิเคราะห์ปัญหา ตระหนักถึงความสำคัญนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และการเพิ่มศักยภาพของแกนนำและชาวบ้าน เกษตรกรในชุมชน นอกจากนี้กระบวนการดำเนินงานยังเป็นการพัฒนากลไกความร่วมมือของชุมชนและภาคีในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ รับผิดชอบต่อผลประโยชน์ร่วมกัน มีการเลือกกิจกรรมทำแล้วคาดว่าจะประสบความสำเร็จ เป็นบันไดขั้นแรกในการขับเคลื่อนพัฒนาการของชุมชน นำไปสู่การขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องของชุมชนในการสร้างชุมชนน่าอยู่ มีความเข้มแข็ง

การขับเคลื่อนกิจกรรมโดยความร่วมมือขององค์การบริหารส่วนตำบลนาปะขอ

บริบท ความเข้มแข็ง กิจกรรม การสนับสนุน สิ่งอำนวยความสะดวกที่จะขับเคลื่อนรูปแบบตัวอย่าง เช่น แพลนตลาดน้ำ การสนับสนุนการทำนา การสนับสนุนกลุ่ม

ภาพ 6-9 พื้นที่ตลาดน้ำ เพื่อเป็นแหล่งสร้างรายได้ แหล่งกระจายสินค้าท้องถิ่นและพัฒนาการท่องเที่ยว

การจัดเวทีวิเคราะห์ ความเหมาะสมตามบริบทพื้นที่ เพื่อหา รูปแบบ (Model) ตัวอย่าง ด้านการทำไร่นาสวนผสม สำหรับพื้นที่ขนาดเล็ก ต่ำกว่า 10 ไร่

เวทีการแลกเปลี่ยนพูดคุยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยการพลิกฟื้นนาร้าง และดำรงชีพอย่างพอเพียง โดยความร่วมมือกับเทศบาลเมืองม่วงงาม อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา จัดที่เทศบาลเมืองม่วงงาม อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวนทั้งสิ้น 50 คน ประกอบด้วย หน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง และเกษตรกร

สาเหตุที่ทำให้เกิดพื้นที่นาร้างในตำบลม่วงงาม

พื้นที่ในเทศบาลเมืองม่วงงาม มีนาร้างทั้งสิ้น 2,157 ไร่ (สำนักงานเกษตร อำเภอสิงหนคร.2557)

ภาพ 6-10 สภาพการทำนา ในพื้นที่สิงหนคร

จากการเสวนา สรุปลงสาเหตุนาร้าง ได้ดังนี้

1. น้ำ และชลประทาน

ปัญหาขาดน้ำ

แหล่งน้ำที่สำคัญที่ตำบลม่วงงามฝากความหวังไว้คือคลองอาทิตย กาลังเอก แต่ในช่วงปีนี้ คลองอาทิตย มีน้ำไม่เพียงพอต่อภาคการเกษตรของม่วงงาม เนื่องจากคลองอาทิตยยังต้องส่งน้ำไปให้พื้นที่อื่นด้วย เช่น ระโนด และปัญหาจากการที่ทะเลสาบสงขลามีระดับความเค็มที่สูงเกินไป ไม่สามารถนำมาใช้ในภาคการเกษตร รวมถึงการทำนาได้ ทำให้ต้องปิดทางน้ำเพื่อไม่ให้น้ำเค็มจากทะเลสาบเข้ามายังคลองอาทิตย ทำให้คลองอาทิตยแห้ง

อย่างไรก็ตามปัญหาหลักที่ทำให้ชาวบ้านตำบลม่วงงามเลิกทำนา เพราะขาดแคลนน้ำ แม้จะมีคลองอาทิตย แต่หมู่บ้านต่างๆในตำบลม่วงงามก็ไม่สามารถนำน้ำจากคลองอาทิตยมาใช้ได้ เพราะไม่มีเส้นทางเดินน้ำเพื่อนำน้ำจากคลองอาทิตยมาใช้ในหมู่บ้านต่างๆของตำบลม่วงงาม จึงมีการเรียกร้องให้สร้างเส้นทางน้ำจากคลองอาทิตยมายังเทศบาลเมืองม่วงงาม โดยเฉพาะ หมู่ที่ 1, 5, 6, 10 ซึ่งพื้นที่เกือบร้อยเปอร์เซ็นต์เป็นพื้นที่สำหรับการทำการเกษตร หมู่ 2, 7, 8 มีพื้นที่ภาคการเกษตรบ้างบางส่วน หมู่ 3 ติดทะเลมักทำการประมง

กรมชลประทานมีการแก้ไขโดย ในปี 2558 มีโครงการสร้างสถานีสูบน้ำย่อย ตั้งแต่อำเภอรโนดมาจนถึง หมู่ที่ 1 ตำบลม่วงงาม ซึ่งท่อนำส่งน้ำที่ได้มีการประชุมกัน เป็นท่อฝังดิน และสามารถดึงน้ำออกมาจากทางก๊อกน้ำได้ โดยสูบน้ำมาจากคลองโคกพระซึ่งห่างออกไป 40 กิโลเมตรจากตำบลม่วงงาม และมีการสร้างประตูน้ำที่ห้วยแห้งเพื่อกันไม่ให้น้ำจากคลองอาทิตย ออกสู่ทะเล นอกจากนี้ยังต้องขอความร่วมมือจากชาวบ้านให้จัดตั้งกลุ่มเกษตรกรรวมผู้ใช้น้ำ เพื่อขอเส้นทางน้ำ ให้เห็นภาพปริมาณการใช้น้ำที่ชัดเจน และเพื่อเป็นแนวทางในการประหยัดน้ำอีกด้วย ในขณะนี้ตำบลม่วงงามยังมีโครงการขุดบ่อน้ำเพื่อการบริโภคประมาณ 20 ไร่ (เทศบาลเมืองม่วงงาม. 2557)

ส่วนทางด้านกรมชลประทาน ควรมีการแจ้งว่าแต่ละปีจะมีการจ่ายน้ำให้ใช้หรือไม่ (ซึ่งต้องอิงตามความเค็มของน้ำจากทะเลสาบสงขลา)

สำหรับคลองพลเอกอาทิตย กาลังเอก เป็นคลองขุด โดยกองทัพภาคที่ 4 ร่วมกับจังหวัดสงขลาและส่วนราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องดำเนินการขุดในปี พ.ศ.2527 ความยาว 54.760 กิโลเมตร พื้นที่ชลประทาน 68,450 ไร่ เริ่มต้นที่อำเภอรโนด ที่หมู่ที่ 3 บ้านคลองโกคา ตำบลระโนด ผ่านอำเภอรโนด แสสินธุ์, อำเภอสทิงพระ จนถึงอำเภอสทิงพระ ที่หมู่ที่ 6 บ้านป่าขวาง ตำบลม่วงงาม และเชื่อมต่อกับคลองสทิงหม้อ ความยาว 15 กิโลเมตร รวมความยาวทั้งหมด 70 กิโลเมตร แล้วไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลาที่บ้านหัวขี้เหล็ก ตำบลท่าบ่อ อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

ภาพ 6-11 แผนที่โครงการขุดลอกคลองพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก
ที่มา กรมชลประทาน. 2557

ตำบลม่วงงาม มีคลองพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก สามารถช่วยแก้ปัญหาภัยแล้งให้กับเกษตรกรได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะที่ท่อระบายน้ำบ้านศรีไชย โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษา ระโนด กระแสสินธุ์ คาบสมุทรสทิงพระ ซึ่งอยู่ในความดูแลและรับผิดชอบของสำนักชลประทานที่ 16 สงขลา เกษตรกรในพื้นที่ได้สูบน้ำจากคลองพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก นำไปใช้ในการเพาะปลูกบริเวณสองฝั่งคลองอย่างเพียงพอ ทั้งนาข้าว ปาล์ม น้ำมัน พืชผักสวนครัว ทำให้ไม่ได้รับความเดือดร้อนจากภัยแล้งในเรื่องน้ำ เนื่องจากคลองพลเอกอาทิตย์ กำลังเอกมีการเชื่อมต่อกับทะเลสาบสงขลาหลายจุดทางชลประทานสามารถสูบน้ำจากทะเลสาบสงขลาเข้ามาเติมในคลองได้

ในปี 2557 โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษา ระโนด กระแสสินธุ์ สำนักชลประทานที่ 16 สงขลา ได้จัดสรรงบประมาณ 2 ล้านบาท ทำการขุดคลองพลเอกอาทิตย์ ระยะที่ 2 ในเขตท้องที่ ตำบลคูซูด ตำบลปอดานและตำบลปอด่าง อำเภอสิงหนิง จังหวัดสงขลา เนื่องจากบริเวณดังกล่าว คลองมีสภาพตื้นเขินและมีวัชพืชปกคลุมมากทำให้การ ระบายน้ำและการกักเก็บน้ำไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ จึงได้ทำการขุดคลองเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรให้สามารถใช้น้ำในคลองพลเอกอาทิตย์ ทำการเพาะปลูกในพื้นที่ 6 พันไร่และใช้อุปโภค-บริโภคได้

ปัญหาน้ำท่วม

เนื่องจากไม่มีทางระบายน้ำ ทำให้ไม่สามารถทำนาได้ ผู้เข้าร่วมเสวนาเสนอแนะว่า ควรสร้างทางระบายน้ำจากตลาดม่วงงาม ปล่อยลงสู่ทะเลสาบ

หมายเหตุ เนื่องจากตำบลม่วงงามเป็นตำบลที่มีการปลูกต้นตาลโตนด และมีการเก็บเกี่ยวพืชผลจากต้นตาลโตนด ทำให้การทำนาในพื้นที่นี้สามารถทำได้เพียงหนึ่งครั้งต่อปี เพื่อรักษาสภาพต้นตาลโตนดไว้ไม่ให้เหี่ยวยอดด้วน

2. การขาดทุนจากการทำนา

จากเวทีเสวนาสภาพต้นทุนของเกษตรกรในพื้นที่ ได้ว่า เกษตรกรมีการขาดทุนจากการทำนา มาตั้งแต่เริ่มไถครั้งแรก เนื่องจาก ค่าปุ๋ย หรือค่าปัจจัยการผลิตอื่น ๆ มีราคาแพง

เกษตรกรในเวทีเสวนาให้ความเห็นว่า “ทั้งๆที่มีการเสียภาษีที่ดิน แต่รัฐกลับไม่ให้การสนับสนุน”

การร่วมกันแก้ปัญหาจึงมีการเสนอให้ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เข้ามาช่วยเหลือทางภาคการเกษตร เข้ามาดูแล โดยหากใครต้องการทำนาให้มาแจ้งยัง อบต. เพื่อรับการสนับสนุนจาก อบต. ในรูปแบบต่างๆ ตามความเห็นของเกษตรกรในพื้นที่และฝ่ายบริหารใน อบต. ตัวอย่าง เช่น อำเภอสิงหนิงมีโครงการไถนาให้ฟรี เพื่อสนับสนุนให้ชาวนากลับมาทำนา เป็นต้น

รูปแบบการทำนาในพื้นที่เทศบาลเมืองม่วงงาม

เป็นการทำนาแบบทำด้วยตัวเอง หรือให้เช่าพื้นที่ทำนา มีข้อคิดเห็นในเวทีเสวนาคือมีการเสนอให้ทำหนังสือทำนา หรือสัญญาเช่านาว่าจะเช่านาเป็นเวลาเท่าไร

รูปแบบการจัดการนา

ในขณะที่เทศบาลเมืองม่วงงามมีโครงการพลิกฟื้นนาร้างในตำบลม่วงงาม โดยจะมีการสำรวจความต้องการของคนในแต่ละพื้นที่ว่าต้องการทำอะไร การเกษตรรูปแบบไหนที่ต้องการทำ เพราะ แต่ละกลุ่ม

หมู่บ้านมีความต้องการที่แตกต่างกัน โดยสำรวจที่ละหมู่บ้าน เพื่อหากลุ่มเป้าหมาย และคุยกับกลุ่มเป้าหมาย ในลำดับถัดไป

บริบทพื้นที่และการทำการเกษตรในเขตเทศบาลเมืองม่วงงาม

การทำการเกษตรในพื้นที่ตำบลม่วงงาม อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีการทำการเกษตรทั้งหมด 954 ครัวเรือน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 33.29 ของครัวเรือนทั้งหมด ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญคือ ข้าว กล้วยน้ำหว่า ข้าวโพด ถั่วลิสง ลูกตาลโตนด (เทศบาลเมืองม่วงงาม.2556)

6.4 บทสรุปรูปแบบตัวอย่างการเกษตรเพื่อการพลิกฟื้นนาร้างในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเพื่อความมั่นคงทางอาหาร

ในส่วนนี้ได้นำเสนอสองประเด็น ได้แก่ รูปแบบที่เหมาะสมในการทำการเกษตรเพื่อการพลิกฟื้นนาร้างในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเพื่อความมั่นคงทางอาหาร และวิธีการจัดการเพื่อพัฒนาการเกษตรให้ยั่งยืน

รูปแบบที่เหมาะสมในการทำการเกษตรเพื่อการพลิกฟื้นนาร้างในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเพื่อความมั่นคงทางอาหาร

รูปแบบการทำการเกษตรเพื่อการพลิกฟื้นนาร้างในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาเพื่อความมั่นคงทางอาหาร มีรูปแบบที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่และเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มี 2 รูปแบบ ได้แก่

1. การเกษตรอินทรีย์ การทำนาข้าวอินทรีย์
2. การเกษตรแบบผสมผสาน

การเกษตรอินทรีย์ การทำนาข้าวอินทรีย์

ข้าวอินทรีย์ (Organic Rice) เป็นข้าวที่ได้จากการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเป็นวิธีการผลิตที่ไม่ใช้สารเคมีหรือสารสังเคราะห์ต่างๆ เช่น ปุ๋ยเคมี สารควบคุมการเจริญเติบโต สารควบคุมและกำจัดวัชพืช สารป้องกันกำจัดโรค แมลงและสัตว์ศัตรูข้าวในทุกขั้นตอนการผลิตและในระหว่างการเก็บรักษาผลผลิต หากมีความจำเป็นแนะนำให้ใช้วัสดุจากธรรมชาติ และสารสกัดจากพืชที่ไม่มีพิษต่อคน หรือไม่มีสารพิษตกค้างปนเปื้อนในผลผลิต ในดินและในน้ำ ในขณะเดียวกันก็เป็นการรักษาสภาพแวดล้อม ทำให้ได้ผลผลิตข้าวที่มีคุณภาพดีและปลอดภัย ส่งผลให้ผู้บริโภคมีสุขอนามัยและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เพื่อให้เกิดความมั่นใจและเชื่อถือในระบบการผลิตและผลิตภัณฑ์ จำเป็นต้องผ่านการตรวจสอบและรับรองจากหน่วยตรวจสอบที่ได้มาตรฐาน

ระบบการผลิตข้าวอินทรีย์ นอกจากทำให้ได้ข้าวคุณภาพและปลอดภัยแล้วยังเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเป็นการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนอีกด้วย เป็นระบบการผลิตทางการเกษตรที่เน้นเรื่องของธรรมชาติเป็นสำคัญได้แก่ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ การรักษาสมดุลธรรมชาติและการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ เพื่อการผลิตอย่างยั่งยืน(สำนักวิจัยและพัฒนาข้าว กรมการข้าว, <http://www.ricethailand.go.th/home/>)

การผลิตข้าวอินทรีย์มีขั้นตอนการปฏิบัติเช่นเดียวกับการผลิตข้าวโดยทั่วไปจะแตกต่างกันที่ต้องหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ในทุกขั้นตอนการผลิต ตั้งแต่ การเลือกพื้นที่ปลูก การเลือกใช้พันธุ์ข้าว การเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าว การเตรียมดิน วิธีปลูก การจัดการความอุดมสมบูรณ์ของดิน ระบบการปลูกพืช การควบคุมวัชพืช การป้องกันกำจัดโรค แมลง และศัตรูศัตรูพืช การจัดการน้ำ การเก็บเกี่ยว การนวดและการลดความชื้น การเก็บรักษาข้าวเปลือก การสี และการบรรจุหีบห่อเพื่อการค้า(สำนักวิจัยและพัฒนาข้าว กรมการข้าว, <http://www.ricethailand.go.th/home/>)

การทำนาเกษตรอินทรีย์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ข้าวงพื้นเมือง (Indigenous, Landrace rice หรือ Native rice) หมายถึงข้าวพันธุ์ดั้งเดิมที่ปลูกกันในท้องถิ่นแต่โบราณ มีความสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม จากการพัฒนาการปลูกข้าวที่เน้นการเกษตรเชิงพาณิชย์ อาจทำให้พันธุ์ข้าวพื้นเมืองที่ไทยมีหลากหลายสายพันธุ์สูญหายไป จากการพัฒนาการผลิตข้าวที่ผ่านมา แม้จะเกิดผลดีทางเศรษฐกิจ คือ เกิดผลผลิตเพิ่มขึ้น มีรายได้มากขึ้น แต่ก็มีผลเสียคือมีผลกระทบต่อความยั่งยืนของระบบการเกษตรในวิถีชีวิตชนบท มีการใช้ปัจจัยการผลิตที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย เช่น สารเคมี เครื่องทุ่นแรง เป็นต้น และยังมีการสูญเสียที่สำคัญที่ถูกมองข้าม ซึ่ง สำเร็จ แซ่ตัน (2553) ศูนย์วิจัยข้าวพัทลุง ได้สรุปไว้ ดังนี้

- 1) การหายไปจากท้องถิ่นของข้าวพันธุ์พื้นเมืองต่างๆ ทำให้ความหลากหลายทางพันธุกรรมสูญเสียไป อาจก่อให้เกิดผลเสียเมื่อมีการระบาดของศัตรูข้าวอย่างกว้างขวาง เป็นเหตุให้จำเป็นต้องใช้สารเคมีป้องกัน กำจัด
- 2) การหายไปของระบบเกษตรกรรมเพื่อดำรงชีพ อันเป็นส่วนสำคัญที่สุดในเชิงสังคมไทย ซึ่งเป็นวิถีชีวิตและการดำรงอยู่ในชนบทของคนไทยส่วนใหญ่ของประเทศที่เป็นชาวนา และเกษตรกรดั้งเดิม
- 3) การหายไปของงานวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ ที่เป็นพื้นฐานเกี่ยวกับการเกษตรเพื่อดำรงชีพ นักวิจัยมักมองข้ามงานวิจัยเพื่อพัฒนาการเกษตรแบบวิถีชีวิตที่เป็นระบบการดำรงชีพแบบไทยดั้งเดิม ที่มีความเชื่อมโยงสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี รวมทั้งความยั่งยืนมั่นคงของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่เป็นสังคมไทยโดยรวม

การพัฒนาาระบบเกษตรกรรมไทยให้ยั่งยืน ดำรงไว้ซึ่งประเพณี วัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชาติ รัก ภูมิใจในความเป็นเกษตรกร ชวนา มีเรื่องราวแห่งประเพณีวัฒนธรรมในอาชีพเกษตรกรรมที่สวยงาม รักผืนดิน ผืนน้ำ จึงควรใส่ใจใช้ทรัพยากรโดยไม่ทำลาย อยู่บนพื้นฐานแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีภูมิคุ้มกัน (Self immunity) คือสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างยั่งยืน การทำนาเกษตรอินทรีย์พันธุ์ข้าวพื้นเมืองจึงเป็นวิธีหนึ่งในการพัฒนาระบบเกษตรกรรมและสังคมไทยให้อยู่อย่างยั่งยืน รวมถึงมีความมั่นคงทางอาหาร มีอาหารที่ปลอดภัยในการบริโภค ถึงพร้อมทั้งข้าว ปลา พืชผัก

อดีตชาวนาในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาทำนาโดยใช้พันธุ์ข้าวพื้นเมืองหลากหลายสายพันธุ์ ทั้งพันธุ์ข้าวหนัก ข้าวกลางปี ข้าวเบา ใช้ข้าวแต่ละประเภทเหมาะกับสภาพพื้นที่และปริมาณน้ำฝนในแต่ละฤดูกาลผลิต ในปี พ.ศ. 2494 รัฐบาลได้จัดตั้งศูนย์วิจัยข้าวพัทลุง เพื่อคัดเลือกและพัฒนาสายพันธุ์ข้าวที่สามารถให้ผลผลิตสูง และเหมาะกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น พร้อมทั้งแนะนำเทคนิค วิธี ในการเพาะปลูกและบำรุงรักษาที่เหมาะสม เช่นการใช้ปุ๋ยเคมี การใช้ยากำจัดวัชพืช เป็นต้น ศูนย์วิจัยข้าวพัทลุงได้เริ่มแนะนำให้ชาวนาใช้พันธุ์ข้าวพันธุ์ใหม่แทนการใช้พันธุ์ข้าวพื้นเมือง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2505 ซึ่งเป็นระยะเวลาหลังเกิดวาตภัย การเกิดภัยพิบัติครั้งนี้ทำให้ชาวนาได้รับความเดือดร้อนและเสียหายอย่างหนัก จำเป็นต้องฟื้นฟูเร่งด่วน ศูนย์วิจัยพันธุ์ข้าวพัทลุงจึงเริ่มแนะนำให้ชาวนาใช้ข้าวพันธุ์ใหม่ที่ให้ผลผลิตสูง คือ ข้าวหอมเหลือง 152 และข้าวนางพญา 132 หลังจากนั้นศูนย์วิจัยข้าวพัทลุงก็ได้พัฒนาสายพันธุ์ข้าวอีกหลากหลายสายพันธุ์เพื่อทดแทนพันธุ์ข้าวพื้นเมืองพันธุ์ข้าวของศูนย์วิจัยข้าว หรือเรียกอีกชื่อว่า “ข้าวพันธุ์ส่งเสริม” ถึงแม้ว่าจะมีผลผลิตต่อไร่สูง แต่มีความต้านทานต่อโรคน้อย แมลงสามารถรบกวนได้ง่าย การที่ชาวนาใช้ข้าวพันธุ์ส่งเสริมจึงทำให้ชาวนาต้องทำนาควบคู่กับการใช้สารเคมี และยาฆ่าแมลง ทำให้ระบบนิเวศในพื้นที่นาเปลี่ยนแปลงไป

“การทำนาโดยใช้สารเคมี ไม่ว่าจะเป็นปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ทำให้ผักพื้นถิ่นหลายอย่างหายไป เช่นเมื่อก่อน มีผักบุ้งแดง ผักลิ้น ผักกะเฉด เป็นต้น แต่ปัจจุบันเมื่อการทำนาลดน้อยลง และการทำนาที่พึ่งพาสารเคมีทำให้ผักพื้นถิ่นต่างๆหายไปกุง หอย ปู ปลา ไม่มี สุนัขพันธุ์ เมื่อก่อน มีการนำเครื่องมือจับปลาไปใช้ ไม่นานก็ได้ปลาตัวโตกลับมา ในช่วงที่ต้นข้าวกำลังแตกกอ นำไชลาว (ไชดักกุงขนาดเล็ก) ไปตั้งที่ร่องน้ำคันนาก็ได้กุงมาเป็นอาหาร แต่ปัจจุบันไม่มีกุงนาให้เห็น เมื่อก่อนตอนไถน่านำสุมมาจับปลาได้ปลาช่อนตัวโต ในฤดูเก็บเกี่ยว จะมีแอ่งน้ำขังในนา และจะมีปลาอยู่ในแอ่งน้ำนั้นเยอะแยะ ตอนเย็นจะกลับบ้านก็จับปลานั้นไปทำกับข้าว แปะไม่ต้องซื้อหาอะไรเลย” (สว่าง เลื่อนแก้ว. 2557. สัมภาษณ์)

การศึกษาของ กิตติ ตันไท พบว่าการใช้พันธุ์ข้าวส่งเสริมส่งผลกระทบต่อการผลิตและวิถีชีวิตชาวนาอย่างน้อย 2 ประการคือ

1. ระบบนิเวศน์ของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาสูญเสีย ส่งผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น เนื่องจากการใช้สารเคมี ประเภทปุ๋ยเคมีเพื่อเพิ่มปริมาณผลผลิต และการใช้ยาฆ่าแมลงเพื่อป้องกันศัตรูของต้นข้าวทำให้ ปริมาณสัตว์บก สัตว์น้ำและสัตว์ป่าลดปริมาณลงอย่างรวดเร็วเนื่องจากพิษภัยของสารเคมี อีกทั้งการใช้สารเคมีในปริมาณมากขึ้นทำให้สภาพดินเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็วชาวนาต้องใช้ปริมาณสารเคมีมากขึ้นเพื่อรักษาระดับผลการผลิตไม่ให้ลดลง ซึ่งนั่นหมายความว่าชาวนาต้องใช้จ่ายเงินจำนวนมากขึ้นในการซื้อหาปัจจัยการผลิตและอาหารเพิ่มมากขึ้น และเนื่องจากทรัพยากรต่างๆในท้องถิ่นลดน้อยลง จึงต้องใช้จ่ายเงินซื้อจากภายนอกชุมชน
2. ข้าวพันธุ์ส่งเสริมกระทบต่อวัฒนธรรมการเก็บเกี่ยวข้าวแบบดั้งเดิมอีกด้วย เนื่อง จากข้าวพันธุ์ส่งเสริมเป็นข้าวที่มีลำต้นเตี้ย ไม่เหมาะที่จะเก็บด้วย “แกะ” ชาวนาจึงหันมาใช้ “เคียว” จึงทำให้เกิดความยุ่งยากในการนวดข้าว ซึ่งการเก็บข้าวด้วยเคียวซึ่งข้าวจะยาวนวดลำบาก การเก็บข้าวในยุ่งฉางอย่างเช่นอดีตก็มีปัญหาด้วย เพราะการใช้เคียวเก็บข้าวต้องนวดแล้วใส่กระสอบจึงนำไปเก็บหรือขาย ซึ่งไม่สามารถเก็บไว้เป็น “เสียง” เป็น “ลอม” ดังเช่นอดีตได้ เริ่มส่งผลกระทบต่อการทำพิธีเช่นบวงสรวงแม่โพสพอีกด้วย ทำให้ความเชื่อของชาวนาต่อแม่โพสพเริ่มลดลง ระบบเงินตราเริ่มเข้ามามีบทบาทในชีวิตชาวนามากยิ่งขึ้น ทำให้ต้นทุนการผลิตในการทำนาของชาวนาเริ่มสูงขึ้น การใช้จ่ายเงินในวิถีชีวิตประจำวันมีสูงขึ้นเนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่ชาวนาเคยพึ่งพาลดน้อยลง ประกอบกับค่าใช้จ่ายในการแสวงหาวัตถุดิบตามแบบฉบับวัฒนธรรมเมืองทำให้ชาวนาต้องเร่งรีบในการทำนาเก็บเกี่ยวและขายข้าวตั้งแต่ข้าวอยู่ในไร่ นา ซึ่งเห็นระบบดังกล่าวได้ชัดเจนเมื่อมีการใช้ “รถเกี่ยวข้าว” เข้ามาทำหน้าที่แทนแรงงานคน ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2530

การต้องการเพิ่มผลผลิตของชาวนาให้มีปริมาณที่สูงขึ้น ทำให้ชาวนาเข้าสู่ระบบเงินตรา ต้องปรับเปลี่ยนระบบวิธีการผลิต โดยการใช้รถไถนา การใช้ข้าวพันธุ์ส่งเสริมแทนพันธุ์ข้าวพื้นเมือง การใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง เพื่อให้การทำนาได้ผลผลิตที่สูงขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด และกำไรในรูปของเงินตรา ระบบเงินตรามีความสำคัญมากขึ้น จึงทำให้ความสัมพันธ์ การช่วยเหลือเอื้ออาทรต่อกันลดน้อยลง โดยชาวนาจะใช้จ่ายเงินตราที่ได้มาจ้างแรงงานคนและเครื่องจักรช่วยในการทำนา ความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาในชุมชนลดลง

ข้าวพันธุ์พื้นเมือง เป็นพันธุ์พืชที่เป็นมรดกของท้องถิ่น ได้ถ่ายทอดกันมาหลายชั่วอายุคนจากบรรพบุรุษชาวนา ถึงแม้ในสภาวะปัจจุบันสภาพสังคม เศรษฐกิจ ได้เปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพสังคม เศรษฐกิจใหม่เพื่อการพัฒนา ทำให้การปลูกข้าวพื้นเมืองลดน้อยลงจนน่าเป็นห่วงว่าพันธุ์ข้าวพื้นเมืองเหล่านี้กำลังจะตกอยู่ใน

ภาวะเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ไปจากท้องถิ่น แต่อย่างไรก็ตามยังมีชาวนาส่วนหนึ่งที่เลือกจะปลูกข้าวพันธุ์พื้นเมืองที่หลากหลายพันธุ์ โดยเฉพาะในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พันธุ์ข้าวที่มีการปลูกติดต่อกันมานานนับหลายทศวรรษบ่งบอกถึงความโดดเด่นของลักษณะบางประการของพันธุ์ข้าว นั้น ๆ เช่น ความสามารถในการปรับตัวในเหมาะสมกับพื้นที่ปลูก หรือความมีคุณค่า คุณภาพความนิยมบริโภค ทำให้พันธุ์ข้าว นั้นมีความยั่งยืนตกทอดถึงชาวনারุ่นปัจจุบัน

พันธุ์ข้าวที่เกษตรกรนิยมปลูกในการทำนาอินทรีย์ มีดังนี้

- ข้าวสังข์หยดพัทลุง
- ข้าวหัวนา
- ข้าวไข่มดลิน
- ข้าวช่อพร้าว
- ข้าวช่อมุด

ข้าวพันธุ์สังข์หยดเป็นพันธุ์ข้าวพื้นเมืองดั้งเดิมของภาคใต้ เป็นพันธุ์ข้าวเฉพาะท้องถิ่นในจังหวัดพัทลุงเป็นที่รู้จักกันมานาน ด้วยมีคุณสมบัติเฉพาะของลักษณะข้าวกล้องมีสีแดงเข้ม นิยมบริโภคในรูปแบบข้าวซ้อมมือ มีความเชื่อว่ามีประโยชน์ต่อสุขภาพร่างกายมากกว่าข้าวขาวโดยทั่วไป และในปัจจุบันกระแสความนิยมการกินอาหารเพื่อสุขภาพก็เพิ่มมากขึ้น ดังนั้นในอนาคตการผลิตข้าวของประเทศไทยจำเป็นต้องเน้นไปที่การผลิตข้าวคุณภาพสูงเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ตอบสนองผู้บริโภคและตลาด จึงได้ดำเนินการปรับปรุงและพัฒนาพันธุ์ให้มีคุณภาพและผลผลิตดีขึ้น เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ โดยการปลูกให้แพร่หลายและเป็นที่รู้จักของผู้คนทั่วไปมากขึ้นปัจจัยที่ทำให้ข้าวพันธุ์พื้นเมืองลดจำนวนปริมาณลง เนื่องจากปัจจัยทางเศรษฐกิจที่เกษตรกรต้องการเพิ่มปริมาณการผลิตต่อไร่สูง จึงทำให้เกษตรกรหันไปปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริมของกรมการข้าวมากขึ้น

ภาพ 6-12 ข้าวสังข์หยดพัทลุง
ที่มา กรมการข้าว.มปป.

ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านทางกระบวนการผลิตข้าว

การเก็บข้าวด้วยแคะ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การเก็บเกี่ยวข้าว ด้วย “แคะ” ถือเป็นการรักษาการปลอมปนของสายพันธุ์ข้าวได้ด้วยวิธีหนึ่ง แต่เมื่อชาวนาหันมาปลูกข้าวพันธุ์ส่งเสริม การเก็บข้าวด้วยแคะ ต้องเกี่ยวข้าวที่ละรวงหรือเรียกว่า “เก็บข้าว” เป็นเรื่องของความเชื่อว่าจะแสดงความเคารพต่อแม่โพสพ ซึ่งสิ่งนี้ถือว่าสำคัญมากในการทำนา และยังเป็นเทคนิคที่เกษตรกรใช้ในการคัดพันธุ์โดยมากคือการเก็บข้าวด้วยแคะ เพื่อป้องกันไม่ให้ข้าวปน อีกทั้งในปักชำได้ฤดูกาลไม่เหมือนภาคอื่นๆ เพราะได้ชื่อว่าเมืองฝนแปดแดดสี่ การเก็บข้าวด้วย “แคะ” เป็นการควบคุมความชื้นของรวงข้าวที่จะต้องเก็บไว้ในยุ้งฉางเป็นเรือนปีเพราะการทำนาในปักชำได้ส่วนใหญ่ไม่ได้ทำนาเพื่อการค้า แต่เป็นการทำนาเพื่อเก็บไว้เป็นเสบียงกรังประจำครัวเรือนใช้เพื่อบริโภคของสมาชิกในบ้านไปตลอดปี เลียงข้าวที่เก็บด้วยแคะสามารถเก็บไว้ในเรือนข้าว (ยุ้งข้าว) วางซ้อนๆกันได้จำนวนมาก การวางซ้อนจะซ้อนคอรวงข้าวไว้ด้านในเพื่อให้ความชื้นจากคอรวงข้าวรักษาระดับความชื้นที่เหมาะสมตามฤดูกาลและจะวางซ้อนเป็นวงกลมตามขนาดของเรือนข้าว โดยซ้อนสูงขึ้นเรื่อยๆตามขนาดความสูงของเรือนข้าว เมื่อจะรื้อออกมาขนาด ก็จะรื้อเอาข้าวเก่ามากินก่อนส่วนข้าวหน้าปีใหม่จะเก็บไว้กินปีถัดไป

ด้วยวิถีชีวิตที่รู้เท่าทันธรรมชาติของชาวนา ทั้งยังอธิบายได้จากบริบทของยุคสมัยซึ่งครั้งอดีตเป็นสังคมพึ่งพา พอเพียง ผลผลิตเก็บเกี่ยวจึงทำเพื่อการบริโภคเท่านั้น อีกทั้งเป็นเรื่องของลักษณะพันธุ์ข้าวพื้นถิ่นที่เป็นข้าว “นาลึก” (ข้าวท้องถิ่นภาคใต้เป็นข้าวพันธุ์ต้นสูงเพราะพื้นที่นาเป็นที่ลุ่มน้ำท่วมถึงในฤดูน้ำหลาก) เวลาสุกต้นจะ “ยับ” (ล้มราบกับพื้น) และมักสุกไม่พร้อมกันทั้ง “บั้ง” (หมายถึงแปลงนา) การเก็บที่ละรวงโดยใช้ “แคะ” จึงเป็นวิธีที่สะดวก อีกอย่างคือสะดวกแก่การเก็บรักษา ดูแลหลังการเก็บเกี่ยวแล้ว เป็นต้นการเก็บข้าวด้วยแคะ จะเก็บข้าวที่ละรวง เมื่อข้าวเต็มกำมือจะนำมามัดด้วยฟางควั่น เรียกว่า “เลียงข้าว” หลังจากนั้นจะตากแดดไว้เพื่อร่อนนำข้าวไปเก็บในเรือนข้าว (ราย มากมณี. 2556. สัมภาษณ์)

ภาพ 6-13 การเก็บข้าวด้วยแกะ

การนวดข้าวภูมิปัญญาท้องถิ่น

การนวดข้าวจะมี 2 วิธี ได้แก่ การการนวดข้าวด้วยคนและการนวดข้าวด้วยเครื่องจักร (การนวดโดยใช้เครื่องนวด ปัจจุบันยังนิยมใช้กันอยู่ในบริเวณที่ยังไม่มีรถเกี่ยวนวด การใช้เครื่องนวดต้องมีการใช้รถไถนาควบคู่กันและส่วนใหญ่จะมีเครื่องทำความสะอาดอยู่ในตัวทำให้สะดวกและรวดเร็ว เสียค่าใช้จ่ายต่ำ เหมาะแก่เกษตรกรที่มีการทำนามาก ๆ และใช้คนเกี่ยว)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นการนวดข้าวด้วยคนโดยวิธีใช้เท้ายำ โดยการเก็บเอาเฉพาะรวงข้าวเท่านั้น รวงข้าวที่เก็บมาจะรวมกันแล้วมัด เรียกว่า "เรียง" เรียงข้าวที่เก็บมาจากนาจะนำมากองรวมไว้ในยุ้ง เมื่อต้องการนำไปสีเป็นข้าวสาร ชาวนาจะนำเอาเรียงข้าวมานวด การนวดข้าวแบบนี้ชาวบ้าน เรียกว่า "การยี่ข้าว" โดยเอาเรียงข้าวมาวางใส่กระดังหรือเสื่อ ครั้งละ ๔-๕ เรียง แล้วใช้เท้ายี่ไปมา จนเมล็ดข้าวเปลือกหลุดออกมาจากซังรวง การนวดแบบนี้ถ้า นวดติดต่อกันนานๆ จะทำให้เจ็บปวดเท้ามาก อัตราการนวดข้าวแบบนี้จะนวดข้าวได้ประมาณ ๔๐ กก./ชม./คน (กิติ ตันไท.2545) การทำความสะอาดส่วนมากใช้แบบการโรย ซึ่งใช้ในกรณีที่มีลมแรง โดยใช้ภาชนะตักข้าวเปลือกโรยลงมาจากที่สูง และมีภาชนะรองรับข้าวเปลือก กระแสลมจะพัดเอาสิ่งเจือปนออกจากเมล็ดข้าวเปลือก

ด้วยกระแสสุขภาพทั้งในตลาดท้องถิ่นและตลาดนานาชาติ การทำนาแบบเกษตรอินทรีย์ **พันธุ์ข้าวพื้นเมือง**จึงสามารถสร้างอุปสงค์ได้ เป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อความปลอดภัยในการบริโภค สามารถเข้าถึงแหล่งอาหารที่ได้สารอาหาร วิตามินจากข้าวครบถ้วน ไม่เกิดการสูญเสียสารอาหารในระหว่าง

กระบวนการผลิต และสามารถประยุกต์เทคโนโลยีมาใช้ในการผลิตได้ นอกจากนี้ในยุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ภูมิปัญญาในการผลิตข้าวยังสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ผลผลิตข้าวเพื่อส่งจำหน่าย และยังพัฒนาเข้าสู่การเกษตรเพื่อการท่องเที่ยวได้อีกด้วย

การเกษตรแบบผสมผสาน

การทำไร่นาสวนผสม

การทำไร่นาสวนผสม (Diversified farm or Mixed farm) หมายถึง การทำกิจกรรมทางการเกษตรรูปแบบหนึ่ง ที่มีการทำการเกษตรที่เป็นระบบ มีการทำกิจกรรมทางการเกษตรตั้งแต่สองอย่างขึ้นไป โดยมีการทำกิจกรรมรวมกันในบริเวณและระยะเวลาเดียวกันที่กำหนดอย่างต่อเนื่อง เช่นการปลูกพืชหลายอย่าง ปลูกพืชร่วมกับเลี้ยงสัตว์ โดยไม่ได้มีการจัดการให้กิจกรรมการผลิตเหล่านั้นมีการผสมผสานเกื้อกูลกันเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์จากการลดความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติ ความไม่แน่นอนของราคาผลผลิต ลดต้นทุน เพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว โดยมีขั้นตอนในการทำไร่นาสวนผสมดังนี้คือ สำรวจข้อมูลเบื้องต้นของสภาพไร่นา วางแผนการใช้ที่ดิน แรงงานและเงินทุน วางแผนการผลิต ดำเนินการตามแผนและติดตามผลอย่างใกล้ชิด (กรมส่งเสริมการเกษตร. มปป.)

การดำเนินการระบบเกษตรผสมผสานจะเป็นระบบการเกษตรที่ให้ผลผลิตกับเกษตรกรทั้งในด้านการมีอาหารเพียงพอ แก่การบริโภค การเพิ่มการมีงานทำ การมีรายได้อย่างต่อเนื่อง ลดความเสี่ยงจากการดำเนินกิจกรรมกระแสหลัก ลดการ เคลื่อนย้ายแรงงาน สามารถใช้ทรัพยากรภายในฟาร์มได้อย่างมีประสิทธิภาพและสามารถปรับปรุงสภาพแวดล้อมไม่ให้เกิดเสื่อมโทรม รักษาสมดุลของธรรมชาติไว้ แต่อย่างไรก็ตามระบบการทำฟาร์มผสมผสานในแต่ละสภาพของท้องถิ่นจะมีความแตกต่างกันในด้านกิจกรรมที่จะมาดำเนินการ ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับวางแผนการจัดการที่จะทำให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับสภาพ เงื่อนไขทางด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคม ของเกษตรกรแต่ละรายซึ่งจะมีความ แตกต่างกัน

เกษตรกรเริ่มทำไร่นาสวนผสมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

เกษตรกรเริ่มทำไร่นาสวนผสมในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในช่วง ปี พ.ศ. 2538-2545 โดยมีแรงจูงใจและเหตุผลหลายประการ คือ การทำนาไม่ค่อยได้ผลเนื่องจากประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำหรือมีน้ำท่วมพื้นที่นา ราคาข้าวตกต่ำ และจากการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ

ในการสนับสนุนส่งเสริมให้เกษตรกรทำไร่นาสวนผสม มีการพาเกษตรกรไปศึกษาดูงาน ประชาสัมพันธ์การทำไร่นาสวนผสมที่ประสบความสำเร็จในพื้นที่ภาคกลาง จัดอบรมให้ความรู้ และการได้รับปัจจัยการผลิตจากหน่วยงานราชการ เช่น การขุดยกรเตรียมพื้นที่ (การขุดยกร่อง) พันธุ์ไม้ เช่น ละครุด ฝรั่ง ชมพู เป็นต้น รวมถึงได้รับการแจกจ่ายปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยชีวภาพ น้ำหมักชีวภาพ (ศิริจิต พุ่งหว่า. 2547)

กิจกรรมการเกษตรที่ชาวนาในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาทำควบคู่กับการทำนา ได้แก่

1. การทำสวนยางพารา

ในอดีตเกษตรกรนิยมปลูกยางพาราในพื้นที่ที่น้ำไม่ท่วมขัง ระยะเวลาต่อมายางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจหลักที่สำคัญของภาคใต้ จึงทำให้เกษตรกรหันมาปรับเปลี่ยนพื้นที่นา โดยการยกร่องเพื่อปลูกยางพารา เพราะเมื่อเกษตรกรเปรียบเทียบการทำนากับการทำสวนยางพาราพบว่า การทำสวนยางพาราใช้แรงงานน้อยกว่าการทำนา มีความสะดวกในการบำรุงดูแลรักษา และให้ผลผลิตระยะยาว ซึ่งต่างจากการทำนาต้องมีการลงทุนทุกครั้ง อีกทั้งในปัจจุบันเกษตรกรหันมาปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อปลูกยางพารามากขึ้น เนื่องจากปัจจัยในการปรับเปลี่ยนหลายประการ เช่น ยางพารามีราคาสูง ข้าวมีราคาตกต่ำ ประกอบกับการที่เกษตรกรเห็นเพื่อนบ้านใกล้เคียงทำสวนยางแล้วได้ผลดี หรือการปรับเปลี่ยนพื้นที่นาเพื่อปลูกยางพาราเนื่องจากพื้นที่ใกล้เคียงปลูกยางพารา จึงทำให้เกษตรกรต้องปรับเปลี่ยนตามพื้นที่ข้างเคียง และการปรับเปลี่ยนพื้นที่นาเป็นสวนยางพาราเนื่องจากมีแรงงานไม่เพียงพอในการทำนา

2. การปลูกพืชหลังการเก็บเกี่ยวข้าว

เกษตรกรมีวัตถุประสงค์ในการปลูกพืชหลังการเก็บเกี่ยวข้าวนาปีเนื่องจากต้องการรายได้เสริม ทำให้เกษตรกรมีกิจกรรมในการทำเกษตรตลอดทั้งปี เป็นการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และช่วยลดการเคลื่อนย้ายแรงงานออกนอกภาคการเกษตร ขนาดพื้นที่ในการปลูกพืชหลังการเก็บเกี่ยวขึ้นอยู่กับขีดความสามารถของแรงงาน ซึ่งแรงงานจะเป็นตัวกำหนดขนาดพื้นที่ที่เกษตรกรปลูกพืชหลังการเก็บเกี่ยว การปลูกพืชหลังการเก็บเกี่ยว เกษตรกรมีการปลูกในพื้นที่นาของตนเองหรือที่นาของเกษตรกรรายอื่นที่เจ้าของไม่ได้ทำกิจกรรมใด เพราะการปลูกพืชหลังการเก็บเกี่ยวเป็นการช่วยเพิ่มธาตุอาหารให้แก่ดินและเป็นการกำจัดวัชพืชในพื้นที่อีกด้วย ซึ่งการปลูกพืชหลังการเก็บเกี่ยวไม่มีการจ่ายค่าเช่าที่นา ส่วนใหญ่นิยมทำในช่วงเดือน กุมภาพันธ์-มิถุนายน พืชที่นิยมปลูกเช่น ถั่วลิสง ถั่วเขียว ข้าวโพด แตงกวา แตงโม พริก ถั่วฝักยาว และผักกินใบ

ภาพ 6-14 การเตรียมพื้นที่เพื่อปลูกแตงโมหลังการเก็บเกี่ยว

3. การเลี้ยงสัตว์

สัตว์ที่เกษตรกรนิยมเลี้ยงควบคู่กับการทำนาคือโคพันธุ์พื้นเมือง การเลี้ยงโคพันธุ์พื้นเมืองมีปริมาณลดน้อยลงเนื่องจากทุ่งนาที่รกร้างกลายเป็นพื้นที่ปลูกยางพาราและปาล์มน้ำมัน ทำให้พื้นที่เลี้ยงโคพันธุ์พื้นเมืองลดน้อยลงเนื่องจากเกษตรกรผู้เลี้ยงนิยมเลี้ยงแบบปล่อย ซึ่งเมื่อพื้นที่ถูกปรับเปลี่ยนจากพื้นที่นาร้างเป็นสวนยางพาราและสวนปาล์มน้ำมันเกษตรกรผู้เลี้ยงไม่สามารถเลี้ยงโคพันธุ์พื้นเมืองเลี้ยงแบบปล่อยได้ จึงทำให้จำนวนผู้เลี้ยงโคพันธุ์พื้นเมืองลดน้อยลง แต่จะมีเกษตรกรที่เลี้ยงโคพันธุ์พื้นเมืองเพื่อการแข่งขัน (วัวชน) มากยิ่งขึ้น สังเกตได้จากการปลูกหญ้าเพิ่มมากขึ้น เกษตรกรในพื้นที่นิยมปลูกแปลงหญ้า ทั้งปลูกไว้ให้โคพันธุ์พื้นเมืองที่เลี้ยงไว้และเพื่อขาย โดยแปลงปลูกหญ้าของเกษตรกรจะปลูกไม่ห่างไกลจากบ้านตนเองหรือญาติพี่น้องมากนัก การทำแปลงหญ้าเกษตรกรในอดีตนิยมใช้น้ำฝนเป็นหลัก แต่ปัจจุบันเนื่องจากธุรกิจกิจการปลูกหญ้าขายเป็นการสร้างกำไรมากกว่าการทำนาหรือทำสวนยางพารา ทำให้เกษตรกรนิยมปลูกมากขึ้น (ศิริจิต พุ่งหว่า. 2547)

นอกจากนี้กิจกรรมกีฬาชนโคยังเป็นที่นิยมของประชาชนในพื้นที่ภาคใต้ เป็นแหล่งสร้างและกระจายรายได้หนึ่งของคนในพื้นที่ เกิดกิจกรรมการปลูกหญ้าเพื่อเป็นอาหารโค เกิดการสร้างที่พักโค เป็นต้น

ภาพ 6-15 สถานชนโคและกิจกรรมเสริมรายได้เกษตรกร

พันธุ์หญ้าที่เกษตรกรนิยมปลูกเพื่อเป็นอาหารโค คือ หญ้าห้วยซ้อ หญ้าขน เนื่องจากการปลูกหญ้าเป็นการลงทุนเพียงครั้งเดียวและได้ผลตอบแทนระยะยาว อีกทั้งหญ้าที่เกษตรกรปลูกเป็นหญ้าที่ทนต่อน้ำท่วม ซึ่งเป็นอย่างดีและให้ผลผลิตสูง ตลอดจนการดูแลรักษาไม่ยุ่งยาก และราคาไม่สูงเนื่องจากปุ๋ยหลักที่ใช้คือปุ๋ยคอก มีบ้างที่ใช้ปุ๋ยเคมี การปลูกหญ้าของเกษตรกรเพื่อจำหน่าย นิยมทำเป็นล๊อค ความกว้างขึ้นอยู่กับเจ้าของแปลง เมื่อหญ้ามีระยะเวลาครบกำหนดขายประมาณ 30 วัน เจ้าของแปลงหญ้าจะใช้เชือกแบ่งล๊อค แล้วประกาศขาย ราคาจะอยู่ที่ล๊อคละ 1,000-1,200 บาท หรือเกษตรกรบางรายตัดหญ้าใส่กระสอบปุ๋ยไปขาย กระสอบละ 100 บาท รายได้ของเกษตรกรเฉลี่ย ไร่ละ 12,000 บาทต่อเดือน (ปริวัตร มาตีด.2556. สัมภาษณ์)

6.5 สรุปรูปแบบการจัดการเพื่อพัฒนาการเกษตรให้ยั่งยืน

รูปแบบการจัดการเพื่อพัฒนาการเกษตรให้ยั่งยืน มีรูปแบบการจัดการ 2 รูปแบบ ซึ่งได้มาจากเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกลุ่มภาคีที่เกี่ยวข้องที่ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง และที่ตำบลม่วงงาม อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ได้แก่

1. การจัดการโดยกลุ่ม เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มสหกรณ์

การจัดการโดยกลุ่ม มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน ใช้กระบวนการจัดการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การสั่งการ (Leading) และการควบคุม (Controlling) การจัดการกลุ่มควรมีรูปแบบ มีโครงสร้างของการบริหารงานอย่างชัดเจน มีระเบียบ

ข้อบังคับ กติกาของกลุ่ม กำหนดบทบาท หน้าที่ (โครงสร้างกลุ่ม/ใคร/ทำอะไร) ภายในกลุ่มมีการ ดำเนินการและการบริหารด้วยความโปร่งใส/ตรวจสอบได้ มีการขยายจำนวนสมาชิก/การพัฒนา ความรู้สมาชิก และที่สำคัญคือมีผู้นำกลุ่ม กลุ่มที่ไม่มีรูปแบบการบริหารที่ชัดเจน ไม่มีการวางแผน ไม่ มีการกำหนดบทบาท ความรับผิดชอบและหน้าที่ที่ชัดเจน อาจเสี่ยงต่อการล่มสลายของกลุ่มได้ (ขจร ศักดิ์ วงศ์วิราช. 2553)

การบริหารกลุ่มให้ประสบความสำเร็จ ต้องมีการจัดการที่เข้มแข็ง มีความสามัคคี ความ ร่วมมือร่วมใจกัน มีการประสานความคิดที่แตกต่าง มีปัจจัยสำคัญในการบริหารกลุ่มที่ผู้บริหารกลุ่ม จะต้องตระหนักถึง ได้แก่ ประเภทของกลุ่ม ขนาดของกลุ่ม ความหลากหลายของสมาชิก การ พัฒนาการของกลุ่ม บทบาทของสมาชิก และการประชุมกลุ่ม (สาคร สุขศรีวงศ์. 2551)

การจัดการกลุ่มเกษตรกรอาจได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น ปัจจัยการผลิต ระบบการชลประทานและโครงสร้างพื้นฐาน หากกลุ่มเกษตรกร สหกรณ์มีความเข้มแข็ง การสร้างงาน สร้างรายได้ในชนบทจะเข้มแข็งด้วย และหากกลุ่มเกษตรกรมีการพัฒนาการเกษตรโดยคำนึงถึงความ สมดุลของธรรมชาติ ความยั่งยืนของการใช้ทรัพยากร ทำการเกษตรบนฐานความรู้จะทำให้สังคม ชนบทมีการพัฒนาที่ยั่งยืน

2. การจัดการโดยตัวเกษตรกรเอง และหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ให้การสนับสนุน

เกษตรกรเป็นผู้วางแผน จัดสรร จัดการปัจจัยการผลิตด้วยตัวเองในการทำการเกษตร โดย ปฏิบัติตามนโยบายภาครัฐ ลงทะเบียนเข้าร่วมโครงการกับภาครัฐ และได้รับการสนับสนุน เช่น ปัจจัย การผลิต การถ่ายทอดความรู้ เป็นต้น จากภาครัฐ

หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล หน่วยงานใดหน่วยงาน หนึ่งเป็นตัวหลักขับเคลื่อนอย่างมีเป้าหมายชัดเจน อาจจัดทำเป็นรูปแบบโครงการ เช่น โครงการ เกษตรไร่นาสวนผสมเพื่อพลิกฟื้นนาร้างของเทศบาลม่วงงาม อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา หน่วยงานที่รับผิดชอบจะจัดการประชุม ทำความเข้าใจ ตลอดจนหารือร่วมกัน ทำงานร่วมกันกับ เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ มีการวางแผนร่วมกัน ติดตามการดำเนินงานและประเมินผลโครงการ ร่วมกัน

การการจัดร่วมกันโดยตัวเกษตรกรและหน่วยงานที่รับผิดชอบ อาจมีเครือข่ายอื่นๆภาครัฐให้ การสนับสนุนร่วมด้วย เช่น สำนักชลประทานในพื้นที่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทำให้เกษตรกรมีสิ่งอำนวยความสะดวกในการดำเนินการได้มากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมการข้าว. มปป. **องค์ความรู้เรื่องข้าว พันธุ์ข้าว: สังข์หยดพัทลุง**. ออนไลน์. (<http://www.brrd.in.th/rkb/varieties/index.php-file=content.php&id=93.htm>) เข้าถึงข้อมูลวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2557
- กรมชลประทาน.2557. **แผนงาน/โครงการของรัฐ** ชุดลอกคลองพลเอกอาทิตย์กำลังเอก และคลองสาขา จังหวัดสงขลา. ออนไลน์. (irrigation.rid.go.th/rid16/web2013/.../13-khongponeak-05-02-57.pd) เข้าถึงข้อมูลวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2557
- กรมชลประทาน. 2556. **แผนการบริหารจัดการน้ำและการเพาะปลูกพืชฤดูแล้งปี 2555/2556 โครงการชลประทานพัทลุง**.
- กรมส่งเสริมการเกษตร. มปป. **ไร่นาสวนผสม**. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. .ออนไลน์. (<http://agebook.lib.ku.ac.th/ebooks/2011/2011-005-0062/index.html#/28/zoomed>) เข้าถึงข้อมูลวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ. 2557
- กิติ ตันไทย. 2545. **รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการ เศรษฐกิจท้องถิ่นลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา: ศึกษากรณีข้าวและยางพาราตั้งแต่ พ.ศ. 2439-2539**. ชุดโครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้บริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ขจรศักดิ์ วงศ์วิราช. 2553. **การศึกษารูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มอาชีพเกษตรกรผักปลอดสารพิษบ้านจำหมูที่6 ตำบลปงยางคก อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง**. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จังหวัดลำปาง. เข้าถึงข้อมูลเมื่อ 2 กันยายน 2557 จาก <http://janphar.lpru.ac.th/mgts/management/scan/Article%20Ajkoopai%2001.pdf> . เข้าถึงข้อมูลวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2557
- พีระทิพย์ พิฆังคค ยงเฉลิมชัย, จิรดา ยงสถิตศักดิ์ และเชาวน์ ยงเฉลิมชัย. 2554. **การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีภูมิสารสนเทศเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่นาทุ่งในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา**. ศูนย์ภูมิภาคเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ ภาคใต้ คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- วิชาลัยรวงข้าว. 2556.**การทำนาโยน**. ออนไลน์. <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.518871364864047.1073741833.439445546139963&type=3>. เข้าถึงข้อมูลวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2557
- สาคร สุขศรีวงศ์. 2551. **การจัดการ: จากมุมมองนักบริหาร**. กรุงเทพฯ: จี.พี.ไซเบอร์พริ้นท์
- สำเร็จ แซ่ตัน. 2553. **ข้าวพันธุ์พื้นเมืองภาคใต้ เล่ม 2**. ศูนย์วิจัยข้าวพัทลุง สำนักวิจัยและพัฒนาข้าว กรมการข้าว.

สำนักงานเกษตรจังหวัดชัยนาท. **ปอเทืองบำรุงดิน**. ออนไลน์ 202.183.194.17/alro_product/capital/doc/2.doc.

เข้าถึงข้อมูลวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2557

สำนักงานเกษตรอำเภอบางแก้ว. 2556. การใช้ประโยชน์ที่ดิน.

สำนักวิจัยและพัฒนาข้าว กรมการข้าว. มปป. ออนไลน์. (<http://www.ricethailand.go.th/home/>) เข้าถึง

ข้อมูลวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2557

ศิริจิต พุ่งหว่า และคณะ. 2547. **การปรับเปลี่ยนระบบการผลิตของชุมชนชาวนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา.**

ภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

บุคคลอ้างอิง

ปาริวัตี มาตีด. 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 206/3 หมู่ 6 ตำบลปากพะยูน อำเภอกาบพะยูน
จังหวัดพัทลุง

ราย มากมณี . 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์) ที่อยู่ 149/1 หมู่ที่ 10 ตำบลท่าแค อำเภอมือง จังหวัดพัทลุง

บรรณานุกรม

- กิติ ตันไทย. 2545. รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการ เศรษฐกิจท้องถิ่นลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา: ศึกษากรณี
ข้าวและยางพาราตั้งแต่ พ.ศ. 2439-2539. ชุดโครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้บริเวณลุ่มน้ำ
ทะเลสาบสงขลา. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กรมประมง. 2548. การเพาะเลี้ยงกุ้งทะเลในทะเลสาบสงขลา.โครงการฟื้นฟูทรัพยากรประมงในทะเลสาบ
สงขลา
- กรมพัฒนาที่ดิน. 2556. ทรัพยากรดินภาคใต้.ออนไลน์.
(http://osl101.ldd.go.th/soilgr_man/south/gen_south.htm#landuse) เข้าถึงข้อมูลวันที่
25 มกราคม พ.ศ. 2557
- กรมส่งเสริมการเกษตร ม.ป.ป. วิธีการสำรวจข้อมูลภาวะการผลิตพืชโดยวิธี RRA. ออนไลน์.
(http://production.doae.go.th/download/technic_RRA.pdf) เข้าถึงข้อมูลวันที่ 29 สิงหาคม
2555
- จันทิมา สมรรถะบุตร. (2553). การสืบทอดธุรกิจของครอบครัว.Executive Journal.
- ณรงค์ บุญสวยขวัญ (บรรณาธิการ). 2549.ยุทธศาสตร์ข้าวภาคใต้: ยุทธศาสตร์ชาวนาลุ่มน้ำปากพนัง.
นครศรีธรรมราช: โรงพิมพ์ ไทม์พริ้นติ้ง.
- ทิพย์วรรณ ปริญาศิริ. 2555. ความมั่นคงทางอาหาร. หนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ 31 พ.ค. - 3 มิ.ย.
<http://www.healthfocus.in.th/content/2012/05/412> เข้าถึงข้อมูล 29 สิงหาคม 2555
- ณรงค์ บุญสวยขวัญ (บรรณาธิการ). 2549.ยุทธศาสตร์ข้าวภาคใต้: ยุทธศาสตร์ชาวนาลุ่มน้ำปากพนัง.
นครศรีธรรมราช: โรงพิมพ์ ไทม์พริ้นติ้ง.
- จิตา สาระยา. 2544. ประวัติศาสตร์ชาวนาสยาม. กรุงเทพฯ : อมรินทร์
- ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. 2556. รู้จัก ธ.ก.ส. ประวัติการก่อตั้ง. ออนไลน์.
(<http://www.baac.or.th/content-about.php>). เข้าถึงข้อมูลวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2556
- ประชาไท. 2553. รายงาน: ทิศทางสู่อินาต ยุทธศาสตร์พัฒนาภาคใต้.ออนไลน์.
(<http://prachatai.com/journal/2009/03/20240>). เข้าถึงข้อมูลวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2556
- ปรีชา จันศรีแก้ว รื่น แจ่มกระจ่าง และ แสงนรินทร์ คงนวล. 2545. โครงการแนวทางการแก้ปัญหาาร้าง ม.
1 บ้านคอกช้าง ต.หารเทา อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์). พัทลุง: สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).
- พีระทิพย์ พิฆังคณ ยงเฉลิมชัย, จิตดา ยงสถิตศักดิ์ และเชาวน์ ยงเฉลิมชัย. 2554. การประยุกต์ใช้เทคโนโลยี
ภูมิสารสนเทศเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่นาทุ่งในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. ศูนย์ภูมิภาค
เทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ ภาคใต้ คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

- พรรคศักดิ์ สมประสงค์. 2556. การเพาะเลี้ยงกุ้งทะเลในทะเลสาบสงขลา. ออนไลน์. (<http://www.skonline.com/shripm-sea.html>) เข้าถึงข้อมูลวันที่ 15 พฤศจิกายน 2556
- ไพศาล นิมสุวรรณ. ม.ป.ป. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้เลี้ยงกุ้งกุลาดำ: กรณีบ้ายป่ากระวะ อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.
- รัฐาวรณจาโร. 2550. การวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจของการทำไร่นาสวนผสมในอำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง. วิทยานิพนธ์. วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต. สาขาธุรกิจเกษตร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- รพีพรรณ สุวรรณโชติ สมพร เพ็ญจันทร์. 2537. การปรับตัวของประชากรชนบทบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิต. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์: สงขลา
- วิมล คำศรี. 2549. วัฒนธรรมข้าวและพลังอำนาจชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา. สำนักงานกองทุนสนับสนุนวิจัย (สกว.): กรุงเทพฯ
- วีระชาติ เงินถาวร. 2548. ระบบสังคมเกษตรและระบบการทำฟาร์มในพื้นที่ที่มีการทำนาเป็นหลักของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา : กรณีศึกษาในอำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง. วิทยานิพนธ์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ.
- สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย. 2556. คลองพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก ช่วยแก้ปัญหาภัยแล้งให้กับเกษตรกร. ออนไลน์. (http://radio.prd.go.th/songkhla/ewt_news.php?nid=6043&filename=index) เข้าถึงข้อมูลวันที่ 31 มกราคม 2557
- สถานวิจัยสารสนเทศภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2553. สารสนเทศทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- โสภิตา ชั่วชมเกต. 2552. การสืบทอดอาชีพชาวนาในพื้นที่ ตำบลบางภาษี อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม. สารนิพนธ์ หลักสูตรแรงงานและสวัสดิการมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สำนักงานเกษตรจังหวัดสงขลา. 2554. ข้อมูลพื้นฐานเกษตรจังหวัดสงขลา ปี พ.ศ. 2554. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สำนักงานเกษตรจังหวัดนครศรีธรรมราช. 2554. ข้อมูลเกษตรพื้นที่ปลูก ยางพารา ปาล์มน้ำมัน และข้าว. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สำนักงานเกษตรจังหวัดนครศรีธรรมราช. 2547. พื้นที่ปลูกเก็บเกี่ยวข้าว และผลผลิตข้าวนาปี 2547
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. 2556(www.anniversary.queen80th.com/index.php) เข้าถึงข้อมูลวันที่ 20 ธันวาคม 2556.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและคณะ. 2548 รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เล่มที่ 4 ทรัพยากรป่าไม้ ประมง การใช้ที่ดิน พลังงาน. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.

- สำนักวิจัยและพัฒนาข้าว. 2556 . พันธุ์ข้าวนาสวนไวต่อช่วงแสง ฉะเชิงเทรา. ออนไลน์.
(http://www.brrd.in.th/rvdb/index.php?option=com_content&view=article&id=17:chiang-phatthalung&catid=30:photosensitive-lowland-rice&Itemid=53) เข้าถึงข้อมูลวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2556
- สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้(a). 2556. ผลผลิตข้าวนาปีและข้าวนาปรังเฉลี่ยต่อไร่. วิเคราะห์จากข้อมูลสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
- สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้(b). 2556. พื้นที่เพาะปลูก และผลผลิตปาล์มน้ำมันภาคใต้. วิเคราะห์จากข้อมูลสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้(c). 2556. พื้นที่เพาะปลูก พื้นที่กรีดยางและผลผลิตยางพาราภาคใต้. วิเคราะห์จากข้อมูลสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2557. รายงานภาวะเศรษฐกิจการเกษตร.ออนไลน์.
(<http://www.moac.go.th/main.php?filename=Project09>)เข้าถึงข้อมูลวันที่ 18 มีนาคม 2557
- สมพร อิศวิลานนท์. 2554. ความมั่นคงทางอาหารในสถานการณ์สากลและนโยบายการเกษตรของรัฐบาลปัจจุบัน. การประชุมชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเองสู่การอภิวินัยประเทศไทย. ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
- สมยศ ทุ่งหว้า และ อาแว มะแสด. 2544. ระบบสังคมเกษตร: ข้อเสนอเชิงแนวคิดที่ได้จากการวิจัยในภาคใต้. 25ปีคณะทรัพยากรธรรมชาติ 2518-2543 สู่ความพอเพียงและการพึ่งตนเอง
- สมยศ ทุ่งหว้า อาแว มะแสด และวีระชาติ เงินถาวร. 2549. ระบบสังคมเกษตรและระบบการทำฟาร์มในพื้นที่ที่มีการทำนาเป็นหลักของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา : กรณีศึกษาในอำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- ศจินทร์ ประชาสันต์. 2552. การพัฒนาดัชนีชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร ภายใต้ “โครงการขับเคลื่อนประเด็นเกษตรและอาหารเพื่อสุขภาพตามมติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2551 สู่การปฏิบัติ”.สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)
- ศิริจิต ทุ่งหว้าและคณะ (2549) การปรับเปลี่ยนระบบการผลิตของชุมชนชาวนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. ออนไลน์.
(<http://anchan.lib.ku.ac.th/agnet/handle/001/3617>) เข้าถึงข้อมูลวันที่ 29 สิงหาคม 2555
- ศิริจิต ทุ่งหว้า สมบูรณ์ เจริญจิระตระกูล อาแว มะแสด และ สมยศ ทุ่งหว้า. ม.ป.ป.. ระบบการทำฟาร์ม : ระบบข้าวนาปี-การปลูกผัก-การทำสวนยาง หมู่ที่8 ต.บางเหรียง กิ่ง อ.ควนเนียง จังหวัดสงขลา. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ศิริจิต ทุ่งหว้า และ สมยศ ทุ่งหว้า. 2538. การศึกษาระบบการผลิตทางการเกษตรและระบบชุมชนเกษตรกิ่งอำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

- ศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและพยากรณ์ทางการเกษตร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้. 2557. **วิกฤตอนาคตไทยขาดแคลนเยาวชนผู้สืบทอดอาชีพเกษตรกร เยาวชน 66.6% ที่ไม่ต้องการเรียนต่อทางด้านการเกษตรเพราะลำบากและรายได้น้อย**.ออนไลน์. (www.maejopoll.mju.ac.th) เข้าถึงเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2557
- ศูนย์สารสนเทศเพื่อการบริหารและพัฒนางานปกครอง กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. 2012. ออนไลน์.(<http://www.amphoe.com/menu.php>)เข้าถึงข้อมูลวันที่ 25 มกราคม 2557.
- อานันต์คำภีระ และคณะ. 2550. **การประยุกต์ใช้ภาพถ่ายดาวเทียม SPOT -5 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่นาข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจ ยางพารา ปาล์มน้ำมัน และไม้ผลผสม : กรณีศึกษาอำเภอเมือง อำเภอเขาชัยสน และอำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง** ออนไลน์. (<http://www.rsgis.psu.ac.th/index.php/gis-research>) เข้าถึงข้อมูลจากวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2556
- อานันต์คำภีระ และคณะ. 2550. **การประยุกต์ใช้ภาพถ่ายดาวเทียม SPOT -5 เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่นาข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจอื่น และการประเมินมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ ในจังหวัดพัทลุง**. ออนไลน์(<http://www.rsgis.psu.ac.th/index.php/gis-research>). เข้าถึงข้อมูลวันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2556
- อัจฉรา สุขารมณ และคณะ. 2540. **องค์ประกอบทางจิตวิทยาที่มีอิทธิพลต่อการเลือกงานของนิสิตปริญญาตรี**. รายงานการวิจัยฉบับที่ 62 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- Baker R., Lobley M., and Whitehead I. (2013). **Intergeneration Farm Transfer Research: Policy Implications**. Paper prepared for presentation at the 19th International Farm Management Congress, SGGW, Warsaw, Poland.
- Emran S. and Shilpi F. (2007). **Intergenerational Occupational Mobility in a Rural Economy**. Electronic copy available at: <http://ssrn.com/abstract=1001271>.
- Errington A. (2002). **Handing Over the Reins: A Comparative Study of Intergenerational Farm Transfers in England, France and Canada**. Paper prepared for presentation at the Xth EAAE congress 'Exploring Diversity in the European Agri-Food System', Zaragoza (Spain), 28-31 August 2002.
- Glauben T., Tietje H., and Weiss C. 2004. **A Probit and a Competing Risk Analysis**. Selected paper for the annual Meeting of American Agricultural Economist Association (AAEA) in Denver.
- Laband, David N. and Lentz, Bernard F. 1983. **Occupational Inheritance in Agriculture**. *American Journal Agricultural Economics*. May 1983.

- Lentz, Bernard F. and Laband, David N. 1990. Entrepreneurial Success and Occupational Inheritance Among Proprietors. **Canadian Journal of Economics**. XXIII. No.3.
- Macmillan, T. T. (1971). The Delphi Technique. Paper presented at The Annual Meeting of the California Junior Colleges Associations Committee on Research and Development, Ca: Monterey. (May 3-5)
- Narongchai W. and Ayuwat D. (2013). **Intergenerational Transfers of Economic Capital in Northeast Rural Households, Thailand**. ISS & MLB. September 24-26, 2013.
- Sumberg J., Anyidoho A., Chasukwa M., Chinsinga B., Leavy J., Whitfield S., and Yara J. (2014). **Young People, Agriculture, and Employment in Rural Africa**. World Institute for Development Economics Research (WIDER Working Paper 2014/080). Electronic copy available at: wider.unu.edu.
- Wheelen Thomas L., & Hunger, J. G. (2012). **Strategic Management and Business Policy Toward Global Sustainability (13th ed.)**: Pearson Education, Inc., publishing as Prentice Hall.

บุคลากรกรม

- ฉลาด หนูพุด .2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์).บ้านบางแก้ว หมู่ที่ 1 ตำบลท่ามะเตี้อ อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง.
- ฉลาด ล่วงราช. 2556. ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวซ้อมมือตำบลท่าแค(ผู้ให้สัมภาษณ์).
ที่อยู่บ้านเลขที่ 57 หมู่ 1 ต.ท่าแค อ.เมืองพัทลุง จ.พัทลุง.
- ชาตรี พงศ์จันทร์เสถียร. 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). สถานที่ทำงาน โรงเรียนวัดประดู่เรียง หมู่ที่ 1 ตำบลมะกอกเหนือ อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง
- ชุตินา ศรีรักษา . 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 31 หมู่ที่ 6 ตำบลกงหรา อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง
- จรรยา หุ้มขาว. 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 260 หมู่ที่ 8 ตำบลควนขนุน อำเภอ เขาชัยสน จังหวัดพัทลุง

ทิพย์มงคล ขุนไชย 2556. ผู้ใหญ่บ้าน (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ 72 หมู่ที่ 2 ตำบลสนามชัย อำเภอสตึงพระ
จังหวัดสงขลา.

ธิดา คงอาษา. 2557. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 88 หมู่ 4 ตำบลนาปะขอ อำเภอบางแก้ว จังหวัด
พัทลุง

นพรัตน์ ไชยชนะ. 2557. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 131 หมู่ที่ 6 ตำบลทุ่งหวัง อำเภอเมือง จังหวัด
สงขลา

นิต บุญตุโล (ผู้ให้สัมภาษณ์). 2556. บ้านจงเก หมู่ที่3 ตำบลจองถนน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง.

บุญสม บุญตุโล. 2556. หัวหน้ากลุ่มวิสาหกิจชุมชน (ผู้ให้สัมภาษณ์). บ้านจงเก หมู่ที่3 ตำบลจองถนน
อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง.

ปาริวัติ มาตีด . 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 206/3 หมู่ 6 ตำบลปากพะยูน อำเภอปากพะยูน
จังหวัดพัทลุง

ประเทือง เกียรติศักดิ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). 2556. บ้านเกาะสะทัง ตำบลห่านโพธิ์ อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง

เพียร มีสง .2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่บ้านเลขที่ 2 หมู่ที่3 ตำบลจองถนน อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง.

พัลลภ สุทธิพรหมมา 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 107/3 ม.16 ตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมือง
จังหวัดพัทลุง.

มะริสา รัตนสุวรรณ. 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 119 หมู่ที่ 3 ตำบลเชิงแส อำเภอกระเสสินธุ์
จังหวัดสงขลา.

มานพ ขาวมัน . 2557. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 42 หมู่ที่ 6 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอระโนด จังหวัด
สงขลา.

ระเบียบ ทาตะภิรมย์. 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์).ที่อยู่ บ้านเลขที่ 147 หมู่ที่ 3 ตำบลจองถนน อำเภอเขาชัยสน
จังหวัดพัทลุง.

ราย มากมณี. 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 149/1 หมู่ที่ 10 ตำบลร่มเมือง อำเภอเมือง จังหวัด
พัทลุง

วรรณิ สังข์สี. 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 35 หมู่ที่ 5 ตำบลทรายขาว อำเภอหัวไทร จังหวัด
นครศรีธรรมราช.

เสริม มาชู. 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 194 ม. 11 ตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมือง จังหวัด
พัทลุง.

สุจารีย์ กองวงศ์จันทร์. 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 206/3 หมู่ที่ 6 ต.ปากพะยูน อ.ปากพะยูน
จ.พัทลุง 93120

สุทัศน์ เรืองรอง . 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 18/2 หมู่ 5 ตำบลบ้านใหม่ อำเภอระโนด
จังหวัดสงขลา.

อนันต์ มาชู . 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 215 ม. 11 ตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมือง
จังหวัดพัทลุง.

อรุณ สุวรรณโชติ. 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 44 หมู่ที่ 2 ตำบลจองถนน อำเภอ เขาชัยสน
จังหวัดพัทลุง

อารีย์ น้อยมุสิก. 2556. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ที่อยู่ บ้านเลขที่ 9 หมู่ที่ 10 ตำบลร่มเมือง อำเภอเมือง จังหวัด
พัทลุง

ภาคผนวก